

Studii
și
cercetări
LINGVISTICE

ACADEMIA
ROMÂNĂ

BUCUREȘTI 5
Calea 13 Septembrie nr. 13

2 – LXXVI– 2025
iulie – decembrie

APAR
2 NUMERE PE AN

SUMAR

ISABELA NEDELCU	Comportamentul morfosintactic al substantivelor neologice cu finalele vocalice <i>-e</i> și <i>-u</i> în limba română 135
IULIA BARBU-COMAROMI	Verbe <i>dicendi</i> desemnând dezvăluirea de informații (confesiunea și divulgarea) în limba română 151
ALEXANDRU NICOLAE	Tipuri de comparații în sintaxa comparată..... 175
CARMEN-IOANA RADU	Sistemul diminutivelor în <i>Dicționarul graiurilor românești din Ungaria (DGRU)</i> 193
DANA-MIHAELA ZAMFIR, VERONICA ANA VLASIN, DANIELA RĂUȚU	‘Am obosit’ și ‘mă odihnesc’ în graiurile dacoromâne. Istoria cuvintelor și a variantelor fonetice și morfologice (I)..... 205
CAROLINA POPUȘOI	Aspecte ale derivării cu sufixul <i>-iște</i> 239
CRISTINA VARGA, ANDREEA-VICTORIA GRIGORE	Patterns and Formation of Surfing Terminology in Romanian..... 259
ADNANA BOIOC-APINTEI	Forme ale afectivității în predica religioasă: o analiză comparativă..... 279

IN MEMORIAM

IOANA-VINTILĂ RĂDULESCU	Maria Manoliu (-Manea) (1934–2025) 295

RECENZII

VIVIANA-MONICA FĂTU ILIE	Rozalia COLCIAR, <i>Comentariul metalingvistic dialectal</i> , [Cluj-Napoca], Editura Presa Universitară Clujeană, 2025, 246 p. 297

IULIA BARBU-COMAROMI	Cristiana ARANGHELOVICI, Ana IORGA MIHAIL, Ioana VINTILĂ-RĂDULESCU (coord.), <i>Punctuația limbii române</i> , București, Univers Enciclopedic Gold, 2025, 495 p.	300
SABRINA PALINKAS	Ioana DAVID, <i>Structuri fixe cu nume proprii: formare, evoluție, interpretare</i> , Cluj-Napoca, Editura Mega, 2024, 292 p.	302
UMID MAMMADOV	Villy TSAKONA, <i>Exploring the Sociopragmatics of Online Humor</i> , John Benjamins Publishing Company, 2024, 264 p.	305
ANDREEA-ALEXANDRA LOIZO	Maria MARIN (coordonator), Viviana-Monica FĂTU ILIE, Mara-Iuliana MANTA, Carmen-Ioana RADU, Daniela RĂUȚU, Dana-Mihaela ZAMFIR, <i>Graîuri românești din Banatul sârbesc</i> , București, Editura Academiei Române, 2022, 762 p.	307
CAROLINA POPUȘOI	Andreea RADU-BEJENARU, <i>Conceptualizarea trăsăturilor morale negative în frazeologia română și bulgară. O perspectivă interculturală și interlingvistică</i> , București, Editura Universității din București, 2021, 238 p.	310

COMPORTAMENTUL MORFOSINTACTIC AL SUBSTANTIVELOR NEOLOGICE CU FINALELE VOCALICE *-E* ȘI *-U* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

ISABELA NEDELCU

Universitatea din București /
Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
isabela.nedelcu@unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *substantive neologice, finala vocalică -e, finala vocalică -u, invariabilitate, variație morfosintactică.*

Keywords: *neological nouns, the vowel ending -e, the vowel ending -u, invariability, morphosyntactic variation.*

1. INTRODUCERE

Cercetarea morfosintaxei substantivelor cu finalele *-e* și *-u* este o continuare a studiului *Sintaxa specială a substantivelor neologice cu finalele -a, -o și -i în limba română*, publicat în volumul *Variație sintactică în româna actuală* (ed. Rodica Zafiu, Adnana Boioc Apintei, 2025), care insistă pe caracteristicile sintactice ale acestor substantive, strâns legate de cele morfologice. Totodată, articolul de față valorifică rezultatele expuse în conferința *Substantive cu finale vocalice recent împrumutate în limba română. Probleme de adaptare morfosintactică*, susținută în cadrul Conferințelor Academiei Române, Ciclul *Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor*, în 10 aprilie 2025, în care am tratat sub aspect morfologic și sintactic atât substantivele neologice cu finalele *-a, -o, -i*, cât și pe cele terminate în *-e* și *-u*.

Substantivele pe care le analizăm aici, de tipul *tiramisù*, *tofu*, *kamikaze*, *pane*, prezintă, așa cum o să arătăm, caracteristici morfosintactice comune cu cele ale substantivelor terminate în *-a, -o* și *-i*, precum și unele caracteristici distincte. Comportamentul special al substantivelor neologice cu finalele *-e, -u* ilustrează, la fel ca în cazul celor cu *-a, -o, -i*, interfața morfologie – sintaxă¹.

¹ Despre morfologia substantivelor neologice cu finale vocalice, vezi studiile care valorifică cele trei ediții ale DOOM: Peev, Șerban (2005) pe baza DOOM¹ (și DEX 1996); Croitor (2009), Pană Dindelegan (2009) pe baza DOOM²; Pană Dindelegan (2019), Nedelcu (2021), Nedelcu (2022), Pană Dindelegan (2022) pe baza DOOM³.

Substantivele cu finalele *-e* și *-u*, la care ne vom referi, extrase din ultima ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM³ 2021), au origini diferite și sunt împrumutate recent sau de mai mult timp în limba română. Pentru evidențierea caracteristicilor morfosintactice ale acestor substantive, vom apela la o serie de exemple din DOOM³, fără a ne propune să facem inventarul lor.

Ca și substantivele terminate în *-a*, *-o* și *-i*, cele cu *-e* și *-u* ridică o serie de probleme de adaptare morfosintactică. Uneori, dificultățile de adaptare se reflectă și în oscilațiile pe care le au la nivel grafic când își atașează, cu sau fără cratimă, o desinență sau articolul hotărât enclitic; de altfel, exemplele, preluate fidel din corpusul utilizat, vor ilustra astfel de oscilații grafice².

Observațiile privind comportamentul substantivelor neologice cu finalele *-e* și *-u* se bazează pe analiza corpusului electronic roTenTen21³.

2. PARTICULARITĂȚI MORFOLOGICE ȘI MORFOSINTACTICE ALE SUBSTANTIVELOR CU FINALELE *-E* ȘI *-U*

Cele mai evidente caracteristici ale acestor substantive se observă la nivel morfolitic. În cele ce urmează vom caracteriza substantivele cu finalele *-e* și *-u* din punctul de vedere al încadrării în clasele de gen și în tipurile de flexiune, precum și al variației în exprimarea numărului și a cazului oblic.

2.1. ÎNCADRAREA ÎN CLASE DE GEN ȘI ÎN TIPURI FLEXIONARE

Atât substantivele cu vocala finală *-e*, cât și cele cu *-u* se încadrează, potrivit DOOM³, în două clase de gen: masculin și neutru. Mai jos, sunt ilustrate ambele clase prin intrări din dicționarul normativ menționat⁴.

2.1.1. Substantive cu finala *-e*

Cu această finală, sunt incluse în DOOM³ substantive neologice masculine și neutre ca cele de mai jos:

- substantive masculine

!bebe¹ (fam.) s. m., art. bebele, pl. bebe

!bebe² (fam.) s. m., art. bebeul; pl. bebei, art. bebei

² De asemenea, așa cum se va vedea în exemplele din corpus, unele dintre aceste substantive sunt scrise când cu literă mică (ca în DOOM³), când cu majusculă.

³ Ca orice corpus, și acesta are limitele lui; motorul de căutare Google afișează pentru o serie dintre situațiile ilustrate mult mai multe atestări, iar uneori chiar forme neîntâlnite în roTenTen21 (cum este *sudokuri* din exemplul (5c) de mai jos, pentru care am indicat sursa de pe internet).

⁴ În DOOM³, intrările noi sunt evidențiate prin semnul „+”, iar modificările față de ediția anterioară, prin „!”.

• substantive neutre

cassone (it.) s. n., pl. cassone
 +frappé (fr.) s. n., pl. frappéuri
 +gallé (tip de sticlărie) (fr.) s. n., pl. galléuri
 +guacamole s. n.
 +jersé (țesătură) s. n. (rochie din ~)
 +karaoke (cuv. jap.) s. n.
 +mascarpone s. n.
 +pane s. n., pl. paneuri
 parfe s. n., art. parfeul; pl. parfeuri
 pate (pastă de ficat/de carne) s. n., art. pateul; (sorturi) pl. pateuri
 portbebe s. n., art. portbebeul; pl. portbebeuri
 piure s. n., art. piureul; pl. piureuri
 !roze s. n., art. rozeul; (vinuri) pl. rozeuri
 !sake (cuv. jap.) s. n., (porții) pl. sakeuri
 sote s. n., art. soteul; pl. soteuri

• În cazul unui substantiv precum *kamikaze*, sunt incluse în DOOM³ două intrări omonime:

+kamikaze¹ (avion) (cuv. jap.) s. n., pl. kamikaze
 +kamikaze² (pilot) (cuv. jap.) s. m., pl. kamikaze

Pe baza exemplurilor de mai sus extrase din DOOM³, se conturează la masculin două tipuri de substantive în funcție de desinențele de singular și de plural: tipul $-\emptyset - -\emptyset$, în care se încadrează substantivele invariabile *bebe* și *kamikaze* (pilot) și tipul $-\emptyset - -i$, căruia îi aparține substantivul, cu accent pe ultimul *-e*, *bebe*.

Fiind extins și productiv în română, tipul $-\emptyset - -i$ ⁵ atrage și substantivul recent împrumutat *kamikaze*, întâlnit în uz cu pluralul *kamikazi* (1), formă rară, având în roTenTen21 numai o atestare ca substantiv comun⁶.

(1) Spre propriul sfârșit avântându-se, doi **kamikazi**...

Substantivele neutre cu *-e* final se distribuie, la rândul lor, tot în două tipuri: tipul cu desinențele $-\emptyset - -\emptyset$, în care intră invariabile terminate în *-e* neaccentuat: *guacamole*, *kamikaze* (avion), *karaoke*, *mascarpone*⁷, și tipul $-\emptyset - -uri$, care

⁵ Raportându-se la DOOM², Croitor (2009: 40) arată că în acest tip se încadrează cele mai multe substantive masculine nou intrate în limbă.

⁶ *Kamikazi* este înregistrat în roTenTen21 și ca substantiv propriu.

⁷ În acest tip ar intra și substantivul invariabil *jersé* (țesătură), nou introdus în DOOM³; vezi mai jos distincția lexicală indicată de DOOM³ între *jersé* și *jersu*.

include substantive cu radicalul terminat în *-e* accentuat: *frappé* – *frappéuri*, *gallé* – *galléuri*, *pané* – *panéuri*, *parfé* – *parféuri*, *pate* (pastă de ficat/de carne) – *pateuri*, *portbebe* – *portbebeuri*, *piure* – *piureuri*, *roze* – *rozeuri*, *sake* – *sakeuri*, *sote* – *soteuri*.

În funcție de accentuarea sau nu a finalei *-e*, articolul hotărât enclitic ia forme diferite: substantivele masculine și neutre cu *-e* final accentuat primesc articolul *-(u)l* (*bebeul*, *soteul*), iar cele cu *-e* neaccentuat, articolul *-le* (*bebele*, *kamikazele*, *karaokele*)⁸.

Uneori, în uz, fiind simțite ca elemente noi în limbă, și substantivele cu *-e* final neaccentuat, își atașează articolul *-(u)l* (2a–d):

- (2) a. Ei îi plac **karaoke-ul** și teatrul.
 b. Problema este în curtea ministrului Justiției, probabil **kamikaze-ul** oficial al PSD.
 c. Bate **mascarpone-ul** și zahărul până se omogenizează, apoi lasă-le deoparte.
 d. Aromele au fost bine balansate iar smântâna și **guacamole-ul** au complementat minunat ardeii, fasolea și ouăle.

Printre substantivele cu *-e* accentuat, atât neutre, cât și masculine, se disting unele care manifestă tendința de transformare a finalei vocalice accentuate în diftong descendent, după modelul substantivelor încadrate în tiparul mai vechi reprezentat de împrumuturi din franceză: *antreu* (< fr. *entrée*), *matineu* (< fr. *matinée*), *panaceu* (< fr. *panacée*) (despre aceste neologisme, vezi Pană Dindelegan 2019: 544). Este cazul substantivelor *piure*, întâlnit în uz în varianta nerecomandată *piureu* (variantă semnalată de Pană Dindelegan 2019: 544) (3), sau *bebe*, cu varianta neliterară *bebeu* (4).

- (3) La maioneză se adaugă **piureu** de roșii crude și bine scurse de zeamă.
 (4) Cel mai grav e că la nici 200 de metri de turnă se plimba o familie cu un **bebeu** în cărucior!

Uneori, DOOM³ distinge lexical forma cu *-e* final accentuat de forma cu diftongul *-eu* (Pană Dindelegan 2019: 544):

+jerse (țesătură) s. n. (rochie din ~)
 !jerseu (pulover) s. n., art. jerseul; pl. jerseuri
 pate (pastă de ficat/de carne) s. n., art. pateul; (sorturi) pl. pateuri
 pateu (produs de patiserie) s. n., art. pateul; pl. pateuri

⁸ Formele articulate *kamikazele*, *karaokele* nu sunt incluse în DOOM³, dar sunt întâlnite în uz, fiind atestate în roTenTen21.

2.1.2. Substantive cu finala *-u*

Cu finala *-u*, apar în DOOM³ substantive neologice precum următoarele:

• substantive masculine

!caribu (cuv. amerind.) s. m., art. caribu; pl. caribu

+cervu (literă chirilică) s. m., pl. cervu

guru (livr.) s. m., art. guru; pl. guru

marabu s. m., art. marabu; pl. marabu

tatu s. m., art. tatuu; pl. tatu

• substantive neutre

+caju s. n., art. cajuu

haiku (cuv. jap.) s. n., pl. haikuuri

iglu s. n., art. igluu; pl. igluuri

quipu (sp.) s. n., pl. quipu

+ragu s. n., pl. raguuri

+sudoku (cuv. jap.) s. n.

tiramisù (it.) s. n., art. tiramisùu; pl. tiramisù

+tofu (aliment) s. n.

Substantivele masculine cu *-u* final sunt invariabile, deci se încadrează în tipul cu desinențele $-\emptyset - \emptyset$: *caribu*, *cervu*, *guru*, *marabu*, *tatu*. Când finala *-u* este accentuată, articolul se atașează la aceasta prin intermediul vocalei *-u*: *caribuu*, față de *guru*.

Neutrele în *-u* sunt înregistrate ca invariabile în DOOM³, subsumându-se deci tipului $-\emptyset - \emptyset$: *caju*, *quipu*, *sudoku*, *tiramisù*, *tofu*, sau ca variabile, încadrabile în tipul $-\emptyset - \text{uri}$: *haiku* – *haikuuri*, *iglu* – *igluuri*, *ragu* – *raguuri*.

În categoria substantivelor neutre cu *-u* final, se distinge tipul $-\emptyset - \text{uri}$ (dar diferit de tipul căruia îi corespunde *drum* – *drumuri*), unde *-u* accentuat de la singular face parte din radical. Acest tip de flexiune diferă de cel în care se includ neutrele având radicalul terminat în grupul *muta cum liquida*, ca *lucru* – *lucruri*, *titlu* – *titluri*, unde *-u* intră în desinență. Substantivele cu *-u* final accentuat se aseamănă sub aspect flexionar – și se încadrează în același tip $-\emptyset - \text{uri}$ – cu substantivele neutre cu finală vocalică precum *alibi* – *alibiuri*, *radio* – *radiouri*. Faptul că *-u* final aparține radicalului se vede în forma articulată sau în forma de plural: *cajuu*, *tiramisùu*; *haikuuri*, *raguuri*.

Unele substantive cu *-u* final accentuat sau neaccentuat sunt atrase în tipul specific neutrelor cu desinențele *-u* – *-uri*. În corpusul roTenTen21, sunt atestate plurale ca *igluri* (nu *igluuri*, ca în DOOM³) (5a), *tiramisuri* (nu *tiramisù*, ca în DOOM³) (5b), în care *-u* aparține desinenței, nu radicalului. De asemenea, *sudoku* cunoaște în uz forma de plural *sudokuri* (neinclusă în DOOM³ și neatestată în roTenTen21, dar evidențiată de căutarea cu ajutorul motorului Google) (5c).

- (5) a. Hotelurile de gheață sunt în esență niște **igluri** extravagante și supradimensionate.
 b. Unul dintre cele mai bune **tiramisuri** care le-am mâncat vreodată a fost la Kathmandu.
 c. Cea mai mare și cea mai bună carte de **sudokuri** revine pentru o a treia parte! (<https://www.skrouz.ro/s/48174935/Telegraph-Big-Book-Of-Sudoku-3.html>; accesat în 26.10.2025)

Chiar dacă listele de substantive pe care le-am preluat din DOOM³ nu sunt complete, putem aprecia că, în clasa substantivelor neologice terminate în *-e* și *-u* (ca și în cea cu finalele *-o* și *-i*, pentru care vezi Nedelcu 2025: 17–18), neutrele sunt cele mai frecvente. Aceasta este o dovadă în plus că substantivele neologice, dintre care multe sunt recent intrate în limbă, se încadrează de preferință în clasa neutrului. Preferința pentru genul neutru este susținută și de faptul că cele mai multe substantive dintre cele menționate sunt inanimate.

2.2. INVARIABILITATE VS VARIAȚIE MORFOLOGICĂ

Trăsătura morfologică evidentă a acestor substantive este invariabilitatea sau tendința lor spre invariabilitate. Multe dintre acestea sunt incluse în DOOM³ ca invariabile (pluralul este identic cu singularul sau nu este indicat și adesea nu se dau nici indicații de articulare): *cassone*, *kamikaze*, *cervu*, *quipu*, *tofu* etc. Totuși, substantivele cu finalele *-e* și *-u* (ca și cele cu finalele *-a*, *-o* și *-i*) cunosc, în încercarea lor de a se adapta la sistemul gramatical al românei, variații formale în funcție de număr și de caz, unele forme fiind acceptate de DOOM³, altele fiind întâlnite numai în uz.

2.2.1. Exprimarea numărului

De cele mai multe ori, invariabilitatea consemnată în DOOM³ se manifestă și în uz. Chiar când apar în contexte de plural, astfel de substantive sunt rezistente, fiind folosite tot invariabil (6a,b).

- (6) a. Potrivit Reuters, nicio altă persoană în afara celor **trei kamikaze** decedați nu a avut de suferit în urma exploziilor.
 b. Unul dintre **cele mai bune tiramisu** care le-am mâncat vreodată l-am mâncat la doi pași de Kathmandu.

Se constată și tendința inversă, mai slabă însă, de utilizare a unei forme marcate de număr, neinclusă în DOOM³, ca în exemplul (1) de mai sus (reluat în (7a)) și în exemplul (7b).

- (7) a. Spre propriul sfârșit avântându-se, doi **kamikazi**...

b. Pe amândouă, dar pe amândouă, le-am folosit în scopuri diavolești: o dată să șterg repede cu ceva la îndemână o cremă de tort scăpată pe canapea și altă dată să notez rapid un număr al unei firme de catering cu pizze și **tiramisuuri** aduse parcă de la masa lu' Petru și Pavel, din Rai.

Alteori, deși DOOM³ menționează o formă de plural, asemenea substantive se folosesc ca invariabile și în contexte de plural; de exemplu, *portbebe*, în loc de *portbebeuri* (8a) sau *haiku*, în loc de *haikuuri* (8b):

- (8) a. Părerile despre **cele mai bune portbebe** spun că slingul este o soluție foarte sănătoasă de transport pentru cel mic.
b. În volum sunt în total 19 poeme și **câteva haiku**, iar la final a optat pentru niște pagini goale unde cititorul își poate scrie propriile gânduri.

Pentru a evita folosirea unei forme de plural, se apelează adesea la structurile cu clasificator la plural (9a–e). Acest clasificator are și avantajul că explicitează sensul substantivului simțit ca străin (vezi Nedelcu 2025: 29–32; despre alte avantaje ale folosirii clasificatorilor împreună cu un nume cu finala *-e* sau *-u*, vezi și *infra*, 2.2.2., 3.2.).

- (9) a. Ce îi făcea pe **piloții kamikaze** să își dorească moartea?
b. Cele mai multe **vinuri roze** sunt efemere, și ar trebui să fie consumate repede (cât sunt „tinere”).
c. Când sunt nevoită să aștept la o coadă unde datorită gălăgiei și comentariilor oricum nu poți citi, am o cărticică cu **jocuri sudoku** și îmi place să le dezleg.
d. **Nucile caju** furnizează un aport crescut de magneziu, fosfor și fier în organism.
e. Acesta încerca să îmbine **poemele haiku** cu imagini vizuale abstracte.

2.2.2. Exprimarea genitiv-dativului

Substantivele cu finalele *-e* și *-u* nu sunt înregistrate în DOOM³ cu forme de genitiv-dativ (ca în cazul unora dintre substantivele cu finala *-a* de tipul *lasagna* – *lasagnei*, *mozzarella* – *mozzarellei* etc.), pentru că ori nu ridică probleme, ori nu se folosesc în mod obișnuit la aceste cazuri. În uz, se pot întâlni cu forma sintetică de genitiv-dativ, atașându-și un flectiv enclitic (10a–d). Uneori, utilizarea genitiv-dativului este rară din cauza dificultăților de formare și, implicit, de adaptare; în roTenTen21, de pildă, există o atestare a formei *guacamolelui* (10a) și o atestare a formei *mascarponelui*⁹ (10b) (care nu sunt indicate în DOOM³).

⁹ Există de asemenea în roTenTen21 o atestare a formei *guacamole-ului* și două atestări ale formei *mascarpone-ului* (scrise cu cratimă), în care articolul este atașat prin intermediul vocalei *-u-*. Folosirea formei de genitiv-dativ în cele două variante sugerează ezitarea în exprimarea acestor cazuri, iar variantele cu vocala *-u-*, *guacamole-ului*, *mascarpone-ului*, marchează faptul că este vorba de cuvinte străine.

- (10) a. Se adaugă sare și piper după gust și nu uita de coriandrul proaspăt tocat care îi dă **guacamolelui** acel gust inconfundabil și minunat.
 b. Se adaugă mascarponele și se mai mixează maxim 1 minut, până la încorporarea **mascarponelui** în frișcă.
 c. Mărarul îi dă o savoare specială **soteului** de mazăre.
 d. În ceea ce privește istoria **tiramisu-ului**, sunt două ipoteze.

O particularitate a substantivelor cu finalele *-e* și *-u* (ca și a celor cu *-a*, *-o*, *-i*) este aceea că, pe lângă modalitatea mixtă de exprimare a genitivului, prin marca *al* și flectivul enclitic (alcătuit din desinență și articol definit), uneori resimțită ca fiind dificilă (11a–e), permit exprimarea analitică a genitivului, numai cu ajutorul mărcii *al* (12a–d).

- (11) a. Au trecut proba cafelei, **a frappe-ului**, a ciocolatei calde și a caffè latte-ului.
 b. Echipat cu un cartuș dinamic special adaptat modelului polar cardioid, acesta oferă un sunet excelent pentru performanța cuvântului vorbit și **a karaoke-ului**.
 c. În noaptea ce urmează carnagiului, este chemat însă de urgență la spital pentru a examina corpul sfâșiat **al kamikaze-ului**.
 d. A devenit rapid un entuziast devotat **al Sudoku-ului** și a petrecut următorii șase ani dezvoltând un program de computer care ar putea genera puzzle-uri Sudoku.
 e. Poeziile sale sunt închise de multe ori în forma fixă **a haiku-ului**, dezvăluind un univers liric minimalist.
- (12) a. Este compatibil cu dispozitive iPhone, iPad, iPod touch și Android și este partenerul perfect pentru toate aplicațiile de creare **a karaoke** și muzică.
 b. Obiectivul principal **al Sudoku** clasic este de a putea umple toate casetele goale cu numerele 1-9 fără a le mai repeta din nou în aceeași subgridă 3x3, rând și coloană.
 c. Beneficii **ale caju**
 d. [...] a fost unul dintre cei mai cunoscuți poeți în genul haiku, unul dintre cei mai fervenți promotori **ai haiku**, dar și unul dintre cei mai cunoscuți paradoxisti.

În exprimarea genitiv-dativului, unele substantive sunt mai predispuse să fie folosite la o formă marcată prin flectiv enclitic decât altele (cum ar fi *karaoke* sau *kamikaze* din exemplele (11b,c)¹⁰). Dificultatea depinde în mare măsură de calitatea vocalei finale de a fi sau nu accentuată. Astfel, substantivele în *-e* accentuat, care se sprijină pe modelul celor de mai mult timp intrate în limbă și adaptate, ca *antreu*, *panaceu*, *șemineu* etc. (despre diftongarea vocalei finale *-e* în împrumuturi mai vechi din franceză, vezi Pană Dindelegan 2019: 544; 2022: 184), nu ridică în general probleme în exprimarea genitiv-dativului; a se vedea formele de genitiv *rozeului* și *paneului* din exemplele (13a,b).

¹⁰ În roTenTen21, forma *karaoke-ului* are trei atestări, iar forma *kamikaze-ului*, numai o atestare. Aceste forme articulate de genitiv-dativ, scrise cu cratimă, se obțin, după cum se observă, cu ajutorul vocalei *-u-*. Corpusul înregistrează, în cazul substantivului *karaoke*, și două atestări ale formei *karaokelui*, cu articolul *-lui* atașat direct radicalului.

- (13) a. Piața **roze-ului** s-a dublat în ultimii ani; există peste 1000 de producători de vin în România, peste 2000 de branduri și peste 6000 de produse.
 b. la popoarele nordice (suedezi, norvegieni, finlandezi): gustul roșiei + gustul sandvișului din carne de pasăre, gustul roșiei + gustul crochetei, gustul roșiei + gustul **paneului**

Adesea, pentru a evita exprimarea genitiv-dativului substantivului cu finală accentuată sau nu, mai mult ori mai puțin dificilă din cauza acestei finale, se folosește un clasificator, care marchează valoarea de caz (14a–e).

- (14) a. În Japonia există o lungă istorie de producere a **băuturii sake** prin fermentare încă din perioada Jomon.
 b. În cazul **vinurilor roze**, ele merg perfect alături de fructele de mare și pește.
 c. Printre proprietățile și beneficiile **brânzei tofu** este reglarea nivelului de colesterol.
 d. În locul **sosului ragu** care trebuie să fiarbă câteva ore bune, vom face un sos rapid, pe bază de carne tocată de vită și roșii în suc propriu.
 e. La ornat nu mi-a ajuns frișca pentru a-i face moșturile specifice **prăjiturii tiramisu** așa că am improvizat.

O marcare specială a cazului prezintă câteva substantive masculine personale în *-e* sau în *-u*, al căror comportament se aseamănă cu cel al substantivului masculin în *-a mecena* (vezi Nedelcu 2025: 22). Este vorba de substantivele *bebe/bebe* (15a–c) și *guru* (16a,b), care, în uz, își pot forma genitiv-dativul cu ajutorul mărcii proclitice *lui*, după modelul substantivelor proprii masculine. De altfel, primul dintre aceste substantive, cu accent pe primul *e*, funcționează și ca nume propriu – *Bebe*. Ideea de unicitate, presupusă de un substantiv precum *guru*, permite, de asemenea, apropierea de substantivul propriu și folosirea în limba nonstandard a structurii analitice conținând morfemul proclitic *lui* în locul celei sintetice.

- (15) a. Am ales cu grijă primele hăinuțe **ale lui bebe**.
 b. Este o idee foarte bună să pui în bagaj și câteva dintre jucăriile preferate ale **lui bebe** pentru confort și distragere, însă nu este sigur că vor avea efectul dorit.
 c. Design-ul fără colțuri sau margini drepte nu permite **lui bebe** să-l prindă cu mâinile, iar baza lată anti-alunecare, are aderență pe orice fel de suprafață și împiedică răsturnarea castronelului.
- (16) a. Aveam mesajul **lui guru** în prima formă a sa (primul alineat).
 b. Indiferent ce a spus colegul, dacă există mai multe finanțări, se pot face două și chiar trei tronsoane de metrou în paralel, bani și competenți destui să fie, vorba **lui guru**.

3. SINTAXA SPECIALĂ A SUBSTANTIVELOR ÎN *-E* ȘI *-U*

Particularitățile morfologice – și, implicit, fonologice – descrise mai sus se corelează cu particularități sintactice ale acestor substantive, care le disting de comportamentul substantivelor prototipice. Pentru comportamentul lor sintactic sunt relevante nemarcarea relației sintactice, articularea sau nearticularea în anumite poziții sintactice și problemele de acord (pentru similaritățile cu substantivele terminate în *-a*, *-o* și *-i*, vezi Nedelcu 2025: 19–36).

3.1. NEMARCAREA RELAȚIEI SINTACTICE

În cazul substantivelor cu finalele *-e* și *-u*, ca și pentru cele cu finalele *-a*, *-o* și *-i*, subordonarea față de alt constituent al grupului sintactic (grup nominal în (17a,b,d,e) sau grup adjectival în (17c)) nu este obligatoriu marcată în uz prin caz sau prin prepoziție, simpla juxtapunere fiind suficientă. Acest comportament este determinat de invariabilitatea sau tendința spre invariabilitate a unui astfel de substantiv.

- (17) a. Dacă acel cântec este într-un **program karaoke** sau melodia este disponibilă fără versuri, cere-le să interpreteze acea versiune nouă a cântecului.
 b. Moringa e folosită la **prepararea guacamole** cu năut.
 c. Amestecă toate aceste ingrediente până ce obții un mix **asemănător guacamole**.
 d. Noul sortiment a fost special creat pentru cei care adoră **gustul tiramisu**, dar care doresc să se bucure și de o gustare echilibrată.
 e. **Istoria Sudoku** datează de la jocul unui matematician elvețian din secolul al XVIII-lea.

3.2. ASPECTE LEGATE DE ARTICULARE/NEARTICULARE

Pentru substantivele pe care le analizăm, este relevant dacă acestea se supun regulilor de articulare în pozițiile argumentale. Din cauza finalei vocalice, articularea nu este obligatorie ca în cazul substantivelor prototipice, astfel că acestea pot fi articulate sau nearticulate în poziții argumentale de subiect ori de obiect direct.

Substantivele cu *-e* final apar în aceleași poziții argumentale cu sau fără articol; în exemplele de mai jos, în poziția de subiect, acestea sunt articulate, la fel ca substantivele prototipice (18a–e), sau nearticulate (19a–c), iar în poziția de obiect direct, în mod similar, sunt folosite cu articol (18f) sau fără articol (19d).

- (18) a. Ceaiul verde întărește sistemul imunitar, cafeaua reduce grăsimea și celulita, iar **sake-ul** catifelează pielea.
 b. Foarte important este faptul că **roze-ul** nu se face dintr-un amestec de vin alb cu roșu, ci prin procesarea imediată a strugurilor roșii.

- c. E frumos la voi, iar **frappe-ul** are exact gustul așteptat și dorit.
 - d. Cum să mai meargă **karaoke-le** fără un pic de fum/abur cu arome, plutind peste notele muzicale.
 - e. **Bebele** se distrează teribil uitându-se la bufnițe.
 - f. Lăsați **soteul** să se răcească timp de câteva minute, apoi amestecați-l cu ouăle bătute, verdeța tocată și condimentele.
- (19) a. Când **sake** este servit într-un bar, bărbatul este dispus să flirteze cu o gheișă, o doamnă șic, care știe să-i creeze momente de destindere totală: ochii îi sclipesc, cântă, se lasă mângâiat de privirea dulce a acesteia.
- b. Nu te supăra, știi cumva când începe **karaoke**?
 - c. Când se naște **bebe**, creierul lui conține aproximativ 100 de bilioane de celule nervoase denumite neuroni.
 - d. Acasă la mine, cu toții iubim **guacamole** din toată inima.

Pe lângă pozițiile argumentale, și în alte contexte, în care substantivele prototipice se supun unor condiții clare de articulare sau nearticulare, se poate observa un comportament special. De pildă, în structurile comparative, unde în mod obișnuit, după conectorul de comparație, urmează un substantiv articulat, astfel de substantive se pot folosi fără articol (20a,b).

- (20) a. **La fel ca și guacamole**, tortilla vine din Mexic.
- b. **Ca și guacamole** sau piureul de cartofi, ai nevoie de ceva mai multă sare până să se simtă gustul.

Folosirea mai accesibilă în formă articulată a substantivelor în *-e* accentuat, care antrenează exprimarea vocalei *-u-*, are ca sprijin și modelul substantivelor adaptate în română, prezentând diftongul *-eu-*, precum *antreu*, *panaceu*, *șemineu* (vezi *supra*, 2.2.2.). A se observa mai jos structurile cu dativ posesiv și substantiv în *-e* articulat (21a,b) sau structura cu un asemenea substantiv căruia *i* se subordonează un posesiv (21c).

- (21) a. Ne-am așezat la masă, ea **își savura frappe-ul** cu frișca adusă într-o ceșcuță și dintr-odată nu m-a mai satisfăcut mascota pe care mi-o comandase.
- b. În niciun caz **nu-ți așeza bebele** pe o canapea pentru a adormi.
 - c. Ada, Croco, **frappe-ul nostru** nu se topește.

La rândul lor, substantivele terminate în *-u* apar articulate sau nearticulate în poziția de subiect ((22a,b) vs (23a–d)) sau în poziția de obiect direct ((22c,d) vs (22e–h)).

- (22) a. **Toful** poate rezista peste trei luni la congelator, comparativ cu câteva zile la frigider, deci este o idee minunată dacă dorești să reduci deșeurile alimentare.
- b. **Gurul** nu numai că îi indică novicelui mantra personală și practicile pe care trebuie să le urmeze, dar îi hotărăște și cum trebuie să-și trăiască viața personală și care trebuie să-i fie programul zilnic.

- c. Pudrează puțin ceai verde amestecat cu zahăr pudră deasupra sau ciocolată albă rasă și pune **tiramisuul** la frigider 2-3 ore sau peste noapte.
- d. Puneți **caju-ul** la înmuiat într-o cănuță.
- (23) a. **Guru** trebuia să între oarecum drept cea mai înaltă autoritate în sufletul celui care era inițiat în înțelepciunea hindusă yoga.
- b. Mie însă nu îmi place **tiramisu**.
- c. **Caju** conferă o sumedenie de beneficii organismul tău atunci când este integrat în alimentație.
- d. Știați că **sudoku** îmbunătățește gândirea logică și gândirea numerică?
- e. Lăsați **tofu** la desărat peste noapte, în apa caldă.
- f. Cine a inventat **Sudoku**?
- g. Ei văd **Sudoku** ca pe o activitate colaterală amuzantă.
- h. Scurgeți **caju** de apă și puneți-l în vasul blenderului manual, apoi mixați până când obțineți o pastă cremoasă și pufoasă.

În cazul substantivelor în *-u*, lipsa articolului se sprijină și pe faptul că, în registrul oral, articolul *-l* în general nu se pronunță, *-u* final preluând valoarea de articol (vezi, pentru registrul oral, Neagoe 2012: 34–35). La substantivele neologice cu *-u* final, distincția articulat *vs* nearticulat nu este sesizabilă, finala pronunțându-se la fel sau aproape la fel ca a unui nume prototipic masculin ori neutru articulat de tipul *pomul*, *tabloul*, rostite în mod obișnuit *pomu*, *tablou*. Pe de altă parte, substantivele cu *-u* final accentuat (ca *tiramisu*, *caju*), care, la rigoare, ar trebui, în forma articulată, să se pronunțe cu hiat (*tiramisu-u*, *caju-u*), se redau în scris cu un singur *-u* final, pronunțat probabil uneori după modelul celor cu *-u* neaccentuat, fără hiat și cu sau fără deplasarea accentului (*tiramisu/tiramisu*, *caju*). Dacă, la substantivele prototipice, *-u* este o vocală actualizată în prezența articolului (*pom – pomul*) sau desinență, când radicalul se termină în grupul *muta cum liquida* (*membru – membrul*), în cazul substantivelor la care ne referim, *-u* accentuat face parte, așa cum am arătat, din radical (vezi *supra*, 2.1.2.).

În roTenTen21, se regăsesc și alte contexte, precum cele în care substantivele cu *-u* sunt însoțite de un constituent postpus (24a,b) sau în care apar după un conector comparativ (24c,d), unde articolul lipsește. În contexte ca cele din (24a–d), pronunțarea fără articolul *-l* poate favoriza această utilizare.

- (24) a. Noi am ajuns din greșeală la terasa Nicos, dar ne-a plăcut **tiramisu ăla**, iar prietenii care s-au ghiftuit acolo au fost extrem de mulțumiți și de bucate și de preț.
- b. Luni am făcut **tiramisu tău**, n-a ieșit excelent din păcate, dar o să mai încerc.
- c. Jocul mi se pare mai simplu **decât Sudoku**, chiar pentru varianta cu cadran de 8x8 numere.
- d. Jocurile creierului, chiar și cu ceva la fel de simplu **ca Sudoku** sau ceva atât de elaborat ca un joc video, îmbunătățesc neuroplasticitatea.

Corpusul conține totodată contexte cu substantive în *-u* articulate la fel ca substantivele prototipice, precum în exemplele de mai jos cu constituent subordonat postpus (25a,b) sau cu structură comparativă, unde conectorul comparativ impune articularea (25c).

- (25) a. Asta e, **tiramisu-ul nostru** este gata să fie gustat!
 b. Discutam cu o prietenă despre **haiku-ul care a obținut Marele Premiu**.
 c. Scurt poem de origine japoneză, un fel de doină, mai vechi **ca haiku-ul**, din cinci versuri, cu 31 de silabe.

Accentuarea sau neaccentuarea vocalei finale influențează realizarea articulării: substantivele cu *-u* final accentuat își adaugă articolul *-(u)l* (*tiramisul*), pe când cele cu *-u* final neaccentuat își adaugă direct articolul *-l*, fără vocala intermediară *-u-* (*toful*, formă nementionată de DOOM³, sau *gurul*) (vezi *supra*, 2.1.2.). În uz, cele două realizări ale articolului pot fi confundate. Astfel, pentru că le simte ca fiind străine, vorbitorul atașează, în contextele care cer articularea, articolul *-(u)l* și celor cu *-u* neaccentuat (ca în (26a,b)), mod de articulare care nu este însă recomandat. Pe de altă parte, la substantivele cu *-u* în radical, se poate constata tendința inversă (ca în (27)).

- (26) a. Scurge **tofu-ul** cu ajutorul unor prosoape de hârtie.
 b. În Orientul Îndepărtat inițierea *ți-o* face **guru-ul**.
 (27) Elegant, ușor de pregătit și cu un gust intens și o textură savuroasă, **tiramisul** este desertul la care apelez de fiecare dată când am invitați, mai ales pe timp de vară, fiind extrem de răcoritor servit rece.

La fel ca pentru exprimarea numărului sau a cazului, folosirea unui clasificator face ca acesta să preia articolul, ca în exemplele (28a,b), și astfel se evită articularea substantivului în *-e* sau în *-u*.

- (28) a. **Vinul roze** a ajuns să aibă o pondere de 7-8% din piața totală de vin, formându-se practic în ultimii doi-trei ani, când s-a dovedit cel mai efervescent segment din acest sector.
 b. Se pare că japonezii au făcut **jocul Sudoku** pentru că alfabetul lor avea prea multe simboluri pentru a putea produce careuri la scară mare.

3.3. OSCILAȚII ÎN REALIZAREA ACORDULUI

Utilizarea unor substantive neologice cu finalele *-e* și *-u* evidențiază oscilații în realizarea acordului în gen, oscilații care pot fi cauzate de faptul că genul nu este fixat, fiind vorba adesea de substantive recente sau foarte recente. De asemenea, faptul că în context este presupus un clasificator, care integrează într-o clasă semantico-referențială substantivul, permite un acord implicit cu

acesta, nu cu substantivul cu finala *-e* sau *-u*. Astfel, o posibilă explicație pentru acordul la feminin al unor substantive singulare neutre ca cele din exemplele de sub (29) este aceea că în context este subînțeles clasificatorul lor de genul feminin: *băutură* (29a), *cafea* (29b), *brânză* (29c), *prăjitură* (29d).

- (29) a. **Sake** este în mod eronat **considerată** o băutură spirtoasă.
 b. **Frappe** a fost **comercializată** în principal de Nestle.
 c. Atenție la alergii sau la **tofu preparată** necorespunzător.
 d. Dacă vor spune că tu îmi oferi **o tiramisu** când vin în Iași?

4. CONCLUZII

Substantivele neologice cu finalele *-e* și *-u* prezintă o serie de caracteristici morfosintactice rezultate mai ales din încercarea de adaptare la sistemul limbii române. Pe de o parte, acestea sunt invariabile sau manifestă tendința de a fi invariabile, pe de altă parte, cunosc în uz variații în ceea ce privește exprimarea cazului genitiv-dativ, a numărului, a relației cu alt constituent sintactic, a articulării și a acordului.

Ca substantive masculine și neutre, tipurile flexionare cărora aparțin sunt fie $-\emptyset - \emptyset$, când sunt invariabile (m. *kamikaze* „pilot”, n. *karaoke*; m. *guru*, n. *tiramisu*), fie $-\emptyset - i$ (m. *bebe* – *bebei*), $-\emptyset - uri$ (n. *frappé* – *frappéuri*; n. *haiku* – *haikuuri*) sau $-u - uri$ (nelit. *tiramisu* – *tiramisuri*, *sudoku* – *sudokuri*, plural neinclus în DOOM³), când sunt variabile.

Folosirea ca invariabile, chiar acolo când DOOM³ indică variații flexionare, sau folosirea unor clasificatori, care le încadrează în clase semantico-referențiale și care preiau rolul de a marca distincțiile gramaticale, sunt adesea mecanisme la care apelează vorbitorii pentru a le introduce în context, marcând în felul acesta faptul că sunt elemente noi, străine în limbă.

Substantivele cu *-e* și *-u* se aseamănă în cele mai multe privințe cu cele terminate în *-a*, *-o* și *-i*. În raport cu articularea însă, primele se supun unor condiții suplimentare. Astfel, accentuarea sau neaccentuarea finalei are consecințe asupra modului de articulare (*soteul* vs *karaokele*, *tiramisul* vs *gurul*) și a condițiilor de articulare/nearticulare: cele cu *-e* accentuat (ca *frappe*, *sote*) cer mai frecvent articularea (având și modelul analogic *antreu*, *panaceu*, *șemineu* etc.); la cele cu *-u* final uneori nu se vede distincția de articulare în uz, opoziția de articulare putându-se neutraliza, ca în registrul oral (vezi în pozițiile în care se cere articularea forme ca *tiramisul* vs *tiramisu*, *gurul* vs *guru*).

CORPUS

roTenTen21 (<https://app.sketchengine.eu>, corpus electronic consultat în perioada 1 aprilie – 26 octombrie 2025).
 www.skrouz.ro (accesat în 26.10.2025).

SIGLE

- DEX – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1996.
- DOOM¹ – Academia Română, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (redactor responsabil Mioara Avram). București: Editura Academiei, 1982.
- DOOM² – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (coord. Ioana Vintilă-Rădulescu), ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic, 2005.
- DOOM³ – Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (coord. Ioana Vintilă-Rădulescu), ediția a III-a revăzută și adăugită. București: Univers Enciclopedic Gold, 2021.

BIBLIOGRAFIE

- Croitor, B., 2009, „Dinamica flexiunii substantivale, reflectată în DOOM²”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale și discursive*. București: Editura Academiei Române, 33–58.
- Neagoe, V., 2012, „Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne actuale”, *Fonetica și dialectologie XXXI*, 34–62.
- Nedelcu, I., 2021, „Variație în marcarea formei de singular a substantivelor feminine în DOOM³”, *Limba română* 3–4 (LXX), 435–445.
- Nedelcu, I., 2022, „Aspecte ale variației flexionare în clasa substantivelor masculine și neutre din româna actuală”, *Studii și cercetări lingvistice* 1 (LXXIII), 12–22.
- Nedelcu, I., 2025, „Sintaxa specială a substantivelor neologice cu finalele *-a*, *-o* și *-i* în limba română”, în R. Zafiu, A. Boioc Apintei (ed.), *Variație sintactică în româna actuală*. București: Editura Universității din București – Bucharest University Press, 15–37.
- Pană Dindelegan, G., 2009, „Trăsături flexionare ale substantivului în româna actuală”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dinamica limbii române actuale. Aspecte gramaticale și discursive*. București: Editura Academiei Române, 3–32.
- Pană Dindelegan, G., 2019, „Note pe marginea flexiunii unor împrumuturi substantivale recente”, *Limba română* 4 (LXVIII), 541–549.
- Pană Dindelegan, G., 2022, „Despre integrarea flexionară a împrumuturilor nominale recente”, *Limba română* 1–2 (LXXI), 181–189.
- Peev, L., F. Șerban, 2005, „Clasificarea morfologică a substantivelor neologice terminate în vocală”, *Studii și cercetări lingvistice* 1–2 (LVI), 199–206.

THE MORPHOSYNTACTIC BEHAVIOUR OF NEOLOGICAL NOUNS ENDED IN *-E* AND *-U* VOWELS IN ROMANIAN

Abstract

The article deals with the morphological and syntactic behavior of neological nouns with the endings *-e* and *-u* in Romanian, based on an analysis of the normative dictionary DOOM³ (*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* ‘The Orthographic, Orthoepic and Morphologic Dictionary of Romanian’, 3rd edition) and roTenTen21 corpus. In the first part, we identify the inflectional types to which these nouns in the neuter or masculine belong: the invariable

class with the endings $-\emptyset$ – $-\emptyset$ (m. *kamikaze* ‘pilot’, n. *karaoke*; m. *guru*, n. *tiramisù*) and the classes $-\emptyset$ – $-i$ (m. *bebē* ‘baby’ – *bebēi* ‘babies’), $-\emptyset$ – $-uri$ (n. *frappé* – *frappéuri*; n. *haiku* – *haikuuri*) or $-u$ – $-uri$ (non-standard n. *tiramisu* – *tiramisuri*; n. *sudoku* – *sudokuri* with the plural not included in DOOM³) and we discuss the invariable – variable relation with respect to number and the genitive-dative realization. In the second part, we tackle the preference of such nouns not to mark by case or prepositions the syntactic relations they engage into and well as various aspects related to determination (especially for the constituents in argumental position), which is not obligatorily observed in use, and to agreement in gender, which sometimes shows variations, as a reflection of the fact that the gender of certain nouns is not fixed or can be established by the gender of the subadjacent classifier in the context. In the analysis, we point to problematic aspects related to the morphological adaptation of these nouns, which prefer the invariable use even when DOOM³ normative dictionary registers inflectional variations, but also tend to behave as prototypical nouns, which are subject to very precise rules of use. The behaviour of nouns ended in $-e$ and $-u$ is similar to that of neological nouns ended in $-a$, $-o$, $-i$. The specific features of those ended in $-e$ and $-u$ refer to determination, depending on the presence or absence of stress of the final vowel: m. *bebēul* ‘the baby’, n. *sotēul* ‘the soté’ vs m. *bēbele*, n. *karaōkele*; m. *marabūul* ‘the Marabou’, n. *cājūul* ‘the cashew’ vs m. *gurul*, n. *tōful*. In the case of those ended in $-u$, the possibility of being used without the article (*guru*, *caju*) when determination should be observed is also influenced by the fact that in spoken language not even prototypical nouns are pronounced with the definite article $-l$ (*pomu* ‘tree-*u*.DEF’, *tablou* ‘painting.DEF’, instead of *pomul* ‘tree-*ul*.DEF’, *tabloul* ‘painting-*l*.DEF’).

VERBE *DICENDI* DESEMÂNND DEZVĂLUIREA DE INFORMAȚII (CONFESIUNEA ȘI DIVULGAREA) ÎN LIMBA ROMÂNĂ

IULIA BARBU-COMAROMI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

iulia.barbu@gmail.com

Cuvinte-cheie: *verb(e) dicendi, confesiune, dezvăluire, divulgare, (informație) secret(ă).*

Key-words: *verb(s) of saying, confession, disclosure, divulging, secret (information).*

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

Verbele *dicendi* alcătuiesc în limba română o clasă remarcabilă prin bogăție și eterogenitate atât sub raport lexical, semantic, sintactic, cât și pragmatic. Caracterul eterogen al clasei conduce la configurarea, în cadrul acesteia, a mai multe categorii de verbe, care pot fi distinse, în mare măsură, pe baza criteriului semantic. Din perspectivă pur semantică, independent de capacitatea de a admite discurs raportat, verbele *dicendi*, ca supraclasă, desemnează o activitate de enunțare orală, *enunțarea orală* fiind denominatorul semantic comun al componentelor.

Ne îndreptăm atenția în articolul de față asupra subclasei de verbe *dicendi* românești care desemnează în sens larg **dezvăluirea de informații**, particularizată în două direcții: **confesiunea** și **divulgarea**, ca acte de comunicare verbală. Verbele „de dezvăluire” desemnează activitatea de enunțare orală având ca scop: a) performarea unei confesiuni (mărturisirea unui fapt, gând, sentiment intim, personal) către un interlocutor (de regulă, singular) și, în mod cu totul particular, cu restrângere la uzul bisericesc, îndeplinirea unei îndatoriri religioase (actul spovedaniei în ritualul creștin), orientate către preot sau duhovnic; b) divulgarea unui secret (de cele mai multe ori, evaluat negativ) sau deconspirarea, orientată către un interlocutor singular sau, mai ales, colectiv.

Avem în vedere unități lexicale cu sens primar de „dezvăluire”, precum și verbe care actualizează acest sens numai contextual, prin derivare de la sensul primar (fie extindere ori restrângere semantică, fie metaforizare). Încercând să oferim o imagine de ansamblu asupra acestei microclase, vom prezenta, în primul rând, lexeme din limba română actuală standard, la care se adaugă verbe cu utilizare livrescă, familiară, populară, argotică, făcând referire la stadiul vechi al limbii ori de câte ori un verb din limba actuală prezenta, într-un stadiu mai vechi al limbii, un comportament diferit.

Referirile la verbele de dezvăluire de informații în limba română sunt sporadice și tangențiale. Ileana-Camelia Popa (2007: 165–169) a analizat verbele *a mărturisi*, *a se confesa*, *a se spovedi*, în comparație cu corespondentele lor franceze *avouer*, *confesser*, *se confesser*, ca verbe care desemnează „l’acte de paroles qui implique la transmission d’un message tenu pour secret” (Popa 2007: 165); autoarea aduce în discuție dihotomia voluntar vs involuntar, (non)veridicitatea mesajului transmis. În Barbu (2014: 75), sunt amintite așa-numitele „verbe ale confesiunii”, care reflectă atitudinea locutorului față de propriul discurs, și se semnalează o diferențiere între confesiunea propriu-zisă și confesiunea sub forma denunțului (*ibid.*: 84). Cezar Bălășoiu (2004), în cartea sa dedicată discursului raportat în limba română, face referiri la comportamentul sintactic al unora dintre verbele *dicendi* analizate în cercetarea de față (capacitatea de a admite discurs citat și poziția în raport cu secvența citată), fără alte detalii legate de semantismul lor.

În introducerea actelor colocviului intitulat „Confidence/dévoilement de soi dans l’interaction” (desfășurat la Lyon în 2004, sub dubla egidă a asociației IADA¹ și a laboratorului ICAR²), Catherine Kerbrat-Orecchioni și Véronique Traverso (2007: 1 ș.u.) prezintă problematica generală și cadrul teoretic al **confidenței**, ca tip particular de activitate discursivă, cu o prezență însemnată atât în opere artistice (teatru, cinematograf, opere literare), cât și în interacțiuni din viața cotidiană (conversații familiare, frecvente la magazin, în saloane de coafor etc.) și în contexte instituționale (consultații medicale, ședințe de psihoterapie³, interviuri de angajare, confesiunea în biserică). Autoarele arată că definiția din *Le Petit Robert* („communication d’un secret qui concerne soi-même”) nu evidențiază două trăsături definitorii ale actului confidenței: (1) este o secvență de discurs autocentrat, care face cunoscut un fapt, o stare sau un eveniment care îl privește direct sau indirect pe locutor, (2) presupune exteriorizarea, dezvăluirea unei informații secrete, care în mod normal, ar trebui să rămână ascunse, necunoscute, ceea ce face ca actul confidenței să fie unul „dificil” și riscant (Kerbrat-Orecchioni – Traverso 2007: 3); la acestea se adaugă două trăsături secundare: destinatarul confidenței se presupune că nu ar trebui să dezvăluie altor persoane secretul încredințat și nu este în mod obligatoriu interesat de conținutul confidenței (*ibid.*: 4). În acțiunea comunicativă de confidență sunt implicați doi participanți, între care se stabilește o relație de reciprocitate, bazată de încredere⁴: *confesorul* (emițătorul confesiunii) și *confidentul* (destinatarul confesiunii), fără a se exclude situații trilogale sau polilogale (*ibid.*: 7). Actul confidenței are o forță relațională puternică, presupune o relație „orizontală”, care confirmă apropierea între prieteni (situația cea mai frecventă) sau creează

¹ IADA = International Association for Dialogue Analysis.

² ICAR = Interactions, Corpus, Apprentissages, Représentations (<https://www.ens-lyon.fr/en/research/research-units/laboratories/interactions-corpus-apprentissages-et-representations>).

³ Interacțiunea verbală dintre pacient și psiholog este considerată de Goffman (1973: 185) „cazul extrem” în ceea ce privește confidența.

⁴ A se nota că în franceză și spaniolă termenii pentru „încredere” sunt înrudiți etimologic și semantic: fr. *confidence* – *confiance*, sp. *confidencia* – *confianza*.

instantaneu o apropiere socio-afectivă, în cazul persoanelor necunoscute; în cazul unui context colectiv, confidența instaurează o anumită solidaritate între membrii grupului (*ibid.*: 14).

Liana Pop (2007: 407) plasează confidența în raport cu un hipergen care poate fi numit „discurs despre sine” (*discours du moi*), autocentrat, apropiat de „narațiunea autobiografică”, și delimitează mai multe subgenuri: confesiunea, mărturisirea/destăinuirea, mărturia, declarația de dragoste, dezvăluirea, plângerea și profesiunea de credință. Autoarea arată că toate aceste tipuri de acte discursive sunt reunite de un sem comun: „l’action de révéler quelque chose qui était caché (un secret, une faute, un péché, un sentiment) [= dire un secret]” (*ibid.*: 408–409).

2. VERBE ALE DEZVĂLUIRII: DOUĂ DIRECȚII SEMANTICE

O primă observație legată de seria verbelor analizate vizează organizarea lexemelor în două grupe, bazate pe trăsături semantice secundare care sunt, de fapt, particularizări ale semului principal; denumim generic cele două grupe prin nominalele CONFESIUNE și DIVULGARE sau prin verbele corespunzătoare: A SE CONFESA și A DIVULGA. Prezentăm mai jos lexemele la care ne referim, în funcție de cele două seme secundare delimitate. Ordinea lexemelor ia în considerare verbele care desemnează primar și neutru semele delimitate, urmate de verbe cu utilizare figurată sau care prezintă sensuri secundare desemnând confesiunea sau divulgarea.

2.1. CONFESIUNEA se poate realiza în context laic sau în context bisericesc.

2.1.1. Verbele care desemnează confesiunea în context **laic** sunt **a se confesa**, **a (se) confia** (livr.), **a (se) destăinui**, **a dezvălui**, **a mărturisi**, toate având sensul „a spune cuiva ceva intim (până atunci ținut secret)”. Verbele de confesiune desemnează o activitate de enunțare orientată către o altă persoană, marcată prin semul [+ sinceritate], care presupune transmiterea unei informații de obicei intime, care este legată de propria persoană, necunoscută până atunci interlocutorului și bazată pe existența unui nivel de încredere între locutor și receptor.

Acestei subclase i se subscriu unele verbe cu polisemantism bogat, care au dezvoltat un sens secundar „confesiv”: **a împărtăși** (de obicei, cu determinant nominal sau urmat de o subordonată), **a încredința**⁵ (de obicei, cu determinant nominal: *o taină, un secret*).

Interesantă este seria verbelor utilizate figurat cu sens „confesiv”, în context familiar sau argotic. Metaforizarea se produce cu ușurință în cazul verbelor care desemnează, în sensul lor primar, acțiunea de „a goli, a elimina, a da afară”: **a se descărca**, **a se deschide** ((în fața) cuiva), **a se deșerta** (rar, „a mărturisi”:

⁵ Sensul confesiv (*a încredința cuiva un secret*) trebuie delimitat de cel asociat cu efectul perlocuționar implicat, „a confirma, a asigura”: *a încredința pe cineva de ceva*.

DLR), **a răsufla** (pop.). **A se spovedi** a suferit o extensiune semantică în registrul familiar, însemnând „a face cunoscut cuiva un secret, o problemă personală etc.; a se confesa, a se destăinui”.

Din limba veche, menționăm verbul **a se dezveli** (înv. și pop.).

2.1.2. Verbele care desemnează confesiunea în context **bisericesc** sunt: **a se duhovnici**⁶ (înv.), **a se mărturisi** (pop., înv.)⁷, **a se spovedi**⁸ și prezintă sensul comun „a-și mărturisi păcatele (în fața preotului)”; sporadic, este folosit cu acest sens **a (se) confesa**.

2.2. DIVULGAREA este raportabilă: a) la **altă persoană** sau vizează dezvăluirea unei informații externe (de regulă, fapte sancționabile moral sau legal), verbele de dezvăluire prezentând sensul comun „a dezvălui, a da în vileag, a aduce la cunoștința oamenilor o acțiune, un fapt, de obicei negativ, ascuns (în mod voit, de altcineva)”; b) la **propria persoană**, presupunând dezvăluirea unui secret personal sau a unei vini proprii, în mod voluntar sau involuntar, verbele de dezvăluire prezentând, în acest caz, sensurile „a recunoaște” (voluntar), „a se da de gol” (involuntar). Uneori însă, în cazuri particulare, obiectul dezvăluirii poate fi un fapt evaluat pozitiv sau neutru.

2.2.1. Componentele primare ale seriei verbale „a face cunoscut, a da în vileag (pe cineva)” sunt: **a deconspira, a demasca, a denunța, a desecretiza**⁹ (livr.), **a destăinui** (tranz.), **a dezvălui, a divulga**; verbe cu sens secundar „a da în vileag”: **a descoperi**¹⁰, **a destăinui, a dezvălui, a dezveli** (înv., v. DLR, sensul 6), **a răspândi, a trăda**.

Dezvăluirea unei abateri externe favorizează atragerea în clasa avută în vedere a numeroase verbe din alte clase lexico-semantice, care, desemnând generic o acțiune de „trecere din interior spre exterior” (= eliminare, golire), sunt utilizate figurat, cu sensul „a da în vileag, a deconspira, a trăda”, făcând cunoscută o acțiune, un fapt, de obicei negativ, ascuns (în mod voit, de altcineva); verbele metaforizate funcționează, de regulă, în registru argotic sau familiar: **a cânta, a ciripi, a cloncâni, a guița, a lătra, a piui, a scuipa, a trâmbița, a turna, a vărsa**.

Un regionalism din Muntenia și Oltenia, însemnând „a divulga”, este **a deveghea**, ilustrat mai jos într-un fragment dintr-o povestire din Muscel:

Se vorbește, că Strigoiiul, venind la horă ca flăcău și fiind în joc observat de un flăcău că i se vede o codiță atârând pe cap, din pălărie, acesta i-a spus, și atunci Strigoiiul, de bucurie că i-a spus, și ca **să nu-1 mai devegheze** la alții, i-a făgăduit că-i dă lucru mare [...] (Pamfile, Mitol. I: 154)

⁶ Și preotul **duhovnicește** (tranz.), primind mărturisirea unui credincios.

⁷ Și preotul **mărturisește** (tranz., pe cineva), ascultând mărturisirea păcatelor făcute de un credincios.

⁸ Și preotul **spovedește** (tranz.), primind mărturisirea unui credincios.

⁹ Neînregistrat în dicționarele uzuale, figurează în DOOM³.

¹⁰ În MDA se notează ca sens specializat: „A face cunoscut ceva ce a fost ținut ascuns Si: *a dezvălui, a destăinui.*”

În altă povestire din Muscel:

Părinte, Părinte! Femeia asta – ori omu' – nu spune toate păcatele. Ia vezi, nu ascunde păcatu' cutare? N' o lăsa nici sfinția-ta. **Deveghează-i-l!** (I. Cr. VII, 1915: 198)

2.2.2. Dezvăluirea unui secret sau a unei vini proprii se actualizează în schema semantică secundară a unor verbe care funcționează (și) ca verbe *dicendi*, ca o acțiune voluntară, cu actualizarea semului [+ intenție]: **a accepta, a admite, a declara, a recunoaște**; verbe figurate: **a se goli** (arg.), **a paraclisi** (arg.); verbele care desemnează dezvăluirea involuntară, cu actualizarea semului [- intenție], sunt: **a se deconspira, a se demasca, a se dezveli** (fig., înv.), **a se scăpa** (fig., fam.), **a se trăda** (cf. Șăineanu, s.v. *trăda*: „a descoperi din imprudență ceea ce trebuia să rămâie ascuns”).

3. UTILIZĂRI ÎN LIMBĂ

Vom urmări, în continuare, utilizările verbelor în surse primare, în special în texte literare ale unor autori români consacrați, în contexte indicate în lucrări lexicografice, precum și atestări consultate pe diverse platforme online (corpusul CoRoLa, baza de date Arcanum¹¹) sau pe internet. Vom avea în vedere comportamentul sintactic și semantic al verbelor, indiferent de statutul acestora în limbă. Distingem în enumerarea exemplelor între folosirea generală, absolută, a verbelor, desemnând acțiunea respectivă ca aparținând altei persoane, și utilizarea performativă¹², asumată, la persoana I (desemnarea concretă, situațională, a unui act de comunicare confesiv).

Criteriul ordonării exemplelor este cel cronologic. În citarea contextelor din texte mai vechi, am intervenit în adaptarea grafică a unor cuvinte, conform normelor scrierii actuale.

3.1. Confesiunea

3.1.1. Confesiunea în context laic

3.1.1.1. Confesiunea este redată de o serie de verbe prototipice, pe care le prezentăm mai jos în ordine alfabetică.

¹¹ Baza de date Arcanum („Ziarele Arcanum”) cuprinde în principal ziare, cotidiene, reviste, publicații științifice, colecții de volume tematice. În prezent, baza Arcanum numără 85.854.847 de pagini și poate fi accesată la adresa <https://adt.arcanum.com/ro/discover/>.

¹² „Performative sunt verbele a căror folosire la modul indicativ, timpul prezent, diateza activă, numărul singular, persoana I implică nu numai desemnarea unui act, ci și realizarea concretă a acestuia.” (Botnaru 2007: 4). Verbele performative, folosite la persoana I, din pricina semantismului lor, nu introduc discurs „citat”, deoarece nu relatează ce a spus altcineva sau „eu” altcândva (v. Austin 2003 [1962]: 74–75). Folosite la persoana a III-a, aceste verbe sunt descriptive și pot forma discurs citant.

A SE CONFESA – verb prototipic pentru seria „a spune cuiva ceva intim (până atunci ținut secret)”, astăzi reflexiv; în trecut, rar, și tranzitiv, ca echivalent perfect pentru *a (se) destăinui*¹³. Exemplele de mai jos sunt extrase din opere literare și sunt prezentate în ordine cronologică:

Dar ți-am spus adevărul, ți-**am confesat** această infirmitate a mea. (R. Petrescu, M. I.: 349) (utilizare performativă, la persoana I)

Să fie oare adevărat ceea ce Sophie a strecurat într-o zi, că visul tânărului Ialomițeanu, ce încă mai afectează interes pentru filologie, ar fi în realitate o carieră diplomatică? Este desigur adevărat, de vreme ce **a confesat**-o... (Adameșteanu, Dim.: 180)

„Așteptam un asemenea moment”, **te-ai confesat** tu prietenei tale Ioana. „De la un timp Mircea mă călca pe nervi”. (Conv. lit. SN, nr. 8, 1989: 9)

Mai târziu, c-un tandru umor, **s-a confesat** că scrie... teatru. (Conv. lit. SN, nr. 6/1984: 3)

„L-am luat de barbă și am dat și cu stânga, și cu dreapta! Nu-mi pare rău...” (!?) – **se confesează** generalul Pleșiță. (Goma, Journ. XIII: 37)

A (SE) DESTĂINUI este, alături de *a se confesa*, verb prototipic pentru dezvăluirea unei informații personale. Este folosit atât tranzitiv (cu determinant nominal sau cu subordonată introdusă prin *că*), cât și reflexiv (de regulă, cu determinant în dativ indicând destinatarul confesiunii):

[...] ieri seară a văzut pe Papacostea care i-**a destăinuit** (?) că Franasovici i-ar fi adus cu un ceas înainte la cunoștință [...] (Argetoianu, Îns. II: 73)

Cesianu mi-**a destăinuit** în treacăt că la Londra merg lucrurile rău, că Grigorcea e foc și că vrea să ceară rechemarea lui [...] (Argetoianu, Îns. II: 197)

Marie Costinescu (născută Știrbei) care vine de la San Remo a povestit lui Dinu Arion că tată-său Barbu i-**ar fi destăinuit** o confidență a lui Goga (Argetoianu, Îns. V: 310–311)

Așa ceva n-am spus însă până acum la nimeni și bineînțeles că ea ar fi ultima persoană căreia **să-i destăinuiești** asemenea ipoteze... (Adameșteanu, Dim.: 267)

– Am primit fără șovăire, i **se destăinui** ea. Unii mi-au imputat că prea m-am grăbit, făgăduindu-mă unui necunoscut [...] (Gheție, Bir. II: 260)

Nu era Helena persoana care **să se destăinuie** slujnicilor. (Gheție, Bir. II: 320)

A DEZVĂLUI¹⁴ este folosit de regulă cu determinanți nominali la nivelul propoziției sau cu subordonate introduse prin *că* (discurs raportat indirect):

¹³ În dicționarul lui Scriban din 1939 (SDLR), verbul este înregistrat cu valoarea tranzitivă de bază, pe a doua poziție fiind menționată utilizarea reflexivă: „***confeséz** v. tr. (fr. *confesser*, d. lat. *con-fitēri*, *con-fessum*, a mărturisi. V. **profesez**). Rar. Mărturisesc, declar, mă spovedesc: *îmi confesez păcatele*. Declar public credința mea, afirm ceia ce cred. V. refl. Mă mărturisesc, mă spovedesc.”

¹⁴ Acest verb este un exemplu de metaforă catacretică: sensul dezvoltat figurat de la cel propriu, „a scoate vălul”, este cel curent astăzi. Cf. Golopenția 2017: 248 (*a dezvălui* “to disclose, to make known, to show”; metaphorical extension of the meaning “unveil”).

Ion Muja nu răspunse. Simți cum i se ridică un val de sânge în obraji și-l furnică aprinzându-i. Pe-o clipă i se păru că Ana i-a **dezvăluit** directoarei taina lor [...] (Agârbiceanu, O. XI: 44)

Ce bine-i părea că a fost sinceră și i-a **dezvăluit** adevărul întreg, realitatea. (Agârbiceanu, O. XI: 203)

Timonierul i-a sugerat căpitanului ca pentru această cursă atât de ușoară să nu mai angajeze un ofițer-navigator; i-a zis că n-are rost să mai plătească un specialist d-ăia mofțuroși și pretențioși. I-a **dezvăluit** că eu, Jan, mă pricep destul de bine să citesc hărțile [...] (Conv. lit. SN, 30.10.1972: 6–7)

Cu mai puține rezerve, dar fără a **dezvălui** amănuntele, se destăinuie lui Izi. (Gheție, Bir. II: 376)¹⁵

Apare rareori în coocurență cu discursul direct, însoțit de un determinant nominal, ca în exemplul de mai jos:

„În curând voi termina serviciul militar și pe urmă vin drept la voi, în Altai”, **își dezvălui** el **planurile** de viitor. (Scânțea, nr. 2956, 1954: 2, Arcanum, consultat 23.04.2025)

A MĂRTURISI¹⁶ desemnează, de asemenea, dezvăluirea unei informații intime:

– Așa am gândit și eu privindul cum zace în sicriu, **mărturisi** ea [...] (Gheție, Bir. II: 43)

Sorbind din paharul de bere, Victor îi **mărturisi** scopul vizitei la Cluj. (Gheție, Bir. II: 385)

– Știți, **mărturisi** el în cele din urmă, ușor încurcat, aș fi și eu amator. Sper că nu găsiți deplasată pretenția mea. (Gheție, Bir. II: 387)

Mai mult cu sila, îi **mărturisi** că Bernecker i-a propus să-și dea doctoratul în științele tehnice în vederea unei posibile numiri la Politehnica din Viena. (Gheție, Bir. II: 397)

A (SE) CONFIA, verb livresc, reflexiv, rareori tranzitiv, este folosit absolut, cu compliniri nominale sau cu subordonate indicând „obiectul” confidenței:

Am divulgat lucruri pe care d-ta mi le-ai **confiat**. (Eminescu, O. XVI: 640)

«Și când un desen nu ți se pare clar, mi-a **confiat** abatele Breuil, să-l uzi cu apă. Ai să vezi cum îți apare de lămurit.» (Arh. Olt. VIII: 98)

El, Coroianu, are „buni prieteni” acolo pe care vrea să-i consulte în cestiunea Memorandului și în alte cestiuni care au fost discutate între el și bunii săi prieteni mai înainte. Mi-a **confiat** între patru ochi că acești buni prieteni sunt: M.K., D.St., I.C.B. și C. – toți oameni de treabă! (Scris. Bianu, I: 22 (scrisoare datată 15 sept. 1928)

¹⁵ A se remarca aici folosirea a două dintre verbele de dezvăluire: *a dezvălui* și *a se destăinui*.

¹⁶ Cf. Golopenția 2017: 248 (“To declare as a witness, to affirm, to sustain something”; also, and later on, to confess).

Firește, **nu m-aș fi conflat**¹⁷ nimănuia de această ciudățenie afectivă. (Petrovici, Amint.: 181)

Profesorul Ioan Baciș din Brașov ne-**a conflat** în câteva rânduri amintiri personale despre Coșbuc. (V. rom. XI, 1966: 191)

În iunie 1940, „col. Marosy Dezső” **s-a conflat** „Agentului 533” (Ilianei) că între Ungaria și Germania exista o convenție secretă [...] („Contraspionajul românesc și eroii săi – cazul «Agentului 533»”, dr. Sorin Aparaschivei: <https://historia.ro/sectiune/general/contraspionajul-romanesc-si-eroii-sai-cazul-570574.html>)

Unele verbe, pe care le putem numi „ușoare”, prezentând un polisemantism bogat și permițând multiple determinări, au dezvoltat un sens secundar „confesiv”: **a împărtăși, a încredința**¹⁸.

A ÎMPĂRTĂȘI¹⁹ se folosește cu sau fără determinant care să indice mesajul transmis:

Până să se isprăvească furtunoasa ședință în care era vorba de dueluri și de evacuarea cu forța a artileriei, omul de la popotă s-a strecurat afară și **a împărtășit** secretul unui plutonier major. (Pas, Zilele, III: 33)

– Am înțeles că dorința sa, desigur și a dumitale, ar fi o unire între... în fine, mi-**a împărtășit** că n-ați repudia ideea căsătoriei. (Călinescu, O. VI: 283, *Bietul Ioanide* – 1953)

În fața ei, și-ar fi deschis de bunăvoie sufletul, **împărtășindu-i** unele din bucuriile și amărăciunile acelor prime șase luni de căsnicie. (Gheție, Bir. II: 260)

A ÎNCREDINȚA este folosit exclusiv cu determinanți nominali (*un secret, o taină, un gând, frământări sufletești* etc.) și rareori admite discurs raportat:

Postelnicul m-a ales sfetnic de taină al său și pe negândite mi-**a încredințat** o taină prin care în puțin timp pot să ajung om mare. (Filimon, O. II: 45)

3.1.1.2. Interesantă este seria verbelor utilizate **figurat** cu sens „confesiv”. Metaforizarea se produce cu ușurință, în special în cazul verbelor care desemnează, prin sensul lor primar, acțiunea de „a goli, a elimina, a da afară”: **a se descărca, a se deschide** ((în fața) cuiva), **a se deșerta** (rar, „a mărturisi”: DLR), **a răsufla** (pop.); **a se spovedi**. Cele mai multe sunt reflexive, fiind marcate stilistic familiar, popular sau chiar argotic.

¹⁷ Utilizare asumată, la persoana I.

¹⁸ Sensul confesiv (*a încredința cuiva un secret*) trebuie delimitat de cel asociat cu efectul perlocuționar implicat, „a confirma, a asigura”: *a încredința pe cineva de ceva*.

¹⁹ Cf. Golopenția 2017: 249: “To communicate, to impart a secret”; metaphorical extension of the meaning “to administer the sacrament, to share [...]”.

Verbul A (SE) DESCĂRCA este marcat familiar, deseori folosit absolut sau cu determinant nominal (*inima / sufletul / conștiința*) și clitic pronominal în dativ *-și*, în expresii: *a-și descărca inima / sufletul / conștiința*:

- Iată, mai mult nu voi stăruî, fata mea! Acesta a fost cuvântul meu din urmă. A trebuit **să-mi descarc** tot **sufletul**. (Agârbiceanu, O. XII: 437)
- Toată ziua zgăură în crâșmă și umple satul cu răutățile și prostiile lui!, **se descărcă** părintele. (Agârbiceanu, O. XII: 539)
- Se codea. Ba se lăsa într-un picior, ba într-altul, balansând greoi un trup voluminos. În cele din urmă **se descărcă**, mâncând cuvintele: [...] (V. rom. IX, 1950: 38)
- Când în sfârșit începură să vorbească, temerile lui Petruț se risipiră, încet și tacticos, Lenuța îl determină **să se descarce**. (V. rom. IX, 1950: 178)

A SE DESCHIDE ((*în fața*) *cuiva*), verb reflexiv, familiar, nu admite discurs raportat; cu valoare tranzitivă, verbul este folosit obligatoriu cu determinant nominal și dublare clitică pronominală în dativ, în expresii: *a-și deschide sufletul / inima*:

- Așa am gândit și eu privindu-l cum zace în sicriu, mărturisi ea, stăpânită de dorința apăsătoare de **a-și deschide sufletul** în fața tuturor. (Gheție, Bir. II: 43)
- Până atunci rămase nevoia de a se destăinui cuiva. O mare pudoare îl împiedică **să se deschidă** lui Genu. Îl știa foarte discret, dar își spunea că nu are dreptul de a mărturisi cuiva un secret ce nu era numai al lui. (Gheție, Bir. II: 94)
- Ar fi trebuit să se declare mulțumit, dacă nu l-ar fi săcâit gândul că prea **s-a deschis** în fața muncitorilor și nu o dată s-a justificat sau s-a disculpat. (Gheție, Bir. II: 340)

A SE DEȘERTA (rar, „a mărturisi”: DLR s.v., p. 732, col. 1):

- Un autor câteodată, plin d-un plan ce și-a făcut, / Până când **nu se deșartă**, nu vedem că a tăcut. (Heliade-Rădulescu, O. I: 119)

A RĂSUFLĂ (pop.) este înregistrat în majoritatea dicționarelor cu sensul „a(-și) destăinui gândurile și sentimentele ascunse, apăsătoare, pentru a se liniști” (DEX). Constatăm însă că, în limba veche, era folosit intransitiv sau reflexiv cu acest sens, cum indică următoarele citate:

- Răsuflă** cătră mine, nu te teame (Biblia (1688): 177¹/39)
- Să mă fi lăsat pe mine...
- Dar pe mine!, **răsuflă** și Ber-Căciulă. (Vissarion, B.: 12)
- Răsuflă** neputincios un altul: – E foarte greu să mori. (Isac, O.: 225)

În limba actuală, verbul este folosit mai ales urmat de determinantul *ușurat(ă)*, în coocurență cu o secvență raportată în stil direct:

- „În sfârșit, poftiți pașaportul...” – **răsuflă** el **ușurat** [...] (Dumitru Crac, *Legea junglei*, 2011, CoRoLa, consultat 08.08.2025)

– *Gabiii!!!* [...] *Am scăpat, răsuflă ea, ușurată.* (*Destine Literare*, anul 15, nr. 56, iulie – august – septembrie 2021: 150, consultat 15.09.2025: https://destine-literare.com/wp-content/uploads/2021/11/dl56_final2.pdf)

și, mai rar, cu alți determinanți:

– Doamne, tocmai a plecat, **răsuflă** ea zgomotos, cât se poate de trează. (CoRoLa, consultat 08.08.2025)

A SE SPOVEDI este folosit, în registru familiar, cu sensul „a face cunoscut cuiva un secret, o problemă personală etc.; a se confesa, a se destăinui” (cf. DLR, s.v.):

Stătu gândindu-se o bucată de vreme, după aceea prinse **a se spovedi** doctorului ca unui duhovnic. Și doctorul asculta milos durerile omului necăjit. (Sadoveanu, *Dureri*: 81)
Știa cineva că el se gândește la Elenuța? **S-a spovedit** el vreodată cel puțin surorilor? (Agârbiceanu, O. VII: 30)

[...] se manifestă calitățile scriitoricești despre care vorbea N. Iorga: Ceva dintr-un cronicar trăiește încă în acest istoric dintâi; ...îi place a sta de vorbă și **a-și spovedi sufletul** (v. N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969: 138, 162) (Ion Buzași, *Ediția jubiliară a Bibliei de la Blaj (1795)*, 2001, CoRoLa, consultat 13.03.2025)

Niciodată nu simțise mai mult ca acum nevoia unui sfat. Dar cui să i-l ceară? Rudele ei erau depărtate, de soacră-sa se înstrăinase. Într-un moment de însingurare **se spovedi** lui Miska-bácsi, care-i devenise duhovnic. Deși se exprimă mai mult în generalități, bătrânul pricepu despre ce e vorba. (Gheție, Bir. II: 375)

„Fii sigur, băiete...”, **se spovedi** el într-o bună zi. „Am trecut prin atâtea necazuri încât mă minunez singur, cum de mai sunt în viață!” (Dumitru Crac, „Legea junglei”, 2011, CoRoLa, consultat 13.03.2025)

Din limba veche, menționăm verbele **a (se) dezveli** și **a descoperi**.

Pentru A (SE) DEZVELI, DLR (s.v.) înregistrează sensul 4, pentru care însă nu notează marca „înv.”: Tranz. (Complementul indică fapte, gânduri, idei) A face cunoscut, a mărturisi, a declara.

Prezentăm mai jos câteva contexte relevante pentru sensul indicat:

Dă-mi voie, prietine, **a-mi dezvăli** ideea [...] (Negruzzi, O. I: 269)

După reprezentație, colonelul mă luă la o bere și-mi **dezveli** scheletul unui plan măreț [...] (Brăescu, O. A. I: 21)

În limba actuală, verbul poate fi folosit numai figurat cu sensul *dicendi*:

Am înțeles că reușiseră să supraviețuiască și să învingă tocmai prin această neobișnuită capacitate de a se fereca în sine, de **a nu-și dezveli** gândurile și sentimentele [...] (Blandiana, *Proiec.*: 158)

A DESCOPERI era folosit în limba veche, de obicei, cu compliniri dezambiguizatoare (a se vedea în exemplele de mai jos: *pre ascuns, cătră priiatenul tău, taina*):

Nu descoperi cătră priiatenul tău toată taina ta. (Pilde: 36/1)

Un turc priiaten al lui îi **descoperi** pre ascuns că așa i-au eșit judecata ca să-l tragă în țeapă. (Maior, I. B.: 108/16, în DLR, s.v.)

3.1.2. Confesiunea în context bisericesc

A SE SPOVEDI este verbul principal al acestei serii, folosit pentru a desemna acțiunea de a mărturisi păcatele în fața unui preot, ca mod de îndeplinire a unui act religios în scopul de a obține iertarea. Este folosit, atât în limbajul bisericesc, cât și în limba uzuală, cu referire exclusivă la actul religios. Verbul este folosit, de regulă, absolut, fără compliniri:

[...] cu nevrednicie se împărtășește un om împătimit, necurățit, nespovedit, fără grijă, care merge din obicei ori **nu s-a spovedit** cu adevărat și sincer. Pentru că o spovedanie bună este ca tu să fii pe poziția de a nu mai face, de a nu mai repeta. **Nu să te spovedești** doar de formă [...] (*Părintele Arsenie Papacioc...*, de Stelian Gomboș, în ediția nr. 201 din 20 iulie 2011, CoRoLa, consultat 13.03.2025)

Uneori, verbul este urmat de determinări care indică „obiectul” mărturisirii, ca modalitate de supramarcare retorică, sau Receptorul mărturisirii (în dativ sau acuzativ), preotul:

Și bătrânii, și tinerii **să se spovedească de toate păcatele** sale. (Cod. Tod.: 219)

S-a dus **să se spovedească la un duhovnic**... (Pann, P. V. I: 138)

Se spovedise părintelui... (Stancu, M. I.: 46, în DLR).

A SE DUHOVNICI este folosit astăzi exclusiv în limbaj bisericesc, în raport cu limba actuală fiind considerat un arhaism:

Dumnezeu poate să corecteze traiectorii greșite ale omului. Și ar trebui, nu atât duhovnicii, cât cei care **se duhovnicesc**, să mizăm pe mila și puterea lui Dumnezeu. (<https://doxologia.ro/este-duhovnicul-prooroc-daca-nu-este-cum-poate-deveni> – consultat 17.03.2025)

Iar tu, care te duci **să te duhovnicești**, să știi că de tine mai mult decât de duhovnic depinde răspunsul pe care-l ai [...] (<https://doxologia.ro/criza-bisericii-iii> – consultat 17.03.2025)

În limba actuală, se înregistrează apariții rare, în registrul familiar, cu sensul „a mărturisi, a dezvălui”, de regulă, marcate peiorativ:

Precum orice demnitar care se respectă, **s-a duhovnicit** oleacă și cu DIICOT-ul, atunci când bășiștii au confiscat alcoolul contrafăcut de coana ex-preoteasă împreună cu mama dumnealui. (<https://m.academiacatavencu.info/social/pe-ogorul-culturii-30303> – consultat 17.03.2025)

A SE MĂRTURISI, verb reflexiv, cu utilizare exclusivă în context bisericesc, având sensul „a se spovedi”, este, de asemenea, perceput ca învechit:

Doar pe la Înviere când **se mărturisesc** duhovnicului, să le cetească molifta deslegării de păcate [...] (Mehedinți, Oameni: 16–17)

Copiii **se mărturisesc** și cuminecă în postul Nașterii și al Învierii Domnului (în sâmbăta Floriilor), având mare bucurie. (Țiucra Pribeagul, P. R.: 139)

A SE CONFESA este folosit rar cu sensul „a se spovedi”:

[...] nu mai văzui în biserică pe nimeni, afară de capelanul care silea pe Mateo să-și facă confesiunea.

– Nu voiesc **a mă confesa**, zicea Mateo. (Filimon, O. I: 258)

3.2. Dezvăluirea

3.2.1. Dezvăluirea unei abateri externe sau a unei informații secrete

A DECONSPIRA este folosit, de regulă, urmat de compliniri nominale sau de subordonate, în stil indirect:

De la început și pe tot parcursul analizei acestui dosar, m-am lovit – contrariat, indignat, revoltat – de aceeași atitudine din partea SRI-ului care după ce ne-a dat dosarele, a păstrat «cheia în buzunarul lor», adică **nu au deconspirat** numele celor care m-au urmărit, suspectat, dezinformat pe tot parcursul acestor 18 ani [...] (Nedelcovici, T. H.: 194)

Uneori, este folosit în vecinătatea unei secvențe raportate în stil indirect:

Cineva mi-**a deconspirat că** pe o zugrăveală din București se află Nae Ionescu sub chipul unui drac. (Anania, R.: 61)

[...] într-un interviu din Frankfurter Allgemeine Zeitung, Andrei Pleșu l-**a deconspirat că** are nouăsprezece volume în manuscris [...] (Mihăilescu, Lit. rom. III: 21)

Că tot m-**a deconspirat** cineva **că** m-am săturat de România și că vreau să beau bier cu fugiții [...] (Cărtărescu, F. S.: 73)

A DENUNȚA²⁰ desemnează un tip special de dezvăluire, într-un cadru oficial: „a face cunoscut unei autorități o infracțiune”. Poate fi folosit absolut, cu diverse compliniri nominale, sau în vecinătatea unui discurs raportat în stil direct sau indirect:

Îl **denunțăm** poliției. (Caragiale, O. I ed. 2000: 267)

Când un particular **va denunța** comiterea unor infracțiuni, prevăzute prin această lege, funcționarii prevăzuți mai sus, la cari se vor fi adresat asemenea denunțări, vor fi datori a încheia procese-verbale [...] (Atila, P.: 475)

Se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl **denunță**: – Uite-! N-a recunoscut pe Olga! (Rebreanu, O. VIII: 236)

Cine știe cine l-o fi **denunțat că** era prieten cu Jorj Athanasiu, ministrul liberal? (Adameșteanu, Dim.: 275)

A DESECRETIZA²¹ este verb tranzitiv livresc, folosit cu precădere în stilul jurnalistic, cu referire la dezvăluirea publică, în mod oficial, a unor informații secrete, prin diverse mijloace: publicare scrisă sau pe internet, în cadrul unor comunicări oficiale, mai rar prin comunicare orală; DLR notează sensul „a înlătura caracterul secret”. Așa cum se poate remarca din exemplele de mai jos, verbul este urmat de un nominal indicând „obiectul” dezvăluit:

Premierul Victor Ponta și ministrul Marilor Proiecte Dan Șova **au desecretizat**, joi, contractele referitoare la proiectul minier de la Roșia Montană. (articolul „De ce a atacat Antonescu Roșia Montană. După desecretizarea contractului, apare încă un adevsar lovit”, de Iulian Bratu, 2013, CoRoLa, consultat 18.03.2025)

Verbul este „împrumutat” și în stilul jurnalistic monden, în contextul de mai jos fiind evidentă dezvăluirea orală:

Pentru a „colora” puțin atmosfera, moderatorul **a desecretizat** una dintre surprizele pe care le-a pus la cale în complicitate cu doamna Doina Migleczi, actor, scenarist și regizor. (BlogPost, Ion Nălbitoru în ediția nr. 2148 din 17 noiembrie 2016 – http://confluente.ro/ion_nalbitoru_1479415882.html, CoRoLa, consultat 18.03.2025)

A DIVULGA²² se construiește frecvent cu nominal având funcția de obiect direct, dar admite și discurs raportat, direct și indirect:

Am divulgat lucruri pe care d-ta mi le-ai confiat. (Eminescu, O. XVI: 640)

Eu sunt aceea care l-am furat – **divulgă** ea – după ce l-a citit apărătorul meu [...] (Viitorul, 17.04.1931: 2, Arcanum, consultat 23.04.2025)

²⁰ V. și Barbu 2009: 55.

²¹ Neînregistrat în dicționarele uzuale, figurează în DLR și în DOOM³.

²² În DELR s.v., se precizează sensul „a da în vileag un secret, (p. ext.) a denunța, a demasca” și se notează variantele învechite *desvulga*, *divulgarisi*, *dizvulga*.

Popa îl bate în fiecare zi pe Ion, pentru că, asemenea lui Iuda, și-a trădat stăpânul: când comisia de rechiziții, în plin război, a venit să inventarieze bunurile, el, fiind atunci certat cu părintele, **a divulgat că** acela are o livadă peste râu, în Pălălaie, de pe care scoate prune și țuică. (Simionescu, I., I: 391)

„A venit de la sine, nu-mi amintesc să fi fost un „te iubesc” foarte clar. Cred că Adi a fost acela”, ne **divulgă** ea. (Libertatea, 14.07.2000: 10, Arcanum, consultat 23.04.2025)

A PĂRÎ²³, verb tranzitiv, azi familiar, având sensurile „a reclama, a acuza, a învinui” și „a da pe față în mod răutăcios faptele cuiva, adesea exagerând sau mințind; a vorbi de rău; a denunța” (DEX), prezenta în limba veche și alte valori și sensuri: (refl.) „a avea o dispută cu cineva pentru un anumit lucru, a se certa (învinuindu-se reciproc)”, (în Transilvania și Maramureș) „a se judeca cu cineva, a fi în proces cu cineva”; tranz. (folosit și absolut sau însoțit de *pâră*) „a nu recunoaște, a contesta”, (de obicei, însoțit de determinări ca *la județ, la judecător*) „a chema în judecată” (DLR).

În limba actuală, verbul poate fi folosit absolut, cu diverse compliniri nominale (desemnând persoana „pârâtă” sau persoana căreia i se „pârăște”), sau introducând discurs direct și, mai ales, indirect:

E rea și eu sunt prea bun că **nu o pârăsc**, cu toate că ea mă **pârăște** pe mine, pentru orice nimic! (RFR, nr. 4/1946: 730)

Te aude careva și te **pârăște** stăpânirii. (Stancu, D.: 51)

[...] am zis că barim dacă mă **pârăște** popa **că** dragostea mea cu Chiran a fost până la cap să știe și el pe ce [...] (Preda, O. II: 313 – *Moromeții II*, 1967)

Aici nu se poate. Toată lumea te trădează, te **pârăște**: „Ăsta a mințit ieri!”, „Ăsta a furat ieri doi franci”. (Interviu cu Aurel Cojan, de Ruxandra Garofeanu: <https://blogideologic.wordpress.com/2009/12/28/aurel-cojan-filorus-emigrat-in-vest/>, consultat 21.03.2025)

De obicei, dezvăluirea publică sau oficială a unui secret sau a unei abateri externe poate fi desemnată și prin verbe polisemantice, neutre semantic, care pot dezvolta, prin extensiune, sensul *dicendi* avut în vedere, fiind urmate adesea de determinanți nominali prin care se indică obiectul dezvăluirii. Este vorba cu precădere de verbe al căror sens *dicendi* este dezambiguizat exclusiv de context.

A DEMASCA, cu sensul primar „a(-și) scoate masca”, ieșit din uz, este folosit curent²⁴ cu sensul dezvoltat prin extindere figurată „a(-și) da pe față planurile, acțiunile, gândurile ascunse” (DEX); în DLR se adaugă sensul „a denunța”:

Au auzit ce spun și **nu m-au demascat**. (Preda, I.: 197)

²³ V. și Barbu 2009: 55-56.

²⁴ Sensul „a(-și) da pe față planurile, gândurile ascunse; a denunța”, curent în limba actuală, nu mai este perceput ca figurat, de aceea considerăm că marca „fig.” nu mai este necesară în notarea lexicografică a verbului *a demasca*.

A DESCOPERI era folosit cu sensul de dezvăluire în special în limba veche:

Având cuvântare, poate acelea ce gândește, și la alții **să descopere** și să spue.
(Calendaru (1814): 105/13, în DLR, s.v.)

Vânzătorul iaste cel ce [...] **descopere** cu mărturia lui ascunsele greșăli ale altora.
(Greceanu, Î.: 72/3, în DLR, s.v.)

A DESTĂINUI (tranz.) actualizează sensul „a dezvălui public” exclusiv contextual, în coocurență cu diverși determinanți, care specifică obiectul dezvăluirii:

[...] amenințarea caraghiosului că **va destăinui tot**, la toamnă, în Parlament [...]
(Argetoianu, Îns. II: 312)

Atentatorul a fost prins; e un gardist militant și și-a **destăinuit** complicitii
(Argetoianu, Îns. V: 262)

Dar cu prilejul acestui proces, martori vin **să destăinuiască** toate uneltirile Sovietelor,
la Paris și aiurea. (Argetoianu, Îns. V: 282)

[...] acest sumbru personaj [...] **a destăinuit** public un fapt confirmat și de
ancheta Parchetului [...] (Catherine Durandin, Zoe Petre – *România post 1989*:
<https://pdfcoffee.com/catherine-durandin-zoe-petre-romania-post-1989-institutul-european-2010pdf-pdf-free.html>, consultat 21.03.2025)

A DEZVĂLUI, verb bogat semantic, actualizează valoarea *dicendi* („a dezvălui o abatere externă, a deconspira”) întotdeauna contextual, fie prin alăturarea unor determinanți ca *secret(e)*, *taină*, *infractor(i)*, *(în) public*, *cu voce tare* etc., fie prin introducerea unei secvențe raportate în stil direct, cu funcția de specificare a obiectului:

Raportă cazul mitropolitului, **dezvăluind** pe criminali.

„Am prins-o eu însumi în pat cu amantul ei, un anume Walter, doctorul casei!”
(Călinescu, O. XIV: 81, *Ion Creangă*, 1938)

Mirel, în ura lui, nu se dăduse în lături de a-și murdări propria lui ființă, **dezvăluind**
secretul sentimental al lui Mary, pe care el o admirase cu atâta venerație odinioară,
unei lumi care avea să-l repete și să-l ironizeze la infinit [...] (Holban, O. I: 93,
Romanul lui Mirel, 1921)

„Susținătorii noștri sunt în sală”, **a dezvăluit** Stanciu. (RL 2005, nr. 4: 630, în DLR, s.v.)

[...] un om de afaceri pakistanez, Mansoor Ijaz, **a dezvăluit că** i s-a dat o scrisoare
către ambasadorul țării sale în SUA, și care trebuia să ajungă la amiralul Mike Mullen.
(Rev. ist. mil. nr. 5–6, 2013: 111–112)

Prima ofertă concretă primită de Dennis Man în această vară! Impresarul său **a dezvăluit**:
„El asta și-ar dori” (titlu: https://iamsport.ro/fotbal-international/stranieri/prima-oferta-concreta-primita-de-dennis-man-in-aceasta-vara-impresarul-sau-a-dezvaluit-el-asta-si-ar-dori-id15892.html?fbclid=IwY2xjawJLxRtleHRuA2FibQIxMQABHcO8TZYLIPPjFfhvW7NB6KQx7P6vAzkjqGaQJ9EG1gdHBOTNTHc1TMZ_g_aem_kKhkDhQ-8YqrAE7cpHk0rw –
consultat 22.03.2025)

A RĂSPÂNDI este folosit cu sensul „a dezvălui public” în coocurență, de regulă, cu un determinant nominal indicând faptul dezvăluit: *un zvon, o minciună, un secret* etc., sau urmat de o subordonată introdusă prin *că*:

S-a răspândit că am murit în ciocnirea de trenuri de la Ciurea, ba chiar în „bătaia din Parlament”. (Iorga, Mem. I: 95)

Ați afirmat – și **răspândit** – că maghrebini agresori rosteau lozinci anti-albe, antisemite, dar nimeni nu le-a auzit [...] (Goma, Journ. XIII: 167)

Dle președinte, președinte în exercițiu al Consiliului, vicepreședinte al Comisiei, îmi pare foarte rău că cei care, în timpul primului referendum, au **răspândit minciuni** pe perioada campaniei irlandeze [...] (Confluente, nr. 1605, 24 mai 2015, CoRoLa, consultat 25.03.2025)

Un curtean **răspândește zvonul** că Rigoletto ar avea o amantă secretă. (*Rigoletto* (2017), CoRoLa, consultat 25.03.2025)

A TRĂDA, al cărui sens „a divulga” nu este redat în cele mai multe dicționare, figurează în dicționarul lui Scriban (s.v.) și cu acest sens „a divulga”, pentru care se dă ca exemplu construcția *a trăda un secret*. Acest verb permite asocierea cu secvențe în discurs raportat în stil indirect:

[...] face lumea să creadă că ea a fost cauza... ea l-**ar fi trădat**... că ar fi prins-o în flagrant delict cu Nedeleanu... (Literatorul, nr. 2, 1882: 119)

[...] în 1944, când au venit armatele ruse, cineva l-**a trădat** că cică păstrează în casă o uniformă de general... (Stănescu, O. V: 1009)

A DEZVELI era folosit în limba veche cu sensul *dicendi* pe care îl are în limba actuală *a dezvălui* (cf. DLR, sensul 6, s.v.):

Vicleana muiare [...] rugă pre Samson ca să-i **desvălească** în ce stă tăria lui cea mare. (Calendarul (1814): 114, în DLR, s.v.)

Așteptați tainele numai ce am **a vă desvăli**. (Heliade, O. I: 430, în DLR, s.v.)

Lexemele discutate mai sus desemnează o acțiune de dezvăluire publică voluntară, însă, izolat, dezvăluirea publică poate fi și accidentală, involuntară:

Bănescu **s-a scăpat (la presă)** că interesul său e ca Blaga să rămână la MAI. (DCV, s.v. *scăpa*, VIII)

În context familiar, de obicei argotic, este favorizată metaforizarea unor verbe cu sensul primar „a scoate, a da afară, a elimina”: A BORÎ, A CÂNȚA²⁵, A SCUIPA, A SIFONA, A STROPI, A TRÂMBIȚA, A TURNA, A VĂRSA etc.;

²⁵ CDER, s.v. *cânta*, înregistrează sensurile: „8. (Arg.) A spune, a mărturisi, a ciripi. – 9. (Arg.) A denunța”. DEX și DLR nu notează sensul argotic. Barbu (2013: 161-162) arată că verbul prezintă sensul „a se confesa, a mărturisi” și în italiană și în spaniolă.

„a emite sunete specifice” (cu referire la animale și păsări): A CIRIPI, A CLONCĂNI, A GUIȚA, A LĂTRA, A MĂCĂNI, A MĂRĂI, A PIUI etc. Multe dintre aceste sensuri figurate nu sunt înregistrate în dicționarele generale, ci în dicționare specializate de argou (D. arg. 2007, D. arg. interl. 2009). Menționăm că aceste utilizări speciale nu au fost atestate în bazele de surse primare consultate, cel mai probabil din cauza utilizării criptate a acestor termeni.

În limbajul deținuților sunt folosiți pentru „a denunța”: A BINGĂNI²⁶ („a-i denunța pe deținuții care au obiecte interzise în penitenciar sau comit fapte reprobabile”, D. arg. interl. 2009), A PEȚI²⁷, A PRĂDUI²⁸, aceste verbe figurând și în Dicț. pușcărie (2007).

A RAPORTA, pe baza sensului primar „a prezenta un raport cu caracter oficial; a aduce la cunoștința cuiva”, a dezvoltat două sensuri speciale actualizabile în registru familiar („a denunța, a reclama” și „a relatea, a povesti ceva în mod indiscret și cu răutate; a pârî”):

Hoțește s-a mutat, soro, nici n-am băgat de seamă, **raporta** țața Niculina vecinelor. (Pas, Zilele, I: 89, în DLR, s.v. *raporta*)

– Măi, Ciripoi, e neplăcut pentru tine că te-am prins, după cum va fi neplăcut pentru mine **să te raportezi**, *să te spun unde știu eu*, că doar nu-ți închipui că aici sunt ținut de către ministru, am și eu sfinții mei. (Barbu, Ș.N. II: 10)

3.2.2. Dezvăluirea unui vini proprii

Verbele subscrise acestei miniserii se delimitează în raport cu semul [+/- Intenție] în: a) verbe care desemnează dezvăluirea voluntară a unui secret sau a unei vini proprii (ex. A ACCEPTA, A ADMITE, A SE GOLI (fig., arg., „a mărturisi fapta comisă”: D. arg. interl. 2009), A PARACLISI (fig., arg., „a mărturisi, a-și recunoaște vinovăția în anchetă”: D. arg. 2007), A RECUNOAȘTE) și b) verbe care desemnează dezvăluirea involuntară a unei vini proprii (ex. A SE DECONSPIRA, A SE DEMASCA, A SE DEZVELI (fig., inv.), A (SE) SCĂPA (fig., fam.), A SE TRĂDA (Șăineanu: „a descoperi din imprudență ceea ce trebuia să rămâie ascuns”). Cele mai multe verbe din această categorie primesc exclusiv contextual sensul de dezvăluire, acesta fiind un sens secundar al lexemelor amintite. Prezentăm cronologic câteva contexte relevante pentru sensurile avute în vedere, cele mai multe fiind construite cu discurs direct:

Acest secretar al lui Mihai **dezvelise** mai întâi prințului Andrei proiectul stăpânului său d-a năvăli în Ardeal. (Bălcescu, O. II: 265, în DLRLC)

²⁶ Cf. BING-BANG (expr.) „denunț, trădare”, BINGBANGIU „informator, denunțător”, BINGĂNEALĂ „denunț, trădare în penitenciar”, BINGĂNITOR „informator în penitenciar” (D. arg. interl. 2009).

²⁷ Sensul „a denunța” nu este înregistrat în dicționarele uzuale.

²⁸ Sensul „a denunța” este înregistrat în DEX și în CDER.

- Am fost un imbecil! ... **recunosc** domnul Iliescu zis Bucluc, după paharele de vin ale pactizării. (C. Petrescu, 1907, III: 342)
- Eram uimit să-l aud pe Profesor vorbind cu atâta patimă anticomunistă, pentru că-l știam un vechi militant de stânga.
- De stânga, da, **a recunoscut** el. Însă ceea ce se întâmplă în România acum n-are nimic de-a face nici cu stânga, și nici cu comunismul. (Nedelciu – Babeți – Mihăieș, F.: 426)
- Anne Sage, strânsă cu ușa de întrebările ziariștilor, **admise** că, într-adevăr, ea fusese una din cele două femei de la cinematograful *Biograph*. **Recunosc** și faptul că Dillinger, împreună cu Polly Hamilton, o vizitau deseori, dar nu scoase nicio vorbă cu privire la capcană. (Nedelciu – Babeți – Mihăieș, F.: 314)
- Dar dacă hoții au iarba fierului și sparg cu ea zăvoarele? se amestecă fratele Minodor.
- Au pe dracu! **se scăpă** portarul. Să aibă și pe mama ierbii oțelului, tot nu răzbesc. (Voiculescu, Pr. lit.: 344)
- [...] din greșeală **i-a scăpat** că o cheamă Elena. (Monit. Sibiu, 07.06.2007: 4)
- Ilie Năstase **s-a demascat** singur, „sufocat” în costumul Bufniței: „M-au durut toate! Spondiloza!” (<https://click.ro/vedete/vedete-romanesti/premiera-la-masked-singer-ilie-nastase-s-a-3337.html> – consultat 06.04.2025)
- Ți-am spus că anunț poliția, nu?* am șuierat printre dinți. S-a uitat la mine o clipă apoi și-a plecat ochii. *Da, a acceptat* el, *mi-ai spus*. (Tribuna, nr. 319, 16–31 dec. 2015: 13)
- Robert Turcescu, care **s-a deconspirat** în direct că a fost ofițer acoperit, revine în presă (titlu: <https://hotnews.ro/robert-turcescu-care-s-a-deconspirat-n-direct-ca-a-fost-ofi-ter-acoperit-revine-n-presa-215274> – consultat 06.04.2025)
- Ion **s-a scăpat** (colegilor / în fața colegilor) **că** o iubește pe Maria. (în DCV, s.v. *scăpa*, VIII: „a divulga involuntar”)
- Văd că iar te-ai îmbrăcat frumos să ieși la plimbare prin oraș. Iar cauți vreo femeie destul de ieftină și care să se potrivească cu tine?
- Mă duc să supraveghez Schweizerhof-ul, **se trădă** el, înfuriat. (<https://www.poezie.ro/index.php/prose/13944556/Abis> – accesat 08.04.2025)

4. CONCLUZII

Verbele analizate în acest articol desemnează un tip special de raport comunicativ, în care Emițătorul se raportează fie la propriul discurs (v. Barbu 2014: 75, 84), fie la un obiect ori subiect extern, dar și la relația cu Receptorul, configurând o categorie specială eterogenă, în cadrul clasei generale a verbelor *dicendi*.

Semul comun al verbelor prezentate este „a spune, a face cunoscut un fapt sau un gând necunoscut anterior unui interlocutor (singular sau colectiv)”. Dezvăluirea poate avea diverse forme, în funcție de mai mulți parametri: dezvăluire personală, intimă (cu referire la propria persoană) sau cu referire la altă persoană (deconspirare, denunțare), adresată unui interlocutor singular sau colectiv, cu scopul de a marca un raport de sinceritate și încredere interpersonală sau, dimpotrivă, de a aduce la cunoștința unei persoane, unui public larg sau unei autorități un fapt,

de regulă, evaluat negativ și pasibil de pedeapsă (faptă reprobabilă, abatere, infracțiune), ca act voluntar sau involuntar (cu sau fără intenție), în context laic, respectiv religios.

În cercetarea noastră, am propus două arii semantice ale acțiunii de a dezvălui informații (despre sine sau despre altcineva), pe care le-am numit generic A SE CONFESA și A DIVULGA, cu unele particularizări care au condus la subdelimitări în cadrul grupelor stabilite.

Subclasa **A SE CONFESA** reunește verbe care înseamnă „a spune cuiva ceva intim (până atunci secret, necunoscut interlocutorului)” și își delimitează componentele în funcție de contextul **laic** (sens confesiv propriu-zis: *a se confesa, a se destăinui, a dezvălui, a mărturisi*; sens confesiv figurat: *a se descărca, a se deschide, a răsufli*) sau **bisericesc** (*a se spovedi*; învechite: *a se duhovnici, a se mărturisi*); în context laic, acțiunea de confesare presupune un demers voluntar din partea Emițătorului, marcat de un factor psihologic, al sincerității, și de unul relațional, al existenței unui nivel ridicat de încredere, chiar de complicitate, între Emițător și Receptor (v. și Kerbrat-Orecchioni – Traverso 2007: 8); în context bisericesc, persoana care se confesează o face în fața unui receptor unic (preotul), autorizat, recunoașterea vinei presupunând, și în acest caz, un demers voluntar, asumat, ca mod de îndeplinire a datoriei religioase creștine.

Subclasa **A DEZVĂLUI** se configurează, la rândul său, în două direcții, în funcție de „referentul” dezvăluirii (**altă persoană** sau **propria persoană**). Când referentul este altă persoană, „Raportorul” dezvăluie (în mod voit) fapte sau gânduri ascunse, evaluate negativ, și are o atitudine dezaprobatoare sau chiar justițiară (*a deconspira, a destăinui* (tranz.), *a demasca, a denunța, a desecretiza, a divulga*; cu sens secundar „a da în vileag”: *a descoperi, a destăinui, a dezvălui*, (înv.) *a dezveli, a trăda*); când referentul este propria persoană, actul dezvăluirii poate fi voluntar („a-și recunoaște o vină”: *a accepta, a admite, a declara, a recunoaște*; verbe figurate, argotice: *a se goli, a paraclisi*) sau involuntar („a se da de gol”, din greșeală sau neatenție: *a se deconspira, a se demasca, a se scăpa / a-i scăpa*). Recunoașterea vinei proprii presupune un demers voluntar al Emițătorului, cu toate că actul dezvăluirii de sine are loc, uneori, ca urmare a unei anumite constrângeri externe, deosebindu-se de actul dezvăluirii în context bisericesc, care este unul în totalitate asumat, fiind perceput ca având un rol benefic în viața Emițătorului. Dezvăluirea involuntară a propriei vini este o acțiune lipsită de intenție, datorată imprudenței Emițătorului.

O idee importantă care se desprinde în urma cercetării noastre este aceea că, pe de o parte, există verbe prototipice, intrinsec „confesive” (cu sens primar „a se confesa, a mărturisi”: *a se confesa, a se destăinui, a mărturisi*), iar, pe de altă parte, sunt verbe care au dezvoltat secundar acest sens (*a accepta, a recunoaște, a (se) trăda*); în alte situații, sensul se actualizează în schema semantică a așa-numitelor „verbe ușoare”, verbe polisemantice, care pot intra în componența multor sintagme, al căror sens *dicendi* este dependent exclusiv de context (*a împărtăși, a încredința, a răspândi*). Acest fapt se reflectă la nivel sintactic: verbele cu sens

primar *dicendi* manifestă o libertate sintactică mare, putând fi folosite absolut, cu diverși determinanți (pro)nominali și admitând cocurența cu secvențe de discurs raportat în stil direct (în poziție inițială, mediană sau finală) și/sau indirect; în schimb, verbele cu sensul *dicendi* actualizat contextual (verbe „ușoare” cu sens secundar *dicendi* sau cele cu utilizare figurată) sunt marcate de restricții sintactice și combinatorii (de obicei, se folosesc cu determinanți nominali, care au rolul de a dezambigua sau de a particulariza sensul exprimat de verb: *a împărtăși*, *a încredința un secret/o taină*).

Unele verbe nu pot fi folosite absolut, ci numai cu complinire: *a desecretiza*, *a încredința*.

Unele verbe au un comportament sintactic diferit în funcție de valoarea tranzitivă sau reflexivă: *a destăinui* (tranz.) + obiect direct în acuzativ sau subordonată introdusă prin *că* (complinire facultativă) vs *a se destăinui* (refl.) + obiect indirect în dativ (complinire opțională), *a dezveli* (înv.) „a deconspira” vs *a se dezveli* (înv.) „a se confesa”, *a se scăpa* (refl.), urmat facultativ de subordonată introdusă prin *că*, *a(-i) scăpa* + dativ experimentator [+Uman] + subiect în nominativ sau subordonată subiectivă (indicând informația dezvăluită involuntar); comportamentului sintactic variază și se adaugă diferențe de sens, care permit plasarea unui verb în două subcategorii dintre cele propuse: *a deconspira* „a denunța” vs *a se deconspira* „a se da de gol”, *a destăinui* „a face cunoscut, a da în vileag” vs *a se destăinui* „a se confesa”, *a dezvălui* „a spune un lucru necunoscut despre propria persoană”, „a spune un lucru necunoscut despre altă persoană”, *a mărturisi* „a se confesa”, „a recunoaște o faptă ilegală” vs *a se mărturisi* (înv.) „a se spovedi”, *a trăda* „a denunța” vs *a se trăda* „a se da de gol (involuntar)”.

Interesante sunt și diferențele de utilizare între stadiul actual și cel mai vechi al limbii. Un verb tranzitiv în limba actuală, *a mărturisi*, desemnând confesiunea personală, prezenta, în stadiul vechi al limbii, și utilizare reflexivă, cu actualizare semantică specializată în context bisericesc: *a se mărturisi* „a se spovedi”. Verbele *a dezveli* și *a descoperi* funcționau în limba veche cu aceleași sensuri ca ale actualului *a dezvălui*. *A se confesa*, prototipic pentru seria „a spune cuiva ceva personal (până atunci ținut secret)”, prezintă rar, mai ales într-un stadiu mai vechi al limbii române, sensul „a-și mărturisi păcatele” (în context bisericesc; cf. *îmi confesez păcatele*, în SDLR, s.v.). Pentru acest verb, limba actuală a selectat forma reflexivă, verbul funcționând cu valoare tranzitivă, într-un stadiu mai vechi al limbii. *A descoperi* prezenta, într-un stadiu mai vechi al limbii, ambele sensuri: „a se confesa”, „a dezvălui public (o abatere)”.

Interesant este procesul de metaforizare, care permite, în mod generos, migrarea în subclasa considerată a unor verbe cu sensurile primare „a da afară, a elimina, a goli” (*a se deșerta*, *a se goli*, *a scuipa*, *a vărsa*), „a emite sunete specifice animalelor sau păsărilor” (*a guița*, *a lătra*; *a ciripi*, *a cloncâni*, *a piui*), „a emite sunete muzicale sau specifice instrumentelor muzicale” (*a cânta*, *a trâmbița*) sau folosirea în context familiar, uneori argotic, a unor verbe *dicendi* (de exemplu,

transgresarea verbului *a se spovedi* din zona bisericească în cea laică, suferind o extensiune semantică: „a se confesa, a se destăinui”).

Eterogenitatea remarcabilă – sub aspect semantic, sintactic și lexical – a clasei verbelor *dicendi*, în ansamblu, este reflectată și susținută de fiecare dintre microclasele detașabile în cadrul acesteia, așa cum am încercat să evidențiem prin analiza de față asupra verbelor *dicendi* care desemnează dezvăluirea de informații (de tipul confesiune și divulgare).

ABREVIERI

arg. = argou, argotic
 bis. = bisericesc
 fam. = familiar
 fig. = figurat
 înv. = învechit
 livr. = livresc
 p. ext. = prin extensiune
 pop. = popular
 refl. = reflexiv
 tranz. = tranzitiv

SURSE

- Adameșteanu, Dim. = Adameșteanu, Gabriela, *Dimineață pierdută*. Ediția a III-a. București, Editura 100 + 1 Gramar, 1997 (prima ediție: 1975).
- Agârbiceanu, O. = Agârbiceanu, Ion, *Opere*. Ediție începută sub supravegherea autorului (vol. I–IV) și continuată sub supravegherea lui G. Pienescu (vol. V–XII). București, Editura pentru Literatură / Editura Minerva, 12 vol., 1962–1986.
- Anania, R. = Anania, Valeriu, *Rotonda plopilor aprinși*. București, Cartea Românească, 1983.
- Arcanum = Baza de date Arcanum: <https://adt.arcanum.com/ro/discover/>
- Argetoianu, Îns. = Argetoianu, Constantin, *Însemnări zilnice*. Ediție îngrijită de Stelian Neagoe. București, Editura Machiavelli, 10 vol., 1998–2009.
- Arh. Olt. = *Arhivele Olteniei*. Publicație sub direcțiunea d-lui Dr. Ch. Laugier și prof. C. D. Fortunescu. I–XXII. Craiova, 1922–1943.
- Atila, P. = Atila, F. R., *Peștii și pescuitul*. București, Editura Librăriei Frățilă, 1916.
- Barbu, Ș.N. = Barbu, Eugen, *Șoseaua Nordului*. [București], Editura pentru Literatură, 2 vol., 1967.
- Blandiana, Proiec. = Blandiana, Ana, *Proiecte de trecut*. Proză. București, Editura Cartea Românească, 1982.
- Brăescu, O. A. = Brăescu, Gh., *Opere alese*. Ediție îngrijită de Nicolae Gheran. București, Editura pentru Literatură, 2 vol., 1962.
- Călinescu, O. = Călinescu, G., *Opere*. Ediție inițiată sub supravegherea autorului, ulterior îngrijită de Andrei Rusu. București, Editura pentru Literatură / Editura Minerva, 17 vol., 1965–1983.
- Cărtărescu, F. S. = Cărtărescu, Mircea, *Frumoasele străine*. București, Editura Humanitas, 2010.
- Cod. Tod. = *Două manuscrise vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian* (texte de la înc. sec. XVII). Ediție îngrijită de Nicolae Drăganu. Edițiunea Academiei Române. București, Librăriile Socec & Co. și C. Sfetea; Leipzig, Otto Harrassowitz; Viena, Gerold & Comp., 1914.
- Conv. lit. SN = *Convorbiri literare*. Serie nouă, Iași, revistă lunară, 1996–.

- CoRoLa = <https://corola.racai.ro/>
- Eminescu, O. = Eminescu, Mihai, *Opere*. Ediție îngrijită de Perpessicius, ulterior de un grup de cercetători de la Muzeul Literaturii Române. București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” / Editura Academiei Române, 16 vol., 1939–1989.
- Filimon, O. = Filimon, Nicolae, *Opere*. Ediție îngrijită de Mircea Angheliescu. București, Editura Minerva, 2 vol., 1975–1978.
- Gheție, Bir. = Gheție, Ion, *Biruitoarii*. București / Chișinău, Editura Litera Internațional, 2 vol., 2002.
- Goma, Journ. = Goma, Paul, *Jurnal*. București, Editura Nemira / Criterion Publishing / Editura Anamarol, 8 vol., 1997–2007.
- Heliade-Rădulescu, O. = Heliade-Rădulescu, Ion, *Opere*. Ediție îngrijită de D. Popovici. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 2 vol., 1939–1943.
- Holban, O. = Holban, Anton, *Opere*. Studiu introductiv, ediție îngrijită, note și bibliografie de Elena Beram. București, Editura Minerva, 3 vol., 1970–1975.
- I. Cr. = *Ion Creangă*. Revistă de limbă, literatură și artă populară. Redactor: Tudor Pamfile. Bârlad, 1908–1921.
- Iorga, Mem. = Iorga, Nicolae, *Memorii*. București, Editura „Națională”, S. Ciornei, vol. I–II: 1931; vol. III–VII: 1939.
- Isac, O. = Isac, Emil, *Opere*. Ediție definitivă, îngrijită de Miron R. Paraschivescu. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
- Maior, I. B. = Maior, Petru, *Istoria besericeii românilor, atât a cestor dincoace precum și a celor dincolo de Dunăre*. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității din Peșta, 1813.
- Mehedinți, Oameni = Mehedinți, S., *Oameni de la munte*. Ediția II. București, Editura Librăriei Socec, 1921 (prima ediție: 1920).
- Mihăilescu, Lit. rom. = Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism*. Iași, Editura Polirom, vol. I: 2004, vol. II: 2006, vol. III: 2007.
- Monit. Sibiu = *Monitorul de Sibiu*, cotidian, Sibiu, 1998–2007.
- Nedelciu – Babeți – Mihăieș, F. = Nedelciu, Mircea, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, *Femeia în roșu*. București, Editura Cartea Românească, 1990.
- Nedelcovici, T. H. = Nedelcovici, Bujor, *Un tigru de hârtie. Eu, Nica și Securitatea*. București, Editura Alfa, 2003.
- Negruzzi, O. = Negruzzi, Costache, *Opere*. Ediție critică, cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte. București, Editura Minerva, vol. I: 1974, vol. II: 1984, vol. III: 1986.
- Pann, P. V. = Pann, Anton, *Culegere de proverburile sau Povestea vorbei. De prin lume adunate și iarăși la lume date*. București, Tipografia lui Anton Pann, partea I: 1852, partea a II-a și a III-a: 1853.
- Pas, Zilele = Pas, Ion, *Zilele vieții tale*. București, Editura de Stat, vol. I–II: 1949; vol. III–IV: 1950.
- C. Petrescu, 1907 = Petrescu, Cezar, 1907. București, Editura „Cugetarea”, vol. I: 1937; vol. II: 1938; vol. III: 1943.
- R. Petrescu, M. I. = Petrescu, Radu, *Matei Iliescu*. București, Editura Eminescu, 1970.
- Petrovici, Amint. = Petrovici, I., *Amintirile unui băiat de familie*. București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938.
- Pilde = *Pilde filosofesti*. Sibiu, Tipografia lui Petru Bart, 1795.
- Preda, I. = Preda, Marin, *Intrusul*. Roman. [București], Editura pentru Literatură, 1968.
- Preda, O. = Preda, Marin, *Opere*. Ediție îngrijită de Victor Crăciun. București, Academia Română. Fundația Națională pentru Știință și Artă, 3 vol., 2002.
- Sadoveanu, Dureri = Sadoveanu, Mihail, *Dureri înăbușite*. București, Editura Minerva, 1904.
- Scânteia = *Scânteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist din România. București, Tip. „Curierul”, 1944–1989.
- Scriș. Bianu = *Scrișori către Ioan Bianu*, vol. I. București, Editura Minerva, 1974.
- SDLR = Scriban, August, *Dicționarul limbii românești. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia. Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

- Simionescu, I. = Simionescu, Mircea Horia, *Ingeniosul bine temperat*. Ediția a II-a. București, Editura Alfa, 5 vol., 2000. (prima ediție: vol. I: 1969; vol. II: 1970; vol. III: 1976; vol. IV: 1980; vol. V: 1983).
- Stancu, D. = Stancu, Zaharia, *Desculț*. Roman. Ediția a IV-a. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1952 (prima ediție: 1948).
- Stancu, M. I. = Stancu, Zaharia, *Ce mult te-am iubit*. București, Editura pentru Literatură, 1968.
- Stănescu, O. = Stănescu, Nichita, *Opere*, vol. V: *Publicistică. Corespondență. Grafică*. Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco. București, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003.
- Șăineanu = Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*. A 6-a edițiune revăzută și adăugită. Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1929.
- Țiuca Pribeagul, P. R. = Țiuca Pribeagul, Petru, *Pietre rămase*. Contribuție la monografia județului Arad. București, Imprimeria Căilor Ferate Române, 1936.
- Vissarion, B. = Vissarion, I. C., *Ber-Căciulă*. Povestiri. Ediția a IV-a. București, Editura Cartea Românească, [1943].
- Voiculescu, Pr. lit. = Voiculescu, V., *Integrala prozei literare*. Ediție îngrijită de Roxana Sorescu. București, Editura Anastasia, 1998.
- V. rom. = *Viața Românească*. Revistă literară și științifică. Iași, (din 1930) București, 1906–1916; 1920–1940; 1944–1946, 1948–.

BIBLIOGRAFIE

- Austin 2003 [1962] = Austin, J. L., *Cum să faci lucruri cu vorbe*, traducere de Sorana Corneanu, prefață de Vlad Alexandrescu, București, Editura Paralela 45, 2003 [*How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press, 1962].
- Barbu 2013 = Barbu, Ximena-Iulia, *Verba dicendi, de la latină la limbile romanice: probleme semantice*. București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013.
- Barbu 2014 = Barbu, Ximena-Iulia, *Verbele dicendi în limba română din perspectivă sincronică și diacronică*. București, Editura Universității din București, 2014.
- Bălășoiu 2004 = Bălășoiu, Cezar, *Discursul raportat în textele dialectale românești*. București, Editura Universității din București, 2004.
- Beiträge 2007 = Kerbrat-Orecchioni, Catherine, Véronique Traverso (eds), *Beiträge zur Dialogforschung: Confidence / Confiding. Dévoilement de soi dans l'interaction / Self-disclosure in Interaction*, Band 37. Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- Botnaru 2007 = Botnaru, Olesia, *Verbele performative în limba română* (teză de doctorat). Chișinău, 2007.
- CDER = Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu Marin. București, Editura Saeculum I. O., 2002. Ediția I: *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de La Laguna, Biblioteca filologica, 1958–1966.
- D. arg. 2007 = Volceanov, George, *Dicționar de argou al limbii române*. București, Editura Niculescu, 2007.
- D. arg. interl. 2009 = Tandin, Traian, *Dicționar de argou al lumii interlope. Codul infractorilor*. București, Editura Meditații, 2009.
- DCV = *Dicționar de contexte verbale*. Descriere lingvistică realizată de Ana-Maria Barbu: <https://dcv.lingv.ro/>
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”: <https://delr.lingv.ro/>
- Dicț. pușcărie 2007 = Țânțaș, Viorel Horea, *Dicționar de pușcărie. Limbajul de argou al deținuților din România*. Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2007.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei.

Tomul I, partea a 3-a, litera *D* (*D – Deînmulțit*), 2006; tomul I, partea a 4-a, litera *D* (*Deja – Deținere*), 2006; tomul I, partea a 5-a, litera *D* (*Deținut – Discopotiriu*), 2007; tomul I, partea a 6-a, litera *D* (*Discord – Dyke*), 2009; tomul I, partea a 7-a, litera *E* (*E – Erzaț*), 2009; tomul I, partea a 8-a, litera *E* (*Es – Ezredeș*), 2010; tomul III, literele *J, K, Q*, 2010; tomul IV, litera *L* (*L – Lherzolită*), 2008; tomul V, litera *L* (*Li – Luzulă*), 2008; tomul VI, litera *M*, 1965-1968; tomul VII, partea 1, litera *N*, 1971; Tomul VII, partea a 2-a, litera *O*, 1969; tomul VIII, partea 1, litera *P* (*P – Păzui*), 1972; tomul VIII, partea a 2-a, litera *P* (*Pe – Pînar*), 1974; tomul VIII, partea a 3-a, litera *P* (*Pînă – Pogribanie*), 1977; tomul VIII, partea a 4-a, litera *P* (*Pogrijanie – Presimțire*), 1980; tomul VIII, partea a 5-a, litera *P* (*Presin – Puzzolană*), 1984; tomul IX, litera *R*, 1975; tomul X, partea 1, litera *S* (*S – Sclabuc*), 1986; tomul X, partea a 2-a, litera *S* (*Scladă – Semîntărie*), 1987; tomul X, partea a 3-a, litera *S* (*Semn – Sîveică*), 1990; tomul X, partea a 4-a, litera *S* (*Slab – Spongios*), 1992; tomul X, partea a 5-a, litera *S* (*Spongiar – Swing*), 1994; tomul XI, partea 1, litera *Ș*, 1978; tomul XI, partea a 2-a, litera *T* (*T – Tocăliță*), 1982; tomul XI, partea a 3-a, litera *T* (*Tocăna – Twist*), 1983; tomul XII, partea I, litera *Ț*, 1994; tomul XII, partea a 2-a, litera *U*, 2002; tomul XIII, partea 1, litera *V* (*V – Veni*), 1997; tomul XIII, partea a 2-a, litera *V* (*Venial – Vizurină*), 2002; tomul XIII, partea a 3-a, litera *V* (*Viclă – Vuzum*) și literele *W, X, Y*, 2005; tomul XIV, litera *Z*, 2000.

DOOM³ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”. București, Editura Univers Enciclopedic, 2022.

Goffman 1973 = Goffman, Erving, *La mise en scène de la vie quotidienne. 2. Les relations en public*. Paris, Minuit.

Golopenția 2017 = Golopenția, Sanda, *Acțiune, interacțiune, identitate. Studii de pragmatică lingvistică*. București, Editura Academiei Române, 2017.

Kerbrat-Orecchioni – Traverso 2007 = Kerbrat-Orecchioni, Catherine, Véronique Traverso, « Introduction », în *Beiträge* 2007, 1–34.

Pop 2007 = Pop, Liana, « La confidence : gneres, marqueurs, stratégies et niveaux de textualization », în *Beiträge* 2007, 407–426.

Popa 2007 = Popa, Ileana-Camelia, « Les verbes de confession », *Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice – Langues et littératures romanes*, an XI, nr. 1, 2007, 165–169.

VERBS OF SAYING THAT DESIGNATE REVEALING INFORMATION IN ROMANIAN (CONFESSION AND DISCLOSURE)

Abstract

The present paper aims at analysing a particular subclass of Romanian verbs of saying: verbs which designate the revealing of (personal) secrets or previously unknown information. The subclass divides in two groups, corresponding to two major forms of revealing information: confession (as in Rom. *a se confesa* – Engl. *to confess*) and disclosure (as in Rom. *a divulga* – Engl. *to disclose*, *to divulge*). The act of confession and disclosure has various particularities: confession as revealing personal information or thoughts directed regularly to a singular addressee (e.g. Rom. *a se confesa*, *a se destăinui*, *a dezvălui*, *a mărturisi*) versus confession (in church) as performing an act of Christian duty, addressed to a priest (Rom. *a se spovedi*, *a se mărturisi*); disclosure or divulging may relate to a different person, as revealing secret information (usually considered “wrong”) about someone else to a person or to an audience (e.g. Rom. *a deconspira*, *a demasca*, *a denunța*, *a divulga*, *a pârî*); it also may be related to oneself, as an act of voluntary (Rom. *a recunoaște*) or involuntary (Rom. *a se scăpa*) form of revealing personal information. Quite interesting are some verbs which can be used metaphorically to express the act of revealing information: e.g. Rom. *a borî*, *a cânta*, *a ciripi*, *a cloncâni*, *a guîța*, *a lătra*, *a piui*, *a scuipa*, *a sifona*, *a trâmbița*, *a turna*, *a vărsa*.

TIPURI DE COMPARAȚII ÎN SINTAXA COMPARATĂ

ALEXANDRU NICOLAE

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
Facultatea de Litere, Universitatea din București

alexandru.nicolae@unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *sintaxă comparată; metodologie; parametru; gramatică generativă; tipologie lingvistică.*

Keywords: *comparative syntax; methodology; parameter; generative grammar; linguistic typology.*

1. INTRODUCERE

1.1 Sintaxa comparată este înțeleasă ca fiind „acea parte a teoriei sintactice care vizează caracterizarea optimă a acelor proprietăți ale limbilor umane care nu sunt universale” (Kayne 2000:3). Programul comparatist în teoria sintactică are origini vechi (germenii săi pot fi recunoscuți în secolul al XIX-lea în gramatica comparativ-istorică, în mișcarea neogramatică, precum și în primele schițe de lingvistică comparativ-balcanică¹), dar includerea sa explicită în preocupările curente de cercetare se găsește în tipologia opțiunilor de topică propusă de Greenberg (1963) și în Modelul GB (*Government and Binding*), formulat în *Prelegerile de la Pisa* de Chomsky (Chomsky 1981)².

Adoptând un cadru neutru teoretic (o abordare transversală a diverselor paradigme teoretice contemporane), Haspelmath (2014: 491-492) întocmește o listă cuprinzătoare de obiective ale studiului comparativ al tiparelor sintactice: „a. studierea limbilor în mod contrastiv, cu scopul de a facilita învățarea limbilor străine; b. detectarea tiparelor areale, cu scopul de a descoperi influențe de contact lingvistic în fazele mai vechi ale limbilor; c. identificarea tiparelor invariabile în cadrul variației, adică universalii sintactice sau principii sintactice universale; d. explicarea motivului pentru care «limbile sunt așa cum sunt» (adică explicarea universalii); e. explicarea modului în care este posibilă achiziția limbajului în

¹ Din Kopitar (1829); Miklosic (1861).

² Preocupările explicit comparatiste în gramatica generativă precedă Modelul GB – a se vedea, de exemplu, în lingvistica românească, examinarea comparativă a limbilor romanice din Manoliu Manea (1971; 1977) –, însă în Modelul GB limitele variației sintactice devin un aspect central al teoriei sintactice prin introducerea noțiunii de *parametru*.

ciuda «sărăciei de stimuli»; f. utilizarea principiilor universale pentru a oferi explicații mai elegante asupra structurii și a funcționării sistemelor limbilor individuale; g. utilizarea principiilor universale pentru a explica regularitățile schimbării sintactice și ale achiziției limbajului.”

Conceptul de **parametru** ocupă un rol central în gramatica comparată, fiind instrumentul teoretic prin care se surprinde variația în limbile naturale, folosit mai ales în gramatica generativă, dar și în tipologia lingvistică clasică. În gramatica generativă, parametrii au fost introduși în cadrul Teoriei Principiilor și a Parametrilor din Modelul GB (Chomsky 1981), fiind conceptualizați ca trăsături binare ce diferențiază tipologic limbile: de pildă, *parametrul pro-drop* (sau parametrul *subiectului nul*) distinge limbile ce permit omiterea subiectului (spaniola, italiana, româna) de cele care nu o permit (engleza, franceza); alte exemple de parametri identificați și examinați în gramatica generativă includ parametrul *concordanței negative*, parametrul *poziției centrului*, parametrul *polisintezei*, parametrul *deplasării elementelor interogative* etc. În tipologia lingvistică, parametrii au jucat întotdeauna un rol secundar (vezi discuția la Comrie 1989:38–42), de interes central în această paradigmă fiind identificarea și clasificarea **universaliilor** lingvistice; există însă o serie de proprietăți variabile ale gramaticii limbilor naturale care au fost examinate în tipologia lingvistică din perspectiva noțiunii de parametru: parametrul *marcării dependențelor gramaticale* (*pe centru sau pe subordonat*) (Nichols 1986), opțiunile de topică ale constituenților majori (SVO/VSO/OVS) (Greenberg 1963), parametrul *sintetic-analitic* etc.

Unul dintre rezultatele importante ale perioadei GB este identificarea parametrilor majori („macroparametrii”) de variație sintactică. Începând cu anii 1990, cercetările s-au concentrat, pe de o parte, în direcția identificării parametrilor minori de variație sintactică („microparametrii”) (vezi programul microparametric al lui Kayne 2000, 2005, 2013) și a relației macroparametru/microparametru (vezi lucrările cuprinse în Biberauer (ed.) 2008, în special Baker 2008; vezi, de asemenea, ipoteza ierarhiilor de parametri propusă de Roberts și grupul ReCoS, e.g. Roberts 2012; 2019) și, pe de altă parte, înspre explorarea și a altor dimensiuni de variație lingvistică – în special variația diacronică (vezi, de exemplu, Ledgeway 2012) și diatopică (vezi, de exemplu, lucrările reunite în D’Alessandro, Ledgeway, Roberts 2010), eventual combinate (vezi, de exemplu, lucrările reunite în Benincà, Ledgeway, Vincent 2014). În paralel, de la Greenberg (1963) încolo, tipologia lingvistică s-a orientat către îmbogățirea bazei de date empirice pentru examinarea comparativă a limbilor (în formularea universaliilor de topică, Greenberg 1963 folosește o bază de date de 30 de limbi; în schimb, WALS 2013 are o bază de date de 2262 de limbi³); distribuția areală a trăsăturilor lingvistice (WALS 2013 este un atlas al structurilor lingvistice); modelare statistică și computațională a datelor empirice ș.a.m.d. În ciuda limitărilor teoretice și metodologice pe care și le impune

³ Alte baze de date folosite în mod curent în tipologie sunt AUTOTYP (<https://www.autotyp.uzh.ch/>), Grambank (<https://grambank.cild.org/>), Glottobank (<https://glottobank.org/>) sau PHOIBLE (<https://phoible.org/>).

fiecare școală de gândire și care izvorăsc din axiomele diferite ale fiecăreia⁴, în practică, există o serie de concepte și metode de analiză comune (vezi Polinsky 2012 pentru o discuție mai aprofundată); de pildă, modelul de filogeneză lingvistică propus de G. Longobardi și colaboratorii săi (vezi, de exemplu, Longobardi *et al.* 2013; Longobardi 2017; Longobardi și Guardiano 2017) se bazează pe noțiunea de parametru în accepția sa generativă, însă folosește o serie de instrumente și metode din tipologia lingvistică: *big data*, distribuție areală și modelare statistică a datelor.

1.2 În lumina fundamentului teoretic expus mai sus, acest articol metodologic propune o prezentare schematică a principalelor tipuri de comparație a materialului empiric în sintaxa comparată. Fiecare metodă de comparație identificată este ilustrată prin exemple reprezentative (în principal, parametri de variație sintactică în accepția gramaticii generative sau a tipologiei lingvistice clasice). De asemenea, se subliniază și limitele fiecărei metode (comparația lingvistică majoră identifică parametri majori de variație/macroparametri, pe când alte metode servesc mai bine la identificarea variației minore sau a microparametrilor).

2. TIPURI DE COMPARAȚIE

În funcție de obiectivele fiecărei cercetări în parte, se folosește o metodă de analiză unică sau o combinație a acestora pentru a dezvălui diferitele fațete ale variației lingvistice. Principalele metode sunt clasificate după scopul și domeniul de aplicare a comparației.

2.1 COMPARAȚIA LINGVISTICĂ MAJORĂ

Această metodă implică **compararea de limbi care sunt diferite genealogic și îndepărtate geografic**.

Cu referire la parametrul *pro-drop*⁵, cunoscut în literatura de specialitate și ca parametrul *subiectului nul* (deși limitarea la subiect nu este întru totul justă, întrucât scapă din vedere limbile cu *pro-drop* radical), din comparația lingvistică majoră rezultă valorile din (1):

- (1) **Parametrul *pro-drop***
 (a) *limbi pro-drop* [româna și majoritatea limbilor romanice, cu excepția francezei și, parțial, a portughezei braziliene; turca, berbera, hausa, basca]: subiectul poate fi omis în condițiile recuperării sale contextuale – exemplificare în (2)

⁴ Tipologia lingvistică propune o abordare deductivă, unde clasificările rezultă din generalizări asupra datelor empirice; gramatica generativă este esențialmente inductivă și pornește de la construcția de clasificări logic posibile pe care apoi le rafinează și consolidează prin materialul empiric.

⁵ În sintagma *pro-drop*, componentul *pro* se referă la *pronume*. Așadar, *pro-drop* înseamnă căderea/nepronunțarea unui pronume.

(b) *limbi non-pro-drop* [engleza, franceza]: subiectul nu poate fi omis (căderea subiectului provoacă negramaticalitate) – exemplificare în (3)

(c) *limbi cu pro-drop radical*⁶ [japoneza, coreana, chineza, thailandeza, vietnameza, unele limbi indoneziene, burmeza, khmera]: subiectul și/sau obiectul pot fi omise în condițiile recuperării contextuale – exemplificare în (4)

- (2) a. (Voi) *citiți o carte.* [română]
 (Voi) *state leggendo un libro.* [italiană, D'Alessandro 2015]
- (3) b. You are reading a book. [engleză]
 *Are reading a book.
- (4) Vorbitorul A: [chineză mandarină, Huang 1984]
Zhangsan kanjian Lisi le ma?
Zhangsan vedea Lisi LE⁷ Q
 'L-a văzut Zhangsan pe Lisi?'

Vorbitorul B:

- a. *ta kanjian ta le* (subiect și obiect realizate)
 el vedea el LE
- b. \emptyset^8 *kanjian ta le* (căderea subiectului)
 vedea el LE
- c. *ta kanjian \emptyset le* (căderea obiectului)
 el vedea LE
- d. \emptyset *kanjian \emptyset le* (căderea subiectului și a obiectului)
 el vedea LE
 'El l-a văzut pe el'

O tipologie asemănătoare rezultă și pentru parametrul *poziției centrului de grup* (numit și parametrul *centrului*):

(5) **Parametrul poziției centrului de grup**

(a) *limbi cu centru inițial* [engleza, limbile romanice, limbile celtice]: în topica nemarcată, în orice grup sintactic, centrul precedă complementul – exemplificare în (6)

(b) *limbi cu centru final* [latina arhaică, japoneza, turca, limbile dravidiene, navajo]: în topica nemarcată, în orice grup sintactic, complementul precedă centrul – exemplificare în (7)

⁶ În limbile cu *pro-drop radical*, se pot omite în egală măsură atât subiectul, cât și obiectul în condițiile recuperării din context/discurs. În schimb, în limbile cu *pro-drop obișnuit* (de tipul românei), se poate omite doar subiectul; căderea obiectului are alte implicații – de exemplu, schimbarea tipului aspectual al predicăției: în comparație cu propoziția *Ion citește o carte* (în care obiectul este realizat), în propoziția *Ion citește*, în care verbul tranzitiv este folosit absolut, predicăția denotă o stare și devine contextual intransitivă.

⁷ *Le* este o particulă modal-aspectuală; *ma* este o particular interogativă.

⁸ \emptyset marchează pronumele nul.

(c) *limbi cu opțiuni parametrice mixte* [limbile germanice continentale de vest (neerlandeză, germană), fazele medievale ale limbilor romanice, alte limbi noneuropene] – exemplificare în (8) (în germană, grupurile verbale au setarea centru final, (8a), iar grupurile nominale au setarea centru inițial, (8b)) și în (9) (în limba lokaꝞ, grupul verbal are setarea centru inițial în propozițiile afirmative (9a,b) și setarea centru final în propozițiile negative (9c) și gerunziale (9d) (Baker 2005))

- (6) *Mănânc un măr.* [română]
- (7) *ringo-o tabe-ru* [japoneză]
 măr-ACC mânca-NON-TRECUT
 ‘Mănânc un măr.’
- (8) a. *ein Verb in ein Nomen konvertieren* [germană]
 un verb.ACC în un nume converti.INF
 ‘a converti un verb într-un nume’
- b. *das Konvertieren eines Verbs in ein Nomen*
 DEF converti.INF unui verb.GEN în un nume
 ‘convertirea unui verb într-un nume’
- (9) a. *Úbì ó-kpèyì kò-póó* [lokaꝞ]
 Ubi 1⁹ACORD-vinde 11-ceașcă
 ‘Ubi a vândut o ceașcă’
- b. *Benben yá-tùm yá-jí è-sàu.*
 copii.2 2ACORD-foarte 2ACORD-mănâncă 7-pește
 ‘Copiii mănâncă mult pește.’
- c. *Úbì kò-póó òó-kpèyì.*
 Ubi 11-ceașcă NEG-1ACORD-vinde
 ‘Ubi nu a vândut o ceașcă.’
- d. *Úbì ó-kòdà è-sàu kè-jî.*
 Ubi 1ACORD-stop 7-pește mâncând
 ‘Ubi a încetat să mănânce pește.’

După cum se poate observa, prin comparația lingvistică majoră se identifică macroparametrii (sau parametri majori), care surprind diferențele structurale fundamentale între limbi/familii de limbi. Unele limbi prezintă microvariație intralingvistică (/internă) și nu pot fi caracterizate prin setarea unui parametru major (vezi cazul limbilor germanice continentale sau al limbii lokaꝞ în relație cu parametrul poziției centrului); valoarea parametrului este, în atare situații, *ne-/subspecificată*. Cazurile de microvariație interlingvistică pot conduce la categorii mai fine în clasificare (vezi discuția din secțiunea următoare).

⁹ În limba lokaꝞ substantivele sunt organizate în clase nominale; numere din glosă indică apartenența la o clasă nominală anume.

2.2 COMPARAȚIA LINGVISTICĂ MINORĂ

Această metodă implică **compararea de idiomuri mai apropiate**: limbi din aceeași familie sau dialecte ale aceleiași limbi.

Luând spre exemplificare parametrul *pro-drop*, comparația romanică ne permite să facem distincții suplimentare în cadrul limbilor *pro-drop*. Portugheza braziliană și dialectele italienești de nord se deosebesc de celelalte limbi romanice cu subiect nul prin așa-numita proprietate a *pro-drop-ului parțial/subiectului nul parțial*.

În portugheza braziliană, subiectul nu se poate omite în propozițiile principale; o propoziție precum (10a) este judecată drept strict negramaticală¹⁰, prezența subiectului fiind obligatorie (exemplul (10b) este versiunea gramaticală). Căderea subiectului este posibilă în portugheza braziliană doar în contexte sintactice clar definite: cu verbe care au subiecte nontematice (verbe meteorologice, de exemplu) (11), în propoziții generice (12) și în situații de control sintactic (13) (exemple din Holmberg *et al.* 2009).

- (10) a. **Comprou um carro.* [portugheză braziliană]
a.cumpărat o mașină (Ferreira 2009)
- b. *Ele comprou um carro.*
el a.cumpărat o mașină
'(El) a cumpărat o mașină.'
- (11) *Esta' chovendo.*
este plouând
'Plouă.'
- (12) *E' assim que faz o doce.*
este așa că face DEF desert
'Așa se face desertul'
- (13) *O João_i disse que (ele_i) tinha comprado uma casa.*
DEF João a.zis că el a cumpărat o casă
'João a zis că a cumpărat o casă.'

Dialectele italienești de nord prezintă o situație și mai interesantă. În aceste dialecte, există categoria cliticelor subiect (vezi Poletto și Tortora 2016 pentru o prezentare exhaustivă tipologiei și a funcțiilor cliticelor subiect în dialectele romanice). După cum observă Roberts (2009: 306) cu privire la cliticele personale de subiect, în dialectele în discuție se observă o tendință a acestor clitice de a fi lexicalizate la persoanele verbului care nu se disting flexionar de alte persoane. Spre deosebire de portugheza braziliană, unde situațiile de cădere obligatorie a subiectului sunt clar determinate sintactic, în dialectele italienești de nord se

¹⁰ Propoziția (10a) este gramaticală în portugheza europeană. Pierderea subiectului nul în portugheza braziliană a fost pusă în relație cu pierderea acordului în persoană la verb în acest idiom (Duarte 1995).

observă că subiectul se lexicalizează în mod obligatoriu prin clitic doar în unele poziții din paradigma verbului.

- (14) *a dormə, tə dormə, i/al dormə, a durmiŋ, durmitə, i/al dorməŋə* [dialectul din Carrara]
 ‘Eu dorm, tu dormi...’ (Manzini și Savoia 2005, I:80)
- (15) *dərmi, tə dərmat, al/la dərma, dərmmum, dərmmuf, dərmməŋ* [dialectul din Como]
 ‘Eu dorm, tu dormi...’ (Manzini și Savoia 2005, I:100)
- (16) *(E) parlo, tu parli, e/la parla, si parla, vu parlate, e/la parlano* [dialectul florentin]
 ‘Eu vorbesc, tu vorbești...’ (Brandi și Cordin 1989)

Practic, luând drept exemplu portugheza braziliană și dialectele italienești de nord, se observă o distincție suplimentară în cadrul limbilor (romanice) cu subiect nul: pe de o parte, există limbi cu *subiect nul generalizat* (subiectul se poate omite în toate contextele) și, pe de altă parte, limbi cu *subiect nul parțial* (subiectul se poate omite doar în unele contexte). Intrând în domeniul microvariației, cu privire la a doua categorie de limbi, se observă că factorii care determină lexicalizarea obligatorie și căderea subiectului variază la rândul lor: în portugheza braziliană, contextul sintactic este determinant, pe când în dialectele italienești de nord este determinantă morfologia personală a verbului finit. Inventarul limbilor cu subiect nul parțial include și alte limbi (neromanice) precum finlandeza, marathi, islandeza, assameza, ebraica; contextele de lexicalizare obligatorie a subiectului și factorii determinanți variază de la un idiom la altul.

Distincția suplimentară introdusă mai sus impune o reformulare a parametrului *pro-drop* introdus în (1); categoria limbilor *pro-drop* include 2 subclase.

(17) **Parametrul *pro-drop* (reformulat)**

(a) *limbi pro-drop*

(a₁) *limbi cu pro-drop generalizat* [limbi romanice: româna, italiana, spaniola, catalana, portugheza europeană; turca, berbera, hausa, basca]

(a₂) *limbi cu pro-drop parțial* [limbi romanice: portugheza braziliană, dialectele italienești de nord; finlandeza, marathi, islandeza, assameza, ebraica]

(b) *limbi non-pro-drop* [engleza, franceza]

(c) *limbi cu pro-drop radical* [japoneza, coreana, chineza, thailandeza, vietnameza, unele limbi indoneziene, burmeza, khmera]

În concluzie, așa cum subliniază Kayne într-o serie de lucrări (Kayne 2000; 2013) în care pledează pentru cercetarea microparametrică, compararea limbilor înrudite sau a dialectelor aceleiași limbi reduce variația irelevantă și, prin urmare, ajută la eliminarea „zgomotului”, permițând astfel identificarea mai precisă a diferențelor parametrice relevante.

2.3 COMPARAȚIA SINTACTICĂ DIACRONICĂ

Această metodă implică observarea diferențelor sintactice **între diverse faze istorice în aceeași limbă sau familie de limbi**. În funcție de extensiunea comparației, abordarea diacronică poate fi o metodă de comparație majoră, atunci când privește o familie de limbi în ansamblu, sau minoră, atunci când se analizează fazele distincte istoric ale aceleiași limbi, fiecare perspectivă asociindu-se cu rezultatele metodei, așa cum au fost prezentate mai sus.

Un alt parametru de variație lingvistică major, cu un rol important în structura și funcționarea sistemelor lingvistice, este *parametrul concordanței negative*. Concordanța negativă reprezintă „fenomenul prin care mai multe elemente negative din sintaxă dau naștere doar unei singure negații în interpretare” (Zeijlstra 2004:333-34). Structura parametrului concordanței este prezentată în schema din (18).

(18) **Parametrul concordanței negative**

(a) *limbi fără concordanță negativă* [latina, engleza standard, suedeza, olandeza]: un singur element negativ (fie negația verbului, fie un cuvânt negativ) conferă interpretare negativă propoziției

(b) *limbi cu concordanță negativă*: cuvintele negative nu sunt legitime dacă marcatorul de negație a verbului lipsește

(b₁) *limbi cu concordanță negativă strictă* [româna, ceha, slovena, poloneza, kanuri]: indiferent de poziția în propoziție, cuvintele negative nu sunt legitime dacă marcatorul de negație a verbului lipsește

(b₂) *limbi cu concordanță negativă nonstrictă* [italiana, spaniola, chamorro, araba egipteană, islandeza]: cuvintele negative nu sunt legitime dacă marcatorul de negație a verbului lipsește, cu excepția cuvintelor negative preverbale (care conferă interpretare negativă propoziției în absența negației verbului)

Putem ilustra valorile parametrului concordanței negative prin următorul set de exemple. Exemplele din (19)-(20) ilustrează, cu material din engleză, categoria *limbilor fără concordanță negativă*¹¹. În (19), se observă că propoziția primește interpretare negativă fie prin marcatorul de negație a verbului (19a), fie printr-un cuvânt negativ, indiferent de poziția sa – preverbal în (19b) sau postverbal (19c).

¹¹ Engleza nonstandard și dialectală (americană și britanică) prezintă multe situații de concordanță negativă:

- (i) a. *I ain't never been drunk.* (Alabama; Feagin 1979)
- b. *Nobody ain't doin' nothing' wrong.* (West Texas; Foreman 1999)
- c. *I don't never have no problems.* (African American English; Green 2002)
- d. *Neither of my brothers wouldn't do anything.* (Wales; Tubau Munteaia 2008)
- e. *I say, no I'm not having no doctor.* (Wales; Tubau Munteaia 2008)

În schimb, negramaticalitatea exemplelor din (20) arată imposibilitatea de a combina, în limitele aceleiași propoziții, un cuvânt negativ cu negația verbului, confirmând faptul că un singur element negativ conferă interpretare negativă propoziției.

- (19) a. *John did not call.*
 b. *Nobody called.*
 c. *John saw nobody.*
 (20) a. **John did not see nobody.*
 b. **Nobody did not call.*

Setarea parametrică inversă – *limbă cu concordanță negativă strictă* – este ilustrată de slovenă. În setul de exemple din (21)–(22), se observă că este necesar ca auxiliarul să apară la formă negativă pentru o asigură o structură bine formată (asteriscul la **(ni)* marchează agramaticalitatea construcțiilor în absența auxiliarului la formă negativă). Întrucât poziția cuvântului negativ (*nihče, nikogar* ‘nimeni’) (preverbal, postverbal) nu afectează gramaticalitatea structurii, slovena face parte din categoria *limbilor cu concordanță negativă strictă* (la fel ca și româna).

- (21) *Nihče* **(ni)* *včerajprišel* [slovenă]
 nimeni NEG.AUX ieri venit (Gregorčič et al. 2024)
 ‘Nimeni nu a venit ieri.’
 (22) *Janez* **(ni)* *videl nikogar*
 Ion NEG.AUX văzut nimeni.ACC
 ‘Ion nu a văzut pe nimeni.’

În fine, un tip mai rar de concordanță este *concordanța negativă nonstrictă*. Acest tip de concordanță negativă nu este uniform (van der Auwera și Van Alsenoy 2016: 493-506); proprietatea principală, care unifică subtipul, este aceea că prezența unui element negativ în propoziție nu determină decât în unele contexte prezența marcatorului de negație la verb. În setul de exemple din (23), se observă că prezența unui indefinit negativ în poziție preverbală nu determină marcarea negativă a verbului (23a), spre deosebire de exemplul din (23b), unde observăm că elementul negativ postverbal este asociat cu un verb la formă negativă.

- (23) a. *ni unu istaba guini gi paingi* [chamorro]
 nu unul a.fost aici LOC noaptea.trecută (Chung 1998)¹²
 ‘Nu a fost nimeni aici aseară.’
 b. *ni ma-akka’ yu’ ni háfafa ha’*
 nu a.fost-muşcat eu nu ceva EMP
 ‘Nu am fost muşcat de nimic.’

¹² *Apud* van der Auwera și Van Alsenoy (2016).

Lucrând cu aceste valori pentru parametrul concordanței negative, ne putem îndrepta atenția către diacronia limbilor romanice. Este bine cunoscut faptul că latina era o *limbă fără concordanță negativă* (vezi Gianollo 2016 și referințele): după cum se observă din exemplele (24)–(25), prezența unui indefinit negativ preverbal (24) sau postverbal (25) nu determină prezența marcatorului de negație la verb. În schimb, latina este o *limbă cu dublă negație*: fiecare element negativ din propoziție are forță negativă, în care două elemente negative se anulează reciproc (26).

- (24) *De lanificio neminem metuo* [latină, Plaut]
despre tors.ABL nimeni.ACC teme.IND.1SG (Gianollo 2016)
'În privința torsului nu mă tem de nimeni.'
- (25) *Ratione utuntur ludis poscunt neminem* [latină, Plaut]
rațiune.ABL folosi.IND.3PL jocuri.ABL cere.IND.3PL nimeni.ACC
'Sunt raționali: în timpul jocurilor nu cer de la nimeni.'
- (26) *aperte enim adulantem nemo non videt* [latină, Cicero]
pe-față de fapt lingușind.ACC.SG nimeni.NOM nu vedea.IND.3SG
lit. 'De fapt, nimeni nu îl vede pe cel care flatează pe față.'
'De fapt, toată lumea observă pe cel care flatează pe față.'

Din perspectivă diacronică, în tranziția de la latină la limbile romanice, se observă o schimbare importantă a parametrului concordanței negative: spre deosebire de latină, care este o limbă fără concordanță negativă, limbile romanice fiice sunt limbi cu concordanță negativă de diverse tipuri (Poletto 2016 și referințele). Astfel, româna este o limbă cu concordanță negativă strictă, pe când limbi romanice precum italiana, portugheza sau spaniola sunt limbi cu concordanță negativă nonstrictă. După cum se poate observa din setul de exemple de mai jos, atât în română (27a), cât și în italiană (28a), verbul concordă obligatoriu în negație cu un indefinit negativ postverbal. Apar însă diferențe atunci când elementul negativ este preverbal: în română (27b), concordanța verbului este obligatorie (vezi agramaticalitatea exemplului (27b')); în schimb, în italiană (28b), prezența negației la verb este ilegitimă în prezența unui element negativ antepus (vezi agramaticalitatea exemplului (28b')).

- (27) a. *Nu am văzut pe nimeni.* [română]
a'. **Am văzut pe nimeni.*
b. *Nimeni nu a venit.*
b'. **Nimeni a venit.*
- (28) a. *Gianni non ha telefonato a nessuno.* [italiană]
Ion nu a telefonat la nimeni
'Ion nu a telefonat nimănui.'
a'. **Gianni ha telefonato a nessuno*
Ion a telefonat la nimeni

- b. *Nessuno* ha telefonato.
 nimeni a telefonat
 ‘Nimeni nu a telefonat.’
- b'. **Nessuno non* ha telefonato.
 nimeni nu a telefonat

Astfel, din perspectiva unei *comparații majore* (investigarea diacroniei unei familii de limbi), observăm o schimbare esențială de parametru în tranziția de la latină la limbile romanice: limbile romanice devin limbi cu concordanță negativă de diverse tipuri (strictă sau nonstrictă). Germeții acestei schimbări parametrice majore se găsesc în latina târzie (vezi Gianollo 2021 și referințele).

Comparația diacronică se poate aplica în interiorul aceleiași limbi prin comparația de faze succesive ale limbii respective, devenind astfel un tip de *comparație minoră* și prezentând toate atributele acestui tip de comparație (vezi secțiunea 2.2 *supra*).

De exemplu, Dragomirescu (2008) observă că, în româna veche, există un set limitat de exemple cu concordanță negativă nonstrictă (29)-(30) – care circulă în paralel cu exemple cu concordanță negativă strictă (31), opțiunea statistic majoră. Setul de exemple din (29)-(31) revelă caracteristicile tipice ale unui sistem cu concordanță negativă nonstrictă: atunci când indefinitul negativ este postverbal (30), marcatorul de negație la verb este prezent; în schimb, când indefinitul negativ este preverbal, marcatorul de negație este prezent (31) (concordanță negativă strictă) sau poate lipsi (29) (concordanță negativă nonstrictă). Cercetarea extinsă din *The Syntax of Old Romanian* (Manea 2016) confirmă observațiile preliminare din Dragomirescu (2008).

- (29) a. *ceară cu credință **nemică** gândindu-se* (*Codicele Voroneațean*, 1563-1583¹³)
 b. *Domnul e luminra mea și scoțătoriulu mie<u>, de **nimenre** me voiu teame* (*Psaltirea Hurmuzaki*, 1500-1510)
- (30) a. *Fără mine **nu** puteți face **nemica*** (Coresi, *Tâlcul evangheliilor*, 1567)
 b. *Nici de-acum înainte **nu** vom să greșim lor **nimica*** (*Documente și însemnări*, Act diplomatic, XLIV, 1600)
 c. *să **nu** facem **nemica*** (*Documente și însemnări*, Scrisoare, XCIII, 1593)
- (31) a. *La toți iară, ficiorii lu Israil necăiurilea **nice un** căine **nu** va cărcni nice între oameni, nice între dobitoace* (*Palia de la Orăștie*, 1582)
 b. ***nime nu** poate sluji a doi domni* (*Noul Testament*, 1648)
 c. ***nimic nu** iaste de jale sau de înristăciune* (Antim, *Didahii*, 1722-1725)

¹³ Datarea textelor vechi este preluată din Pană Dindelegan și Maiden (2016); exemplele sunt preluate din cele două surse citate (Dragomirescu 2008; Manea 2016) sau identificate de mine în corpus.

În lumina acestor exemple, ne putem întreba dacă româna veche era o limbă cu concordanță negativă nonstrictă sau dacă româna veche manifesta un sistem cu gramatică dublă, în care concordanța negativă strictă și concordanța negativă nonstrictă coexistă¹⁴. Dat fiind că exemple precum cele din (29) sunt periferice, cel mai plauzibil răspuns este că româna veche nu era o limbă cu concordanță negativă nonstrictă. Însă exemplele de acest tip, deși rare, nu sunt accidentale; așadar, care este relevanța existenței lor într-o fază mai veche a românei? Cel mai plauzibil răspuns este acela că acestea reprezintă niște arhaisme sintactice dintr-o fază neatestată a românei de tranziție de la setarea parametrică limbă fără concordanță negativă a latinei către setarea de limbă cu concordanță negativă a limbilor romanice, păstrate sub influența contactului cu slavona bisericească; slavona bisericească a fost catalogată drept o limbă cu concordanță negativă nonstrictă (Șimić 2022)¹⁵, iar alternanțe de tipul celor din româna veche discutate mai sus au fost identificate și în slavona bisericească (vezi discuția la Willis 2013: 368-81).

Abordări diacronice similare au fost propuse și pentru alți parametri generativi sau tipologici: vezi, de exemplu, cu privire la parametrul poziției centrului, analiza tranziției de la un sistem cu centru final la sisteme cu centru inițial, abordată din perspectiva unei comparații majore în trecerea de la latină la limbile romanice, efectuată de Ledgeway (2012; 2014), precum și investigațiile microcomparative privitoare la limbile romanice, care prezintă în fazele medievale relicve de structuri cu centru final (pentru italiana veche, vezi Poletto 2014; pentru româna veche, vezi Dragomirescu 2018; Nicolae 2019); sau, cu privire la parametrul analitic-sintetic, vezi analiza tranziției de la un sistem sintetic la sisteme preponderent analitice, abordată din perspectiva unei comparații majore în trecerea de la latină la limbile romanice, efectuată de Ledgeway (2012; 2017), precum și analizele microcomparative efectuate pentru fiecare limbă romanică în parte.

În concluzie, aplicată macrocomparativ sau microcomparativ, abordarea diacronică servește la identificarea **mecanismelor și a direcției schimbării parametrice**, oferind indicii despre **sursa variației parametrice**.

2.4. COMPARAȚIA AREALĂ

Această metodă complementară vizează **compararea limbilor vorbite în aceeași zonă geografică** – din aceeași *uniune lingvistică* sau *sprachbund*. O uniune lingvistică/un *sprachbund* reprezintă „o arie în care contactul îndelungat, intens și strâns dintre vorbitorii mai multor limbi diferite a dus la o convergență structurală masivă între limbi care odinioară erau destul de diferite unele de altele” (Joseph 2001: 19).

¹⁴ Gramatici în competiție (Kroch 1989) sau în coexistență pașnică (Ipoteza multiglosiei gramaticale) (Lavidas 2021).

¹⁵ „Croatian Church Slavonic is a nonstrict negative concord proper language. The same goes for Old Church Slavonic and Greek” (Șimić 2022:233).

Prin comparație areală, se pot identifica relațiile dintre limbi atât prin intermediul parametrilor de variație (generativi și tipologici), cât și prin stabilirea de liste de trăsături convergente (metodologia standard din tipologia areală, cf. Koptjevskaja-Tamm 2010, dar vezi Friedman 2011 pentru o critică a acestei metode).

Luând drept material de lucru Uniunea Lingvistică Balcanică – sprachbundul probabil cel mai bine examinat până acum – și folosindu-ne de unii dintre parametri deja introduși mai sus (pentru că listele de trăsături convergente sunt mai bine examinate decât parametrii; vezi Mišeska Tomić 2006 pentru o sinteză), putem examina limitele comparației areale.

Să examinăm întâi parametrul *pro-drop*. Într-o manieră simplificată, valorile acestui parametru sunt reluate în schema din (32):

(32) **Parametrul *pro-drop* (valori)**

(a) *limbi pro-drop*

(a₁) *limbi cu pro-drop generalizat*

(a₂) *limbi cu pro-drop parțial*

(b) *limbi non-pro-drop*

(c) *limbi cu pro-drop radical*

Toate limbile balcanice majore – româna și dialectele sale istorice balcanice, bulgara, macedoneana, albaneza și greaca – sunt limbi cu *pro-drop* generalizat. Dacă ținem cont de faptul că limbile romanice prezintă variație, nefiind toate limbi cu *pro-drop* generalizat (franceza este o limbă non-*pro-drop*; portugheza braziliană este o limbă cu *pro-drop* parțial; dialectele italienești de nord sunt limbi cu *pro-drop* parțial; vezi secțiunea 2.2 *supra*) și că limbile slave nu sunt integral limbi *pro-drop* (rusa, limbă slavă de est, și soraba, limbă slavă de vest, nu sunt limbi cu *pro-drop* generalizat; vezi Lindseth 1998), atunci se observă că limbile din Uniunea Lingvistică Balcanică sunt convergente în setarea acestui parametru, deși, din punct de vedere genealogic, limbile prezintă setări parametrice nu într-un tot convergente.

Un exercițiu similar se poate face și cu parametrul concordanței negative, ale cărui valori sunt prezentate în schema din (33):

(33) **Parametrul concordanței negative (valori)**

(a) *limbi fără concordanță negativă*

(b) *limbi cu concordanță negativă:*

(b₁) *limbi cu concordanță negativă strictă*

(b₂) *limbi cu concordanță negativă nonstrictă*

Din nou, toate limbile balcanice – româna (34) și dialectele sale istorice balcanice, bulgara (35), macedoneana (36), albaneza (37) și greaca (38) – prezintă aceeași setare parametrică, și anume sunt limbi cu concordanță negativă strictă.

- (34) a. *Nu am văzut pe nimeni.* (română)
 b. *Nimeni nu a venit.*
- (35) a. *Ne vidyah nikogo.* (bulgară)
 b. *Nikoy ne doide.*
- (36) a. *Ne vidov nikogo.* (macedoneană)
 b. *Nikoj ne dojde.*
- (37) a. *Nuk pashë askënd.* (albaneză)
 b. *Askush nuk erdhi.*
- (38) a. *Den ída kanénan.* (greacă)
 b. *Kaneís den írthe.*
- ‘Nu am văzut pe nimeni.’ [traducere pentru toate seturile de exemple]
 ‘Nimeni nu a venit.’

Slavona bisericească și greaca mai veche sunt limbi cu concordanță negativă nonstrictă (Šimić 2022, 233); latina este o limbă fără concordanță negativă, iar limbile romanice (cu excepția românei) au devenit limbi cu concordanță negativă nonstrictă (vezi discuția din secțiunea 2.3 *supra*). În schimb, ceea ce observăm în sprachbundul balcanic este un fenomen puternic de convergență parametrică: toate limbile balcanice majore prezintă aceeași setare parametrică, care s-a consolidat diacronic.

În concluzie, comparația areală servește nu doar la stabilirea de liste de trăsături convergente (metodă standard în lingvistica areală), ci și la identificarea **convergențelor parametrice** dintr-o uniune lingvistică.

4. CONCLUZII

În acest articol, am examinat principalele metode de comparație a limbilor utilizate în cercetările de sintaxă comparată, subliniind domeniul de aplicare și limitele fiecăreia. Comparația majoră surprinde diferențele parametrice majore dintre limbi, pe când – în funcție de domeniul de aplicație – comparația minoră servește la identificarea microvariației la diverse niveluri; prin comparația diacronică – aplicată ca un tip de comparație majoră sau minoră –, se identifică mecanismele și direcția schimbărilor parametrice, iar comparația areală identifică convergențe parametrice care servesc la delimitarea uniunilor lingvistice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Auwers, Johan van der, Lauren Van Alsenoy, 2016, „On the typology of negative concord”, *Studies in Language*, vol. 40, nr. 3, 473–512. <https://doi.org/10.1075/sl.40.3.01van>.
- Baker, Mark C., 2005, „On verb-initial and verb-final word orders in Lokaa”, *Journal of African Languages and Linguistics*, vol. 26, nr. 2, 125–164. <https://doi.org/10.1515/jall.2005.26.2.125>.

- Biberauer, Theresa (ed.), 2008, *The Limits of Syntactic Variation*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.132.16bak>.
- Brandi, Luciana, Patrizia Cordin, 1989, „Two Italian dialects and the null subject parameter”, în Osvaldo A. Jaeggli, Kenneth J. Safir (ed.), *The Null Subject Parameter*, Dordrecht: Kluwer, 111–142.
- Chung, Sandra, 1998, *The Design of Agreement. Evidence from Chamorro*, Chicago: University Press.
- Comrie, Bernard, 1989, *Language Universals and Linguistic Typology*, ed. 2, Oxford: Basil Blackwell.
- D’Alessandro, Roberta, 2015, „Null subjects”, în Antonio Fábregas, Jaume Mateu, Michael T. Putnam (ed.), *Contemporary Linguistic Parameters*, London: Bloomsbury Academic, 201–226.
- Dragomirescu, Adina, 2008, „Concordanța negației în limba română veche”, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, București: Editura Universității din București, 219–226.
- Dragomirescu, Adina, 2018, „Language contact and the syntax of Old Romanian: on the head parameter”, *Revue roumaine de linguistique*, vol. 63, nr. 4, 379–395.
- Duarte, Maria Eugenia, 1995, *A perda do princípio „Evite Pronome” no português brasileiro*, teză de doctorat, Universidade Estadual de Campinas.
- Feagin, Crawford, 1979, *Variation and Change in Alabama English: A Sociolinguistic Study of the White Community*, Washington, DC: Georgetown University Press.
- Ferreira, Marcelo, 2009, „Null subjects and finite control in Brazilian Portuguese”, în Jairo Nunes (ed.), *Minimalist Essays on Brazilian Portuguese Syntax*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 17–49. <https://doi.org/10.1075/la.142.04fer/html>.
- Foreman, John, 1999, „Syntax of negative inversion in non-standard English”, în Kimary N Shahin, Susan Blake, Eun-Sook Kim (ed.), *The Proceedings of the 17th West Coast Conference on Formal Linguistics*, Stanford: CSLI Publications, 205–219.
- Friedman, Victor A., 2011, „The Balkan languages and Balkan linguistics”, *Annual Review of Anthropology*, vol. 40, nr. 1, 275–291. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-081309-145932>.
- Gianollo, Chiara, 2016, „The Latin system of negation at the syntax-semantics interface”, *Rivista di grammatica generativa*, vol. 38, 115–135.
- Gianollo, Chiara, 2021, „Feature reanalysis and the Latin origin of Romance negative concord”, în Jóhannes Gísli Jónsson, Þórhallur Eythórrsson (ed.), *Syntactic Features and the Limits of Syntactic Change*, Oxford: Oxford University Press, 113–138.
- Green, Lisa J., 2002, *African American English: A Linguistic Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenberg, Joseph H., 1963, „Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements”, în Joseph H. Greenberg (ed.), *Universals of Language*, Cambridge, MA: MIT Press, 58–90.
- Gregorčič, Kristina, Gašper Ilc, Jakob Lenardič, 2024, „Negation and negative concord in Slovenian”, în Gréte Dalmi, Jacek Witkoś, Piotr Ceglowski (ed.), *Strict Negative Concord in Slavic and Finno-Ugric: Licensing, Structure and Interpretation*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 139–186. <https://doi.org/10.1515/9783110754834-005>.
- Holmberg, Anders, Aarti Nayudu, Michelle Sheehan, 2009, „Three partial null-subject languages: A comparison of Brazilian Portuguese, Finnish and Marathi”, *Studia Linguistica. A Journal of General Linguistics*, vol. 63, nr. 1, 59–97. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9582.2008.01154.x>.
- Huang, C.-T. James, 1984, „On the distribution and reference of empty pronouns”, *Linguistic Inquiry*, vol. 15, nr. 4, 531–574.
- Joseph, Brian D., 2001, „Is Balkan comparative syntax possible?”, în María-Luisa Rivero, Angela Ralli (ed.), *Comparative Syntax of the Balkan Languages*, Oxford: Oxford University Press, 17–43.
- Kayne, Richard S., 2000, „Microparametric syntax: Some introductory remarks”, în *Parameters and Universals*, Oxford: Oxford University Press, 3–9.

- Kayne, Richard S., 2005, „Silent Years, Silent Hours”, în *Movement and Silence*, Oxford: Oxford University Press, pp. 241–260. Disponibil la: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195179163.003.0010>.
- Kayne, Richard S., 2013, „Comparative syntax”, *Lingua*, vol. 130, 132–151. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2012.10.008>.
- Kopitar, Jernej, 1829, „Albanische, walachische und bulgarische Sprache”, *Jahrbücher der Literatur*, vol. 46, 59–106.
- Koptjevskaja-Tamm, Maria, 2010, „Linguistic typology and language contact”, în Jae Jung Song (ed.), *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*, Oxford: Oxford University Press, 568–590. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199281251.013.0027>.
- Kroch, Anthony S., 1989, „Reflexes of grammar in patterns of language change”, *Language Variation and Change*, vol. 1, nr. 3, 199–244. <https://doi.org/10.1017/S0954394500000168>.
- Lavidas, Nikolaos, 2021, *The Diachrony of Written Language Contact: A Contrastive Approach*. Leiden/Boston: Brill.
- Ledgeway, Adam, 2012, *From Latin to Romance: Morphosyntactic Typology and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Ledgeway, Adam, 2014, „Parametrul poziției centrului și efectele sale pragmatice în trecerea de la latină la limbile romanice”, în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (ed.), *Limba română: Sincronie și diacronie în studiul limbii române*, vol. I, București: Editura Universității din București, 191–201.
- Ledgeway, Adam, 2017, „Syntheticity and analyticity”, în Andreas Dufter, Elisabeth Stark (ed.), *Manual of Romance Morphosyntax and Syntax*, Berlin: Walter de Gruyter, 839–886.
- Lindseth, Martina, 1998, *Null-Subject Properties of Slavic Languages*, Lausanne: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b12585>.
- Longobardi, Giuseppe, 2017, „Principles, parameters, and schemata: A constructivist UG”, *Linguistic Analysis*, vol. 41, nr. 3–4, 517–558.
- Longobardi, Giuseppe, Cristina Guardiano, 2017, „Phylogenetic reconstruction in syntax: The parametric comparison method”, în Adam Ledgeway, Ian Roberts (ed.), *The Cambridge Handbook of Historical Syntax*, Cambridge: Cambridge University Press, 241–272. <https://doi.org/10.1017/9781107279070.013.013>.
- Longobardi, Giuseppe, Cristina Guardiano, Giuseppina Silvestri, Alessio Boattini, Andrea Ceolin, 2013, „Toward a syntactic phylogeny of modern Indo-European languages”, *Journal of Historical Linguistics*, vol. 3, nr. 1, 122–152. <https://doi.org/10.1075/jhl.3.1.07lon>.
- Manea, Dana, 2016, „Negators and negative constructions”, în Gabriela Pană Dindelegan, Martin Maiden (ed.), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford: Oxford University Press, 588–602.
- Manoliu Manea, Maria, 1971, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Manoliu Manea, Maria, 1977, *Elemente de sintaxă comparată romanică. Tipologie și istorie*, București: Tipografia Universității din București.
- Manzini, Maria-Rita, Leonardo M. Savoia, 2005, *I dialetti italiani e romanci: morfosintassi generativa*, 3 vol., Edizioni dell’Orso.
- Miklosic, Franz von, 1861, „Die slavischen Elemente im Rumänischen”, *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse*, vol. 12, 1–70.
- Mišeska Tomić, Olga, 2006, *Balkan Sprachbund Morpho-Syntactic Features*, Dordrecht: Springer.
- Nichols, Johanna, 1986, „Head-marking and dependent-marking grammar”, *Language*, vol. 62, nr. 1, 56–119.
- Nicolae, Alexandru, 2019, *Word Order and Parameter Change in Romanian. A Comparative Romance Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Pană Dindelegan, Gabriela, Martin Maiden (ed.), 2016, *The Syntax of Old Romanian*, Oxford: Oxford University Press.
- Poletto, Cecilia, 2014, *Word Order in Old Italian*, Oxford: Oxford University Press.

- Poletto, Cecilia, 2016, „Negation”, în Adam Ledgeway, Martin Maiden (ed.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*, Oxford: Oxford University Press, 833–856.
- Poletto, Cecilia, Christina Tortora, 2016, „Subject clitics”, în Adam Ledgeway, Martin Maiden (ed.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*, Oxford: Oxford University Press, 772–785.
- Polinsky, Maria, 2012, „Linguistic typology and formal grammar”, în Jae Jung Song (ed.), *The Oxford Handbook of Linguistic Typology*, Oxford: Oxford University Press, 650–665. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199281251.013.0031>.
- Roberts, Ian, 2009, „Varieties of French and the null subject parameter”, în Theresa Biberauer, Anders Holmberg, Ian Roberts, Michelle Sheehan (ed.), *Parametric Variation: Null Subjects in Minimalist Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 303–327. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511770784.001>.
- Roberts, Ian, 2012, „Macroparameters and minimalism: A programme for comparative research”, în Charlotte Galves, Sonia Cyrino, Ruth Lopes, Filomena Sandalo, Juanito Avelar (ed.), *Parameter Theory and Linguistic Change*, Oxford: Oxford University Press, 320–335. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199659203.003.0017>.
- Roberts, Ian, 2019, *Parameter Hierarchies and Universal Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Šimić, Ana, 2022, „Non-Strict negative concord proper and languages in contact. Translating Latin into Croatian Church Slavonic and Greek into Old Church Slavonic”, în Imke Mendoza, Sandra Birzer (ed.), *Diachronic Slavonic Syntax: Traces of Latin, Greek and Church Slavonic in Slavonic Syntax*, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 233–252. <https://doi.org/10.1515/9783110651331-011>
- Tubau Munteaia, Susagna, 2008, *Negative Concord in English and Romance: Syntax-morphology interface conditions on the expression of negation*. Utrecht: LOT.
- WALS – Dryer, Matthew S., Martin Haspelmath (ed.), 2013, *WALS (=World Atlas of Language Structures) online*, Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13950591>
- Willis, David, 2013, „Negation in the history of the Slavonic languages”, în David Willis, Christopher Lucas, Anne Breitbarth (ed.), *The History of Negation in the Languages of Europe and the Mediterranean: Volume I Case Studies*, Oxford: Oxford University Press, 341–398. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199602537.003.0009>.
- Zeijlstra, Hedde, 2004, „Syntactic vs. semantic Negation”, *Proceedings of Sinn Und Bedeutung*, vol. 8, 333–348. <https://doi.org/10.18148/sub/2004.v8i0.767>.

Anexă – limbi folosite spre exemplificare (clasificate conform Glottolog, <https://glottolog.org/>)

1. albaneza – indo-europeană
2. araba egipteană – afro-asiatică, semitică
3. assameza – indo-ariană
4. basca – izolat lingvistic
5. berbera – afro-asiatică, berber
6. bulgara – indo-europeană, slavă de sud
7. burmeza – sino-tibetană
8. catalana – indo-europeană, romanică
9. ceha – indo-europeană, slavă de vest
10. chamorro – austroneziană
11. chineza – sino-tibetană
12. coreana – coreanică
13. ebraica – afro-asiatică, semitică
14. engleza – indo-europeană, germanică
15. finlandeza – uralică, finică
16. franceza – indo-europeană, romanică
17. germana – indo-europeană, germanică

18. greaca (inclusiv greaca veche) – indo-europeană
19. hausa – afro-asiatică, chadică
20. islandeza – indo-europeană, germanică
21. italiana – indo-europeană, romanică
22. japoneza – japonică
23. kanuri – nilo-sahariană
24. khmera – austroasiatică, khmerică
25. latina – indo-europeană
26. lokaꞤ – niger-congo
27. macedoneana – indo-europeană, slavă de sud
28. marathi – indo-ariană
29. navajo – na-dené, athabaskan
30. neerlandeza (olandeza) – indo-europeană, germanic
31. poloneza – indo-europeană, slavă de vest
32. portugheza – indo-europeană, romanică
33. româna – indo-europeană, romanică
34. rusa – indo-europeană, slavă de est
35. slavona bisericească – indo-europeană, slavă de sud
36. slovena – indo-europeană, slavă de sud
37. soraba – indo-europeană, slavă de vest
38. spaniola – indo-europeană, romanică
39. suedeza – indo-europeană, germanică
40. thailandeză – kra-drai
41. turca – turcică
42. vietnameza – austroasiatică

TYPES OF COMPARISONS IN COMPARATIVE SYNTAX: A METHODOLOGICAL NOTE

Abstract

This methodological paper outlines key approaches to data comparison in comparative grammar, with a focus on syntax. It illustrates each method through representative examples—mainly syntactic parameters of variation as defined in generative grammar and classical linguistic typology—while also pointing out their respective limitations. Major comparative approaches tend to identify macroparameters, whereas other methods are more effective in capturing microvariation.

SISTEMUL DIMINUTIVELOR ÎN *DICȚIONARUL GRAIURILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA (DGRU)*

CARMEN-IOANA RADU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

carmenioanaradu@gmail.com

Cuvinte-cheie: *diminutiv, sufix diminutival, grai, subdialect, anchetă dialectală.*

Keywords: *diminutive, diminutive suffix, idiom, subdialect, dialectal inquiry.*

Motto: „Lumea însăși s-a creat atunci când din universul undelor s-a ales, ca un diminutiv al spectrului, luminița” (Noica 1996: 254).

INTRODUCERE

Lucrarea *Dicționarul graiurilor românești din Ungaria (DGRU)* valorifică un bogat material lingvistic, excerptat atât din monografii, culegeri de literatură populară, culegeri de texte populare sau diverse alte publicații ale Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, cât și din anchete dialectale, desfășurate în două etape: 1993–1999 și 2018–2023. În prima etapă, s-au anchetat nouă localități din Ungaria (Apateu, Bătania, Bedeu, Cenadul Unguresc, Chitighaz, Jula, Micherechi, Otlaca Pustă, Săcal), chestionarea fiind efectuată de cercetătoarele Maria Marin și Iulia Mărgărit. În cea de a doua etapă, au fost anchetate localitățile: Aletea și Otlaca Pustă în 2018 (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Daniela Răuțu), Micherechi în 2019, Bătania și Cenadul Unguresc în 2022 (Maria Marin, Daniela Răuțu, Carmen-Ioana Radu) și Jula în 2023 (Maria Marin, Daniela Răuțu, Carmen-Ioana Radu, Marinela Bota). Așa cum precizam anterior, materialul care stă la baza dicționarului este foarte bogat: atât atlase lingvistice, colecții de texte etno-folclorice (v. Hoțopan 2018), colecții de texte dialectale (v. TD-Ung.), studii publicate în reviste, precum *Izvorul*, colecții de articole publicate în volume dedicate sesiunilor de comunicări (v. *Simpozion*), liste de cuvinte și glosare, cât și materiale inedite obținute în timpul anchetelor dialectale (v. *Anchete*) (Marin, Răuțu 2021).

Dicționarul graiurilor românești din Ungaria (DGRU) este o temă de cercetare înscrisă în planul sectorului de Dialectologie și sociolingvistică al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti”.

SCL, LXXVI, 2025, nr. 2, București, p. 193–203

DOI: 10.59277/SCL.2025.2.04

În cadrul acestei teme, s-au derulat proiectele bilaterale cu același nume (*Dicționarul graiurilor românești din Ungaria* [Dictionary of Regional Romanian Spoken in Hungary]), între anii 2018–2020 (2021) și 2022–2024, prin colaborarea dintre Academia Română și Academia Ungară de Științe din Budapesta. Din partea ungară, a participat la proiect Ana Borbély, cercetător principal la Centrul de Cercetări Lingvistice din Budapesta, cunosătoare nativă a graiurilor românești din Ungaria și specialist în sociolingvistică.

Dicționarul este redactat în format digital (eDGRU) cu ajutorul programului TLex *TshwaneLex* (<https://tshwanedje.com>), o aplicație specializată pentru redactarea și alcătuirea bazelor de date pentru dicționare monolingve sau bilingve. Licența pentru software ne-a fost oferită de Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, prin dezvoltarea unui proiect cu accesare de fonduri, de către Ana-Maria Barbu, cercetătoare în cadrul institutului nostru.

Cercetarea de față pornește de la faptul că diminutivele sunt reprezentative pentru limbajul popular, oral, fiind folosite mai rar în cel scris (Graur 1968: 267). Având în vedere că, în limba română standard și în graiuri, sufixele diminutivele conțin atât valori afective, cât și valențe creatoare (Noica 1996: 254), abordăm bogatul sistem al diminutivelor din graiurile românești vorbite în Ungaria din perspectiva caracterului inedit (cf. TD-Ung. 2005: CIX).

INVENTAR. SUFIXE PRODUCTIVE. REPARTIȚIE DIALECTALĂ

Cercetarea noastră este bazată pe un inventar preliminar de termeni diminutivali, proiectul aflându-se încă în desfășurare, dar spre final. Am inclus, pe lângă termeni culeși din diferite surse, și termeni culeși din cercetările de teren din ultimii ani, deși ei nu au fost încă introduși în totalitate în baza de date existentă. Ne referim, astfel, la 130 de termeni dialectali diminutivali, dintre care 76 sunt formați cu sufixul *-uț / -uță*, 21 cu *-iț / -iță*, 9 cu *-aș*, 6 cu *-el*, 4 cu *-eș*, 5 cu *-ica / -ică / -ice*, 1 cu *-ior / -ioară*, 2 cu *-ișor / -ișoară*, 2 cu *-uca / -ucă*, 2 cu *-icel / -icea* și 1 cu *-uș*. Am excerptat în alcătuirea acestui inventar și lexeme compuse: *străicuță*, format cu sufixul compus *-icúță* (*-ic + -úță*), *cruciulică*, creat cu sufixul compus *-ulică* (*-ul + -ică*), *cărticică*, cu *-icică* (*-ic + -ică*), *căsulice*, cu *-ulice* (*-ul + -ice*) sau *fetișoară* și *gurișoară*, cu *-ișoară* (*-iș + -oară*).

1) *-uț / -uță*:

Este cel mai productiv sufix diminutival, de altfel, ca în toată aria vestică și nord-vestică a dacoromânei (Rusu 1984: 345). Întâlnim, astfel, termeni precum: *aluătúț* s.n. < *aluát* S – TD-Ung. „aluat”, *bărdúță* s.f. < *bárdă* CU – TD-Ung. „bărdiță”, *bicúți* s.m. pl. < *bic* S – TD-Ung. *¹ „boișori”, *blidúț* s.n. < *blid* M – Anch. 2019, *blidúță* s.f. J – Anch. 2023 *, „farfurie mică”, *bocretúță* s.f. < *bocretă*

¹ Definițiile notate cu * ne aparțin.

M – Anch. 2019 „funduță”, *brâncuță* s.f. < *brâncă* C – Simp. 1995, 2014, OP – TD-Ung. * „mănuță”, pl. *brâncuțe* M – Anch. 2019 * „mănuțe”, *cârpuță* s.f. < *cârpă* Bt – Simp. 1995, M – Hoțopan 2018, Simp. 1996, A – TD-Ung. „batistuță”, *căzălúț* s.m. < *căzál* S – TD-Ung. „șiră mică de paie”, *chiflúță* s.f. < *chiflă* M – Simp. 1995 * „plăcintică”, *chimesúță* s.f. < *chimesă* C – Izv. 2012 „cămășuță”, *clisúță* s.f. < *clisă* Bt – TD-Ung. * „slăninuță”, *cociúță* s.f. < *cocie* M – Anch. 2019 * „căruță mică”, *crudúț* adj. < *crud* M – Anch. 2019 * „puțin copt; crudișor”, *crumpúță* s.f. < *crúmpă* (var. a lui *croámpă*) B – TD-Ung. „cartofior”, *dărăbúț/ă* s.n./s.f. < *dărăb* M – Izv. 1997, TD-Ung., S – TD-Ung. „bucată mică”, *deputúț* adj. < *dept* M – Izv. 1997 * „bietuleț”, *fătúță* s.f. < *fătă* A, OP, S – TD-Ung., J – Anch. 2023, M – Anch. 2019 „fătucă”, *ficiorúț* s.m. < *feciór* OP – TD-Ung. „fecioraș”, *filmúte* s.n. pl. < *film* J – Anch. 2023 „filmulețe”, *frunzúță* s.f. < *frúnză* A, Bt – TD-Ung. „frunzuliță”, *gălbănuțe* s.f. pl. < *gálben* M – Anch. 2019 * „gălbenușuri mici”, *gâscúță* s.f. < *gâscă* A – TD-Ung. „gâsculiță”, *grămăduță* s.f. < *grămádă* Bt, CU – TD-Ung. „grămăjoară”, *gropúță* s.f. < *groápă* M – Anch. 2019 * „mormânt mic”, *hortăcúță* s.f. < *hortácă* M – Izv. 1997 * „prietenă dragă”, *iegúță* s.f. < *iágă* C – Izv. 2012, Bt – TD-Ung. „sticluță”; M – Anch. 2019 „borcănaș”, *kilúță* s.f. < *kilă* C – TD-Ung. „kilogram”, *lăcrúță* s.f. < *lăcră* C – Izv. 2012 „ladă de lemn de mici dimensiuni”, *lăscúte* s.f. pl. < *lăște* CU – TD-Ung. „tăieței lați mai mici”, *lemnúte* s.n. pl. < *lemn* A – TD-Ung. * „șindrițe mici”, *lingurúță* s.f. < *lingură* OP – TD-Ung. „linguriță”, *lipiúț* s.n. < *lipú* B – TD-Ung. „turtă mică (din aluat de pâine), coaptă în spuza din gura cuptorului”, *lozúță* s.f. < *lóză* Bt – TD-Ung. „lăstar subțire de viță-de-vie; coardă mică”, *lucruțu* s.n. < *lúcrú* M – Anch. 2019 „lucrușor”, *măicúță* s.f. < *măică* OP – Simp. 1997 * „mamă dragă”, CU – TD-Ung. * „bunică dragă”, *mătăsúță* s.f. < *mătăse* M – Anch. 2019 „mătăsică”, *miezázúță* s.f. < *miázáză* M – Izv. 1997 „mâncare de prânz, nu foarte bogată”, *miresúță* s.f. < *mireásă* OP – Simp. 1994 „miresică”, *mnicúte* adj. f. pl. < *mic* M – Anch. 2019 „micuțe”, *molcúț* adj. m. < *moále* M – Anch. 2019; *molcúță* adj. f. J – Anch. 2023 * „molicea”, *negrúț* adj. < *négru* C – Izv. 2003 * „negrișor”, *nepotúță* s.f. < *nepót* M – Anch. 2019, S – TD-Ung. „nepoțică”, *nucúță* s.f. pl. < *núcă* CU – Anch. 2022 „aluat fiert cu mac deasupra și copt”, *nuvelúte* s.f. pl. < *nuvelă* J – TD-Ung. „nuvele foarte scurte”, *olecúță* adv. < *oleácă* C – Izv. 1983, 1996, TD-Ung., M, OP, S – TD-Ung. „foarte puțin”, *pălincúță* s.f. < *palincă* A – TD-Ung. „palincă”, *pănuțe* s.f. pl. < *până* M – Anch. 2019 „floricelă”, *perinúță* s.f. < *pérină* M – Simp. 1996 „perniță”, *pielcúță* s.f. < *pielică* C – Izv. 2012, J – TD-Ung. * „pojghiță foarte subțire”, *pielúță* s.f. < *piele* C – Izv. 2012 * „pielea fină a copilului”, *pietrúte* s.f. pl. < *piátră* Bt – TD-Ung. „pietricelă”, *pipărcúță* s.f. < *pipărcă* C „ardeiaș”, *pipărușúte* s.f. pl. < *pipărúș* (*popiróș*) S – TD-Ung. „hârtiuțe”, *pitúte* s.f. pl. < *pítă* Bt, CU – TD-Ung. „pâinici”; C – TD-Ung. „aluat modelat în formă de turte mici, păstrat pentru dospit”, *pocúț* s.n. < *poc* M – Simp. 1995 „pachețel”, *primúță* s.f. < *primă* M – Izv. 1997 „panglicuță”, *pruncúț* s.m. < *prunc* B, OP – TD-Ung., M – Izv. 1997, C – Izv. 2012 „copil nou-născut; copilaș”, *puiúț* s.m. < *pui* C – Izv. 2003 „puișor”, *pupúț* s.m. < *pup* M – Anch. 2019 * „boboc mic de floare”, *rochiúță*

s. f. < *rochié* M – Simp. 1995 „rochiță”, *sătúț* s.n. < *sat* Bt – TD-Ung. „sătuc”, *sclujnicúță* s.f. < *sclújnică* OP – TD-Ung. „slujnicuță”, *snopúți* s.m. pl. < *snop* A – TD-Ung. „snopi mici”, *străicúță* s.f. < *stráiiță* CU – Anch. 2022 „trăistuță”, *stogúț* s.n. < *stog* Bt – TD-Ung. „stog mic”, *subțirúță* adj.f., *subțârúte* pl. < *subțire* M – Anch. 2019 „subțirică”, *tindúță* s.f. < *tindă* J – Anch. 2023, S – TD-Ung. „bucătărie de mici dimensiuni, cu cuptor”, *trocúță* s.f. < *troácă* M – Anch. 2019 „copăiță”, *țigănúți* s.m. pl. < *țigán* CU – TD-Ung. „țigănuși”, *ulițúță* s.f. < *úliță* J – Anch. 2023 „drum mic”, *viderúță* s.f. < *videré* Bt – TD-Ung. „găletușă”, *vițeúte* s.f. pl. < *vițeá* S – TD-Ung. „vițelușe”, *zádiúță* s.f. < *zádié* Bt – TD-Ung. „șorț purtat de femei peste fustă în zilele de sărbătoare”, *zámúță* s.f. < *zámă* A – TD-Ung. „supă”, *zdrăntúță* s.f. < *zdréánță* M – Izv. 1997 „zdrențișoară”.

2) -iț / -iță

Este sufixul cu cele mai multe atestări în Transilvania (TD-Ung.: CXVI *apud* Tudose 1978, p. 48) și a generat termeni diminutivali precum: *botiță* s.f. < *bótă* A – TD-Ung. „bețișor”, *cólniță* s.f. < *cólnă* S – TD-Ung. *, „construcție mică pe lângă gospodărie”, *coțchîțe* s.f. pl. < *cóțcă* CU – TD-Ung. „paste făinoase tăiate în formă de pătrățele”, *crăștolîță* s.f. < *crăstólă* CU – TD-Ung. „crăticioară”, *cruciță* s.f. < *crúce* Izv. 2012 „semnul crucii”, *cruciulîță* s.f. < *crúce* M – Anch. 2019 „semnul crucii”, *cuiță* s.f. < *cui* M – Anch. 2019 „cuișor”, *dobîță* s.f. < *dóbă* M – Anch. 2019 „stomacul la copii; burtică”, *ficiorîță* s.f. < *fecioáră* M – TD-Ung., art. A – TD-Ung. „Maica Domnului”, *furchiță* s.f. < *fúrcă* Bt – TD-Ung. „furculiță”, *gropiță* s.f. < *groápă* A – TD-Ung. *, „mormânt mic”, *hănițe* s.f. pl. (*hăniță* M – Simp. 2017) < *háne* Bt – TD-Ung., M – Anch. 2019 „hăinuțe”, *hundriță* s.f. < *húndră* Bt – TD-Ung. „haină bărbătească din pănură”, *măturîță* s.f. < *mătură* M – Izv. 1997 „măturică”, *păhărițe* s.n. pl. < *pahár* J – Anch. 2023 „păhăruțe”, *păștițe* s.f. pl. < *păști* Bt, CU – TD-Ung. „sărbătoare a doua zi sau a doua duminică după Paști”, *pogăcițe* s.f. pl. < *pogáci* J – Anch. 2023 „turte mici”, *rujiță* s.f. < *rújă* C – Simp. 1993, TD-Ung., OP – Simp. 1994; acc. și: *rujiță* Bt – TD-Ung. „trandafirăș”, *slughiță* s.f. < *slúgă* C – Simp. 2014, OP – TD-Ung. „slugă tânără pentru servicii de mică importanță” cu var. *sclughîță* s.f. < *sclúgă* CU – TD-Ung., *sobiță* s.f. < *sóbă* C, CU, S – TD-Ung. „cămăruță”, *tamburiță* s.f. < *támbură* Bt – TD-Ung. „tobă (instrument muzical) mică”, *unsuriță* s.f. < *unsúră* C – Izv. 2012 „unsoare”.

3) -aș

Am înregistrat în această categorie diminutive cu caracter regional și inedit, specifice ariei nordice (TD-Ung.: 312): *colăcăș* (var. *colocăș*) s.m. < *colác* B – TD-Ung. *, „cozonac mic împletit”, *mereuăș* adv. < *meréu* C, CU, J – TD-Ung., M – Izv. 1997, TD-Ung. „încetul cu încetul; încetișor”, *mintonăș* adv. < *mínton* Bt, CU – TD-Ung. „imediat, îndată”, *nepotăș* s.m. < *nepót* C – Simp. 1995, J – Anch. 2023, M – Anch. 2019 „nepoțel”, *pruncăș* s.m. < *prunc* M – Anch. 2019 „copilaș de

orice vârstă”, *rămânaș* s.m. < *rămân* M – TD-Ung. „românaș”, *tânărăș* s.m. < *tânăr* M – Izv. 1996 „tinerel”, *tănerăș* s.n. < *tăniár* A – TD-Ung. „adăpost, construcție în câmp, locuită sezonier sau tot anul”, *vițeláși* s.m. pl. < *vițél* S – TD-Ung. „vițeluși”.

4) *-el* (variantă fonetică *-ăl*)

Acest sufix a produs puțini termeni, precum: *bolundél* adj. < *bolúnd* A1 – Izv. 1996 „bezmetic”, *delușél* s.n. < *deal* Izv. 2017 „deal mic”, *mânântăl* adj. < *mărúnt* M – Anch. 2019 „mărunțel”, *micuțele* adj.f. pl. < *micúte* M – Anch. 2019 „micuțe”, *pupuréle* s.f. pl. < *púpure* M – Anch. 2019 „grămezi mici”, *șogorél* s.m. < *șógor* C – TD-Ung. „cumnățel”.

5) *-eș*

Termenii diminutivali generați de acest sufix nu sunt numeroși, dar cei mai mulți sunt extrem de expresivi: *grițăréși* s.m. pl. < *grițár* S – TD-Ung. „bani mărunți; monede, creițari”, *mălăiేశ* s.n. < *mălái* – M – Izv. 1984 „mălai”; – M – Izv. 1984 „turtă mică”; M – Hoțopan 2018, Simp. 1996 „obicei”, *mănunchేశ* s.n. < *mănúnchi* C – TD-Ung. „mănunchi mic”, *scăunేశuri* s.n. pl. < *scáun* Bt – TD-Ung. „scăunașe”.

6) *-ica* / *-ică* / *-ice*

Caracterul inedit se păstrează și pentru derivatele diminutivale din această categorie: *acíca* adv. < *ací* OP – TD-Ung. „aici”, *cárticică* s.f. < *cárte* A – TD-Ung. „scrisorică”, *căsulíce* s.f. < *cásă* M – Anch. 2019 „căsuță”, *pielică* s.f. < *piéle* Bt – TD-Ung. * „pojghiță foarte subțire”, *rotundică* adj. < *rotúnd* A1 – Anch. 2018 „rotunjoară”.

Cu cât numărul diminutivelor generate de un sufix diminutival scade, cu atât caracterul lor inedit crește. Este cazul ultimelor categorii:

7) *-ior* / *-ioară*

colăcióri s.m. pl. < *colác* M – Anch. 2019 * „cozonăcei”;

8) *-ișor* / *-ișoară* (sufix compus *-iș* + *-oară*)

fetișoáră s.f. < *fătă* Izv. 2017 „fetișcană”, *gurișoáră* s.f. < *gúră* Izv. 2017 „guriță”;

9) *-uca* / *-ucă*

atâtúca adv. < *atát* J – Anch. 2023 * „atătica”, *țărúcă* adv. < *țáră* CU – TD-Ung. „puțin”;

10) *-icel* / *-icea*

bădicél s.m. < *báde* J – Izv. 2017 „bădiță”, *chelceáuă* s.f. < *cále* S – TD-Ung. „cale, drum mic, potecă”. În cazul acestui ultim derivat, se cuvine precizarea conform căreia de la substantivul *cale* s-a obținut forma diminutivală *călicea*, cu varianta fonetică *chelcea(uă)*.

11) -uș

Înregistrăm aici un termen dialectal deosebit de expresiv: *bumbúș* s.m. < *bumb* M – Anch. 2019 „năsturel”.

Correspondențele dintre localitățile anchetate din Ungaria și graiurile dacoromânei se realizează între localitățile Bedeu, Apateu, Săcal, Micherechi și zona Oradei extinsă pe arii mai largi din Crișana și Transilvania, între localitățile Jula, Otlaca-Pustă, Chitighaz și zona Aradului sau între Bătania, Cenadul Unguresc și zona Timișoarei.

Ca repartiție dialectală, cele mai multe forme diminutive sunt înregistrate în Micherechi (47), aspect așteptat deoarece în localitate apar, în general, foarte multe forme dialectale care se regăsesc în graiurile din Crișana și Transilvania, urmată de Chitighaz (21) și Bătania (21), apoi de Cenadul Unguresc (15), Jula (14), Apateu (13), Otlaca Pustă (12), Săcal (11) și Bedeu (4).

CLASIFICARE

1) După uz, privind raportul limbă standard – grai, deosebim:

a) diminutive întâlnite și în limba standard: *cruciuliță* „semnul crucii”, *cruduț* *, „puțin copt; crudișor”, *fetișoară* „fetiță”, *frunzuță* „frunzuliță”, *gâscuță* „gâsculiță”, *gurișoară* „guriță”, *măicuță* *, „mamă dragă”, *, „bunică dragă”, *pălincuță* „palincă”, *pruncuț* „copil nou-născut; copilaș”, *puiuț* „puișor” ș. a.

b) diminutive întâlnite exclusiv în grai sau în vorbirea populară: *bicuți* * „boișori”, *bocretuță* „fundiuță”, *brâncuță* *, „mănuță”, *clisuță* *, „slăninuță”, *cociuță* *, „căruiță mică”, *colniță* *, „construcție mică pe lângă gospodărie”, *mereuăș* „încetișor”, *olecuță* „foarte puțin”, *păhărițe* „păhăruțe”, *șogorél* „cumnățel”, *țărucă* „puțin”, *zămăuță* „supă” ș. a.

2) După sens, vizând relația limbă standard – grai, distingem:

a) diminutive cu sens comun și în limba standard: *fătuță* „fetiță”, *mătăsúță* „mătăsică”, *miresúță* „miresică”, *molcuță* *, „molicea”, *negrúț* * „negrișor”, *sătúț* „sătuc”, *stoguț* „stog mic”, *țigănuți* „țigănuși” ș. a.

b) diminutive cu sens dialectal (înregistrat în grai) sau popular: *cărticică* „scrisorică”, *cărpúță* „batistuță”, *chiflúță* *, „plăcintică”, *colăcióri* *, „cozonăcei”, *dobíță* „burtică”, *ficioríță* „Maica Domnului”, *furchiță* „furculiță”, *lemnúțe* *, „șindrile mici”, *miezăzúță* „mâncare de prânz, nu foarte bogată”, *nucuță* „aluat fiert cu mac deasupra și copt”, *pănuțe* „floricele”, *păștițe* „sărbătoare a doua zi sau a doua duminică după Paști”, *sobiță* „cămăruță” ș. a.

3) După baza de derivare, privind raportul limbă standard – grai, deosebim:

a) diminutive derivate de la teme din limba standard: *crudúť* < *crud*, *gălbănúťe* < *gálben*, *gropíťă* < *groápă*, *măunchés* < *mănunchi*, *măturíťă* < *mătură*, *micuťele* < *micuťe*, *nuvelúťe* < *nuvelă*, *pietruťe* < *piátră*, *snopúťi* < *snop* ș. a.

b) diminutive derivate de la teme dialectale (din grai) sau populare: *bicúťi* < *bic*, *blidúť/ă* < *blid*, *botíťă* < *bótă*, *brâncúťă*, *brâncúťe* < *brâncă*, *bumbúș* < *bumb*, *chimeșúťă* < *chimeșă*, *clisúťă* < *clisă*, *cociúťă* < *cocie*, *cólniťă* < *cólnă*, *coťchíťe* < *cóťcă*, *crăștolíťă* < *crăștólă*, *crumpúťă* < *crímpă* (*croámpă*), *dărăbúť/ă* < *dărăb*, *griťăréși* < *griťăr*, *hăniťă*, *hăniťe* < *háne*, *hortăcúťă* < *hortăcă*, *hundriťă* < *húndră*, *iegúťă* < *iágă*, *lăscúťe* < *lăște*, *lipiúť* < *lipiu*, *lozúťă* < *lóză*, *mintonás* < *minton*, *pănúťe* < *pănă*, *pipărcúťă* < *pipărcă*, *pitúťe* < *pítă*, *pocúť* < *poc*, *pogăcíťe* < *pogăci*, *primúťă* < *primă*, *pupúť* < *pup*, *rujíťă* (var. *rújiťă*) < *rújă*, *sobiťă* < *sóbă*, *străicúťă* < *străiťă*, *șogorél* < *șogor*, *tănerás* < *tăniár*, *tindúťă* < *tíndă*, *trocúťă* < *troacă*, *viderúťă* < *vedere*, *zădiúťă* < *zădie*.

4) După frecvența în dialect:

a) diminutive frecvente: *brâncúťă* *, „mănuță”, *blidúť/ă* *, „farfurie mică”, *crumpúťă* „cartofior”, *lozúťă* „lăstar subțire de viță-de-vie; coardă mică”, *lucruťu* „lucrușor”, *cólniťă* *, „construcție mică pe lângă gospodărie”, *cuiťă* „cuișor”, *rămânás* „românaș” ș. a.

b) diminutive rare sau deloc atestate, uneori inedite ca formă: *acíca* „aici”, *atătúca* *, „atâtica”, *bolundél* „bezmetic”, *chelceá(uă)* „cale, drum mic, potecă”, *deptúť* *, „bietuleț”, *miezăzúťă* „mâncare de prânz, nu foarte bogată”, *pipărușúťe* „hârtiute”, *pupuréle* „grămezi mici”, *schlughíťă* „slugă tânără pentru servicii de mică importanță”, *unsuríťă* „unsoare”, *viťeúťe* „vițelușe” ș. a.

5) După conținutul redat de sufix, deosebim:

a) diminutive care exprimă „dimensiunile mici, micimea” (aici se încadrează diminutivele propriu-zise): *blidúť/ă* *, „farfurie mică”, *căzălúť* „șiră mică de paie”, *dărăbúť/ă* „bucată mică”, *pielcúťă* *, „pojghiță foarte subțire” ș. a.

b) diminutive care exprimă sentimente de afecțiune, alint, dezmiardare (aici se includ hipocoristicele): *cruciulíťă* „semnul crucii”, *hortăcúťă* *, „prietenă dragă”, *kilúťă* „kilogram”, *măicúťă* *, „mamă dragă”, *, „bunică dragă”, *mătăsúťă* „mătăsică”, *miresúťă* „miresică”, *pălincúťă* „palincă” *zădiúťă* „șorț purtat de femei peste fustă în zilele de sărbătoare” ș. a.

c) diminutive mixte (care, în funcție de context, pot avea atât conotații afective, cât și nonafective, exprimând „dimensiunile mici, micimea”): *bicúťi* *, „boișori”, *chimeșúťă* „cămășuță”, *fătúťă* „fătucă”, *ficiorúť* „fecioraș”, *nepotás* „nepoțel”, *rochiúťă* „rochiță”, *rujíťă* / *rújiťă* „trandafiraș” ș. a.

DIMENSIUNEA EXPRESIV-AFECTIVĂ A DIMINUTIVELOR

După cum am văzut, sufixele diminutive conțin, adesea, valoare afectivă, care generează diverse reacții emotive și, în general, formează cuvinte cu sens pozitiv, de alint, de dezmiardare, exprimând iubirea, plăcerea, apropierea de ceva sau, mai degrabă, de cineva. Unele derivate diminutive au apărut tocmai pentru a atenua reacții emotive negative: *gropiță* și *gropuță* „mormânt”.

Prin urmare, diminutivele hipocoristice desemnează obiecte din realitatea înconjurătoare, pe care locutorul și le apropie cu dragoste, aspect reprezentativ pentru conotația stilistică *familiar-apreciativă*. Astfel, uzul diminutivelor evidențiază în acest caz implicarea afectivă a vorbitorilor față de cele relatate. Unele desemnează:

- a) părți ale corpului (mai ales la copii): *brâncuță, dobiță, gurișoară, pieluță*;
- b) persoane foarte dragi: *bădicel, fătuță, fetișoară, ficioriță, ficioruț, hortăcuță, miresuță, nepotaș, nepotuț, pruncaș, pruncuț, rămânaș, șogorel, tânăraș*;
- c) animale: *bicuți, puiuți, vițelași, vițeute*;
- d) alimente, băuturi sau preparate culinare: *aluătuț, chișluță, clisuță, colăcași, colăciori, coțchițe, crumpuță, lăscuțe, lipiuț, nucuță, pălincuță, pipărcuță, pituțe, pogăcițe, zămuță*;
- e) obiecte de îmbrăcăminte: *cârpuță, chimeșuță, hăniță, hundriță, rochiuță, zădiuță*;
- f) lucruri din realitatea imediat înconjurătoare: *bărduță, cărticică, cociuță, linguruță, lucruru, perinuță, scăuneșuri, snopuți, străicuță, stoguț, trocuță, videruță*;
- g) calități: *cruduț, micuțele, rotundică, subțiruță*;
- h) modalități: *acica, mereuaș, mintonaș, olecuță, țărucă*.

Prezența diminutivelor în limba vorbită este un fenomen valabil pentru toate limbile în care el este întâlnit. Ceea ce le face speciale pentru limba română este faptul că, spune Constantin Noica (Noica 1996: 254), ele au și valențe creatoare. Constantin Noica argumentează această afirmație prin faptul că orice creație este o extrapolare, dintr-un vast câmp se ia o parte. Creația se poate realiza prin diminutivare, care reprezintă o formă de concretizare. Putem astfel considera că graiurile românești vorbite în Ungaria sunt graiuri creatoare care oferă limbajului individualitate și concretețe, fapt ce subliniază, încă o dată, participarea intens afectivă a vorbitorilor la aspectele relatate. Diminutivele rare sau deloc atestate, uneori inedite ca formă precum *acíca, atátúca **, *bolundél, chelceá(uă), deptúț **, *miezázúță, pipărușúțe, pupuréle, sclughíță, unsuríță* sau *vițeúțe* sunt asemenea exemple de creații care oferă limbajului creativitate, expresivitate, originalitate, individualitate și concretețe.

Expresivitatea graiului românesc din Ungaria este conferită, în primul rând, de acei termeni inediți sau cu puține atestări, dar și de prezența unor așa-zise dublu diminutive (*pielcuță, micuțele*), de alăturarea mai multor diminutive (*cuíte mnicúțe*) sau de existența unor dublete diminutive (*nepotaș – nepotuț, pruncaș – pruncuț*). Puținii termeni diminutivali adverbiali au sensuri de aproximare și sunt, de asemenea, o sursă a expresivității: *acica, mereuaș, mintonaș, olecuță, țărucă*.

DIFICULTĂȚI LEGATE DE STABILIREA SENSULUI

În procesul de redactare a dicționarului nostru, am întâmpinat dificultăți legate de formularea unor definiții. Eventualele dificultăți în stabilirea sensului derivatelor diminutive apar din mai multe cauze:

– productivitatea altui sufix diminutival decât în limba literară sau în graiurile dacoromânei: *mătăsușă* „mătăsică”, *măturișă* „măturică”, *păhărișe* „păhărușe”, *subțirușă* „subțirică”. În această situație, este necesară consultarea dicționarelor pentru a verifica corectitudinea termenilor din definiția aleasă.

– ambiguitatea valorii diminutive (propriu-zise vs hipocoristice), cea hipocoristică fiind mai greu de diferențiat și de exprimat: *aluătuș* „aluat”, *kilușă* „kilogram”, *pălincușă* „palincă”, *zămușă* „supă”. În acest caz, de cele mai multe ori, având în vedere recunoașterea diminutivelor hipocoristice pe baza categoriilor incluse în clasificare, am optat pentru definiția termenului de bază, cel de la care s-a produs derivarea.

– polisemantismul diminutivului sau chiar prezența unui alt sens decât cel cunoscut: *iegușă* C – Izv. 2012, Bt – TD-Ung. „sticlucă”; M – Anch. 2019 „borcănaș”, *mălăieș* M – Izv. 1984 „mălai”; Izv. 1984 „turtă mică”; Hoțopan 2018, Simp. 1996 „obicei”, *pitușe* Bt, CU – TD-Ung. „pâinici”; C – TD-Ung. „aluat modelat în formă de turte mici, păstrat pentru dospit”. În aceste situații, trebuie urmărit contextul atestărilor și, de asemenea, trebuie diferențiate sensurile termenilor înregistrați.

– identitate semantică între termenul de bază al derivării și sensul diminutivului: *negruș* *, „negrișor”, *micușele* „micușe”, o soluție în acest caz fiind definirea printr-un diminutiv sinonim.

– aprecierile aproximative generate de contexte ambigue: *delușel* „deal mai mic”, *miazăzușă* „mâncare de prânz, nu foarte bogată”, *slughiușă* „slugă tânără pentru servicii de mică importanță”. În aceste situații, nu se precizează exact mărimea sau importanța, însă contextul sugerează că sunt diminutive propriu-zise și trebuie să formulăm o definiție cât mai apropiată de realitate.

CONCLUZII

Cele mai productive sufixe diminutive în graiurile românești din Ungaria sunt *-ușă* și *-ișă*, la fel ca în aria vestică și nord-vestică a dacoromânei, respectiv în zona Transilvaniei. În graiurile românești din Ungaria, pe lângă sufixe diminutive simple, se întâlnesc și sufixe compuse (ex.: *-icușă*, *-ulișă*, *-ulice*, *-icică*, *-ișoară*). Reieșind din categoria gramaticală din care fac parte, lexemele diminutive sunt substantivale, adjectivale și adverbiale. Cele mai numeroase sunt diminutivele din clasa substantivului, fiind urmate (la mare distanță) de cele adjectivale. Diminutivele adverbiale sunt ne semnificative din punct de vedere numeric.

Distingem diminutive întâlnite și în limba standard și diminutive întâlnite exclusiv în grai, diminutive cu sens comun și în limba standard și diminutive cu sens dialectal sau popular, diminutive obținute prin derivare de la teme din limba standard sau de la teme dialectale, diminutive frecvente și diminutive rare sau inedite, diminutive propriu-zise (care exprimă dimensiunile mici, micimea), diminutive hipocoristice și diminutive mixte. Diminutivele inedite sau rare și cele hipocoristice contribuie la expresivitatea graiurilor românești din Ungaria, alături de prezența unor adverbe diminutivale cu sens de aproximare, a unor duble diminutive, diminutive alăturate în același enunț sau dublete diminutivale. Unele lexeme diminutivale sunt variante ale unor diminutive (ex.: *chimeșuță* var. lui *cămășuță*, *slujnicuță* var. a lui *slujnicuță*, *colocaș* var. a lui *colocaș*, *mintonaș* var. a lui *mintenaș*). Cea mai mare parte a lexemelor diminutivale sunt derivate de la teme regionale. Cele mai multe lexeme diminutivale au, în funcție de context, atât valoare diminutivă propriu-zisă (exprimând „dimensiunile mici, micimea”), cât și valoare hipocoristică (exprimând „afecțiunea, dezmiertarea”).

Sporadic, unele lexeme structurate cu sufixele în discuție exprimă un cu totul alt sens, față de semantica temei, având (cf. *a*) sau neavând (cf. *b*) valori diminutive. Spre exemplu: (a) *chiflúță* *, „plăciință”, *pănúțe* „floricelă”; (b) *mălăiész* „obicei”, *nucúță* „aluat fiert cu mac deasupra și copt”. Eventualele dificultăți legate de stabilirea sensului unor diminutive la nivelul dicționarului pot fi rezolvate printr-o analiză minuțioasă și cunoaștere a graiului.

SURSE:

- Anch. 2019, 2023 = Anchete dialectale, 2019, 2023.
 Hoțopan 2018 = Al. Hoțopan, 2018, *Institutul de cercetări al românilor din Ungaria. 25 de ani de activitate. Volum jubiliar*, Gyula, 102–111.
 Izv. = *Izvorul*. Revistă de etnografie și folclor. Publicație a Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria, Giula.
 Simp. = *Simpozion*. Giula, Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria.
 TD-Ung. = Maria Marin, M., I. Mărgărit, 2005, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București: Editura Academiei Române.

REFERINȚE:

- Farcaș, M., 2008, „Derivarea cu sufixe diminutivale în subdialectul maramureșean”, în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (eds.), *Lucrările primului Simpozion Internațional de Lingvistică*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București: Editura Universității din București, 35–49.
 Graur, A., 1968, *Tendințele actuale ale limbii române*, București: Editura Științifică.
 Iordan, I., 1944, *Stilistica limbii române*, București: Institutul de Lingvistică Română.
 Marin, M (coord.), M. Coțiu, B. Marinescu, C.-I. Radu, M. Tiugan, 2017, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București: Editura Academiei Române.

- Marin, M., D. Răuțu, 2021, *The Dictionary of Regional Romanian Spoken in Hungary – Issues and Challenges*, în *Revue roumaine de linguistique* LXVI, 4, 363–379.
- Noica, C., 1996, *Cuvânt împreună despre rostirea filozofică românească*, București: Humanitas.
- Pușcariu, S., 1929, *Despre diminutivele românești*, în *Cercetări și studii*, București: Minerva, 1974, 297–302.
- Rusu, V., (coord.), 1984, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova: Editura „Scrișul Românesc”.
- Tudose, C., 1978, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, București: Tipografia Universității din București.

**THE DIMINUTIVE SYSTEM IN DICȚIONARUL GRAIURILOR ROMÂNEȘTI
DIN UNGARIA [THE DICTIONARY OF REGIONAL ROMANIAN
SPOKEN IN HUNGARY] (DGRU)**

Abstract

I have focused in my analysis on diminutives which are representative for dialectal texts and speech. I have dealt thus with the diminutive system from the Romanian idioms that are spoken in Hungary from the perspective of its original features. I have discovered that the most productive diminutive suffixes are *-uță* and *-iță*. In the Romanian idioms that are spoken in Hungary we also encounter compound diminutive suffixes: *-icuță*, *-uliță*, *-ulice*, *-icică*, *-ișoară*. Diminutive lexemes are nouns, adjectives or adverbs. The most numerous ones are those belonging to the noun group, followed by the adjectival ones. The adverbial diminutive lexemes are insignificant from the numeric point of view. Rarely, some lexemes have a different meaning compared to the semantics of the theme, having (cf. *a*) or not having (cf. *b*) diminutive value. For example: (a) *chiflúță* “little pie”, *pănúțe* “little flowers”; (b) *mălăieș* “custom”, *nucúță* “dough that is boiled with poppy seeds on top and then baked”.

Original or rare diminutives that express the fact that the objects or people they refer to are small and also hypocoristic ones that express affection contribute to the expressiveness of the Romanian idioms spoken in Hungary.

'AM OBOSIT' ȘI 'MĂ ODIHNESC' ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE. ISTORIA CUVINTELOR ȘI A VARIANTELOR FONETICE ȘI MORFOLOGICE (I)*

DANA-MIHAELA ZAMFIR, VERONICA ANA VLASIN, DANIELA RĂUȚU

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române

danamihaela.zamfirv@gmail.com, veronica_vlasin@yahoo.com, danarautu@yahoo.com

Cuvinte-cheie: 'a obosi', cuvinte stabile, modificări semantice, arii lexicale, modificări fonetice, arii fonetice.

Key-words: 'to get exhausted', historically established words, semantic changes, lexical areas, phonetic changes, phonetic areas.

Obiectivul cercetării noastre îl constituie mobilitatea istorică a lexicalizării noțiunilor-pereche 'a obosi' și 'a se odihni' – domeniu în care există convergențe și divergențe legate de straturile etimologice, de căderea în desuetudine a unor cuvinte, de complexul de substituiri ale unui cuvânt printr-altul, ca și de fragmentarea dialectală pe care această lexicalizare o determină în dacoromână. Vom urmări în prima parte a cercetării diferitele probleme implicate în lexicalizarea noțiunii 'a obosi', rezervând celuilalt termen al perechii partea a doua.

Caracteristică raporturilor etimologice din această pereche este prezența unui cuvânt moștenit (deși dispărut foarte devreme) pentru termenul al doilea (lat. *repausare* REW 7218 > v.dr. *răpăusa / răpăosa*) și absența oricărui cuvânt moștenit (abstracție făcând de folosirea figurată a participiului rezultativ *frânt*¹, precum și de un termen dialectal intrat târziu în această serie, vezi 1.2.) pentru cel dintâi – pentru care, așa cum vom vedea în continuare, cel mai vechi termen atestat în texte este un împrumut vechi slav.

1. Stratificarea istorică a termenilor pentru 'a obosi'. La epoca anchetei ALR apărea, din punctul de vedere al lexicalizării sensului 'a obosi', o fragmentare

* Comunicare ținută la al XXI-lea Simpozion Internațional de Dialectologie (Cluj-Napoca, 5–6 septembrie 2024).

¹ În această cercetare nu intră multitudinea de cuvinte care pot fi folosite figurat pentru a desemna epuizarea fizică; pentru acestea, cf. Chircu 2014:164 ș.u. (unde sunt discutați, în cadrul unei analize detaliate a răspunsurilor din h. 102 *Sunt obosit* din ALR I/1, și termenii „metaforici” din acest câmp semantic).

destul de netă a Dacoromaniei (vezi Anexa 1) în patru mari arii: aria sudică (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), cu *a obosi*²; aria centrală (Transilvania, cu prelungiri în Crișana și în nordul Banatului), cu tipul lexical cel mai arhaic, *a osteni*; aria estică (Moldova și Basarabia), cu *a se trudi*; și aria sud-vestică (cea mai mare parte a Banatului; prelungită la sud de Dunăre în partea nord-vestică a Timocului, vezi Anexa 5), cu tipul inovator *a tăbări*; la acestea se adaugă o a cincea arie, de mai mică întindere, acoperită de verbul moștenit (dar pătruns târziu în câmpul semantic ‘a obosi’) *a se urî*, care definește jumătatea nordică a Crișanei. Anchetele NALR (vezi Anexele 3a-b) arată o extindere spectaculoasă a tipului literar *a obosi* atât spre vest (unde ancheta ALR îl înregistrează ca pe un fenomen cu totul izolat, vezi Anexa 1), cât și spre est (unde a ajuns să aibă o extensiune aproape comparabilă cu cea din aria sudică³, deși la data anchetei lui Emil Petrovici apărea numai prin jumătatea nordică a Moldovei). O arie extrem de conservatoare și de unitară este Basarabia, unde *a se trudi* (cu răspândire destul de ne semnificativă în ALR II) este practic general în răspunsurile la ancheta ALM.

1.1. Elemente general dacoromâne încă din epoca veche. Cele mai vechi texte românești au pentru noțiunea ‘a obosi’ un împrumut vechi slav, *a usteni* < v.sl. *устати устанѣ устанешн* παύεσθαι cessare LPSGL 1068¹, cu sensul primar ‘a înceta, a se liniști’ (cf. Mihăilă 1960:202; baza etimologică a acestui cvânt în slava veche este verbul *стати станѣ станешн* σταθῆναι στέναι consistere LPSGL 882¹).

Acest cuvânt este concurat încă din epoca cea mai veche de un împrumut dintr-o limbă slavă vie, *a obosi* < sb. *obòsiti* ERHSJ 191¹, derivat pe baza sb. *bòs* (ERHSJ I 191¹), corespondentul v.sl. *босъ* ἀνυπόδητος non calceatus LPSGL 41²; evoluția semantică de la ‘desculț’ la ‘extenuat’ este specifică românei, fiind total absentă din domeniul slav.

Al treilea cuvânt integrabil în această serie este tot un împrumut slav, *a trudi* < v.sl. *трудоити -ждѣ -диши* vb. *κοπιάν* [sic; verbul este de fapt *κοπιάω* ‘être las, fatigué, dégoûté, blasé’ Bailly 504², ‘to be tired, grow weary’ Liddell-Scott 831²] vexare LPSGL 1004² – verb din familia lui *трудоу* m. *πόνοϛ* labor

² Această reprezentare prin tipuri lexicale este în bună măsură „simbolică”, în sensul că ia drept criteriu prevalența unui tip lexical într-o anumită arie – nu exclusivitatea lui. De exemplu, atât anchetele cu chestionarul (mai ales ancheta NALR), cât și înregistrările de texte dialectale indică o bună supraviețuire a lui *a osteni* în Muntenia (vezi Anexele 3a-b, 8a-b) și în Moldova (mai ales în jumătatea sudică: vezi Anexele 3a-b și 8c).

³ Deși răspunsurile la ancheta lui Emil Petrovici par să reflecte o răspândire ne semnificativă a lui *a obosi* în Moldova, situația din textele moldovenești vechi dovedește, dimpotrivă, că acest verb a fost bine fixat în graiurile moldovenești încă din epoca veche a limbii române (vezi mai jos, 2.2.2.); răspândirea notabilă a tipului lexical *a obosi* în graiurile moldovenești anchetate cu Chestionarul NALR (vezi Anexele 3a-b) este în acord perfect cu ce atestă sursele vechi – iar contrastul dintre ancheta ALR II și anchetele mai noi ridică întrebarea în ce măsură predominanța lui *a obosi* în acestea din urmă este și rezultatul influenței limbii române literare (așa cum este, incontestabil, în aria vestică).

LPSGL 1005¹; ТРОУДЪНИКЪ m. laboriosus LPSGL 1005¹. Particularitatea istorică a lui *a (se) trudi* este că, deși atestat începând din epoca cea mai veche, el apare pretutindeni cu un sens „activ”: ‘a munci (din greu)’ (cf. Mihăilă 1960:193) – convergent, deci, cu al substantivului (ТРОУДЪ) și adjectivului (ТРОУДЪНИКЪ) din slavă. Această trăsătură este comună verbelor *a (se) usteni* și *a (se) trudi* (vezi mai jos, 2.), diferențiindu-le de *a obosi*, pentru care întrebuițarea cu sens durativ este mult mai izolată; iar ceea ce este absolut specific pentru *a obosi* în raport cu celelalte două verbe este *regimul sintactic*, faptul că pentru exprimarea sensului durativ este *neapărat necesară prezența pronumelui reflexiv* (în timp ce *a trudi* și *a osteni* pot avea sens durativ și când sunt construite intransitiv); *a obosi* intransitiv, cu sens durativ, este cu totul excepțional în româna veche: singurul exemplu de acest tip se găsește într-un pasaj din stolnicul Constantin Cantacuzino (vezi mai jos, 2.2.1.).

1.2. Elemente dialectale. Câmpul semantic pe care îl cercetăm cuprinde două elemente dialectale extrem de specifice, ambele atestate târziu ca lexicalizări ale noțiunii ‘a obosi’. Unul este *a tăbări*, derivat în română de la *tabără*, împrumut foarte vechi (pentru care Tiktin consideră posibilă medierea prin slava veche): „türk./tatar. *tabur* durch versch. Vermittlung, vgl. asl. *taboriū*” TDRG s.v. Deși este atestat constant în româna veche, începând din secolul al XVI-lea, acest cuvânt are pretutindeni sensul militar ‘a așeza tabăra’, începând să fie folosit cu sensul secundar ‘a năvăli asupra’ (de unde ‘a copleşi’) abia la sfârșitul epocii vechi a limbii române. La fel ca *a trudi*, deci (vezi 1.1.), *a tăbări* nu intră decât târziu în relație sinonimică cu *a usteni*.

Celălalt termen dialectal este singurul cuvânt moștenit din această serie: *a urî* < lat. *horrire* (în loc de *horrescere* REW 4185); după cum se poate deduce din atestările acestui cuvânt, dezvoltarea sensului ‘a obosi’ este foarte târzie, așa încât *a urî* nu se poate socoti un termen primar în câmpul de care ne ocupăm; de-a lungul întregii istorii a limbii române, el este atestat cu sensul etimologic – formele reflexive **personale** cu sensul ‘a se plictisi de’ apărând sporadic în Transilvania abia în epoca Școlii Ardelene.

2. Istoria lexicalizării sensului ‘a obosi’ în română. În sistemul cuvintelor prin care este exprimat acest sens există o departajare între împrumutul mai târziu *a obosi*, pe de o parte (folosit aproape numai cu sensul **rezultativ** ‘a obosi’) și împrumuturile cele mai vechi (*osteni* și *trudi*), pe de altă parte – care sunt folosite în textele românești vechi cu un sens principal **durativ** (denotând o acțiune în desfășurare), grație căruia sunt substituibile, în cele mai multe întrebuițări (fie reflexive, fie intransitive) cu *a munci* (față de care au în plus trăsătura [intensitate]⁴). Singura întrebuițare în care *a osteni* și *a trudi* au un sens **exclusiv**

⁴ Așa încât *a osteni* și *a trudi* sunt, practic, sinonime perfecte în româna veche; Adrian Chircu (2014:161-162) vede în această pereche o deosebire formulată destul de tranșant („Cât despre semnificația acestor verbe în textele vechi, în general, *a (se) usteni* e folosit cu sensul ‘a obosi’, iar *a (se) trudi*, cu sensul ‘a munci, a se chinui’”) și implicând o opoziție care nu există în sistemul

rezultativ ('a extenua') este cea **tranzitivă** (atestată foarte rar; *a trudi* întrebuițat astfel pare un manierism, vezi mai jos).

2.1. Verbul *a osteni*. Istoria verbului *a osteni* în română include în primul rând probleme fonetice, la care se adaugă o problemă semantică.

2.1.1. Probleme formale legate de verbul *a usteni* în româna veche

2.1.1.1. Trăsături stabile. Specifică reflexului v.sl. *устати устанж устанеши παύεσθαι* cessare LPSGL 1068¹ este stabilitatea vocalei mediale, care este în mod absolut regulat **-ste-** în toate reflexele vechi românești; fonetismul etimologic *-stă-* (așa cum ar fi normal pentru un [a] etimologic în poziție atonă și cum apare – la fel de regulat – în slavonismul efemer *a pristăni* 'a consimți' < sl. *пристати пристанж пристанеши παρίστασθαι* adstare LPSGL 680² nu se întâlnește niciodată; cf. și ERHSJ III 329² s.v. *stăti* (unde Skok dă pentru română o formă *a pristeni*, care însă nu apare **nicăieri** (cuvântul nu are variante cu *ε* în textele vechi românești scrise în alfabet chirilic). Variantele cu *-stă-* sunt **secundare și târzii** în familia verbului *a usteni*, apărând abia la scriitorii Școlii Ardelene și ținând evident de durificarea grupului [st], atestată și în alte cuvinte.

Formele cu *ă* în silaba finală a radicalului constituie o trăsătură extrem de specifică graiurilor dacoromâne vestice; în Anexa 2 se vede că ele acoperă o mare parte a Olteniei, Banatul fără excepție (acolo unde s-a răspuns cu acest cuvânt), Crișana aproape fără excepție (ca realizare a arhilexemului /osteni/), centrul și sud-vestul Transilvaniei; forme cu [stă] apar sporadic și prin Moldova, în timp ce în Dobrogea are o extensiune considerabilă stadiul intermediar [stê]. Rezultatele anchetelor NALR configurează, în cea mai mare parte, o distribuție geografică identică în jumătatea vestică a țării (vezi Anexele 4a-b) – în timp ce în est velarizarea este complet necunoscută. În aria estică, anchetele mai noi atestă, în schimb, o pondere notabilă a închiderii lui *e* general în româna veche: forme cu [sti] apar în distribuție destul de compactă în jumătatea nordică a Moldovei, iar în Dobrogea – unde predomină tipul literar – se întâlnesc câteva forme cu închidere *e* > *ε* / *j* în regiunea Deltei.

Forme cu *-stă-* încep să apară în texte la sfârșitul epocii vechi a limbii române și se văd a fi rămas pentru o vreme în minoritate netă față de formele primare. Transcriem în continuare atestările acestui verb în sursele care *conțin*

lexico-semantic al limbii române vechi. Așa-numita specializare a lui *a (se) usteni* pentru „ideea de a merge, a umbla, de unde dobândirea sensului 'a obosi' (a merge până când obosești)” (Chircu 2014:162) constituie și ea un element de diferențiere nerealistă, atâta vreme cât *a se trudi* are și el această distribuție: ex. *Și acolo ăra ăn' puț, a lui Îacōv. Îară Îsus, trudit' de cale, ședzu lăn'gă pūț. Caz. I. 113 [157^v]:20-21; La acela pūț, ședzū și Hristos, trūdit' de cale, Țtr-amīadzādzi Caz. I. 116 [161^v]:9-10; Acolia aproape iaste și piatra ceaia ce au ședzut Dumnedzău de s-au odihnit când au fostu trudit' de cale. Cron. I 207 [161^v]:26-27; Și întră în ȧntirimul mănăstirei cel den afară, de nu-l mai știu nime și să culcă supt niște pomeți să să odihnească peste noapte, că era trudit' de cale. Cron. II 142 [306^f]:5-7 de jos; A dooa zi, fiind oastea trudită de cale și obosită, necercând ce loc iaste înainte, unde și cum stă și în ce loc stă nepriiatenul de departe, au și zis trâmbițele de purcesul oștilor. Ax. Ur. II 70 [46^f]:4-6 de jos.*

forme cu velarizare, spre ilustrarea dezechilibrului uriaș care există între tipul istoric cu [ste] și inovația velarizării; se vede, de asemenea, că la Țichindeal varianta cu -stă- a radicalului apare aproape numai în forme nominale ale verbului:

ind. prez. 3 *ōsteneăște* BIR 35:7 (*Căci când ~ poporul de gemerea grelei înjugări, nu poate rămânea în starea supunerii, ci pășește în tot modul, sau spre scăpare și mântuire, sau spre perire*); Țich. 211:6 de jos (*Bărbatul cel fără de cuget în zadar se ~ alergând.*);

ōsteneasce (ωCTENĪCUE) Țich. 245:6 de jos (*când și singur Țpăratul atâta se ~ și asudă*);

ind. prez. 3 *ōstănește* Țich. 475:6 de jos (*Iōsif cel prea formos se ~ prin pustietate, căutând pre frații săii, ducându-le de mâncare.*);

ind. prez. 5 *ōsteniți* Țich. 202:5 (Ț zădar vă ~, sânteți boi, deacă nu ați văzut *ōstrovul Rodos*);

ind. prez. 6 *ōstenesc* RD 8:17 (*nu au altă proptă cu carea și-ar întări cugetul său, decât singur numele vlah, din carea se ~ a arăta că sângele românilor ar fi slovenesc*); Țich. 140:4 (*carii se grijesc și se ~ pentru acea: ca fiii lōr și nepoții nepoșilōr mai bun și mai cu minte...*); 343:16 (*că D(um)nezeu pre acea blagosloveaște, carii muncesc, se ~ și cu dreptate viețuesc*); 442:11 (*Fornicile se ~ vara, iară iarna se **ōdihnesc** și mănâncă din **ōsteneala** lōr.*);

conj. prez. 3 *să ōstenească* Țich. 245:4 (*acela trebuie pentru multe lucruri să se năcăjească, să se grijească și **să se ostenească***); 246:9 (*atâta mai mult trăbue **să se ōstenească** și să se grijască că [sic] să dobândească luiși aceași cinste*); 397:4-5 de jos (*Care pofteaște pre sine ori Ț ce lucru lăudat mai ales și deschilinit să se areate, cu drept ē pentru acea se [sic] aibă grijă și **să se ōstenească***);

conj. prez. 4 *să ōstenim* Țich. 202:9 de jos (*Ce **să ne ōstenim** noi atâta și să ne cheltuim...*); 254:6 (*mai mult decât pre sine să ō cinstim, să ō ūbim și pentru folosul ēi **să ne ōstenim***);

conj. prez. 5 *să ōsteniți* 344:3 (*cu atâta ați putea mai multe lucruri lucra și găti, de ați voi **să vă ōsteniți***);

imperf. 3 *ostenea* FICH 53:1 de jos (*Matia [...] umflat de barbara nobilitate se ~ fără de proprii merite (vrednicii) să se întăeteze*); VFP 76:6 de jos (*ci se ~ în tot chipul cum ar putea să împece pre împăratul*); 77:8 (*așa și sultanul turcesc, carele dimpreună cu toți ai săi numai de numele lui Mihai se cutremura și li se curma inimile de fiori, când auzea numai de vestea acestui viteaz, din toate puterile se ~ a-și face pre acest irou prieten*); IRȘ 89:19 (*După aceea s-au lăsat Batori în toate desfătările lumești și numai spre aceea se ~, cum de cum să negrească pre Șerban asupra lui*);

imperf. 6 *ostenea* BIR 33:20-21 (*Consulii se ~ a rădica bătăi noi, numai ca să dea de lucru poporului afară de cetate*); VFP 69:18 de jos (*Comisarii cei ce era trimiși din partea împăratului Rudolf să tracteze cu Mihai se ~ pre viteazul, bătătarnicul și spre toate hotărâtul cest bărbat a-l trage de la legătuița cu turcii*);

inf. *osteni* VFP 73:12-13 de jos (*să se tragăne bătălia, până când se va ~ vrăjmașul*); Țich. 166:5 (*ei să nu trăiască 100 de ani, ci 1000 tot ar avea pentru ce ~ din destul*); 244:4 (*A se ~ și a se munci să ~veațe ceva, acea ~ iaste lui spre neplăcere și e înprotivă*);

ger. *ostenind* Țich. 167:1 (*le va fi foarte dulce mângăre lucrând și ~u-se*); 170:4 (*Un om bătrân ducea o sarcină de leamne și ~u-se au lăpădat-o jos, ca să se odihnească*); 442:7 (*așa bătrân, precum mă vezi, urmez, ne~cetat ~u-mă și lucrând*);

part. *ostenit* Țich. 36:13 (*Leul ~ fiind, s-au culcat supt umbra unui copac*); 187:6 de jos (*Îară ~ văzând pre doi bouleani ~ toate sările, că vinea **osteniți** de la arătură...*); 286:3 de jos (*Aceale pentru care ceale prea frumoase luminate gânduri s-au ~, toate, toate ~ foc!*); 442:13 (*Dar și tu: au doară nu te-ai ~ și chinuit ~ vara puterii și tăriei tale?*);

ostănit NSH 239 [135^r]:19 (*dar și călăreți eșisă, carii pre cei ce scăpasă de jos, **ostăniți**, prin păduri îi sprijinea și să pușcărea*); 241 [137^r]:20 de jos (*unde toți frânți de **ostăniți**, împărțind străjile, să culcară și adormiră*); 245 [140^r]:10 de jos (*Unde, dezlegându-i, năcăjiți, **ostăniți**, în loc de taleri potcoave turcești au aflat*).

Se vede că singurul autor care folosește repetat forme cu velarizare este Nicolae Stoica de Hațeg – recurență particulară, care nu se regăsește la alți scriitori bănățeni: la Damaschin Bojincă, de exemplu, nu apar decât forme cu radicalul *osten-*.

2.1.1.2. Trăsături variabile. Variabila istorică a împrumutului vechi slav *usteni* o constituie apertura vocalei inițiale, fenomen legat de seria împrumuturilor vechi slave cu *u* inițial; în cele mai multe împrumuturi cu această structură fonetică (оуколити оуколож оуколиши χαρακοῦν vallo munire LPSGL 1045²; оукротити оукроштж окротиши праῦνειν mitigare LPSGL 1047²; оуморити θανατοῦν, ἀποτείειν occidere LPSGL 1053¹; оусрѣдик проθυμία, τὸ πρόθυμον alacritas LPSGL 1067¹), *ou* slav este redat prin *o* în română: *ocoli*, *ocroti*, *omorî*, *osârdie*; cf. Densusianu 1901:261, unde acestei serii etimologice îi este asociată observația „U atone initiale a passé d’habitude à o, particularité qui se rencontre d’ailleurs dans quelques idiomes slaves”.

În ciuda regulii observate de Densusianu, aceste cuvinte nu au avut același comportament în română: în timp ce deschiderea *u > o* e practic generală, de la cele mai vechi atestări, în *ocoli*, *ocroti* și *omorî*, *usteni* păstrează (împreună cu *usârdie* și *usebi*) variația de apertură, formele variind între cele etimologice (normale în română pentru tratamentul lui *o* aton) și cele în care se reflectă tendința de deschidere a lui *u* aton – care a fost extrem de activă în româna veche.

2.1.1.2.1. Păstrarea vocalei inițiale etimologice. În cazul lui *a usteni*, vocala etimologică *u-* apare păstrată, în cele mai vechi texte, în toate ariile dacoromânei:

aria vestică

ind. prez. 2 *ustenești* SA 69 [59^v]:4 de jos (*derept ce ~ învățătorul* [?]) – citat din Mc. V, 35: *filia tua mortua est quid ultra vexas magistrum* [?]);

ind. prez. 3 *usteneaște* FD 181 [625^v]:2 de jos (*Cine aleargă mult ~*);

ind. prez. 4 *ūstenim'* NTB 227^r:12 (I Cor. IV, 12: *Și ~ lucrând cu mâinile noastre; blastămă-ne, iară noi grăimu-le bine – et laboramus operantes manibus nostris maledicimur et benedicimus*);

ind. prez. 6 *ūstescū* CV 62^v:5 (Iacob III, 7: *Toată firea fierilorū și pasărilor, gadinelorū și peștilorū ~ și muncescu-se cū firea omerească – omnis enim natura bestiarum et volucrum et serpentium etiam ceterorum domantur et domita sunt a natura humana*);

ūstescū ES 13^r:15-16 (*Caltaș florile așă câmp cum cresc și nu ~ nece torc*; textul slav paralel: како растъ не трѣждаетъ сѧ ни прѣждетъ); SA 149 [137^r]:8 (*Iară când văd și precep că-i grea calea spăseniei, aciași să slăbăsc și nu să mai ~*);

conj. prez. 1 *se ūstescū* CV 29^r:1 de jos-29^v:1 (*ce se nū mai sūteș ūstescū-te ti, are, sogu-te se așcūlți tū noi aștru scuștu cū ale tale blăndeașe*);

perf. s. 1 *ūsteniū* PH 57^v:5 (ps. LXXVIII, 4: *~m strigându, amuși grumașul* [sic] *mīu – laboravi clamans exasperatum est guttur meum*); PS 14:5 (*oș- omis; ~ aș suspinile meale*);

perf. s. 3 *ūsteni* Ps. Bălg. 143^r:3 (ps. LXXVI, 3: *măna mă era tin'sâ noap'tă neșcetaș (și nu ~)*; net minoritar față de fonetismul cu *o-*, atât în formele verbale, cât și în cele nominale);

inf. *ūsteni* PO 239:16 (*nu-i bine aceaș, ce tu faci; foarte te vei ~ pre tine*);

inf. lung substantivizat *ūstnire* PH 45^v:9 de jos (scris cu *i*; ps. LIV, 11: *dzi și nop'te cūnșgūrăndu păreții ei, fărădeleage, ~ aș mijlocu de aș – die et nocte circumeuntes muros eius scelus et dolorem in medio eius*);

ger. *ūstenind* CV 12^r:5-6 (FA XX, 35: *și toate spus-amu voaș că așa ~u-nă cade-se se oșprimu netarii – omnia ostendi vobis quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos*);

part. *ūstenit* PH 6^v:6 de jos (ps. IX, 28: *suptu limba lui ~ și lăgoar* [sic] – *sub lingua eius dolor et iniquitas*); 80^v:16 (redare neclară a ps. XCIII, 20: *se nū fii fie scaușnuș făr' legiei clădia ~ă – numquid aderit tibi sedis iniquitatis qui fingis dolorem in praecepto*); PO 10:7 de jos (predoslovie: *noi pentru dragoste lui Dōmnedzeu amș ~ș*); 84:6 de jos (*și Isavș vini deș câmpș și era ~ș*), 3 de jos (*dă-mș să mânăcu* [sic] *dinnașastă mâncare rōșie că amș ~ș*); Cod. St. 77^v:7 de jos (*Arhaggș dzise [:] mare tre[a]băș amș și ~u sășmtu*); 78^r:5-6 de jos (*adu lăūtoriuș și lă o[a]spele* [sic] *acetoș pișoarele că aște ~u*); Cod. Tod. 6^r:1 (*cine s-au postit și și* [sic] *s-au ~ș viniți bucurân'du-văș*); Cod. I. 187^r:1 (*-m șș; aștr-așastă dzi lumiratăș de prazniș șire* [sic, *șș* în loc de *șș*] *se-au postit și se ~* [sic, probabil -ș din auxiliar contopit cu ș- din verb]); NTB III^r:9 (*Și ēl' s-au ~' căt' s-au*

putut. *Și curând' Ți s-au tãmplat' lui* [u ss. culcat] *moarte.*); 14^r:9 (rezumat la Mt. XI: *Ūsteniții și sărcinații* [-u ss. culcat] Ți *chiamă H<risto>s*); 14^v:1 de jos (scris cu 8; *Veniț' cătră Mine toți cei ūsteniț' și Ți povărați și Țu voiu ōdihni pre voi.*); SA 27 [18^r]:22 (*și s-au și ~ purtând răutățile și nu mai poate suferi*);

supin *ūstenit* PH 6^v:6 de jos (ps. IX, 28: *suptu limba lui ~ și lăgoar* [sic] – *sub lingua eius dolor et iniquitas*); 20^r:5 de jos (ps. XXIV, 18: *Vedzi smearenia ma și ~ul mieu – vide afflictionem meam et laborem meum*); 74^v:6 de jos (ps. LXXXVII, 16: *measer* sãm'tu eu Ț ~a [sic] *de Ț tinereațele mele – pauper sum ego et in laboribus a iuventute mea*); 77^r:10 de jos (ps. LXXXIX, 10: *dzilele annilõr* [awp̣ repetat] *noștri Țrũ ei-sũ 70 de annii sau Ț pũteare 80 de annii iarã cei mai mũlți ~ e și lãngore – dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni si autem multum octoginta anni et quod amplius est labor et dolor*); 93^r:9-10 (ps. CVI, 12: *smeari-sa Ț ~ Țrĩma lõr și nũ fũ de cinre aģũtoriu – et humiliavit in labore cor eorum ceciderunt et non erat qui adiuveret*); 119^r:2 (ps. CXXXIX, 9-10: *se nu* [u8 scris de două ori, pe 118^v:1 de jos și repetat pe 119^r:1] *cãnduva Țrãlța-se-va capul de Țpreģũrũ lõr ~ulu* [scris o҃҃҃҃҃҃҃, cu ṃ ss.] *oōstcul* *lor acoperi-va – ne forte exaltentur diapsalma caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos*).

aria estică

ind. prez. 1 *ūstenesc* Rãsp. I^r:10 de jos (*aducãndu-m' aminte de datorii mea cã mare, nevoesc', ~', D<u>mnedzeu veade numai, cu toatã putearã mea*);

ind. prez. 3 *usteneaste* Rãsp. 10^v:15-16 (*cãnd sã ~ și vitiõneaște trupul, atunce sufletul' sã Țnoiaște și sã Țtãreaște*);

ger. *ūsteni.ã* Rãsp. 3^r:2 de jos (*lipsiț', scribiți, dosãdiți, ce lor' n-au fost' destoinicã lumã, Ț pustii ~, pri.Ț munți și pri.Ț peșteri...*);

part. *ustenit* Rãsp. 15^r:3 de jos (*Mai mult' decãt alții decãt toți m-am ~*);

inf. *usteni* Pr. I. 59:6 de jos (*Cãnd sã va prileji vreun dobitoc sã fie a fãta și va paște pre locul altuia și acela cu locul nu-i va îngãdui, ce o va goni degrabã, de o va ~, sau de o va lovi cu ceva și dentr-acea ūstenealã sau loviturã sã va prileji de va lepãda; neîngãduitoriul sã plãteascã vita*).

aria sudică

perf. s. 1 *ūsteniũ* CP 7^r:7 de jos (terminat în -uu; ps. VI, 6: *~ Ț suspinile mele – laboravi in gemitu meo*); 124^v:4 (ps. LXVIII, 4: *~ chemãnd și tãcu grumazul mieu – laboravi clamans exasperatum est guttur meum*);

perf. s. 6 *ūstenirã* CP 28^v:3 (ps. XVII, 37: *lãrgit-ai ūrmele mele sũpt mine* [text slav] *și nu ~ talpele mele – dilatabis gressus meos subtus me et non deficient tali mei*); probabil substituie – bazatã pe asemãnare formalã – a unui alt cuvãnt, în PS este *ōstãmpirã* 51:2-3 (*Lão'git-ai ūoșmele mele suptu mere și nu ~ talpele mele*);

mmcp 3 *ūstenise* CT 187^v:2 de jos (*I<su>s ~ de cale, ședea așa la pũț*);

part. *ūstenit* CL 34^r:13 (m. pl. art. -*ḡii*: *Pomeneaște Do[amne] [...] ~*); CT 23^r:3 (*Veniți cătră Mine toți ce v-ați ~ și ȁsăr'cinați și ȁ Eu rāposa-vā-voiu*); 117^r:4 de jos (*iatā părintele tău și eu ~-am cāūtānd tine*); 189^v:11 (*ȁ Eu vā trimeḡ să secerāți ūn'de voi n-ați ~*), 12 (*al'ḡii se-au ~ și voi ȁ ūsteneala lōr ȁtra-veḡi*);

ger. *neūstenin'd* CT 11^v:4 (*Socotiți crinul satelōr cūm creaște ~u-se nece tōar'ce*).

Păstrarea vocalei etimologice din *a usteni* în graiurile dacoromâne actuale. În ciuda faptului că deschiderea lui *u* inițial la *o* este atestată, după 1600 (vezi mai jos, 2.1.1.2.2.), în toată dacoromāna, fonetismul primar a rămas viabil, până astăzi, într-o mare parte a ariei vestice. Atât răspunsurile la ancheta ALR I (vezi Anexa 2), cât și cele la ancheta NALR (vezi Anexele 4a-b) indică o supraviețuire notabilă a fonetismului primar cu *u-* în toată aria vestică a dacoromānei, pretutindeni unde s-a răspuns cu acest cuvânt; infiltrările fonetismului cu *o-* sunt firave în Banatul anchetat de Sever Pop, dar în ancheta NALR apar extinse în toată partea central-nordică a Banatului – în timp ce Crișana rămâne în continuare o arie închisă acestei inovații; fonetismul primar a fost înregistrat și în anchetele târzii (din ultimul deceniu al secolului trecut) făcute în satele românești din estul Ungariei (vezi Anexa 7).

2.1.1.2.2. Deschiderea lui *u-* din *usteni* în graiurile dacoromâne vechi. Înainte de 1600, deschiderea *u-* > *o-* se întâlnește numai în PO (în mod excepțional și contrastând cu recurența tipului fonetic *usteni-*), într-o arie unde este atestată și în epoca anchetelor dialectale – în măsura în care verbul *a usteni* nu a fost substituit de alte cuvinte (vezi Anexele 2, 4a-b); în Timoc – care, în cele mai multe cazuri, apare ca o prelungire la sud de Dunăre a ariei bănățene, cel puțin în jumătatea vestică – formele cu deschidere le-au eliminat aproape cu totul pe cele primare (vezi Anexa 6).

În Palia de la Orăștie, deschiderea apare într-o singură formă verbală:

perf. s. 6 *ōstenirā* PO 61:6 (*furā bātuți cu ōrbire dela mici toți până la mari, așa cūm [m ss.] ~, ce ūșa nu puturā afla*).

După 1600, deschiderea se vede a fi un fenomen în expansiune în aria sudică:

трѣждѣіосѣ [Ass.] *ōstnescu-mā, trudescu-mā* *Mard. Lex.* 259:5 de jos;

ind. prez. 5 *osteniḡ* NVI 301 [273^v]:5 de jos (*Ce vā ~ în deșert, că de acmu nu vā mai nādăireḡ a mă avea împărat*);

ind. prez. 6 *ostenesc* NVI 187 [152^r]:6 de jos (*nevoitori carii cătră calea a umbletului se ~ cu mine*);

conj. prez. 2 *să te mai ostenești* NVI 318 [288^r]:3 (*Că încā nu te-ai nevoit den dāstul pre potriva platei ce ḡi se-au gātit, ce trebuiaște ~ puḡinel*);

imper. 2 *nu te ōsteni* Moxa 382:1 (*bātrān ești, ~, ce voiu veni eu la tine că sânt tănār*); NVI 226 [197^v]:4 (*Așa ḡtiund lucrurile meale, de acuma nu te mai osteni, pohtind a mă muta den buna ispovedire în cea mai rea*);

perf. s. 1 *osteniiu* NVI 152 [96^r]:2 de jos (~ *întru suspinarea mea*, citat din ps. VI, 6); 286 [258^v]:7 (*De vreamă ce mă atâta de mult ~ și cătră tot lucrul te aflaiu neslăbit și neclătit a te supune cuvintelor meale*);

perf. s. 3 *osteni* Moxa 354:9 de jos (*el_h o goni tocma 4 mile până ~, și scroafa obosi de căzu*); NVI 216 [186^r]:8 (*Însă în șase zile **trudindu-se** în deșert se ~.*);

perf. s. 6 *ostenirâ* Moxa 368:3 (*deaca se sculâ den boală și se duserâ la vânat_h și ~ gonind_h, deacii se culcarâ ca să doarmâ*);

inf. *osteni* NVI 164 [114^v]:17 (*Cât poți tu, dară, a te ~ cu mine, de aceasta-m spune!*); 201 [171^r]:3 (*rumpe-ț den inemă rădăcina cea rea, ca să nu crească și să-ș întinză rădăcinile într-adânc, că apoi în multă vreamă și cu multă **trudă-ți** va fi a te ~ să o dăzrădăcinezi.*); 201 [172^r]:9 de jos (*Că de te veri ~ puținel a fi și a te afla întru năravul lor, putea-veri fi după aceea, cu ajutoriul lu Dumnezeu, deplin și desăvârșit fără de **trudă** ...*); 214 [184^v]:8 (*să nu viu eu robeaște la putearea ta, ce să aștept a se ~ împărăția ta până la mine, robul tău!*);

part. *ostenit* Moxa 354:23 (*îară unde va muri o vită fugând_h de ~â, acol_h să facă cetate*); NVI 196 [165^v]:12 de jos (*au flămânzit, și au însetoșat, și au durmit, și au ~*); 214 [184^v]:1 (*Că ce te-ai ~ a veni? Că singur eu am vrut să te cercetez ...*); 300 [271^v]:4 (*cu mila și ajutoriul lu Dumnezeu, nu m-am ~ în deșert*); Cant. Ist. 2^v:12 (scris cu *w-*; *măcar căt am' ~*; *c_{wt}' am' cercat'*, *c_{wt}' am' ștebat'*, și de știuți, și de bătr_{ni}, domiriț și ștelepti și ște tot' chipul m-am **trudiț** și pențr-âlte părți și cu chelțuială am **nevoit**); RP 324:16 (*Dar în deșert s-au ~ cu mintea a gândi, că pă soru-sa au dat-o să-i fie crăiasă*);

ὄστοιεν_h cel **ostenit** [,] *obosit* *Mard. Lex.* 155:16; τρῶδ' ἀνη_h cel **ostenit_h** *Mard. Lex.* 259:6 de jos;

supin *ostenit_h* Moxa 347:17 (*Îară Dumnezeu știu această_h, și le ponoslui pentru neascultar_h lōr, și-i scoase de ște rațu, de-i pedepsi cu ~ și cu ghimpi ce ștepu_h, și cu **trudă** și cu durori...)*

ger. *ostenind* NVI 293 [265^v]:13 de jos (*mult ~u-se ca să scoață pre tată-său dentr-acea rea înșelăciune drăcească*); Cant. Ist. 10^r:3 (*ce de povești și de neadevăruri scriu și zic*; ște să niț drept' ačasta a-ș huli de tot' trebuie, at_{wt}' de mult [a ss., iar t ss. deasupra lui] ~ [h ss., iar a ss. deasupra lui] și **trudind** [h ss., iar a ss. deasupra lui] a scrie multe și mă de toate, pen' tru folosu_h multora.).

Încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, deschiderea apare extinsă și în afara ariei sudice:

aria vestică:

ind. prez. 3 *osteneaște* SA 91 [80^r]:8 (citat din Iov XVI, 7-8: *ce nevoie să va depărta de la mine? Nu, ce mă ~ pre mine – sed quid agam si locutus fuero non quiescet dolor meus et si tacuero non recedet a me. Nunc autem **oppressit** me dolor meus...*);

ind. prez. 6 *ostenesc* SA 148 [136^v]:9 de jos (*să duc departe, chelțuiesc pre cale mult și să ~*);

conj. prez. 1 *să ostenesesc* SA 171 [159^r]:1 (*Ce cum să nu vă ostenesesc cu pilde multe ?*);

conj. prez. 4 *să ostenim* Ps. Bălg. XVII^r:5 de jos (Predosl.: *Pentr-aceaa nu trebuaște ~ mult' despre con'deiu, diaca știm scriitorul'*);

perf. s. 1 *osteniū* Ps. Bălg. 125^r:7 (ps. LXVIII, 4: ~ *strigănd'*, *ūscatu-s-au* [8 final ss.] *grumazul' mieu* [8 ss.], *slăbiră ochii miei*);

ostenit SA 71 [61^v]:11-12 de jos (*în ce chip nu dorm osteniții așea cum să nu să deșteapte*); 78 [68^r]:22-23 (*în ce chip omul ~, când va să să culce a durmi*); 78 [68^v]:12-13 de jos (*în ce chip omul ~ închide (cum poate mai tare) ușea casei sale, mainte de ce s-ară culca*); 79 [69^r]:9 (*în ce chip să acopere și să învăleaște omul ~ în hainele sale*);

inf. *osteni* Ps. Bălg. 245^r:11 (ps. CXXVI, 1: *Să nu va zidi D<O>mnul' casa, deșărt' vor' ~ ziditorii*); SA 95 [85^r]: 2 de jos (reluarea citatului din Iov de pe fila 80^r: *Ci m-ară ~ pre mine*).

aria estică:

ind. prez. 2 *ostenești* VS 296:2 (*De vei avea ascultare și vei posluși fără cârteală și fără leane ce-ț voi dzâce, vei putea să te spăsești acia, iară de nu vei face ce-ț voi dzâce, în zădar te ~*);

conj. prez. 2 *să te ostenești* VS 408:27 (*Părintele mieu, nu să cade ~, bătrân fiind, la atâta cale, ce te odihneaște și oi merge eu pentru tine!*);

conj. prez. 3 *să ostenească* VS 110:24 (*Iară svântul de-acolo mearsă la alt oraș. Și mai-marele orașului, muncindu-să de o grea boală 2 ai, oblicind de venirea svântului, trimisă să-i dea rugă și blagoslovenie, poftindu-l să vie să-l vadză, la boală cumplită. Și așea trimisul acela rugând pre svântul ~ să margă...); 310:32 de jos (*Și, alergând toți la vadră, vădzură plină de apă reace și să mirară. Și începură a să tăvăli pre la picioarele [sic] svântului, rugându-l să părăsască, să nu ostenească pentru dânșii*);*

conj. prez. 6 *să ostenească* VS 278:14-15 de jos (*Și nice lungime de vream, nice bătrâneate, nice slăbiciunea firii nu putu să înduplece răbdarea lor. Ce având întru dânșis ca o tânără dragoste ~ pentru Hristos.*);

imper. neg. 2 *nu osteni* VS 170:26 (*Deci, luădu-l aminte svântul Savva că procopseaște dumnădzăiaște, l-au adusu-l cu sine la svântul patriarh de Ierusalim Iliia, gândind să să roage să-l hirotonească preut [...] De-acia ieși de la taină și feace cătră svântul Savva: „Nu mai osteni dodeind de-aceasta, că Ioan nu să va face popă!”); 419:24 (*Ș-aceasta să cunoști că, deaca n-au putut Dioclitian și Maximian să biruiască putearea lui Isus Hristos, dară tu cum să-m biruiști?! Pentr-aceaea, nu te osteni în zădar grăind cuvinte de aceaste!*); 420:19 (*Deci nu te osteni în dar cu aceasta nedeajde, să mă leapăd eu de Hristos al mieu, să mă întorc la acea înșelată și mincinosă [sic] leage a voastră! [sic]*);*

perf. s. 3 *osteni* VS 147:14 (*Atunce ficioara luă svânta icoană și mearsă cu maică-sa acasă și să-nchisă în cămara ei, de feace rugă toată noaptea, cum o îmvăță bătrânul. Și așea, făcând rugă, să ~ și adormi.*);

inf. *osteni* VS 38:10 de jos (*ce el s-au apărat că are multă vreme de ai într-acel loc și i-i urât a să ~ pentru un om mic și ticăit.*); 209:5 de jos (*Ce nu voi ~, neputând povesti alalte a lui începături și nevoițe.*); 278:14 (*Și târpi toată truda, neavând atâta trup tare. Și mai vârtos, deprinsă a să trudi și a să chinui de multe patimi, ce cu caldă și mare nevoieță ardzând, să siliia a să ~ pentru a cununelor dobândă.*);

ger. *ostenind* VS 170:13 (*Și ~u-să pre treabele ceale de casă a svintei episcopiei noauă ai, obârșind toate trebile precum au gândit, au trecut preste luciurile ceale mari cătră Ierusalim.*); 214:14 (*iarăș svântul mărturisi pre Domnul Hristos Dumnădzău adevărat și Făcătoriu a toată lumea. Deci, întâi, fu bătut cu toiage. Și ~ slugile, obosâți că dzăsără [sic] de-abiia vii, că-ț părea că pate ca cu trupul altuia, că-l întăria Domnul Hristos.*); 223:21 de jos (*veni și marele Evstratie la mănăstirea sa, ~ și slujind toată dzua cu frații, fără nice o leane de truda trupului*);

part. *ostenit* Ur. Let. 47:8 (*Și multă vreme trăindu războiul neales de îmbe părțile osteniți și turcii tot adăogându-se cu oaste proaspătă și moldoveanii obosiți și neviindu-le agiutoriu de nici o parte*); 147:13 (*Ce fiind și turcii osteniți, nu năvăliia*); VS 45:20 (*Și să vă dăruiască Dumnădzău pentru mine plata ce-ați ~*); 123:17 de jos (*Și, aflând ușile svintei Sofiei încuiate, fiind ~, ședzu să odihnească într-un scaun aproape acolea, cetind întru sine rugă, după cum era locul*); 184:9 de jos (*Și, scoțându-l putearea lui Dumnădzău din toate aceastea [e vorba de chinuri mucenicești] și nefiind încă botedzat, atunce să botedză. Și ieși cu totul sănătos din Svântul Botedz. Atunce audzi din ceriu glas dumnădzăiesc dzăcând: „Fericit ești, o, Ghemelle, a ce multe te-ai ~!”*); 212:16 (*Și trimisă oșteani, de tăie pre toț cuconii Vîfleemului, în tot fânutul și ocolul lui, de la 2 ai și în gios, puind în mintea sa că, ucigând toț pruncii, s-a nemeri și ceta ce va să fie împărat. Ce în zădar s-au ~ nebunul, că n-au socotit că omul n-ii [sic; probabil nu-i] putearnic a sminti svatul lui Dumnădzău.*); 217:25 (*De vreme dară că nu mai puțan s-au nevoit și s-au ~ în practiceasca filosofie, ce, mai vârtos, cu mijlocul ei au sporit.*); 341:3 (*Și mâncaiu puțânte. Și am asodat cum aș nota într-apă; și iară de grijă fu sufletul meu și mă feci ca nice dănăoră ~*); 377:7 de jos (*Și-l aruncară într-un puț adânc, legat de mâni și de picioare [sic], gândind că nu-i puțință să mai iasă dintr-acel adânc întunecat. Dară zădar s-au ~, că îngerul Domnului s-au pugarât de l-au scos viu întreg nevătămat*).

Examinarea atestărilor ambelor serii fonetice arată că, în întrebuițările nontranzitive, verbul *a usteni* (*osteni*) s-a caracterizat în toate ariile dialectale prin variație liberă între folosirea intransitivă și cea reflexivă; este imposibil de trasat o demarcație între aceste două tipuri sintactice: distribuția lor arată o variație liberă în toate contextele.

2.1.2. Problema semantică. De variația liberă comentată la sfârșitul paragrafului precedent se leagă și problema semantică a verbului *a (se) osteni* (cu variantele lui) în limba română veche. Majoritatea folosirilor acestui verb în textele vechi românești sunt intransitive sau reflexive – și cu această folosire el

apare, cel mai adesea, ca un hiponim al lui *a munci*. Singurele întrebuițări în care *a osteni* are sensul rezultativ 'a extenua' sunt cele tranzitive. Cazurile de acest tip sunt însă net minoritare în toate textele, un exemplu găsiindu-se în epoca cea mai veche, în Codicele Voronețean: *se nū mai cūtes ūstenescū-te tūre, cōgu-te se aścūlți tū noi ȁtru scuctu cū ale tale blă.ȁndeațe* CV 29^r:1 de jos-29^v:1.

2.2. Verbul *a obosi* în româna veche. Împrumutul *a obosi* este atestat cu un secol mai târziu decât sinonimul discutat sub 2.1., începând cu prima jumătate a secolului al XVII-lea, mai întâi în Țara Românească.

2.2.1. Verbul *a obosi* în textele sudice. Cele mai vechi exemple de folosire a lui *a obosi* în Țara Românească indică, prin coocurență, echivalența semantică *osteni-obosi*:

perf. s. 3 *ōbosi* Moxa 354:9 de jos (*eḷ̣ ō goni tocma 4 mile până ōsteni, și scroafa ~ de căzu*);

part. *obosit* *Mard. Lex.* 155²:16 (*истомлѣнный ceḷ̣ ōstenit* [,] *ōbosiť*); *Cant. Ist.* 48^r:6 de jos (τ ss.; *Pen'tru că văznd [n ss. și ȁ ss. deasupra lui] și ei pe toată alaită lume răznd [n ss. și ȁ ss. deasupra lui] de dăñșii și bațjocoriñdu-ī, au [8 ss.] stătuī și au ~ și ei peñ gunoaele lōr ca cōcoșii, părñndu-le că au mai rămaș cevaș vlagă și de ei*).

2.2.2. Verbul *a obosi* în graiurile moldovenești vechi. Deși apare ca un cuvânt specific ariei sudice a dacoromânei (vezi mai sus, 1. și nota 2), cu prelungiri spre sud-vestul Transilvaniei și spre Crișana, *a obosi* este foarte bine atestat în Moldova, aproape la fel de devreme ca în Țara Românească – fiind, evident, un cuvânt care a avut o largă răspândire în graiurile moldovenești vechi; anvergura înlocuirii lui prin *a trudi* (vezi Anexa 1 pentru răspândirea lui *a trudi* în nordul Moldovei – cu prelungiri în nordul Transilvaniei – și în estul Basarabiei) este destul de greu de estimat, în contextul comparării rezultatelor anchetei lui Emil Petrovici cu cele ale anchetei NALR în Moldova și Bucovina. Făcând abstracție de diferența sensibilă dintre densitățile celor două rețele de anchetă comparate și reținând numai aspectele care coincid, putem spune că *a trudi* este un cuvânt dominant în exprimarea sensului 'a obosi' în nordul Bucovinei, Maramureș, nordul și estul Transilvaniei și în Moldova de la vest de Siret, iar în Basarabia formează aria cea mai unitară a dacoromânei, din acest punct de vedere (vezi Anexele 3a-b⁵). Cert este că predominanța masivă a tipului lexical *a obosi* în Moldova de la est de Siret se află în continuitate cu atestarea consecventă a acestui cuvânt în sursele moldovenești:

mmcp. 6 *obosisă* *Ur. Let.* 146:3 de jos (*Așa mai apoi să bătiia de aproape, cât și mâinile le ~ și armele scăpa*);

⁵ Pentru NALR. Moldova și Bucovina, materialele necesare (răspunsurile la întrebarea [1108] din Chestionarul NALR), nepublicate, ne-au fost puse la dispoziție de colega noastră Luminița Botoșineanu, cercetător științific I la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” din Iași, căreia îi exprimăm aici mulțumirile noastre.

part. *obosit* Ur. *Let.* 8:17-18 (*Acolea fiindu și hiara ~ă, au ucis-o la locul unde se chiamă acum Buoreanii*); 47:9 (*moldoveanii, **obosiți** și neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat nu fieștecum, ce până la moarte să apăra*).

Cuvântul rămâne extrem de frecvent în Moldova cel puțin până în epoca lui Cantemir:

ind. prez. 3 *oboseaște* *Ist. ier.* 522:5 de jos (*În pământul negru cine lut galbăn găseaște, / acela în toată pofta nu să ~.*); 620:18 (*că fericirea grabnică curând ~*);

imperf. 6 *obosiia* *Ist. ier.* 571:6 de jos (*Și așa muștile, după ce în aer pre cât vrea pre pasiri ~, trântorii buciumul de înturnat cânta și cu toatele de iznoavă la ospăț și la masă să aședza*);

imper. neg. 2 *nu obosi* *Ist. ier.* 472:7 de jos (*precum eu a povesti nu mă voiui lenevi, așa tu în pomenire a le alcătui **nu te obosi***);

perf. c. 6 *au obosit* *Ist. ier.* 631:8 (*de nu de tot cu toții a goni s-~, însă nici unul între noi **odihnit** n-au rămas*); 725:4 de jos (*lei ni-am numit, țințarii și mușițele ni-~ și de toată ocară vreadnici a fi ni-au arătat*);

cond. prez. 6 *ar obosi* *Hron.* 1133:9 (*că oriunde și oricât să cearce s-~, în zădar va cheltui undelemul și și truda*);

inf. *obosi* *Ist. ier.* 722:9 (*porunca și orânduiala aceluia carile di-nceput spre veacinică și **neobosită** clătire au pornit-o, carea precum a nu să ~, așa nici a să schimba, nici a să muta știe sau poate*);

ger. *obosind* *Ist. ier.* 572:21 (*mai mult de năcaz decât de **trudă ~u-să** și mai mult de mânie decât de **ostenința** înădușindu-să...*); 588:21 (*coteii de cehnit, ogarâi de scâncit, dulăii de brehăit și Șoimul de piuit amurțisă și, din toate puterile **~u-să**, a vânătorii toată nedeajdea pierdusă.*); 638:11 de jos (*De care lucru, pasirea, slăbindu-se și de multă luptă amețind și **~u-să**, în mieșălos chip, giunărate zburând, iară giunărate prăvălindu-să, în prăpatea dedesupt să cobori*); 712:19 (*nighina din grâu și bobul din madzire să aliagă nu putură; grămădiră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vânturară, pleavele din grăunțe a despărți, **~u-să**, să lăsară*);

part. *obosit* *Ist. ier.* 456: 6 de jos (*iară omul **ostenit** și ~ dacă viniia de la lucru, în colibiță spre **odihnă** să aședza.*); 462:13 (*herghelegiul ... de drojdiile vinului amețit, de pre cal să răsturna, decât de strajea nopții ~ spre dormire și **odihnă** să culca*); 464:14 (*Eu acmu de atâtea dzile flămând și de-atâtea nopți de privigheare ~ fiind, oarecum vârtutea mi-au scădzut*); 518:19 (*de multă cutreierare și mai cu de-adins de peste măsură mirare ~, supt umbra a unor frumoși și umbroși copaci ... ca puțin **odihnă** tuturor mădularelor să-m dau ...*); 611:3 (*de la Șoim voie și iertăciune își ceru, ca într-aceea sară la culcușul său spre **odihnă** să să ducă, arătând că, de multe alergări și zbuciumări, de tot **ostinită** și **~ă** iaste*); 722:8 (*porunca și orânduiala aceluia carile di-nceput spre veacinică și **ne-ă** clătire au pornit-o*); 765:7 (*ca dintr-un spăriiat și tulburat vis deșteptându-se, spre **odihnă** și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor **~e** și oarecum înădușite duhuri **odihnă** și*

răpaos să dea); Hron. 1347:5 de jos (*un om de-abia de ~ răzsufându-să și sufletul trăgându-și, cu rea veste iase înainte*); 1360:21 (*ce numai în deșert ș-au pierdut osteaneala [sic] și vreamea, căci ... cu căldura și arșița soarelui obosiți și cu năvăliturile nepriiatinului adease stropșiți fiind...*); 1372:8 de jos (*Așea acmu și caii fiindu-le obosiți, totodată s-au deșteptat din toate părțile de nepriiatiniocoliți*).

Recurența verbului *a obosi* la Cantemir și echivalența lui cu mai vechiul *a osteni* (dovedită de cazurile de cocurență, în care coordonarea sinonimică are aproape neîndoielnic o funcție stilistică), precum și contrastul cu *odihnă*, arată poziția pe care acest cuvânt o ocupa în câmpul semantic care ne interesează.

2.3. Verbul *a trudi* în româna veche. Verbul *a trudi* a fost un împrumut vechi slav general dacoromân în epoca veche și, la fel ca *a usteni* / *a osteni*, un hiponim al lui *a munci* (cf. DLR s.v. *trudi* 1.; vezi și mai jos, exemplele de folosire din textele vechi românești).

Sinonimia lui cu *a usteni* se vede și în dicționarele vechi românești:

Трѣждѣюса [A ss.] *ostenescu-mă, trudescu-mă* *Mard. Lex.* 259:5 de jos.

Spre deosebire de *a usteni*, *a trudi* apare în mod excepțional ca un rezultativ; contextul specific de „dezambiguizare”, folosirea tranzitivă, este în cazul lui practic inexistent; singurul exemplu de folosire tranzitivă apare la Cantemir și pare un manierism:

conj. prez. 4 *să trudem* Hron. 986:6 de jos (*Și ce mai mult pe cititoriul nostru aicea ~, carile de va pofti mai deplin și va vrea pentru aceasta să să adeverească, ia poftim lexicoanele etimologhilor în mână... !*).

2.3.1. A *trudi* în aria sudică a dacoromânei vechi. Atestarea lui *a trudi* în Țara Românească începe cu textele coresiene:

ind. prez. 3 *trudeaște* CT 147^v:14-15 (*Socotiți crinul cum crește, nu ~ nece toar'ce – Mt. VI, 28: considerate lilia agri quomodo crescunt non laborant nec nent*);

perf. s. 6 *trūdiră* CP 252^v:9 (scris cu -ж; ps. CXXVI, 1: *Să nū Domnul zidire casa, Ț deșert ~-se zidind – nisi Dominus aedificaverit domum in vanum laboraverunt qui aedificant eam*).

2.3.2. A *trudi* în aria estică. Caracterul diagnostic pe care îl are verbul *a trudi* pentru graiurile dacoromâne estice (vezi Anexele 1 și 3a-b) este greu de „anticipat” pe baza datelor oferite de textele moldovenești vechi, unde situarea acestui verb în raport cu tipul *a usteni* se înfățișează neunitar: pe de o parte, *osteni* / *usteni* nu apar deloc într-un text ca *Lit. I.*; pe de altă parte, *Răsp.* nu are deloc *trudi*, ci numai *usteni*:

ger. *trudin'du* *Cod. Br.* 221:3 de jos (*toate spuș voad cș așa [sic] se ~-ne [text slav] a adăposti nepotin'čoșii*);

ind. prez. 4 *trudem* Hron. 1168:2 de jos (*măcar că aceasta afară din calea hronicului nostru a fi s-ar videa, însă pre cât în socoteala noastră iaste, nici noi în zădar ne ~, nici cititoriului, careale [sic] științii adevărului slujeaște, fără folos va fi*);

ind. prez. 6 *trudesc* Lit. I. 3^r:5 (*Pentru ce[▲] ce[▲] noată, călătoresc[▲], bolesc[▲], să ~ și ce[▲] ce-[̄] ▲ robie*); 26^v:7 de jos (*Pomen[▲]ște D[◁]oa[◁]mne notătōrīī, călătōrīī, carīī să ~, ceī ▲n robie și de mântuir[▲] lor[▲]*); 53^r:11 de jos (*Spăsenie ș-ağutorū celōr[▲] cu nevoință și cu frica lui D[◁]umne[◁]dzău să ~ și slujesc[▲] părinț[▲] și frațālōr[▲] noștri*);

perf. c. 4 *am trudit* Hron. 1438:15 (*Iară domnul românilor, socrul lui Milutin, cine să fie fost și cum să-l fie chemat, măcar că în cercarea acestui lucru nu puțin ni-~, însă... a ne adeveri n-am putut*);

conj. perf. 6 *să fie trudit* Hron. 1294:6 de jos (*însă trebuie-au acelora, carii așa de slab ș-au slobodzit cuvântul, întâi să să fie mai trudit ceva și nu numai câte cărți de istorici în casa sa au avut să fie citit, ce și pre carii n-au avut, sau de la alții să să fie împrumutat, sau și aceasta mâna de nu i-au dat, încai să fie căutat la alții?*);

part. *trudit* Ur. Let. 97:17 (*Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămîndu și ~u, au nemerit la un râu ce cura spre săcui.*); Lit. I. 47^v:3 de jos (*Carīī au ~[▲], Stancul[▲] Faurul[▲] au lucrat[▲] pecețile*); Ist. ier. 572:20 (*într-acesta chip dară jiganiile și pasirile câtăva vreamă în zădar ~e și în deșert ostenite, până mai pre urmă, mai mult de năcaz decât de **trudă obosindu**-să și mai mult de mânie decât de **ostenința** înădușindu-să...*).

Așa cum am arătat deja (vezi mai sus, 2.2.2.), felul în care Cantemir caută efecte stilistice prin asocieri de cuvinte (cvasi)sinonime ne oferă șansa de a plasa aceste cuvinte în interiorul aceluiași câmp semantic, ca elemente lexicale în mod cert comutabile, a căror asociere produce efecte de intensificare (ca în *de **trudă obosindu**-să*) și jocuri de cuvinte prin perechi de sinonime (ca *în zădar **trudite** și în deșert **ostenite***). Dintr-o astfel de întrebuițare a sinonimelor nu se poate nicidecum prevedea prevalența pe care a ajuns să o aibă *a trudi* într-o bună parte a ariei estice.

2.3.3. A *trudi* în aria vestică. Ca împrumut vechi slav, din aceeași „generație” cu *usteni*, *a trudi* este bine reprezentat în cele mai vechi texte din aria vestică; distribuția nediferențiată de a lui *a usteni* se vede și în faptul că, la fel ca acesta, apare în pasaje biblice care au unul și același verb în originalul grecesc (*κοπιάω* ‘être las, fatigué, dégoûté, blasé’ Bailly 504²; tradus prin *laborare* în latină):

perf. s. 1 *trudiū* PH 4^r:5 de jos (ps. VI, 7: *~-m[▲] cu sūspinrulu mīeu spālu ▲ toate noapți [sic] așternūtulu mīeu – **laboravi** in gemitu meo lavabo per singulas noctes lectum meum*; tradus în CP prin *ūsteniū*, vezi 2.1.1.2.1.);

perf. s. 3 *trūdi* PH 41^r:17 (ps. XLVIII, 9: *Nu da-va [BA adăugat deasupra literelor DA] lūi Domnedz ‘u [sic] schimbu dereptu sinre și preț[▲] izbăvire sūfletūlūi său. ~-s[▲] cinre vru ▲ veaci – et pretium redemptionis animae suae et **laboravit** in aeternum*);

perf. s. 6 *trūdiră* PH 112^r:4 (ps. CXXVI, 1: *Se nū a vrūt [sic; probabil inversare între literele a și ѡϕ, în loc de se n-aū] Dūmnedzeu clădi casa, ▲ [scris de*

două ori] *deșert* ~-se *dziditorii* [scris cu ж între н și Δ] – εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες; tradus prin *ōsteni* în *Ps. Bălg.*, vezi 2.1.1.2.2.);

part. *trudit* ES 34^v:4-5 de jos (Mt. XI, 28: *veniți la mine toți trudiți cu sarcinele eu rapausa-i-voi* [sic] – Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς).

3. Inovații dialectale târzii în exprimarea sensului 'a obosi'

3.1. Verbul *a tăbărî*. În graiurile bănățene și, în prelungirea lor, în graiurile din Timoc (vezi Anexele 1, 3a-b și 5) apare în seria termenilor pentru 'a obosi' verbul *a tăbărî*, o inovație atestată în Banat abia la începutul secolului al XIX-lea (vezi mai jos).

Ca derivat în românește de la *tabără*, verbul a avut în cea mai mare parte a dacoromânei vechi sensul firesc 'a așeza tabăra', fiind un termen militar (cf. *obsido*, -is *șezu pă dâns*, *descalcu*, *poposăscu*, *tăbărăscu* TC), care apare pe scară largă în toate textele istorice din ambele principate extracarpatiche, în pasaje referitoare la confruntări militare, însoțit de un locativ:

iar boiarii, câți au fost cu Mihai-vodă, după ce au murit domnul lor, au venit aici în țară, pre la Căineani, cu toate oștile rumânești, și s-au tăbărât la un sat ce-i zic Cârstienești LC 140:22-23;

Iară Constantin vodă au strânsă oaste foarte bună, că și țara venise la dânsul toată și s-au tăbărât în munți la loc așa de tare, cât soltanul, dacă au înțeles ce oaste are și în ce loc ieste, nu să gândiia că așa lesne îl va lua Cost. Let. 194 [311^v]:23-26.

Veriga între acest sens original și sensul specific ariei sud-vestice a dacoromânei actuale pare a fi fost dezvoltarea unui sens 'a năvăli asupra' și de aici 'a copleși'.

Acest sens intermediar este atestat târziu:

Deci pe cliseriul ajungându-l al doilea rând în pădure, au tăbărât popa Apostol cu alți patru inși pe dânsul cu chiloamele și cu pari și să suiră pe pieptu-i și-l ucidea până l-au lăsat mort Doc. agr. I 372:6 de jos (23 iul. 1738);

Mai sânt și alte păduri pe aici prinprejur, pe moșiile boerești și nu vor să s«e» ducă să cumpere, ci au tabărât pe pădurile sfintei mânăstiri până nu-au mai rămas și fiind și vremea de răzmeriță nu i-am putut opri. Doc. agr. I 790:8 de jos (30 iun. 1792).

În aria în care *a tăbărî* a devenit un element lexical diagnostic (Banatul; vezi mai sus, 1.), acest sens specific este atestat abia la începutul secolului al XIX-lea:

Calul și măgarul călătorea spreună; iară ticălosul măgarul fiind povărat preste măsură, au așept supt sarcină a tăbărâ, decî au rugat pre cal să-î ajute și să o parte din sarcina lui, că altmintrea iaste gata a sfârși suflarea sa. Țich. 18:14-19;

Văzând Șerban că puțintică sa oaste, care frântă și tăbărâtă fiind de purtarea armelor, nicidecum va putea birui cu atâta mulțime, ce îi ieșise înainte, ca să nu se verse sângele celora săi fără de spor, se trase îndărăt IRȘ 91:6-8.

Sensul primar al derivatului de la *tabără* s-a păstrat însă în Banat după această inovație; Nicolae Stoica de Hațeg folosește verbul la fel cum îl foloseau cronicarii munteni și moldoveni:

perf. s. 3 *tăbări* NSH 129 [58^r]:1 (*Lauș, adecă Ludovic craiul tânăr, auzind perderea Varadinului, de la Buda cu 26 de mii însuși plecă și cu palatinu la Tolnia veni, unde, în câmpu larg a Munhaciului ~ și el în mijlocul oastei să pusă*).

Folosirea lui *a tăbări* cu sensul special atestat la scriitorii bănățeni de la începutul secolului al XIX-lea rămâne o trăsătură extrem de puternică a acestor graiuri – după cum dovedește recurența cuvântului la vorbitorii români din Banatul sârbesc (vezi Anexa 9).

3.2. Verbul *a se urî*. Singurul verb moștenit care acoperă sensul ‘a obosi’ este *a urî*, atestat sporadic în nordul Crișanei după ALR I (vezi Anexa 1), dar acoperind, prin răspunsurile la ancheta NALR (vezi Anexele 3a-b), o arie practic compactă în jumătatea nordică a Crișanei; atestările din înregistrările de texte dialectale ne arată că în această arie intră și graiurile de tip crișean din nord-vestul Transilvaniei – unde, cel puțin la unii vorbitori, verbul are o predominanță netă în raport cu *a usteni* (vezi textele înregistrate în Sălaj din Anexa 7).

Diferența dintre extensiunea fenomenului în cele două anchete (ALR și NALR) ține, în modul cel mai plauzibil, nu atât de densitatea diferită a rețelelor de anchetă, ci de faptul că folosirea lui *a urî* (în forma reflexivă) cu sensul ‘a obosi’ este o inovație în expansiune, neatestată decât în anchetele dialectale.

Această inovație se leagă în mod evident de caracteristica general dacoromână a folosirii reflexive impersonale a verbului *a urî*, cu nume / pronume în dativ pentru „experimentator”, cu sensul ‘a se plictisi, a se sătura’ (cf. DLR s.v. *urî*) – tip general dacoromân atestat încă din epoca veche. În continuarea acestui tip se situează cel cu „refacerea” flexiunii verbului după număr și persoană și cu păstrarea sensului ‘a se plictisi’; tipul odată creat (atestat în mai multe arii, începând din ultima parte a secolului al XVIII-lea, cf. DLR s.v.), a evoluat în Crișana de la ‘a se plictisi’ la ‘a obosi’.

4. Concluzii. Pentru exprimarea sensului ‘a obosi’, româna are trei verbe „istorice”, *a osteni*, *a obosi* și *a trudi*, care au fost evident general dacoromâne – deși cu decalaje de atestare, ca și de frecvență a folosirii – în toată epoca veche; specializarea lor dialectală foarte netă (vezi mai sus, 1.) este o caracteristică a dacoromânei actuale, pentru care, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, nu există nicăieri indicii sigure. Cele două verbe a căror intrare în câmpul semantic ‘a obosi’ este rezultatul unor specializări semantice târzii – *a tăbări* și *a se urî* – formează și ele arii dialectale net conturate, cel dintâi în sud-vest (Banat, cu prelungire în Timoc), cel de-al doilea în nord-vest (jumătatea nordică a Crișanei), dar vechimea acestor arii este – cel puțin în limitele atestărilor de care dispunem – diferită: în timp ce aria lui *a tăbări* în Banat se prefigurează de la începutul secolului al XIX-lea, pentru fixarea lui *a se urî* ca lexicalizare tipică a sensului ‘a obosi’ în Crișana nu avem date mai vechi decât ancheta ALR.

SURSE

- ALM II/1 = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. II, partea 1, *Lexicul. Casa, obiecte de uz casnic*, întocmit sub conducerea lui Rubin Udler, de Victor Comarnițchi, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1972.
- ALR I/1 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea I (ALR I)*, Vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALR II/1 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea II (ALR II)*, Vol. I, *A. Corpul omenesc. Boale (și termeni înrudiți), B. Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători, C. Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.
- ALR–MDT IV = Petru Neiescu, Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, *Atlasul lingvistic român. Graiurile dintre Morava, Dunăre și Timoc*, Vol. IV. *Agricultura și legumicultura. Pomicultura; viticultura; apicultura. Cânepa (prelucrarea ei)*, de Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 2021.
- ALRM I/1 = *Micul Atlas lingvistic român*. Publicat sub înaltul patronaj al M. S. Regelui Mihai I de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. *Partea I (ALR I)*, Vol. I, *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938.
- ALRR–Mar. II = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, vol. II, București, Editura Academiei, 1971.
- ALRR–Munt., Dobr. III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, vol. III, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 2001.
- ALRR–Trans. IV = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. IV, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Ax. Ur. II = Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, II. Ediție critică de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1994.
- BIR = Damaschin Bojincă, *Istoria romanilor (1829-1830)*, în *Scrieri. De la idealul luminării la idealul național*. Studiu introductiv, selecție de texte și note de Nicolae Bocșan, Timișoara, Editura Facla, 1978, p. 24-48.
- Caz. I.* = Varlaam, *Cazania*, 1643, ediție J. Byck, [București, 1943].
- Cant. Ist.* = Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țării Rumânești [...]*, ms. rom. 3443 BAR.
- CL = Diaconul Coresi, *Liturghierul* [Brașov, 1570]; fotocopii publicate de Al. Mareaș, *Liturghierul lui Coresi*, București, Editura Academiei, 1969.
- Cod. Br.* = *Codicele Bratul* (1559-1560); fotocopie precedată de un studiu de C. Dimitriu, Iași, Casa editorială Demiurg, 2005.
- Cod. I.* = *Codicele de la Ieud* (ms. rom. 5032 BAR); fotocopii publicate în *Manuscrisul de la Ieud*. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, Editura Academiei, 1977.
- Cod. St.* = *Codicele Sturdzan* (sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XVII), ms. rom. 447 BAR; fotocopii în ediția *Codex Sturdzanus*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Gheorghe Chivu, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Cod. Tod.* = *Codicele Todorescu*, în Nicolae Drăganu, *Două manuscrise vechi. Codicele Todorescu și Codicele Martian. Studiu și transcriere*, București, Edițiunea Academiei Române, 1914.
- Cost. Let.* = Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace*, în *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ESPLA, 1958.
- CP = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577)*; fotocopie publicată în ediția Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și 1589*. Text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, București, Editura Academiei, 1976.

- Cron.* = *Cronograf. Tradus din grecește de Pătrașcu Danovici*. Ediție îngrijită și glosar de Gabriel Ștrempel, Vol. I–II, București, Editura Minerva, 1999.
- CT = Diaconul Coresi, *Tetraevanghelul*, Brașov 1560–1561; am folosit fotocopiile din ediția *Tetraevanghelul tipărit de Coresi (Brașov, 1560-1561) comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești (1574)*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei, 1963.
- CV = *Codicele Voronețean*; am folosit fotocopia din ediția *Codicele Voronețean*. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- Doc. agr. I* = *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. I. *Țara Românească*, Comitetul de redacție: V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu, București, Editura Academiei, 1961.
- ES = *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551-1553)*; fotocopie precedată de Studiu introductiv filologic de acad. E. Petrovici, Studiu introductiv istoric de L. Demény, București, Editura Academiei, 1971.
- FD = *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*. I. *Floarea darurilor*. Text stabilit, studiu filologic și lingvistic, glosar de Alexandra Moraru, București, Editura Minerva, 1996.
- FICH = Damaschin Bojincă, *Descrierea nașterii și a eroiceștilor fapte a mult vestitului și de toată Europa minunatului erou Ioan Corvinus de Huniad (1830)*, în *Scrieri* (vezi BIR), p. 49-58.
- Hron.* = Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, în *Opere*, I, București, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003, p. 805-1509.
- IRȘ = Damaschin Bojincă, *Istoria lui Radu Șerban, prințipul Țării Românești, din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1610 (1829)*, în *Scrieri* (vezi BIR), p. 83-91.
- Ist. ier.* = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, în *Opere*, I, București, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003, p. 319-801.
- LC = *Istoriia Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul Cantacuzinesc)*, în *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 81-224.
- Lit. I.* = *Dumne>dzășasca Litur'ghie acmu țătipărită rumânăște... ță ăș... ță anul 7187 [= 1679]*.
- Mard. Lex.* = *Mardarie Cozianul. Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*. Publicate cu studiu, note și indicele cuvintelor românești de Grigore Crețu, București, Edițiunea Academiei Române, 1900 [am indicat pagina ediției Crețu].
- Moxa* = *Cronica lui Mihail Moxa (Oltenia, 1620)*, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni. Limba română vorbită între 1550–1600*, Tomul I. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983 [am indicat pagina ediției G. Mihăilă].
- NALR–Ban. II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, vol. II, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ion Faiiciuc, Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei Române, 1997.
- NALR–Criș. III = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana*, vol. III, *Curtea; agricultura și legumicultura; pomicultura, viticultura, apicultura; cânepa*, de Dorin Urițescu (coordonator), Ionel Stan și Gabriela Violeta Adam, Lăcrămioara Oprea, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2011.
- NALR–Olt. III = *Noul Atlas lingvistic pe regiuni. Oltenia*, vol. III (întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu), de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei, 1974.
- NSH = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*. Studiu introductiv, ediție, glosar și indice de Damaschin Mioc, ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura Facla, 1981.
- NTB = *Noul Testament sau păcărea, au leagea noaō a lui I[su]s H[risto]s domnului nostru. [...]* *Țpăritu-s-au... ță Ardeal ță cetatea Belgradului*, 1648.
- NVI = Udriște Năsturel, *Varlaam și Ioasaf (1648)*, în Maria Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura române veche. Varlaam și Ioasaf în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, [București], Editura Muzeului Național al Literaturii Române, [2013].

- PH = *Psaltirea Hurmuzachi*; fotocopii în ediția *Psaltirea Hurmuzachi*, I. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO = *Palia* de la Orăștie (1581-1582); fotocopii în ediția *Palia de la Orăștie. 1581-1582*. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- Pr. I. = *Carte românească de învățătură* [= Pravila de la Iași], ediție critică, [București], Editura Academiei, [1961].
- PS = *Psaltirea Scheiană (1482). Mss. 449 BAR*. Publicată de Prof. I. Bianu, bibliotecarul Academiei Române. Tomul I. Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577), București, Edițiunea Academiei Române, 1889.
- Ps. Bălg. = *Psaltirul ce să zice Cântarea a fericitului pr<oo>rōc' și Țpărat' D<a>vid cu cântările lui Mōīsi și cu summa și rândūala la toți psalmii [...]. Tvpăritu-s-au... Ț Ardeal Ț cetata Belgradului*, [1651].
- Răsp. = *Cartea carea să chiamă Răspunsul' Țpotriva Catihismusului Calvinesc', făcută de păriñtele Varlaam' Mitropolitul' Suč<avei> [...], Tvpărită v'leto Bytia Mira 7153, Sp<u>seniaze Mira 1648*.
- RD = Damaschin Bojincă, *Răspundere dezgurzătoare la cârtirea cea în Hale* (1828), în *Scrieri* (vezi BIR), p. 3-23.
- RP = Radu Popescu, *Istōriile dōmnilōr Țărăi Rv<ā>nești* [ms. rom. 439 B. A. R.], în *Cronicari munteni*, vol. I (vezi LC), p. 225-577.
- SA = Ion Zoba din Vinț, *Sicriul de aur*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Anton Goția, București, Editura Minerva, 1984.
- TC = Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*. Ediție de Alin-Mihai Gherman, vol. I (studiu introductiv, note și text), Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001.
- TD–Ban. sârb. = Maria Marin [coordonator], Viviana-Monica Fătu Ilie, Mara-Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, *Graiuri românești din Banatul sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2022.
- TD–Bas. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*, București, [f.e.], 2000.
- TD–Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- TDD = Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, București, [f.e.], 1987.
- TDM I, II = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1975, București, Editura Academiei.
- TDMB I/1 = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, Volumul I, Partea 1, culese de Stelian Dumistrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, București, Editura Academiei Române, 1993.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Coțuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei, 1967.
- TD–Porțile de Fier = Cornelia Coțuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”, I. Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei, 1973.
- TD–Sălaj = Maria Marin (coord.), Mihai Coțiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2017.
- TD–Ung. = *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, Editura Academiei Române, 2005.

- Țich. = *Filosoficești și politicești prin Fabule moralnice* Țățăturî acum Țăță ȡă ȡă ȡă culease [...] de Dimitrie Țichindeal [...], ȡ Buda, [...] 1814.
- Ur. *Let.* = Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, București, Editura Științifică, 1967.
- VFP = Damaschin Bojincă, *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, prințipului Țării Românești* (1829), în *Scrieri* (vezi BIR), p. 59-82.
- VS = Dosoftei, *Viața și petreacerea svinșilor (Iași, 1682–1686)*. Text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj, Editura Echinox, 2002.

BIBLIOGRAFIE

- Bailly = *Dictionnaire grec-français* [...] par M. A. Bailly, correspondant de l'Institut, professeur honoraire du lycée d'Orléans. Nouvelle édition, revue et corrigée, dite Bailly 2020-Hugo Chávez [...].
- Chircu 2014 = Adrian Chircu, *Oboseala la români. Influența slavă asupra limbii române, pe baza ALR I și ALRM I, I (hărțile 102 și 104: Sânt obosit 'Je suis fatigué')*, în *Dialogul slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea*, Editori Katalin Balázs, Ioan Herbil, anul III, nr. 1, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, p. 158-172.
- Densusianu 1901 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, *Les origines*, Paris, 1901; republicată în ediție critică de V. Rusu, București, Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, 1997.
- DLR = *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă. Tomul XI, Partea a 3-a, Litera T (*Tocăna-Twist*), București, Editura Academiei, 1983; Tomul XII, Partea a 2-a, Litera U, 2002, București, Editura Academiei Române, 2002.
- ERHSJ = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*. Rédacteurs Mirko Deanovič et Ljudevit Jonke, collaborateur Valentin Putanec, Zagreb, 4 vol., 1971-1974.
- Liddell-Scott = *A Greek-English Lexicon*, Compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, Eighth Edition, revised throughout, American Book Company, New York, Chicago, Cincinnati, [1882].
- LPSGL = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, Wilhelm Braumüller, 1862-1865.
- Mihăilă 1960 = G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei.
- REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* [Dicționar român-german], Band I: A–C, 1903, Band II: D–O, 1911, Band III: P–Z, 1924, Bukarest, Staatsdruckerei.

AM OBOSIT 'I am exhausted' AND MĂ ODIHNESC 'I am resting' IN THE DACO-ROMANIAN LOCAL IDIOMS. A HISTORY OF THE WORDS AND THEIR PHONETIC AND MORPHOLOGIC VARIANTS (I)

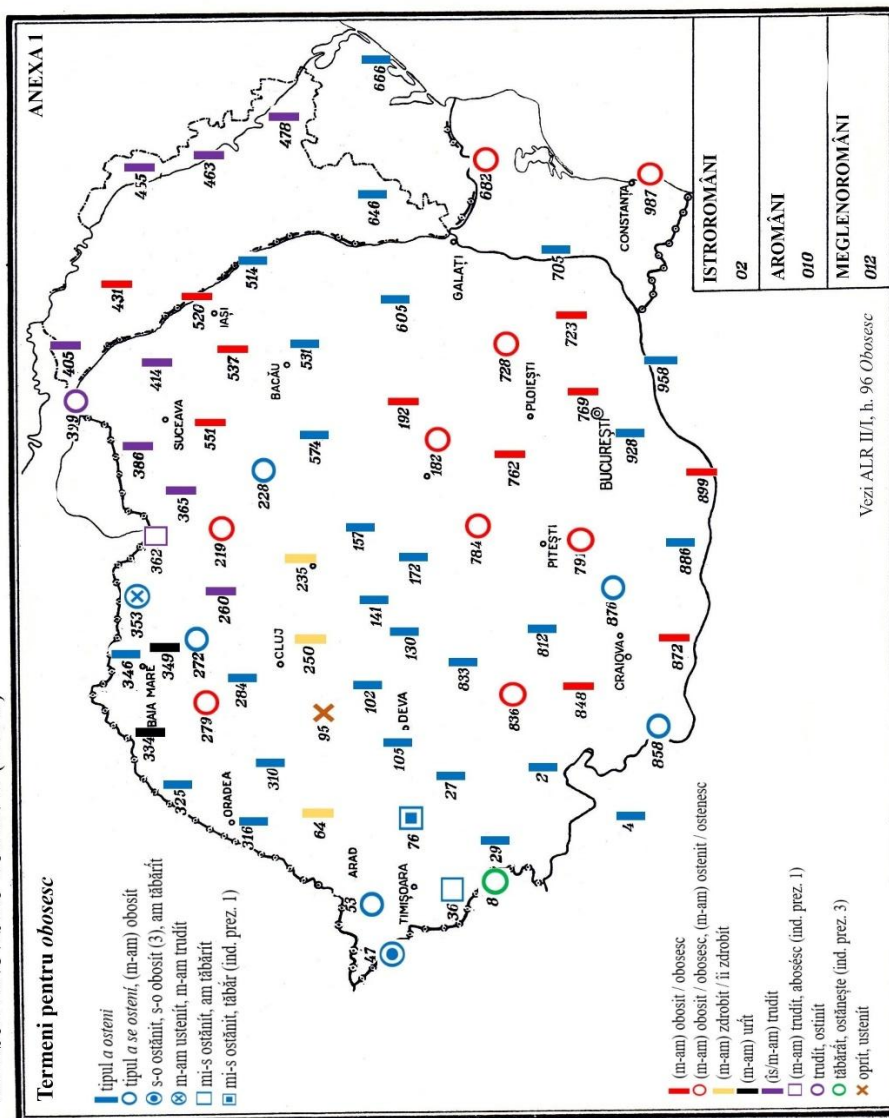
Abstract

We have retraced the historic changes in the manner of expressing those two notions (which are equally 'opposed' as well as 'successive'), beginning by the earliest Romanian attestations and tracking them down to the time of their utmost dialectal diversification. By analyzing the manners of expressing the meaning 'I am exhausted', we have been able to establish some very clearly defined facts:

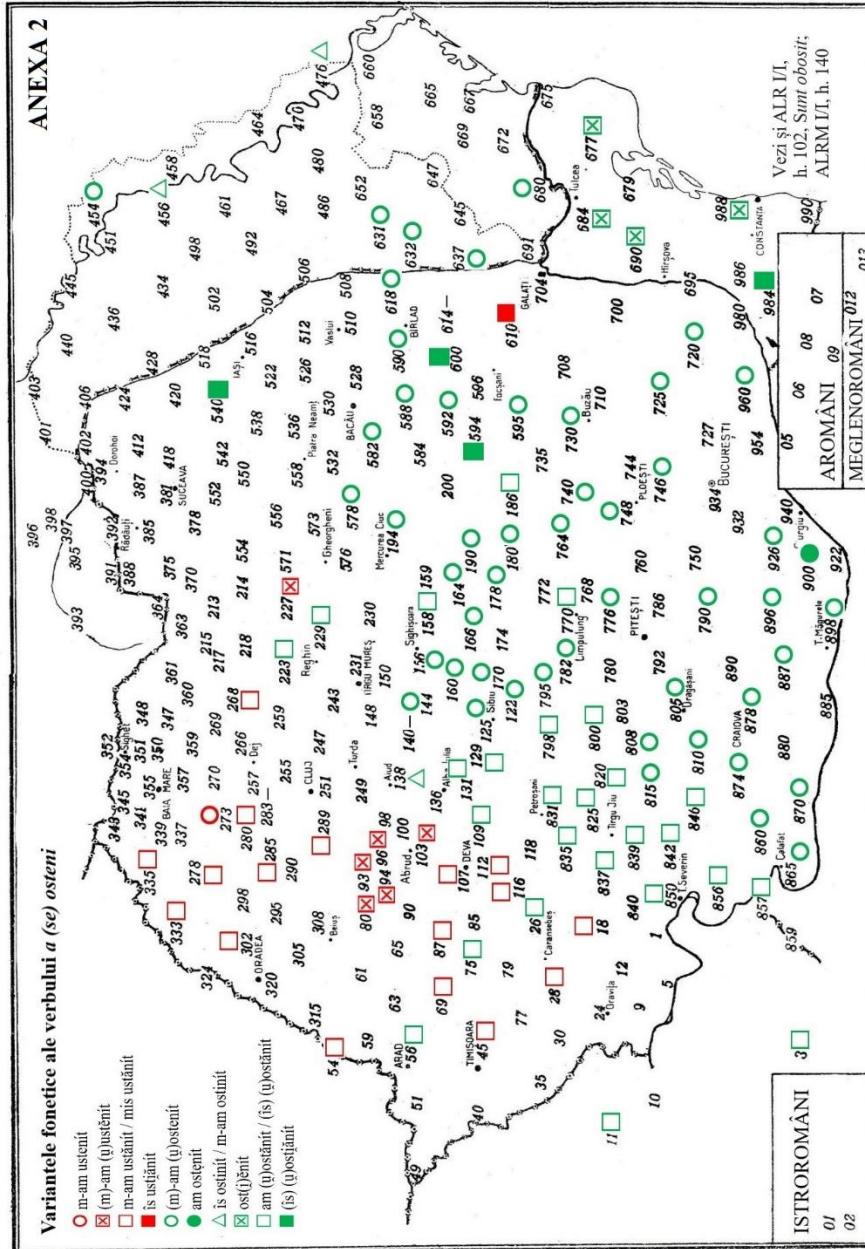
- (i) there are in Romanian three Slavonic borrowings, slightly uneven from the chronological point of view but having nevertheless the same geographic / dialectal status in Old Romanian: *a usteni*, *a se trudi* and *a obosi*;
- (ii) each of those three verbs had already a very specific dialectal area by the beginning of the XXth century: west, east and south respectively;
- (iii) there are two lexical / semantic innovations in that field, both of them highly specific for one dialectal area but unevenly attested: *a tăbări* (originally 'to erect a military camp', inasmuch as it is derived from *tabără* 'camp'), a word specific to the Banat (with its south-danubian extension in the Timoc) has been attested in this area since the beginning of the XIXth century, whereas *a se urî* (a reflexive usage of *a urî* 'to hate' < lat. *horrīre* < *horrescere*), which covers the northern half of Crișana, has no attestation before the inquests of the Romanian Linguistic Atlas (i.e. the first decades of the XXth century);
- (iv) the oldest word in this field, *a usteni*, has its phonetic variants, each with a high degree of dialectal characterization: initial *u* has evolved to *o* but is still representative for the western idioms; medial *a* (normally changed in *ă* in Romanian, either unstressed or in a nasal vicinity) had evolved to *e* everywhere since the earliest attestations, but has been changed again in *ă* (in a series of identical vocalic changes after the consonant group *st*) at a later period, always in the western area.

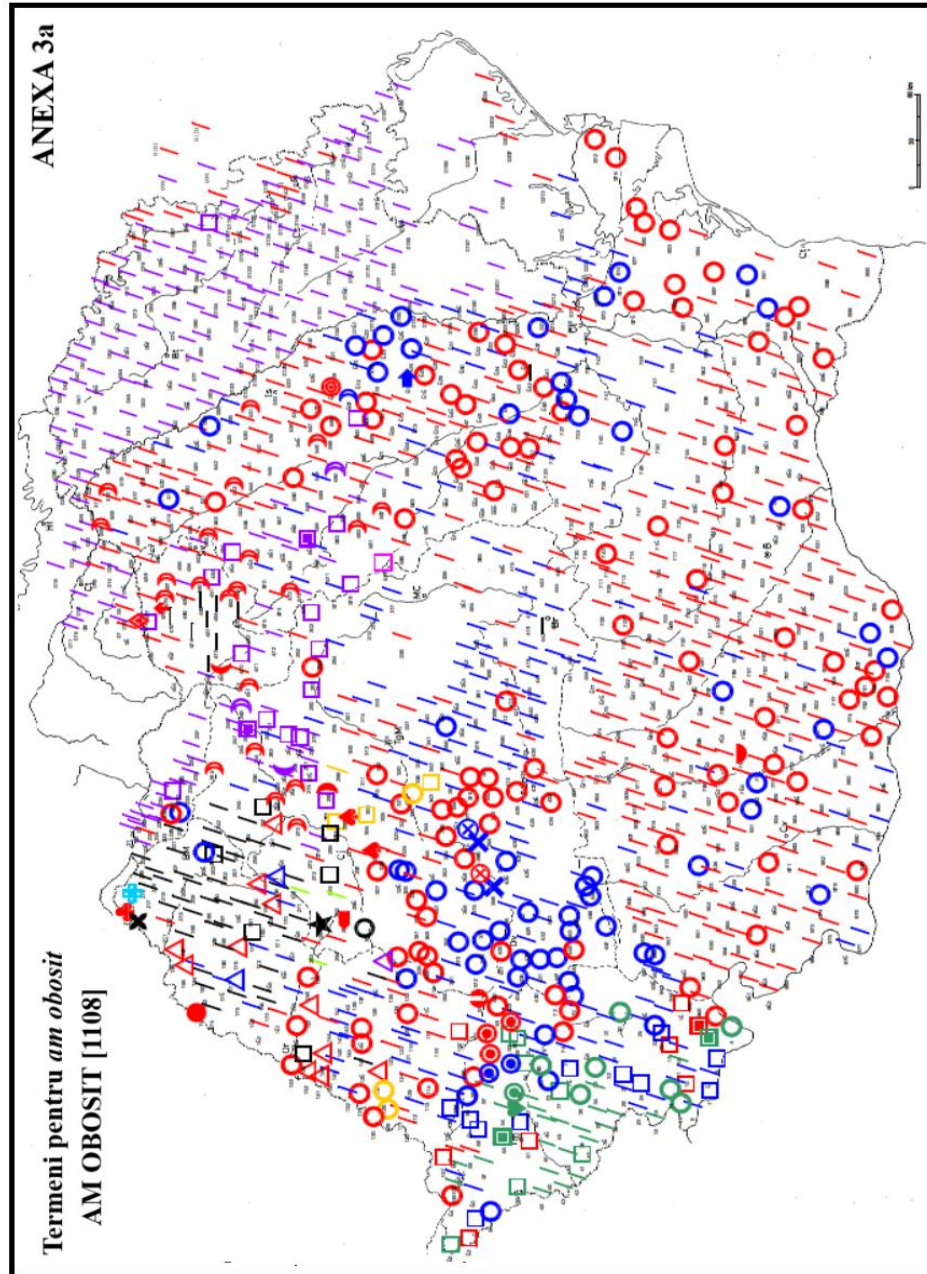
ANEXE

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN II (ALR II)

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN I

Termeni pentru *am obosit*

ANEXA 3b

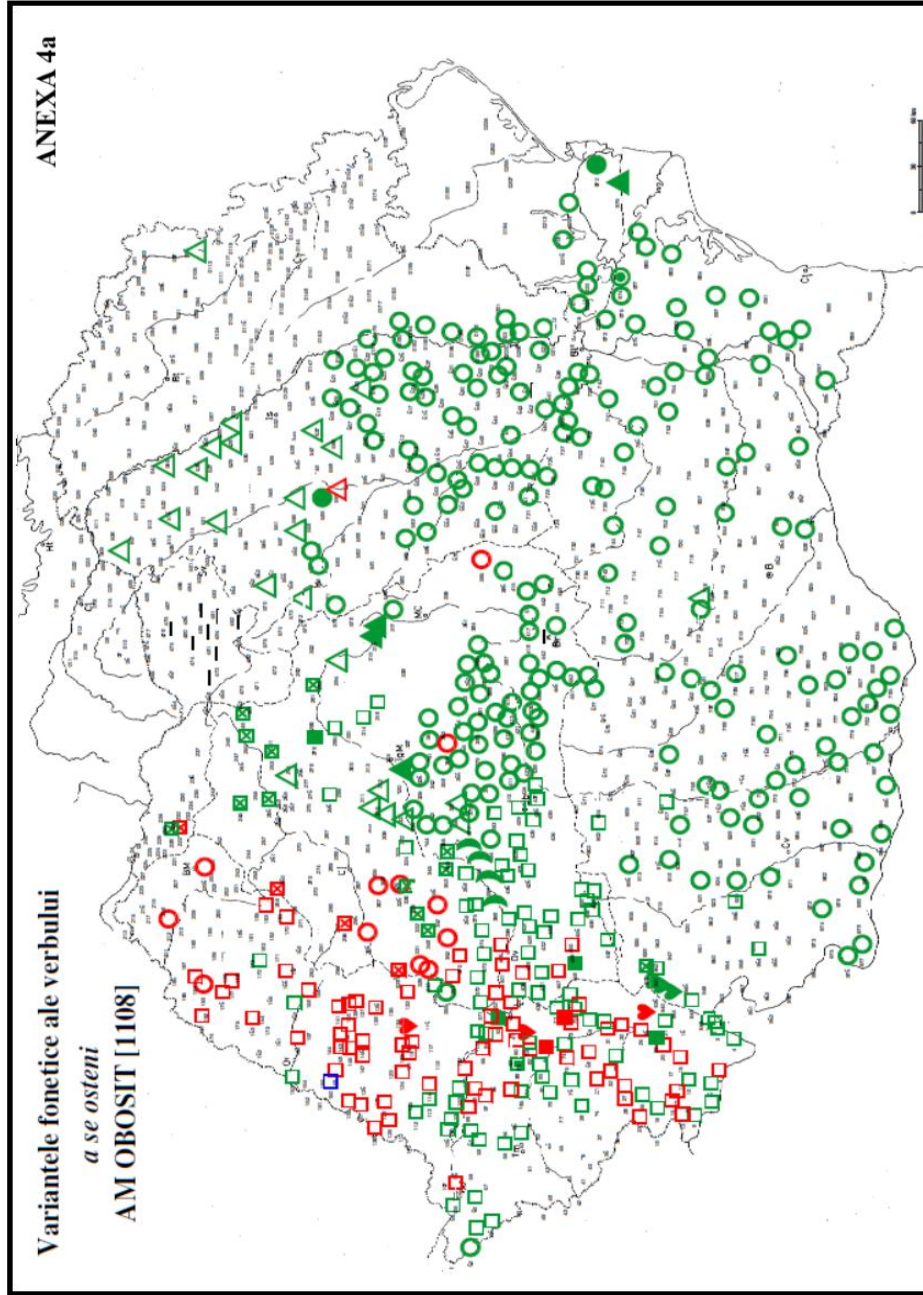
AM OBOSIT [1108]

NALR- Ban. II, h. 350 + CCLXXVIII; NALR- Criș. III, h. 558; ALRR- Mar. II, h. 426;

ALRR- Trans. IV, pls. 73; NALR- Mold., Bucov. MN;

ALRR- Munt., Dobr. III, h. 337 (MN); NALR- Olt. III, pls. 75; ALM II/1, h. 760: (*sunt*) *trudit*.

/ (m-am)/sînt/îs/ajî (2 sg.) obosit(ă)	/ m-am/sînt/îs/iești (2 sg.) (tăre) trudit
○ (m-)am/sînt/îs obosit, (m-)am/îs ostenit	□ (m-am)/îs trudit, (m-am)/îs obosit
⊗ am obosit, m-am oștenit	⤵ m-am/îs trudit, (m-)am ostenit
⤵ (m-)am/sînt/îs obosit, (m-)am/sunt/îs (tăre) trudit	▣ m-am trudit, (m-)am obosit, (m-)am ostenit
□ (m-)am obosit, (m-)am tăbărit	◀ m-am trudit, m-am ostenit, m-am obosit
△ m-am obosit, m-am urît	△ m-am trudit, m-am urît, m-am obosit
▲ m-am obosit, m-am zdrobit	
♣ m-am obosit, m-am fărăduit	/ am/mi-s tăbărit (<i>am tăbărit, am teberit</i>)
♠ am obosit, am slabit	□ am tăbărit, am obosit
♥ am (u)obosit, am tălobit	○ am/mi-s tăbărit, am/mi-s ostenit
⤵ m-am obosit, m-am ostenit, m-am trudit	♥ am tăbărit, am mălăcsit
⊗ (m-)am obosit, (m-)am ostenit, (m-)am tăbărit	▣ am tăbărit, am obosit, am ostenit
● m-am obosit, m-am ustănit, m-am urît	⊗ am tăbărit, am ostenit, am obosit
⊗ am obosit, am ostenit, m-am muiet	
⤵ m-am obosit, m-am trudit, m-am ostenit	/ m-am urît
◀ (m-)am obosit, m-am trudit, m-am mărmurit	□ m-am urît, m-am obosit
▣ am obosit, am tăbărit, am ostenit	○ m-am urît, m-am ostenit
♣ m-am obosit, m-am pedesit, m-am trudit, m-am ustenit	✖ m-am urît, m-am fărăduit
◆ am opsit, am slabit, m-am trudit, m-am vlăguit	★ m-am urît, m-am pedesit
/ (m-am)/îs ostenit	/ m-am zdrobit
× m-am oștenit	▣ m-am zdrobit, m-am obosit
○ (m-)am/îs ostenit, m-am/îs obosit	○ m-am zdrobit, m-am ostenit
⊗ (m-)am oștenit, m-am obosit	
⤵ am ostenit, îs trudit	/ m-am pedesit
□ am/mi-s ostenit, am/mi-s tăbărit	♣ îs fărâmât, îs trudit, îs obosit
△ m-am ustenit, m-am urît	□ m-am înmuiet, m-am obosit
♠ am ostenit, nu mai poșit!	
⊗ (m-)am ostenit, (m-)am obosit, am tăbărit	-

Varianțele fonetice ale verbului *a (se) osteni* ANEXA 4b

[Forma de participiu]

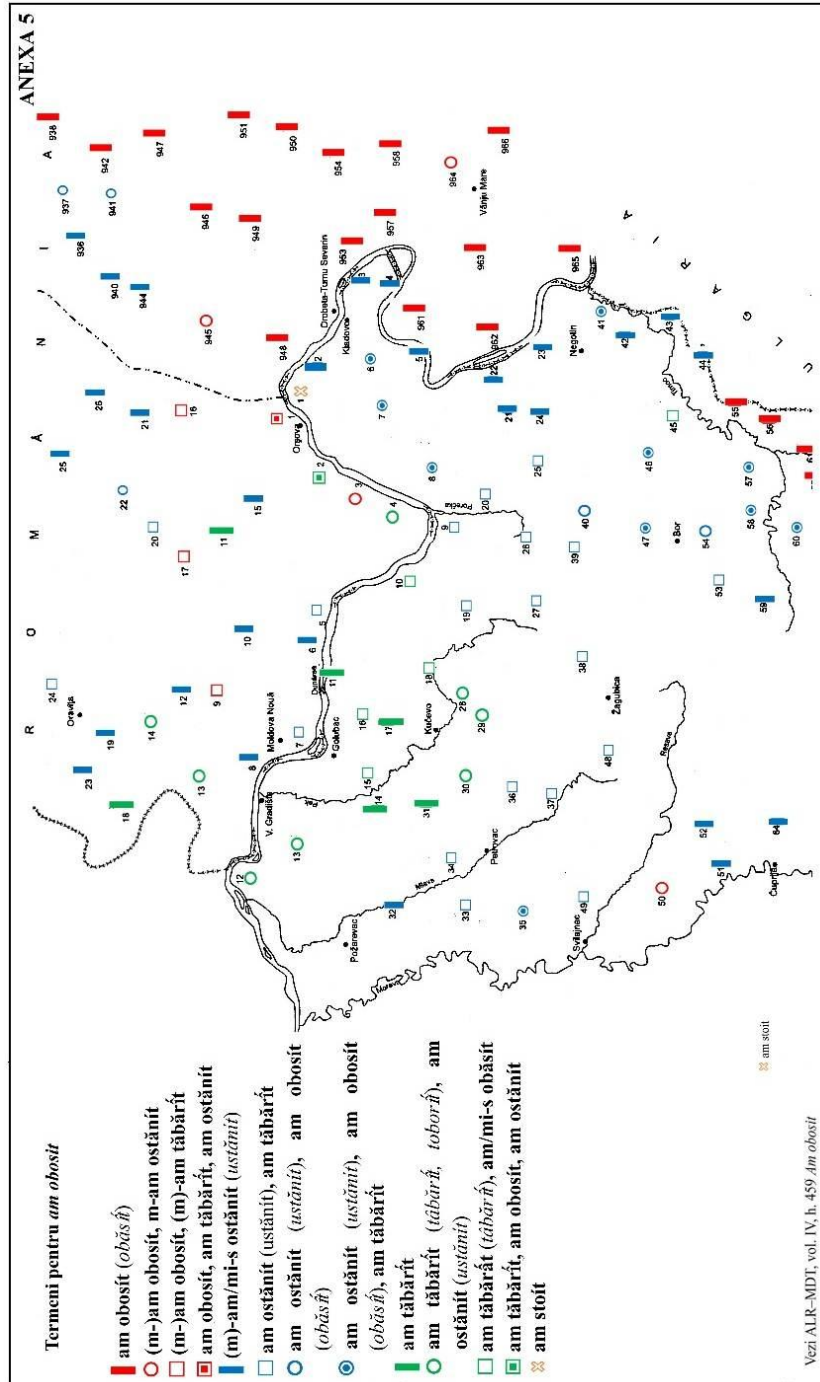
AM OBOSIT [1108]

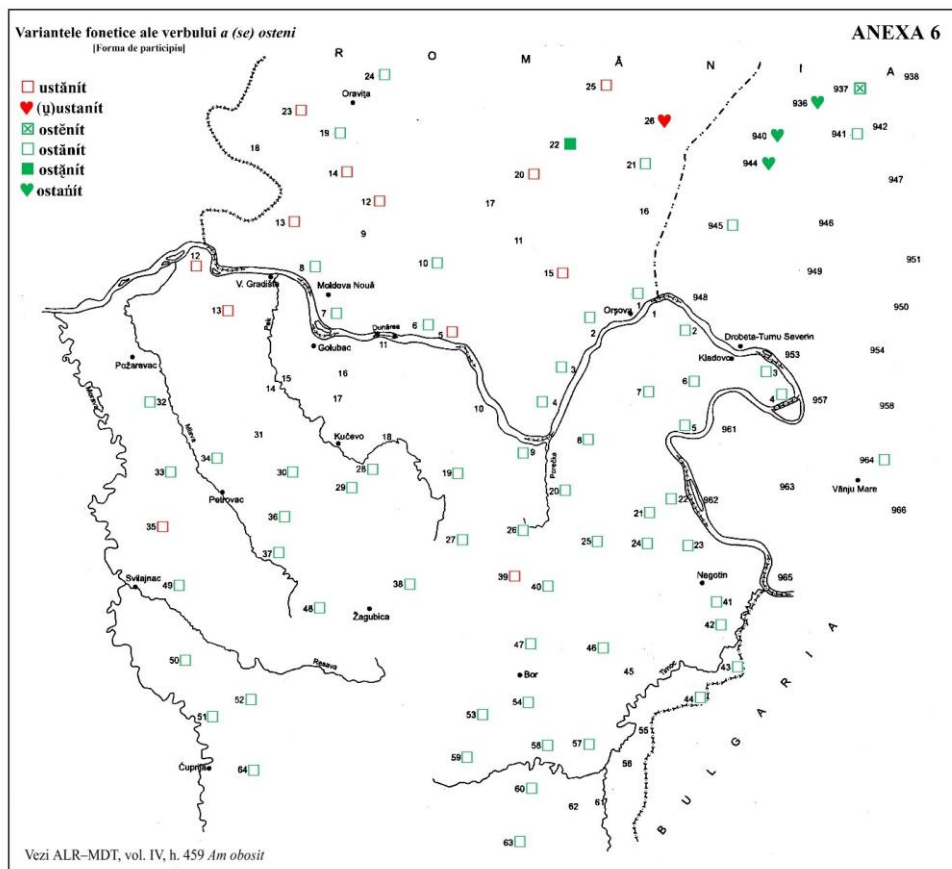
NALR-Ban. II, h. 350 + CCLXXVIII; NALR-Criș. III, h. 558; ALRR-Mar. II, h. 426;

ALRR-Trans. IV, plș. 73; ALRR-Munt., Dobr. III, h. 337 (MN);

NALR-Mold., Bucov. MN; NALR-Olt. III, plș. 75; ALM II/1, h. 760: *(sunt) trudit*.

☐ ostenít	☐ ostenít	☒ ostĕnít
☐ ustinít	☒ uostlĕnít	☐ (u)ostănít (ostănesc)
☒ (u)ustĕnít	☒ uostĕnít	☒ ostă/anít
☐ (u)ustănít	☒ (u)ostĭnít	☐ ostănít
☒ ustănít	☐ (u)ostinít	☒ ostănít
☒ (u)ustanít	☐ oștenít	☒ ostañít
☐ uostănít	—	—

SUBDIALECTUL CRIȘEAN

ANEXA 7

- „mânt’i/ davaj spat’ ” zic/ „dú-t’e și t’e cúvlică/ că tare je/ zdrobită//
„nu” zic_ că [k] zîce că... tra_ să le voșolcăscă háiele să să úșt’e pá cin_ n-om trázi//
TD-Ung.: 40, Săcal, jud. Hajdú-Bihar, Gheorghe Burzuc, 69 ani
- c-așá am ínváfát acásá// ... ș-apó... așé cá și șp... șócra-mé i-o dat lui dá d’irépt/ cá vine **ustănit** acásá/ și dac-aș_ zis cá da cum sá... dá dácú și dá tát/ vine **ustănit** acásá// pái așá dá vqárbá-n vqárbé/ nu i-o plăcú_ / ș-apá_ jo ap_ zis cá tá jel cá „ștîj_ ée an_ gánd’it’// dáca tu t’e porț așé/ ápâj rámiș_ sîngurá// cá jo n-ap_ viúit la t’íne dá slújnícá/ núná dá feméje// da vád cá tu n-ai baj... dá nímicá/ cá íeste éiné sá fácă// cá șt’ij cá fac’//
TD-Ung.: 70, Jula, jud. Békés, Aurica Voniga, 78 ani

- **USTĂNIT** adj. S vntc, J vntc „obosit, ostenit”; cf. z d r o b i t á.
TD-Ung.: Glosar, s.v.
- **ZDROBITĂ** adj. f. S vntc [fig.] „obosită peste măsură, epuizată”. Du-te și te culcă, că tare ești zdrobită, cf. u s t ă n i t .
TD-Ung.: Glosar, s.v.

- cît o-mpîi_ s_ sárácu dá mașina acéá/ dá d’ipî_ óla/ cin_ o mnežázát/ ásta n-o putú_ mnežázá sárácu/ **o ustănit** o murit acó_ la mäsá/ v_om așé cam dá_ vreo... șázáj_ dá ai o fo// ímpînjé dará.../ **sá uré_ ómu/ așé_ apîj vipálé_**... sácára o-mblát_ é_ c_... mblácîi//
TD-Sălaj: 78, Giurtelec, com. Măeriste, jud. Sălaj, Chișu Florean, 78 ani

- còvta_ sá má duc așé/ cum zîé_ jo_ în_ log_ d_é mágáru/ am pus pá vumár/ saju pá tîrboúnță/ ... còál_é_ / ... și gátá/ pîná agólo/ n-ávej grîjé_!// úné **má_ vurem**_ meji stam_ u_ loc_ / și/ dáca_ am apucát a bátrîni/ da d_é áltá qárá... ducém și d_ó_ d_é_ / d_é áltá qárá/ pá spát_é_//
TD-Sălaj: 171-172, Buciumi, jud. Sălaj, Negran Niculae, 73 ani

- ápò am còuță_ sá fa_ tá_ sîngur_ / zău lui dúmnežău_ d_é-am avú_ om_ / cá trábñé_ pláfít_ / și c-ai hí_ avú_ ș_ i_ dai qarîcé_ d’i mîncát_ / ápâj_ g_ r_ e_ i_ t_ á_ r_ í_ am avú_ sá_ j_ e_ u_... fîg_ á_ r_ í_ / v_ o_ r_ d_ o_ h_ á_ n_ / și... meji fáč_ e_ n_ c_ á_ f_ o_ f_ í_ g_ á_ r_ á_ / c_ i_ m_ **má_ vurem** _ și... / iará... meji_ l_... / și stam da... / și d_î_ l_ é_ m_ / și d’in tát_ / tá_ j_ e_ u_ o- a_ n_ fácut_ / afárá_ d_é_... ferestú_ t_ á_ l_ é_ -á_ l_ é_ a_ și ú_ ș_ / c- á_ g_ á_... o fost álf_ í_ l_ é_ / și_ i_... m_ n_ á_ t_ á_ / m_ á_ i_... m_ n_ í_ s_ /
TD-Sălaj: 176, Buciumi, jud. Sălaj, Negran Niculae, 73 ani

SUBDIALECTUL MUNTEAN

ANEXA 8a

- “tánto”/o-așá o kámá còstánța și í-am zis tánta/zi “j_ e_ u_ má duc acósá/ acósá/ o_ s_ í_ n_ t_ a_ ș_ á_ d_ e_ o_ b_ o_ s_ í_ t_ á_ d_ e_ s_ a_ ș_ t_ r_ í_ n_ t_ í_ í_ n_ m_ í_ j_ l_ o_ - o_ ” ... //
TDM I: 5-6, Boișoara, jud. Vâlcea, Elena Iagărú, 56 ani
- n_ g_ e_ i_ a_ n_ e_ l_ u_ m_ j_ a_ r_ d_ r_ u_ m_ s_ u_ s_ / v_ o_ m_ n_ a_ _ p_ a_ r_ - a_ l_ a_ n_ t_ á_ s_ o_ s_ í_ n_ a_ c_ o_ l_ o_ / p_ á_ t_ e_ r_ e_ n_ / a_ o_ d_ i_ o_ o_ i_ p_ g_ o_ s_ í_ a_ / l_ e_ l_ á_ k_ á_ s_ á_ m_ é_ n_ í_ n_ o_ e_ și í_ e_ l_ e_ / s_ á_ h_ o_ d_ í_ n_ é_ s_ t_ e_ / p_ á_ s_ t_ á_ u_ q_ i_ n_ á_ / o_ á_... í_ e_ s_ t_ e_ n_ e_ m_ f_ r_ o_ a_ b_ e_ d_ u_ p_ á_ d_ r_ u_ m_ / **o_ b_ o_ s_ í_ t_ e_**...//
TDM I: 34, Nucșoara, jud. Argeș, Belu Ion, 40 ani
- f_ r_ e_ o_ i_ m_ i_ - c_ a_ r_ e_ - a_ m_ m_ i_ r_ o_ ú_ t_ / n_ e_ - a_ m_ c_ u_ l_ e_ á_ d_ / d_ e_ l_ / n_ o_ i_ a_ m_ d_ o_ r_ e_ i_ t_ / **o_ s_ t_ e_ n_ í_ t_ e_** d_ u_ - p_ á_ d_ r_ u_ m_ / c_ a_ s_ á_ v_ i_ l_ / v_ o_ r_ b_ a_ _ á_ l_ u_ j_ a_ p_ á_ d_ r_ u_ m_... / d_ u_ p_ á_ c_ e_... n_ e_ - a_ m_ c_ u_ l_ e_ t_ a_ m_ í_ i_ d_ o_ r_ e_ i_ t_ c_ a_ _ m_ á_ d_ o_ r_ e_ i_ t_ / v_ i_ n_ e_ u_ n_ k_ á_ s_ u_ :
TDM I: 31, Nucșoara, jud. Argeș, Bînică Ion, 67 ani
- í_ o_ i_ e_ r_ e_ a_ í_ n_ c_ e_ a_ t_ /... c_ á_ i_ e_ r_ e_ a_ j_ a_ s_ p_ i_ u_ / f_ i_ r_ e_ s_ í_ m_ / í_ n_ n_ u_ a_ p_ t_ a_ n_ g_ e_ / p_ u_ s_ e_ s_ í_ m_ m_ í_ s_ t_ e_ v_ i_ t_ - a_ l_ i_ o_ t_ /... q_ t_ p_ í_ n_ t_ r_ e_ v_ t_ í_ e_ p_ u_ s_ e_ s_ í_ m_ b_ o_ s_ t_ á_ n_ / l_ u_ b_ e_ n_ í_ - t_ e_ /... p_ e_ p_ e_ n_ t_ / / o_ i_ l_ e_ u_ í_ - a_ _ s_ p_ ú_ z_ “m_ á_ / t_ u_ i_ e_ o_ t_ _ s_ a_ j_ _ h_ o_ d_ í_ n_ í_ t_ / o_ á_ k_ a_ r_ a_ t_ ú_ n_ - o_ a_ _ s_ t_ e_ o_ i_ g_ á_ r_ d_ u_ s_ t_ a_ d_ á_ s_ p_ - o_ s_ í_... í_ e_ l_ [f_ i_ l_ m_ e_ u_]... d_ - o_ s_ í_ d_ e_ l_ a_ d_ r_ u_ m_ / “o_ i_ l_ e_ u_ m_ í_ s_ t_ e_ - z_ m_ a_ o_ z_ [t_] **o_ s_ t_ e_ n_ í_ t_ d_ i_**... l_ e_ m_ ú_ p_ e_ á_ / s_ á_ s_ a_ l_ z_ z_ n_ o_ p_ /
TDM I: 320, Izvoarele, jud. Olt, Mihălașe Gheorghe, 72 ani
- a_ n_ t_ á_ i_ e_ t_ u_ a_ _ p_ u_ i_ q_ i_ c_ / a_ g_ f_ á_ o_ ú_ t_ u_ a_ p_ u_ i_ d_ á_ m_ e_ m_ l_ í_ g_ á_ / a_ m_ i_ r_ o_ ú_ t_ / a_ c_ o_ ú_ s_ á_ m_ á_ c_ u_ l_ e_ n_ í_ t_ á_ l_ c_ á_ a_ [k] í_ e_ i_ s_ a_ g_ u_ e_ r_ t_ á_ d_ á_ o_ s_ t_ e_ n_ í_ t_ á_ d_ á_ c_ h_ í_ d_ ú_ r_ á_ / e_ - a_ j_ c_ u_ l_ e_ á_ / e_ - a_ j_ s_ o_ u_ l_ á_ p_ á_ l_ a_ t_ r_ e_ á_ v_ í_ t_ e_ c_ a_ s_ o_ ú_ q_ - a_ m_ p_ l_ o_ c_ á_ t_ í_ n_ d_ e_ a_ l_ / e_ - a_ l_ d_ o_ l_ í_ a_ //
TDM I: 395, Plopi-Silvișteșii, jud. Teleorman, Pîrvan Ioana, 40 ani

- și a... a mî [r] a mică... / a m_ e_ r_ e_ í_ n_ z_ i_ u_ - a_ ș_ e_ c_ u_ m_ í_ n_ e_ l_ a_ p_ á_ d_ ú_ - r_ e_ / / i_ o_ a_ n_ c_ á_ r_ á_ u_ q_ i_ d_ m_ u_ l_ t_ / / **é_ r_ e_ q_ u_ o_ b_ o_ s_ í_ t_ á_ r_ ú_ p_ t_ á_ / é_ r_ e_ q_ u_ a_ u_ n_ n_ o_ r_ t_ o_ i_ s_ á_ n_ u_ m_ á_ - a_ t_ r_ e_ b_ e_ z_ l_ a_ g_ e_ m_ ú_ /**
“má du_ g_ t_ á_ o_ t_ á_ t_ í_ c_ ú_ l_ e_ !” //
“pá... tu **e_ ș_ r_ ú_ p_ t_ á_ d_ e_ o_ b_ o_ s_ í_ t_ á_ / t_ e_ d_ u_ j_ l_ a_ b_ a_ l_**” //
TDM II: 295, Nisposoa, jud. Prahova, Dumitru Tudor, 64 ani
- d_ u_ p_ - a_ d_ o_ g_ a_ z_ i_ c_ / “**í_ a_ d_ i_ m_ e_ r_ j_ t_ ”** z_ i_ c_ / “**s_ á_ m_ á_ n_ í_ n_ o_ / c_ á_ ”** z_ i_ c_ “**í_ e_**... s_ í_ n_ t_ [k] m_ á_ s_ í_ n_ t_ **o_ b_ o_ s_ í_ t_ á_ /** q_ t_ p_ l_ e_ o_ s_ á_ m_ á_ c_ u_ l_ e_ //”
TDM II: 454, Urechești, jud. Vrancea, Irina Iozeftina, 36 ani
- și d_ e_ - a_ c_ o_ l_ e_ a_ / - a_ “**o_ s_ t_ e_ n_ í_ t_** pá p_ o_ r_ e_ / s_ í_ l_ o_ “**o_ s_ t_ e_ n_ í_ e_ s_ s_**” r_ u_ g_ í_ n_ d_ pá r_ í_ k_ i_ - l_ e_ á_ i_ g_ a_ c_ á_ - i_ d_ e_ g_ á_ l_ u_ r_ i_... r_ e_ v_ e_ / e_ t_ i_ j_ q_ t_ / l_ á_ s_ á_ q_ t_... r_ í_ d_ i_ o_ á_ / a_ c_ o_ b_ o_ r_ á_ / a_ r_ í_ d_ i_ o_ á_ / a_ c_ o_ b_ o_ r_ á_ / q_ t_ s_ - a_ m_... a_ c_ o_ l_ o_ l_ - a_ - p_ u_ r_ e_ á_ t_ c_ í_ n_ í_ pá_ p_ h_ o_ r_ e_ /
TDM II: 392, Beciu, jud. Vrancea, Ionel Costache, 74 ani

ASPECTE ALE DERIVĂRII CU SUFIXUL *-IȘTE*

CAROLINA POPUȘOI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București

carolina_popusoi@yahoo.com

Cuvinte-cheie: *derivare, sufix, origine slavă, valori semantice, accent.*

Keywords: *derivation, suffix, Slavic origin, semantic values, stress.*

1. PRELIMINARII

Sufixul *-iște* (cu varianta fonetică *-âște*)¹ constituie, în cadrul limbilor romanice, o particularitate a românei.

Deși sufixul *-iște* a fost abordat într-o serie de lucrări, există încă destule aspecte care ridică probleme. Unele dintre acestea țin de: identificare (derivat sau împrumut), etimologie, accent etc. Pe lângă aspectele de mai sus, vom discuta și despre originea sufixului, tipul derivatelor raportate la clasa morfologică, baza de derivare, valorile semantice ale afixului, derivatele nume comune, derivatele nume proprii. Analiza va fi însoțită de material faptic excerptat din DA, DLR, MDA, DEX, DEXI, DI, DRAM, NDU, Pascu (1916), Sădeanu (1962).

2. ORIGINEA SUFIXULUI *-IȘTE*

Informații despre sorginea sufixului *-iște* găsim la: Al. Philippide (1894: 152), G. Pascu (1916: 252–253), Densusianu (1929: 252–253), Rosetti (1943: 131), Pașca (1948: 83), Sădeanu (1962: 59), Petrovici (1970: 299, 301–302), precum și în: *Form. Cuv. (XVI–XVIII)* (2007: 146), DTLR^d (2008: 85).

Asupra provenienței sufixului *-iște* nu există niciun dubiu, autorii susținând fără echivoc originea slavă a acestuia. Astfel, sufixul *-iște* a intrat în română prin împrumuturi fie din slava veche, fie din limbile slave vechi (în special, din bulgara veche), fie din limbile slave moderne. Spre exemplu:

brâniște s.f. (At.: 1606 Hasdeu, *Cuvente...*, I) „pădure rară sau parte de pădure cu arbori bătrâni în care este interzisă tăierea lemnului”; (p. gen.) „pădure”;

¹ V. *comorâște, dârâște, horâște, jârâște, ogorâște, toporâște*².

(înv.) „moșie domnească folosită ca pășune și fâneață”; (pop.) „luncă împrejmuită de arbori”; E²: bg. *braniște*;

*căpiște*¹ s.f. (At.: 1620 Moxa, *Cron.*) (înv.) „templu sau altar dedicat zeităților antice (păgâne)”; „biserică de rit neortodox”; E: v. sl. *kapište*;

*căpiște*² s.f. (At.: 1909 Pamfile, *Joc.*, III) (pop.) „grămadă conică (de mărime variabilă) de fân; căpiță”; E: srb. *kopište*;

găriște s.f. (At.: 1906 Viciu, *Gl. Ardeal*) (reg.) „luncă”; „câmpie”; E: srb. *gariște*;

miriște s.f. (At.: 1620 Moxa, ap. GCR, I) „teren agricol pe care au rămas, după recoltare, părțile inferioare ale tulpinilor de cereale”; „părțile inferioare ale acestor tulpini, rămase în pământ după recoltare”; E: bg. *meriște*;

niriște s.f. (At.: 1577 *Psalt. Sch.*) (înv.) „clădire pustiită, ruinată”; E: v. sl. *nyrište* „ruinele unui turn”;

*oiște*¹/*hoiște* s.f. (At.: 1802 Iorga, *St. doc.*, XII) „bară lungă de lemn fixată în crucea carului, căruței, trăsorii, care separă animalele înhămate”; (reg.) „parte componentă a morii de vânt cu ajutorul căreia aceasta se rotește pentru a o aduce cu aripile în poziție potrivită, spre a fi acționate de vânt”; (reg.) „prăjină pe care se întind hainele”; E: bg. *oiște*;

*orliște*³/*urliște* s.f. (At.: Pamfile, *Agric. Rom.*) (reg.) „loc necultivat, lăsat în paragină (după ce s-a strâns recolta)”; (reg.; fig.) „casă pustie și ruinată”; E: bg., srb. *orliște*;

păjiște s.f. (At.: <1500–1510> *Psalt. Hur.*) „teren acoperit cu vegetație ierboasă perenă, mărunță și deasă, folosită ca nutreț”; E: v. sl. *pašište*;

păpriște/*pôpriște* s.f. (At.: 1643 Varlaam, *Cazania...*) (înv., reg.) „unitate de măsură pentru lungime, egală cu aproximativ 200 m”; „întindere de teren cât se poate cuprinde cu privirea”; „perioadă de timp; durată”; E: v. sl. *pŭprište*, *poprište*;

stăniște/*stăiște* s.f. (At.: cca 1650 *Dict. val.-lat.*) (pop.) „loc răcoros, umbros, unde se odihnesc vitele vara, în timpul căldurilor de la amiază”; „cireadă sau turmă de vite ori de porci”; E: v. sl. *stanište*;

tóriște/*stóriște*/*tăriște*/*túriște*/*túliște*/*tórâște*/*tóviște* s.f. (At.: 1825 LB) (reg.) „loc de odihnă al oilor și al vacilor în timpul amiezii, al nopții și al iernii”; E: bg. *toriște*, *toviște*;

vieliște/*véliște*/*viliște*/*văliște*/*hăliște*/*héliște*/*hiliște*/*híriște* s.f. (At.: 1847 *Foaie pentru minte...*) (reg.) „loc deschis, expus vântului”; „suflare (puternică) a vântului”; „loc pustiu”; „(în forma *hăliște*) loc părăsit”; E: v. sl. **vielište*, cf. v. sl. *vielica* „furtună”.

² Etimologiile din această lucrare (atât ale împrumuturilor, cât și ale derivatelor pe teren românesc) sunt preluate din dicționarele menționate mai sus și din DELR. Cât despre etimoanele lexemelor slave, am folosit următoarele dicționare: Семенов, *Старобългарски речник*, *Старославянский словарь*, dar și CADE, Scriban, DRAM.

³ În CADE, la Scriban, Ciorănescu, lexemul are accentul pe *ó* (v. *órliște*), ca în limbile de împrumut.

În dicționarele consultate, am întâlnit peste 30 de împrumuturi slave. Numărul acestora s-ar putea, însă, să fie mai mare, deoarece se mai găsesc în jur de 20 de lexeme cu etimologie necunoscută. Primele împrumuturi din limbile slave sunt înregistrate chiar înainte de secolul al XVI-lea. În general, împrumuturile în discuție reprezintă lexeme derivate și în limbile slave, fiind, deci, elemente lexicale analizabile în aceste idiomuri. În continuare, vom prezenta unele dintre astfel de împrumuturi, unde am reușit să dăm etimologia lor în limbile de împrumut. Spre exemplu:

bóiște/ zbóiște s.f. (At.: 1502 DELR, I) (reg.) „loc de luptă”; (reg.) „locul unde zburdă sau se împerechează boii, lupii”; (iht.) „locul unde se bat (se împerechează) peștii”; (iht.) „proces de depunere și fecundare a icrelor”; (iht.) „perioada de rut a peștilor; bătaia peștelui”; (reg.; iht.) „verdete (*Phoxinus laevis*)”; E: v. sl. *boište*, bg. *boište*, srb. *bojište* „loc de luptă” < v. sl., bg., srb. *boj* „luptă” + *-iște*;

bóriște¹ s.f. (At.: 1906 Viciu, *Gl. Ardeal*) (reg.) „loc (îngrădit) în câmp pentru vite”; E: bg. *oborište* „împrejmuire” < bg., srb. (*o*)*bor* „obor” + *-iște*;

dubiște s.f. (At.: 2015 DRAM) (reg.) „pădure de stejari”; E: ucr. *dubište* „loc cu stejari” < v. sl. *dubŭ* „stejar” + *-iște*;

dvóriște/ vóriște s.f. (At.: 1495 *Surete...*) (înv.) „curte”; E: slv., bg. *dvorište* „curte” < v. sl. *dvorŭ* „curte” + *-iște*;

grádiște/ grádiște/ ográdiște s.f. (At.: <1678–1689> Danovici, *Cronog.*, I) (înv., reg.) „loc al unei cetăți vechi sau al unei locuințe preistorice”; (geogr.) „ridicătură (alungită) de pământ formată în lunca unui râu ca urmare a eroziunii; grind”; (reg.) „gard, îngrăditură”; (reg.) „gard din lemn ce împrejmuește prispa casei”; E: v. sl., bg. (*o*)*gradište* „întăritură, fortăreață, cetate” < v. sl. (*o*)*gradŭ* „îngrăditură” + *-iște*;

grobíște⁴ s.f. (At.: 1923 Bucuța, *Rom. Vidin*) (înv., reg.) „cimitir”; E: bg. *grobište* „cimitir” < v. sl. *grobŭ* „mormânt” + *-iște*;

gunoiște⁵ s.f. (At.: 1577 Coresi, *Psalt.*) „grămadă de gunoi”; „loc unde se strâng gunoaiele”; „loc unde se adună gunoiul care va fi folosit ca îngrășământ”; „teren agricol îmbogățit cu îngrășământ organic”; E: v. sl., bg., srb. *gnoište* „grămadă de gunoi” < v. sl. *gnoŭ* „gunoi” + *-iște*;

jártviște s.f. (At.: 1686 Dosoftei, *Viața svinț.*, III) (înv.) „jertvelnic, altar”; „jertfă, ofrandă”; E: v. sl. *žrtvište* „jertvelnic”; „jertfă” < v. sl. *žrŭtva* „jertfă” + *-iște*;

izbéliște⁶ s.f. (At.: <1717–1723> Cantemir, *Hron.*) (pop.) „loc expus vântului, intemperiilor”; „loc pustiu”; „loc părăsit”; (fig.) „situație primejdioasă”; E: v. sl. **izvŭlište* < v. sl. *iz-* + v. sl. *vŭlište* „loc expus vântului”;

⁴ În CADE, la Scriban, Ciorănescu, lexemul are accentul pe *ó* (v. *gróbiște*), ca în limba de împrumut.

⁵ Dicționarele mai vechi (v. Scriban) dau accentul pe *ó* (v. *gunóiște*), ca în limbile de împrumut. Această pronunție se întâlnește și în graiul din Basarabia, unde s-a conservat un limbaj mai arhaic, fiind, deci, mai apropiată de pronunția de la origine.

⁶ Dicționarele actuale consideră lexemul *izbéliște* drept derivat din *izbeală* + *-iște* sau din *izbi* + *-eliște*. Noi împărtășim însă opinia lui Scriban și îl considerăm împrumut, datorită contiguității semantice dintre lexemele din cele două limbi.

lôviște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) (înv.) „apă în care există pești”; „vâltoare”; (înv.) „ținut mlăștinos”; (reg.) „ținut accidentat, acoperit de păduri, cu mult vânat”; (reg.; fig.) „tulburare”; (reg.; fig.) „dezordine”; E: v. sl. *lovište* „loc de vânatoare ori de pescuit” < v. sl. *loviti* „a prinde; a pescui” + *-iște*;

prihódiște s.f. (At.: 1645 Herodot, *Ist.*) (înv.) „drum, potecă”, „trecătoare”; E: v. sl. *prohodište* „trecătoare” < v. sl. *prohod* „trecătoare” + *-iște*;

pristániște s.f. (At.: <1563–1583> *Cod. Vor.*) (înv., reg.) „port”; „loc de refugiu (la țărmul unei apei)”; E: v. sl. *pristanište* „loc de refugiu; adăpost” < v. sl. *pristani* „loc de refugiu” + *-iște*;

séliște/ sîliște s.f. (At.: 1537 *Bul. Com. Ist.*, V) (înv., reg.) „loc pe care fusese așezat un sat”; (reg.) „loc necultivat, bun pentru cultura cerealelor”; (reg.) „miriște”; (reg.) „pășune”; E: v. sl. *selište* „loc unde este o așezare umană” < v. sl. *selo* „loc unde este o așezare umană; sat” + *-iște*;

sóliște s.f. (At.: 2015 DRAM) (reg.) „teren sărat”; E: ucr., bg. *solišče/ solište* „teren sărat” < ucr., bg. *solj* „sare” + *-iște*;

*toporiște/ toporâște*¹ s.f. (At.: 1509, ap. Mihăilă (2002) (reg.) „coadă de coasă, de topor, de secure”; E: v. sl., bg. *toporište* „topor mare” < v. sl. *toporj* „topor” + *-iște*;

zbóriște/ zvóriște s.f. (At.: <1563–1583> *Cod. Vor.*) (înv.) „adunare, întâlnire”; „loc de adunare”; „piață publică”; E: v. sl. *s(ŭ)borište*, srb., bg. *zborište* „adunare, întâlnire” < v. sl. *sŭborŭ* „adunare, întâlnire”; „loc de adunare” + *-iște*.

După cum vedem, împrumuturile, de regulă, nu au accentul pe secvența finală *-iște*, acest aspect fiind o particularitate preluată din limbile de împrumut. Fac excepție câteva lexeme împrumutate: *dubiște*, *grobîște*, *gunoiște*, *orliște*, *toporiște*¹, unde această caracteristică nu s-a păstrat (v. dicționarele recente). Probleme de pronunție vom întâlni în continuare și la derivatele românești cu sufixul *-iște*.

3. DERIVATE ROMÂNEȘTI CU SUFIXUL *-IȘTE*

Excerptând material factual din dicționarele utilizate, am întâlnit peste 160 de formații cu sufixul *-iște*. Numărul acestora, ca și al împrumuturilor, s-ar putea să fie mai mare, dată fiind etimologia necunoscută la o seamă de lexeme cu secvența finală în *-iște*.

În limba română, sufixul *-iște* participă, exclusiv, la formarea substantivelor feminine, având pluralul în *-iști*.

Atestările din DA, DLR, MDA, TDRG dovedesc că primele derivate românești cu sufixul *-iște* au apărut pe la sfârșitul secolului al XVI-lea. Pentru această perioadă, am găsit doar un singur derivat nume comun⁷: *hrániște/ hărâniște* s.f. (At.: 1591 Hasdeu, *Cuvente...*, I) (înv., reg.) „hrană”; „întreținere”; E: *h(ă)rană* + *-iște*.

⁷ „Sufixul este slab productiv în sec. al XVI-lea”. V. *Form. Cuv. (XVI–XVIII)* (2007: 147).

Pentru secolul al XVII-lea, amintim:

alergăriște s.f. (At.: 1686 Dosoftei, *Viața svinț.*, III) (înv.) „alergare”; „hipism”; „hipodrom”; E: *alergare* + *-iște*;

cinstéliște s.f. (At.: 1683 Dosoftei, *Viața svinț.*, II) (înv.) „statuie”; „idol”; E: *cinsteală* + *-iște*;

glódiște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) (înv., reg.) „cantitate mare de noroi; noroi mare”; „loc cu mult glod”; E: *glod* + *-iște*;

járiște/ járiște/ jériște/ járâște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) (înv., reg.) „jar”; „foc”; (reg.) „vatră”; (reg.) „loc pârjolit, pustiit”; (fig.) „arșiță”; E: *jar* + *-iște*;

líniște s.f. (At.: 1643 Varlaam, *Cazania*) „lipsă de zgomot; tăcere; calm, acalmie”; „stare (sufletească) lipsită de zbucium, de frământări; tihnă, pace”; E: *lin* + *-iște*;

méiște s.f. (At.: cca 1650 *Dict. val.-lat.*) „teren cultivat cu mei”; E: *mei* + *-iște*;

pribégiște s.f. (At.: 1645 Herodot, *Ist.*) (înv.) „adăpost; fortificație”; E: *pribegie* + *-iște*;

prigóriște s.f. (At.: 1691 Greceanu, *Mărgărit.*) (înv.) „caniculă”, „arșiță, dogoare”; E: *prigori* + *-iște*;

privéliște/ priveáliște/ prăvíriște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) „tablou din natură, peisaj”; „aspect, fapt etc. (interesant, neobișnuit etc.) care se înfățișează înaintea ochilor”; E: *priveală* + *-iște*;

trúpiște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) (înv.) „chip cioplit; idol”; E: *trup* + *-iște*;

zăcăriște s.f. (At.: 1682 Dosoftei, *Viața svinț.*, I) (înv.) „loc pe care zace cineva (mort)”; E: *zăcări* + *-iște* etc.

Pentru secolul al XVIII-lea, menționăm:

ardíște s.f. (At.: 1748 Hasdeu, *Etym.*) (reg.) „pădure arsă (în parte) de foc”; E: *arde* + *-iște*;

cótiște s.f. (1755 Iorga, *St. doc.*, IV) (înv.) „cătun”; E: *cot* (var. a lui *cut*) „cătun” + *-iște*;

húriște¹ s.f. (At.: <1780–1801> Micu, *Dict. val.-lat.*) (înv.) „prostituată”; E: *hurie* „femeie foarte frumoasă” + *-iște*;

măsóriște/ măsuríște/ mesóriște (At.: 1742 *St. și doc.*, VI) (înv., reg.) „măsurare”; „măsurătoare”; E: *măsura* + *-iște*;

móiște/ móliște² s.f. (At.: 1774 *St. și doc.*, XIII) (reg.) „timp mai călduros și umed, care urmează iarna după o perioadă de îngheț; vreme moale; moină”; „loc apătos; pământ moale”; „bucată de pământ cultivată sau cultivabilă; ogor”; (anat.) „tâmplă”; E: *moale* + *-iște*;

orzíște s.f. (At.: 1715 *Uricariul...*, XVII) (reg.) „teren cultivat cu orz; orzărie”; E: *orz* + *-iște* etc.

Pentru secolele al XIX-lea – al XX-lea, prezentăm:

aluniște s.f. „pădurice sau desiș de alun; aluniș”; E: *alun* + *-iște*;

ariniște/ aniniște s.f. „pădurice sau desiș de arini; ariniș”; E: *arin* + *-iște*;

baraboiște s.f. (înv., reg.) „teren cultivat cu cartofi; barabuliște”; E: *baraboi* + *-iște*;

boliște s.f. (reg.) „boală molipsitoare”; „epidemie”; E: *boală* + *-iște*;

căprăriște s.f. (reg.) „adăpost acoperit pentru oi, capre; căprărie”, „loc unde trăiesc multe căprioare”; E: *căprărie* „staul de capre” + *-iște*;

cireșiște/ cirîște s.f. (reg.) „teren plantat cu cireși; cireșărie”; E: *cireș* + *-iște*;

corniște s.f. „pădure sau desiș de corni”; „loc unde cresc corni”; E: *corn* + *-iște*;

cuibiște s.f. (reg.) „vâlcea în formă de cuib”; E: *cuib* + *-iște*;

dosiște s.f. (reg.) „loc dosnic”; „latura de nord a unui deal”; „latura care nu se vede a unui deal”; E: *dos* + *-iște*;

frăsiniște/ frăsâniște/ frăsăniște s.f. „pădure sau desiș de frasini; frăsinet”; E: *frasin* + *-iște*;

goruniște/ goroniște s.f. „pădure sau desiș de goruni; goruniș”; „mulțime de goruni”; E: *gorun* + *-iște*;

grâiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu grâu”; „plantație de grâu”; E: *grâu* + *-iște*;

împărțaliște/ împărțaliște s.f. (înv., reg.) „împărțire”; E: *împărțeală* + *-iște*;

lupiște s.f. (reg.) „loc unde stau sau se adăpostesc lupii”; „groapă adâncă, deasupra căreia se pune o leasă (cu momeală), pentru vânarea lupilor”; E: *lup* + *-iște*;

măzăriște s.f. (reg.) „teren cultivat cu mazăre”; E: *mazăre* + *-iște*;

ogoriște/ ogorâște s.f. (reg.) „teren cultivat sau cultivabil”; „prima arătură care se face înaintea lucrărilor de însămânțare”; E: *ogor* + *-iște*;

pahuiște s.f. (reg.) „pădure tânără”; „copaci tineri, drepti și înalți”; E: *păhui* „pădure tânără” + *-iște*;

păpiște s.f. (reg.) „om lacom”; E: *papă* „mâncare” + *-iște*.

pepeniște/ pepiniște s.f. (pop.) „teren cultivat cu pepeni”; E: *pepene* + *-iște*;

plăiște s.f. (reg.) „plai”; „poiană”; E: *plai* + *-iște*;

polediște s.f. (reg.) „polei”; E: *poled(iță)* + *-iște*;

răpițiște s.f. (reg.) „teren cultivat cu rapiță”; E: *rapiță* + *-iște*;

stăuliște/ stăuriște/ staoriște s.f. „loc unde a fost odată o stână”; E: *staul* + *-iște*;

zmeuriște (pop.) „teren pe care crește spontan sau se cultivă zmeură; zmeuriș, zmeuret”; E: *zmeur* + *-iște* etc.

După cum se poate observa, cele mai multe derivate cu sufixul *-iște* s-au format în secolele al XIX-lea – al XX-lea. Lexemele în discuție reprezintă, cu precădere, elemente din registrul popular și regional. În aceste sfere stilistice și în aceste perioade, „este fără îndoială sufixul care se bucură de o răspândire și de o frecvență din ce în ce mai mare” (Pașca 1948: 82).

Cât despre locul sufixului *-iște* în procesul de îmbogățire actuală a limbii, constatăm că afixul nu mai prezintă niciun rol. Astfel, dicționarele și inventarele recente (cum ar fi: DCR³, ICSO, Croitor (2020), MDCRA) nu înregistrează niciun derivat cu sufixul discutat.

Pe lângă derivatele substantive comune, se întâlnesc destul de multe derivate nume proprii. Cele mai multe substantive proprii fac parte din rândul toponimelor și al antroponimelor.

Spre deosebire de numele comune, care sunt atestate pentru prima dată pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, substantivele proprii sunt înregistrate ceva mai devreme. V.: *Secăriște* (1528), *Măzăriște* (1550), *Cânepiște* (1582) (Nestorescu 2006: 55).

În lucrările consultate, marea parte a astfel de nume proprii apar neaccentuate. În uz însă, majoritatea lor au accentul pe rădăcina cuvântului. Întrucât foarte multe dintre aceste nume proprii s-au format în limba veche, unde accentul în derivatele nume comune cu sufixul analizat cade, cu precădere, pe rădăcina cuvântului, și derivatele nume proprii au, deci, această particularitate de accentuare. Spre exemplu:

(top.) *Berliște* „comună în județul Caraș-Severin”; E: *borlă* „loc de întâlnire a două văi” + *-iște*;

(top.) *Călăniște* „pârâu în județul Vlaşca”; „subdiviziune teritorială în județul Vlaşca”; E: *călin* + *-iște*;

(antrop.) *Léniște*; E: *lene* + *-iște*;

(antrop.) *Órbiște/ Óbriște*; E: *orb* + *-iște*;

(antrop.) *Răciște*; E: *rac* + *-iște*;

(antrop.) *Údriște*; E: *Udrea* + *-iște*;

(antrop.) *Văliște*; E: *vale* + *-iște* etc.

Foarte multe nume proprii au la origine omonimul nume comun. Spre exemplu:

(top.) *Bóbiște* „vâlcea în Lăpușul Românesc”; cf. n. com. *bob* + *-iște*;

(top.) *Căprăriște* „deal în Bogdan-Vodă, Botiza”; cf. n. com. *căprăriște* < *căprărie* + *-iște*;

(top.) *Cânepiște* „numele unui sit arheologic”; cf. n. com. *cânepiște* < *cânepă* + *-iște*;

(top.) *Gărliște* „teren mlăștinos în Ungureni”; cf. n. com. *gărliște* < *gârlă* + *-iște*;

(top.) *Măeriște* „comună în județul Sălaj”; cf. n. com. *măeriște* < *maier* „proprietar, fermier” + *-iște*;

(top.) *Măzăriște* „numele unui sit arheologic”; cf. n. com. *măzăriște* < *mazăre* + *-iște*;

(top.) *Secăriște* „numele unui sit arheologic”; cf. n. com. *secăriște* < *secară* + *-iște* etc.

Numele proprii derivate cu sufixul *-iște* sunt destul de reprezentative în secolele al XVI-lea – al XX-lea.

4. BAZA DE DERIVARE A CUVINTELOR FORMATE CU SUFIXUL *-IȘTE*

În limba română, lexemele organizate cu sufixul *-iște* au ca bază de derivare substantive, verbe și adjective.

a) Bază de derivare substantivală:

- barabúliște* s.f. (reg.) „teren cultivat cu barabule”; E: *barabulă* „cartof” + *-iște*;
boáriște s.f. (reg.) „coastele dealurilor pe care pasc vitele mari”; „teren comun de pășune”; E: *boar* + *-iște*;
bobíște s.f. (reg.) „teren cultivat cu bob”; „plantație de bob”; E: *bob* + *-iște*;
*bouríște/ boríște*² s.f. „loc unde stau vitele vara, afară, pe câmp”; E: *bour* + *-iște*;
*brádiște/ bradiște*⁸ s.f. „pădure de brazi; brădet, brădiș”; E: *brad* + *-iște*;
buruieniște s.f. „loc plin cu măracini, cu arbuști spinoși etc.”; „desiș greu de străbătut”; E: *buruienă* + *-iște*;
cápiște s.f. (pop.) „căpetenie”; E: *cap* + *-iște*;
cărbunăriște s.f. (reg.) „loc unde se producea cărbune de lemn; cărbunărie”; E: *cărbunărie* + *-iște*;
căstăniște s.f. „loc plin de coji de castane”; E: *castană* + *-iște*;
cătúniște s.f. „loc unde a fost sat”; E: *cătun* + *-iște*;
cânepiște/ cânipiște/ cănechiște/ cânichiște s.f. „teren cultivat cu cânepă; cânepărie”; „plantație de cânepă”; E: *cânepă* + *-iște*;
cășiriște s.f. (reg.) „loc unde a fost o stână”; E: *cășăr(ie)* „stână” + *-iște*;
ciocăláiște/ ciocăláiște/ ciocăláiște/ ciucăláiște s.f. (reg.) „teren cultivat cu porumb”; „plantație de porumb”; „teren pe care au rămas cocenii de porumb în pământ”; E: *ciocălău* + *-iște*;
ciocăniște s.f. (reg.) „teren cultivat cu porumb”; „plantație de porumb”; „loc pe care au rămas cocenii de porumb în pământ”; E: *ciocan* „știulete de porumb” + *-iște*;
coceniște s.f. (reg.) „loc pe care au rămas cocenii de porumb în pământ”; E: *cocean* + *-iște*;
comoráște s.f. (reg.) „loc unde s-a găsit sau unde se află îngropată o comoară”; E: *comoară* + *-iște*;
coroníște s.f. (reg.; bot.) „plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori albe sau roșietice, folosită ca nutreț (*Coronilla varia*)”; E: *coro(a)nă* + *-iște*;
cosíriște/ cosóriște s.f. (reg.) „loc care a fost cosit”; „coada coasei”; E: *cosire* + *-iște*;
crumpeniște/ crumpiniște/ crumperiște/ crumpiriște/ crumpeiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu cartofi”; „plantație de cartofi”; E: *crumpen* „cartof” + *-iște*;
cucuruziște s.f. (reg.) „loc cultivat cu porumb”; „plantație de porumb”; „loc pe care au rămas cocenii de porumb în pământ”; E: *cucuruz* + *-iște*;

⁸ În DI, DTLR^d (2008: 95, 188) și la Pașca (1948: 70), accentul este pus pe rădăcina cuvântului (*brádiște/ bradiște*).

- cuptoriște* s.f. (înv.) „loc unde se află un cuptor”; (reg.) „casă acoperită, dar cu pereții netencuiți încă”; E: *cuptor* + *-iște*;
- curechiște* s.f. (reg.) „loc cultivat cu varză”; „plantație de varză”; E: *curechi* + *-iște*;
- curpeniște* s.f. „mulțime de curpeni; curpănărie”; E: *curpen* + *-iște*;
- cuțuriște* s.f. (reg.) „femeie care înșală”; „femeie care chiulește”; E: *cuțurie* + *-iște*;
- dârâște* s.f. (reg.) „brazdă în urma plugului”; E: *dără* + *-iște*;
- fasolîște* s.f. (reg.) „loc plantat cu fasole; fasolărie”; (fig.; rar) „nazuri”; E: *fasole* + *-iște*;
- făgiște/ fagiște* s.f. (reg.) „pădure sau desiș de fag; făget”; E: *fag* + *-iște*;
- făuriște* s.f. (reg.) „atelierul fierarului; fierărie”; E: *faur* + *-iște*;
- fâniște* s.f. (reg.) „loc de pe care s-a cosit fânul”; E: *fân* + *-iște*;
- firiște* s.f. (reg.) „soi, sort, specie”; E: *fire* + *-iște*;
- gârlîște* s.f. (reg.) „loc unde un râu se bifurcă în gârle mici”; E: *gârlă* + *-iște*;
- grâniște* s.f. (reg.) „loc cultivat cu grâu”; „plantație de grâu”; E: *grâne* + *-iște*;
- grôpiște* s.f. (reg.) „cimitir”; E: *groapă* + *-iște*;
- grumbiște/ grumiște* s.f. (reg.) „loc cultivat cu cartofi”; „plantație de cartofi”; E: *grumbă* „cartof” + *-iște*;
- hăbdîște/ habdîște* s.f. (reg.) „șezătoare; priveghi”; E: **habdă* (var. lui *habă* „șezătoare; priveghi”) + *-iște*;
- horîște/ horâște* s.f. (reg.) „rotocol mare de fân, adunat din poloage ori risipit din căpițe ca să se usuce”; „loc pe care se face un rotocol mare de fân adunat din poloage sau loc unde se risipesc acestea”; E: *horă* + *-iște*;
- hurubiște* s.f. (reg.) „dărăpănătură”; „sandrama”; „chichineată”; E: *hurubă* „casă primitivă cu acoperișul de pământ” + *-iște*;
- îniște/ inichiște* s.f. „loc cultivat cu in”; „plantație de in”; E: *in* + *-iște*;
- jiriște* s.f. (reg.) „pădure în care predomină fagul”; „loc (dintr-o pădure) cu mult jir”; E: *jir* „fructul fagului” + *-iște*;
- luheriște* s.f. (reg.) „teren cultivat cu trifoi; trifoiște”; E: *luher* „trifoi” + *-iște*;
- luțerniște* s.f. (reg.) „loc cultivat cu lucernă”; „plantație de lucernă”; E: *luțernă* + *-iște*;
- măierîște/ maierîște* s.f. (reg.) „locuințe și acareturi care se află la locurile de plugărit”; „fermă”; „loc îngrădit sau construcții în care se păstrează temporar recolta, uneltele de plugărie”; „clădirile din curtea unui mare proprietar”; E: *maier* „mică gospodărie (țărănească) sau grădină la marginea unui oraș (sădesc)”; „proprietar, fermier” + *-iște*;
- mălăiște* s.f. (reg.) „loc cultivat cu porumb”; „plantație de porumb”; „loc pe care a fost cultivat porumb și pe care au rămas cotoarele după tăierea plantelor”; (reg.; bot.) „barba-ursului (*Equisetum arvense*)”; E: *mălai* + *-iște*;
- măliște* s.f. (reg.) „depunere de mâl”; „loc în care s-a depus mâl”; „nămol”; E: *mâl* + *-iște*;

meriziște/ mereziște s.f. (reg.) „loc de odihnă în câmp, în amiaza de vară, pentru oi sau vite”; E: *meriză* „loc unde se odihnesc vitele vara, la câmp, în timpul amiezii sau noaptea” + *-iște*;

mestecăniște s.f. (reg.) „pădure sau desiș de mesteceni”; „grup de mesteceni”; E: *mesteacăn* + *-iște*;

*moliște*¹ s.f. (reg.) „culcuș pe care și-l fac moliile în faguri”; E: *molie* + *-iște*;

muhorîște s.f. (reg.) „loc pe care crește muhor”; E: *muhor* + *-iște*;

mulgăriște s.f. (reg.) „loc în care se mulg oile”; E: *mulgară* „oaie mulgătoare” + *-iște*;

năpiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu nap”; „plantație de nap”; E: *nap* + *-iște*;

nisipiște/ năsăpiște/ năsăpiște s.f. „aluviune depusă pe fundul apelor stătătoare, formată dintr-un strat subțire de mâl acoperit cu nisip”; (pop.) „întindere acoperită cu nisip”; (pop.) „nisip îngrămădit într-un loc”; E: *nisip* + *-iște*;

nóriște/ nourîște s.f. (reg.) „cer înnorat”; „atmosfera care prevestește ploaie”; E: *nor* + *-iște*;

nucăriște/ nucariște s.f. (reg.) „livadă de nuci; nucet”; E: *nucărie* + *-iște*;

nuciște s.f. (reg.) „livadă de nuci; nucet”; E: *nuc* + *-iște*;

*oiște*² s.f. (reg.) „loc unde pasc oile”; E: *oaie* + *-iște*;

oloiște/ uloiște s.f. (reg.) „teasc de ulei”; E: *oloi* „ulei” + *-iște*;

otăviște s.f. (inv., reg.) „loc pe care crește otavă”; E: *otavă* + *-iște*;

ovăziște/ oveziște s.f. (reg.) „loc cultivat cu ovăz”; „plantație de ovăz”; „miriște de ovăz”; E: *ovăz* + *-iște*;

pădurîște s.f. (rar; hip.) „pădure (rară)”; E: *pădure* + *-iște*;

păiște/ páiște s.f. (inv., reg.) „mulțime de paie care se află neadunate pe câmp”; (inv., reg.) „loc îngrădit în care se păstrează paiile”; (reg.) „fire de in sau de cânepă subțiri, galbene, care rămân după cules; paiș”; E: *pai* + *-iște*;

păltiniște s.f. (reg.) „pădure sau desiș de paltini; păltiniș”; E: *paltin* + *-iște*;

păpurîște s.f. „loc unde crește papură; desiș de papură; păpuriș”; E: *papură* + *-iște*;

păpușoiște/ păpășoiște/ păpșoiște/ popșoiște/ popușoiște s.f. (reg.) „teren cultivat cu porumb; porumbiște”; E: *păpușoi* + *-iște*;

piciociște s.f. (reg.) „loc cultivat cu cartofi”; E: *picioc* „cartof” + *-iște*;

pieiște s.f. (reg.) „pieire”; „pustiire”; „prăpăd”; E: *pie(ire)* + *-iște*;

píniște s. f. (reg.) „pădure sau desiș de pin”; E: *pin* + *-iște*;

plopîște s.f. „pădure sau desiș de plop; plopărie”; E: *plop* + *-iște*;

pómiște s.f. (reg.) „mulțime de pomi”; E: *pom* + *-iște*;

porumbăriște s.f. (reg.) „cotet pentru porumbei; porumbărie; E: *porumbar* + *-iște*;

porumbiște/ porâmbiște s.f. „loc cultivat cu porumb”; „plantație de porumb”; „loc de pe care s-a cules porumbul și care se poate folosi ca pășune; miriște”; E: *porumb* + *-iște*;

pruniște s.f. „livadă de pruni; prunet”; E: *prun* + *-iște*;

púişte s.f. (reg.) „loc de pe care s-a cules porumbul”; E: *pui* „vlăstar care răsare pe lângă tulpina porumbului” + *-iște*;

pumnórişte s.f. (reg.) „ridicătură de zid la o casă țărănească pe care este așezată vatra sau soba”; E: *pumnor* „vatră” + *-iște*;

răchíşte s.f. (rar) „loc unde cresc (multe) răchite”; „mulțime de răchite”; E: *răchi(tă)* + *-iște*;

răgálişte s.f. (reg.) „loc cu multe rădăcini ieșite la suprafață”; E: *răgălie* „desiș de rădăcini ieșite din malul apelor curgătoare” + *-iște*;

rămuríşte s.f. (rar) „totalitate a ramurilor unui copac; rămuriș”; E: *ramură* + *-iște*;

răpişíşte s.f. (reg.) „loc cultivat cu rapiță”; „plantație de rapiță”; E: *rapiță* + *-iște*;

rogozíşte/ rogoгіşte s.f. (reg.) „loc unde crește mult rogoz; rogoziș”; E: *rogoz* + *-iște*;

roíşte s.f. „plecare în roi a albinelor din stup, pentru a întemeia o nouă familie; roire”; (reg.; bot.) „roiniță (*Melissa officinalis*)”; E: *roi* „grup compact de albine, ieșite din stup împreună cu matca lor în căutarea unui adăpost nou” + *-iște*;

roviníşte s.f. (reg.) „loc mlăștinos; rovinis”; „loc râpos; rovinis”; E: *rovină* + *-iște*;

rugíşte s.f. (reg.) „loc unde cresc măracini”; „mulțime de măracini”; E: *rug* „măracine” + *-iște*;

salcâmişte s.f. (rar) „loc unde cresc (mulți) salcâmi; salcâmiș”; „mulțime de salcâmi; salcâmiș”; E: *salcâm* + *-iște*;

salcíşte/ sălcişte s.f. (rar) „loc unde cresc (multe) sălcii”; „mulțime de sălcii”; E: *salcie* + *-iște*;

sâhlíşte s.f. (reg.) „pădure deasă de copaci tineri; sihlă”; E: *sâhlă* „desiș într-o pădure” + *-iște*;

secăríşte/ săcărişte s.f. „loc cultivat cu secară”; „plantație de secară”; „miriște de secară”; (în forma *săcărişte*) „pământ slab, bun numai pentru culturi de secară”; E: *secară* + *-iște*;

*semenişte*¹ s.f. (reg.) „semn; indiciu”; E: *semn* + *-iște*;

soríşte s.f. (înv., reg.) „loc așezat în bătaia soarelui”; (reg.) „parte a unui deal sau a unui munte care se află în bătaia soarelui”; (reg.) „arșiță de soare”; E: *soare* + *-iște*;

stăvăríşte s.f. (reg.) „herghelie de cai”; „loc unde stau noaptea vitele”; E: *stăvar* „armăsar” + *-iște*;

stânişte s.f. (reg.) „loc unde a fost odată o stână”; „locul unde ciobanii închid oile noaptea, cu scopul de a îngrășa pământul”; E: *stână* + *-iște*;

stejăríşte/ stejaráşte/ stejerişte s.f. (pop.) „pădurice sau desiș de stejari; stejăriș”; E: *stejar* + *-iște*;

târgoliște s.f. (reg.) „loc bătătorit care se formează în urma opririi unui convoi de care sau căruțe”; E⁹: *târcol* (var. **târgol*) „loc îngrădit lângă casă sau în câmp unde se țin vitele și oile” + *-iște*;

târliște s.f. (reg.) „loc unde a fost o târlă”; E: *târlă* „stână” + *-iște*;

tenchiște/ tunchiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu porumb”; „plantație de porumb; porumbiște”; „nutreț pentru vite compus din tulpini de porumb, cu frunze, fără știuleți”; E: *tenchi* „porumb” + *-iște*;

trifoiște/ trafoiște s.f. „loc cultivat cu trifoi”; „plantație de trifoi”; (bot.) „plantă erbacee cu frunzele compuse din trei foliole, cu flori roz, folosită în medicină ca tonic, febrifug și antiscorbutic (*Menyanthes trifoliata*)”; E: *trifoi* + *-iște*;

tufăriște s.f. „pădure sau desiș de aluni; aluniș”; E¹⁰: *tufar* + *-iște*;

tufiște s.f. (reg.) „pădure sau desiș de aluni; aluniș”; E: *tufă* + *-iște*;

tuleiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu porumb”; „plantație de porumb; porumbiște”; „loc pe care, după recoltarea porumbului, au rămas tuleii plantelor”; E: *tuleu* + *-iște*;

tulujiște s.f. (reg.) „loc cultivat cu porumb; porumbiște”; „loc de pe care s-au tăiat tuleii de porumb”; E: *tuluj* „tuleu de porumb” + *-iște*.

tutuniște s.f. (reg.) „teren pe care se cultivă tutun; tutunărie”; E: *tutun* + *-iște*;

udeliște s.f. (reg.) „umiditate”; „loc plin de apă; udeală”; E: *udeală* + *-iște*;

ulmiște s.f. (reg.) „pădure sau desiș de ulmi; ulmet”; E: *ulm* + *-iște*;

viezuriște s.f. (reg.) „vizuină (de viezure)”; E: *viezure* + *-iște*;

zăriște/ zăriște/ zeriște s.f. (pop.) „zare; orizont”; (reg.) „pădure rară”; E: *zare* + *-iște*;

b) Bază de derivare verbală:

bătiște s.f. (reg.) „bătătură”; „curte”; E: *bate* + *-iște*;

dripiște s.f. (reg.) „loc călcat în picioare și bătătorit; dripeliște”; „cărăruie în pădure făcută de animalele sălbatice”; E: *dripi* + *-iște*;

*húriște*² s.f. (reg.) „copil neastâmpărat”; E: *hurui* + *-iște*;

împărțiște s.f. (reg.) „împărțire”; „divorț”; E: *împărți* + *-iște*;

măsóriște/ mășuriște/ mesóriște (inv., reg.) „măsurare”; „măsurătoare”; E: *măsura* + *-iște*;

páliște s.f. (reg.) „arșiță a soarelui; dogoare”; „loc situat în bătaia soarelui”; „câmp ars de arșița soarelui”; E: *păli* + *-iște*;

părăsiște s.f. (reg.) „loc sau așezare omenească părăsită, neîngrijită, părăginită”; (reg.; fig.) „om sărac sau neîngrijit”; E: *părăsi* + *-iște*;

pribeğiște s.f. (inv.) „adăpost; fortificație”; E: *pribeği* + *-iște*;

⁹ Propunem ca etimon lexemul *târcol*, față de *târg* din DLR și MDA.

¹⁰ În DLR și în MDA, *tufăriște* derivă din *tufă* + *-ăriște*. Optăm pentru derivarea din *tufar* + *-iște*, din considerente legate de simplitate în utilizarea sufixelor. În română, există însă și un derivat din *tufă* + *-iște* > *tufiște*.

prigóriște s.f. (înv.) „caniculă”, „arșiță, dogoare”; E: *prigori* + *-iște*;
seceriște s.f. (reg.) „miriște” < *secera* + *-iște*;
*semeniște*² s.f. (reg.) „recolta de pe un loc semănat”; „câmp cultivat; ogor”; „timpul aratului”; E: *semăna* + *-iște*;
surupiște s.f. (reg.) „surpătură”; E: *surupa* + *-iște*;
*toporâște*² s.f. (reg.) „loc în pădure unde se taie copacii numai cu toporul”; E: *toporî* + *-iște*;
treierîște s.f. (înv., reg.) „cantitate de cereale pe care și-o oprea proprietarul batozei”; (înv., reg.) „cantitate de cereale pe care și-o oprea proprietarul cailor cu care se treiera”; (reg.) „perioadă de timp în care se treiera; treierîș, treierat”; E: *treiera* + *-iște*;
tremuriște s.f. (reg.) „piftie”; E: *tremura* + *-iște*;
văcăriște s.f. (reg.) „loc amenajat pentru vaci”; E: *văcări* + *-iște*;
zăcăriște s.f. (înv.) „loc pe care zace cineva (mort)”; E: *zăcări* + *-iște* etc.

c) Bază de derivare adjectivală:

desiște s.f. (rar) „pădure deasă”; E: *des* + *-iște*;
goliște s.f. (reg.) „loc lipsit de vegetație sau de zăpadă”; E: *gol* + *-iște*;
líniște s.f. „lipsă de zgomot; tăcere; calm, acalmie”; „stare (sufletească) lipsită de zbucium, de frământări; tihnă, pace”; E: *lin* + *-iște*;
*móiște/ mólíște*² s.f. (reg.) „timp mai călduros și umed, care urmează iarna după o perioadă de îngheț; vreme moale; moină”; „loc apăsător”; „pământ moale”; „bucată de pământ cultivată sau cultivabilă; ogor”; (anat.) „tâmplă”; E: *moale* + *-iște*;
nóiște s.f. (reg.) „prima zăpadă căzută”; E: *nou* + *-iște*;
ráriște/ răriște s.f. „loc (dintr-o pădure) unde copacii sunt rari”; (reg.; în forma *răriște*) „răritură în pânză”; (reg.; în forma *răriște*) „strungăreață”; E: *rar* + *-iște*;
rebéliște s.f. (înv.) „rebeliune; răscoală”; E: *rebel* + *-iște*.

După cum vedem, cele mai multe derivate cu sufixul *-iște* au bază substantivală, fiind urmate de cele cu rădăcină verbală și, apoi, de cele cu radical adjectival.

Uneori, când semantica o permite, derivarea a astfel de lexeme poate avea loc pe mai multe căi. În acest caz, vorbim despre dublă analiză. Spre exemplu, *măsoriște*, *seceriște*, *toporâște*² se pot forma fie de la *verb* + *-iște*, fie de la *substantiv* + *-iște*:

măsóriște/ măsúriște/ mesóriște (înv., reg.) „măsurare”; „măsurătoare” < *măsura* + *-iște/ măsură* + *-iște*;
seceriște s.f. (reg.) „miriște” < *secera* + *-iște/ seceră* + *-iște*;
*toporâște*² s.f. (reg.) „loc în pădure unde se taie copacii numai cu toporul” < *toporî* + *-iște/ topor* + *-iște*.

5. VALORI SEMANTICE ALE SUFIXULUI *-IȘTE*

Sufixul *-iște*, fiind un afix lexical, este purtător de anumite valori semantice¹¹. În linii generale, sensurile locative și colective reprezintă valorile consacrate ale acestuia (Sădeanu 1962: 59).

Printre categoriile semantice ale sufixului, amintim:

1. Spațiul:

- locul pe care se află o cultură, o plantație (ex.: *aluniște*, *ariniște*, *barabuliște*, *brădiște*, *cânepiște*, *cireșiște*, *curechiște*, *făgiște*, *goruniște*, *iniște*, *luțerniște*, *mălăiște*, *nuciște*, *orzăște*, *ovăziște*, *pepeniște*, *piniște*, *pruniște*, *salcâmiște*, *salciște*, *răchiște*, *ulmiște*, *zmeuriște* etc.);
- locul cu rămășițe dintr-o cultură (ex.: *ciocăniște*, *coceniște*, *porumbiște*, *secăriște*, *seceriște*, *tuleiște* etc.);
- locul unde se exercită o meserie, o acțiune (ex.: *cărbunăriște*, *făuriște*, *mulgăriște*, *prăvăriște* „teatru” etc.);
- loc (amenajat) pentru animale, viețuitoare (ex.: *bouriște*, *căprăriște*, *lupiște*, *moliște*¹, *porumbăriște*, *stăuliște*, *stăvăriște*, *târliște*, *văcăriște*, *viezuriște* etc.);
- locul caracterizat printr-o trăsătură exprimată de rădăcina cuvântului (ex.: *dârâște*, *dosiște*, *drăpiște*, *gârliște*, *glodiște*, *goliște*, *grăpiște*, *jăriște*, *măliște*, *nisipiște*, *părășiște*, *răriște*, *roviniște*, *surupiște*, *udeliște* etc.).

2. Colectivă:

- plante sau părți ale plantelor aflate la un loc (ex.: *curpeniște*, *pâiște*, *pomiște*, *rămuriște*, *treieriște* etc.);
- teren cultivat cu plante de același fel (ex.: *barabuliște*, *cânepiște*, *cireșiște*, *iniște*, *mălăiște*, *nuciște*, *orzăște*, *ovăziște*, *pepeniște*, *pruniște*, *zmeuriște* etc.).

După cum observăm, derivatele din urmă se pot încadra atât în prima categorie („locativă”), cât și în a doua („colectivă”), exprimând ambele sensuri. Spre exemplu: *grăiște* 1. „loc cultivat cu grâu”; 2. „plantație de grâu”; *napăște* 1. „loc cultivat cu nap”; 2. „plantație de nap”. Valoarea colectivă a derivatelor analizate aici este exprimată de lexemul *plantație*, care are și semnificația „totalitatea plantelor”.

Adesea, aceste două valori se întrepătrund. Vezi „loc cultivat cu...” *versus* „plantație de...”, care are și sensul „teren” (= „loc”). Prin urmare, în astfel de derivate, „este greu de trasat limita dintre sensul local și cel colectiv” (Sădeanu 1962: 59).

3. Denominație:

- denumiri de plante (ex.: *coroniște* [*Coronilla varia*], *mălăiște* [*Equisetum arvense*], *roiște* [*Melissa officinalis*], *trifoiște* [*Menyanthes trifoliata*]);
- denumiri de alimente (ex.: *hrăniște*, *tenchiște* „nutreț pentru vite compus din tulpini de porumb, cu frunze, fără știuleți”, *tremuriște* „piftie”);

¹¹ O taxonomie detaliată din punct de vedere semantic a sufixului a se vedea la C. Florescu (v. DTLR¹: 98–101). De asemenea, autoarea realizează sub acest aspect și o clasificare a împrumuturilor din categoria examinată (ib. 93–94).

- denumiri de instrumente (v.: *oloîște/ uloîște* „teasc de ulei”).

4. Nume de acțiune (ex.: *alergăriște, împărțaliște, împărțîște, măsóriște, pieiște, roîște*).

5. Nume comune de persoane, cu o anumită caracteristică (ex.: *cuțuriște* „femeie care înșală”; „femeie care chiulește”; *húriște*¹ „prostituată”; *húriște*² „copil neastâmpărat”; *pápiște* „om lacom”).

6. Fenomen din natură (ex.: *járiște, líniște, móiște, nóiște, nóriște, páliște, poledíște, prigóriște, soríște* etc.).

7. Parte a corpului (ex.: *móiște* „tâmplă”, *ráriște* „strungăreață”).

8. Hipocoristic (v. *păduríște*)

După cum vedem, marea majoritate a derivatelor cu sufixul *-iște* au valoare locativă. Din această subclasă, cele mai numeroase sunt derivatele formate de la nume de plante.

6. SUFIXE COMPUSE

Elementul sufixal *-iște* participă activ la formarea unor afixe compuse. Astfel, acesta este uzual în următoarele sufixe compuse:

-eliște/ -iliște:

batéliște/ bătéliște (reg.) „loc (sau pământ) bătătorit (mai ales de vite)” < *bate* + *-eliște*; *dripéliște* (reg.) „loc călcat în picioare și bătătorit” < *dripi* + *-eliște*; *hârbéliște/ herbéliște* (reg.) „obiect stricat” < *hârb* + *-eliște*; *opréliște* „interdicție” < *opri* + *-eliște*; *popréliște/ propéliște* (înv., reg.) „interdicție” < *popri* + *-eliște*; *roiéliște* (reg.) „mulțime de pui de albină” < *roi* + *-eliște*; *scumpéliște* (reg.) „scumpire” < *scumpi* + *-eliște*; *stârvéliște* (înv.) „loc cu (multe) stârvuri” < *stârv* + *-eliște*; *târséliște* (reg.) „târsă” < *târsi* + *-eliște*; *târvéliște/ târveáliște* (reg.) „loc cu iarbă călcată în picioare” < (*s*)*trivi* + *-eliște*;

gúrliște (reg.) „loc amenajat în apropierea gurii cuptorului pentru uscarea hainelor” < *gură* + *-(i)liște*; *undíliște* (înv.) „undiță” < *undi* + *-iliște*;

-ariște/ -ăriște/ -(i)eriște/ -iriște

umbráriște (reg.) „parte a dealului sau a muntelui care se află în umbră” < *umbră* + *-ariște*;

codăriște (pop.) „coadă de bici” < *coadă* + *-ăriște*; *găinăriște* (înv., reg.) „găinărie” < *găină* + *-ăriște*; *înăriște* „teren cultivat cu în” < *in* + *-ăriște*; *păltinăriște* (reg.) „păltiniș” < *paltin* + *-ăriște*; *piciocăriște* (reg.) „piciocărie” < *picioc* + *-ăriște*; *plopăriște* (reg.) „plopărie” < *plop* + *-ăriște*; *pomăriște* (reg.) „livadă” < *pom* + *-ăriște*; *voiogăriște* (reg.) „loc unde se confecționau cărămizile din lut” < *vaio* + *-ăriște*;

în(i)eriște (reg.) „teren cultivat cu în” < *in* + *-(i)eriște*; *coderiște* (pop.) „coadă de bici” < *coadă* + *-eriște*;

codiriște (pop.) „coadă de bici” < *coadă* + *-iriște*;

-oviște

lăcoviște/ locoviște/ lăcoviște (reg.) „loc apăsos” < *lac* + *-oviște*; *sacoviște* (reg.) „unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă întinsă pe două nuiiele încrucișate și agățată de o prăjină” < *sac* + *-oviște*; *secoviște* < *sec* + *-oviște*.

Analizând compusele cu sufixul *-iște*, constatăm că acestea creează, exclusiv, elemente regionale și populare. Cât privește accentul din astfel de derivate, acesta pare a avea caracter mai regulat, căzând, în cazul lexemelor formate cu afixul *-eliște*, pe primul element sufixal din compus (*-él + -iște*), iar, în cazul derivatelor cu sufixele *ăriște/ -eriște/ -iriște*, de obicei, pe cel de al doilea element din compus (*-ăr/ -er/ -ir + -iște*).

7. ASPECTE ORTOEPICE

Spre deosebire de împrumuturile discutate în acest studiu (care au, cu precădere, accentul pe secvența inițială a cuvântului, păstrând pronunția din limba de împrumut), derivatele cu sufixul *-iște* au accentul atât pe radical, cât și pe afix. Deși, în lucrarea *Sufixe românești*, G. Pascu menționează că sufixul *-iște* „se întrebunțează (de) cele mai adeseori sub forma neaccentuată” (Pascu 1916: 250), faptele de limbă înregistrate din sursele lexicografice dovedesc contrariul. Astfel, cele mai multe derivate cu sufixul *-iște* au accentul pe sufix. Ca excepție, se prezintă majoritatea derivatelor formate în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), care au, într-adevăr, accentul pe rădăcina cuvântului. Acestea însă sunt indiscutabil mai puține, în comparație cu derivatele create în secolele al XIX-lea – al XX-lea, unde prevalează accentuarea pe sufix.

Din materialul faptic prezentat, se observă că nu există o regulă ortoepică nici măcar în funcție de valoarea semantică a sufixului. Cu toate acestea, de la o ediție la alta a unor lucrări, s-au făcut modificări în încercarea de a uniformiza pronunția acestor lexeme. Spre exemplu, derivatul *trifoiște*, în DOOM (1982) și în DEX (1998), avea accentul pe radical (*trifoiște*), iar, în edițiile ulterioare, aceste surse (DEX 2009, DOOM 2005, DOOM 2021) recomandă accentuarea pe sufix (*trifoiște*).

Această modificare din DOOM trasează o tendință de accentuare pe sufix a derivatelor care exprimă „locul pe care se află o cultură, o plantație”. (V. DOOM 2005, DOOM 2021: *cânepiște, goruniște, păduriște, păpuriște, păpușoiște, pepeniște, porumbiște, pruniște, stejăriște*.) În pofida acestui fapt, se întâlnesc și derivate din categoria în discuție care au, în continuare, accentul pe rădăcina cuvântului (V. DOOM 2005, DOOM 2021: *barabuliște, iniște, jiriște, meiște, pomiște*; v. MDA: *fâniște, grâniște, grumbiște, năpiște, piciociște, piniște* etc.). În cazurile din urmă, probabil, uzul a determinat fixarea accentului pe radical, prin analogie cu pronunția din împrumuturile de tipul: *miriște, pájiște, séliște*.

Adesea, în situații similare, se întâlnesc cazuri de neconcordanță în accentuare, fie în aceeași sursă, fie la autori diferiți. De exemplu: *iniște* (DOOM 2021) vs *cânepiște* (DOOM 2021); *grâniște* (MDA) vs *grâiște* (DRAM).

Pe de altă parte, accentul recomandat pe sufix, în cazul derivatelor care exprimă „locul pe care se află o cultură, o plantație”, pare, uneori, mai puțin firesc (v.: *brădiște, buruieniște, fasoliște, ogoriște, orziște, ovăziște, păpușoiște, plopiște, salcâmiște, tutuniște, ulmiște* etc.). Simțind această disonanță, unii autori înregistrează asemenea lexeme cu accentul pe radical: *ariniște, cirreșiște* (DTLR^d), *baraboiște*

(MDA), *porúmbiște* (Scriban), *prúniște* (DLRLC, III) etc. Prin urmare, în multe cazuri, pronunția cu accentul pe radical pare a fi mult mai indicată.

Această abordare este valabilă și pentru alte clase semantice de derivate cu sufixul *-iște*. Astfel, numele de acțiune *alergăriște*, *pieiște* sau numele de instrumente *oloște*, credem, pot avea accentul pe radical: *alergăriște*, *pieiște*, *oloște*.

Reieșind din problemele ortoepice semnalate, ar fi binevenită o tratare exhaustivă a acestei categorii de derivate în lucrările normative (chiar dacă majoritatea acestor lexeme reprezintă regionalisme, care, de regulă, nu sunt incluse în îndreptare ortoepice), încercându-se fie să se recomande un tipar de pronunție (în funcție de sensul sufixului), fie să se trateze fiecare lexem în parte.

8. CONCLUZII

În această lucrare, ne-am propus să facem o inventariere cât mai riguroasă a derivatelor cu sufixul *-iște* din limba română, înregistrând, astfel, peste 160 de lexeme.

Sufixul *-iște* din limba română are origine slavă. Derivatele cu acest sufix s-au creat după model slav, urmând structura împrumuturilor din slava veche, din bulgara veche sau din limbile slave moderne.

Afixul *-iște* este un sufix substantival, participând exclusiv la crearea substantivelor feminine.

Primele derivate cu sufixul *-iște* pe teren românesc datează din secolul al XVI-lea, sufixul fiind neproductiv în această etapă și relativ activ în limba din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea. Perioada cea mai productivă a sufixului *-iște* o constituie secolele al XIX-lea – al XX-lea. În limba română actuală, afixul este totalmente neproductiv. Cu atât mai mult, acesta a devenit inactiv în lexemele existente deja în limbă, valoarea lui fiind înlocuită de sufixe sinonime ca: *-iș*, *-ărie*, *-et* etc. De exemplu:

-iș pentru *-iște*: *mestecăniș* pentru *mestecăniște*, *rămuriș* pentru *rămuriște*, *rogoziș* pentru *rogoziște*, *salcâmiș* pentru *salcâmiște*, *stejăriș* pentru *stejăriște*, *zmeuriș* pentru *zmeuriște*;

-ărie pentru *-iște*: *cireșărie* pentru *cireșiște*, *curpănărie* pentru *curpeniște*, *fasolărie* pentru *fasoliște*, *orzărie* pentru *orziște*, *plopărie* pentru *plopiște*, *porumbărie* pentru *porumbăriște*, *tutunărie* pentru *tutuniște*;

-et pentru *-iște*: *brădet* pentru *brădiște*, *făget* pentru *făgiște*, *frăsinet* pentru *frăsiniște*, *nucet* pentru *nuciște*, *pomet* pentru *pomiște*, *prunet* pentru *pruniște*, *ulmet* pentru *ulmiște* etc.

În limba română standard, în afară de lexemele cu sensul „loc, plantație”, se folosesc destul de puține derivate din această clasă (v. *liniște*, *priveliște*). Majoritatea derivatelor cu sufixul *-iște* sunt astăzi învechite sau regionale.

Din punct de vedere ortoepic, derivatele cu sufixul *-iște* au caracter eterogen. Astfel, marea parte a derivatelor formate în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea) au accentul pe rădăcina cuvântului, aidoma împrumuturilor. În schimb, derivatele create în secolele al XIX-lea – al XX-lea au, cu precădere, accentul pe sufix.

ABREVIERI

anat. = anatomie
 antrop. = antroponim
 bg. = bulgară
 bot. = botanică
 entom. = entomologie
 geogr. = geografie
 hip. = hipocoristic
 iht. = ihtiologie
 înv. = învechit
 n. com. = nume comun
 pl. = plural
 reg. = regionalism
 s.f. = substantiv feminin
 sg. = singular
 slv. = slavonă
 srb. = sârbă
 top. = toponim
 ucr. = ucraineană
 var. = variantă
 v. sl. = vechea slavă

DICȚIONARE

- CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I–II, București, Editura „Cartea Românească” S. A., 1931. *I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi (Literele A–O)* de I.[on]-Aurel Candrea; *II: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi (Literele P–Z)* de I.[on]-Aurel; *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu.
- Ciorănescu = Alejandro Cioranescu [Alexandru Ciorănescu], *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de La Laguna, Secretariado de Publicaciones, 1966.
- DA = *Dicționarul limbii române* (sub conducerea lui Sextil Pușcariu). Tomul I. Partea I. *A–B*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II. *C*, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I. *D–De*, București, „Universul”, Întreprindere Industrială a Statului, 1949; [Fascicula II. *De–Deșina*; 1948]; Tomul II. Partea I. *F–I*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I. *J–Lacustru*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II. *Ladă–Lepăda*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III. *Lepăda–Lojniță*, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1948.

- DCR³ = Florica Dimitrescu, Alexandru Ciolan, Coman Lupu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a III-a, București, [Editura] Logos, [2013].
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I–II. I: A–B. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Red. resp.: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei], București, Editura Academiei Române, 2011; II: *Litera C. Partea 1. Ca–Cizmă*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Coord.: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei], București, Editura Academiei Române, 2015; Partea a 2-a *Clac–Cyborg*. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. [Coord.: Ion Giurgea și Cristian Moroianu], București, Editura Academiei Române, 2018.
- DEX (1998) = *Dicționarul explicativ al limbii române*, [Coord. Ion Coteanu, Lucreția Mares], ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- DEX (2009) = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, tiraj nou, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, [Coord. Eugenia Dima], Chișinău, Arc & Gunivas, 2007.
- DI = *Dicționar invers*, București, Editura Academiei Române, 1957.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, vol. I–XIX, ediție anastatică, București, Editura Academiei Române, 2010.
- DLRLC = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I–IV, Academia Republicii Populare Române, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, I: (A–C) 1955; II: (D–L) 1956; III: (M–R) 1957; IV: (S–Z) 1958.
- DOOM (1982) = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, (red. resp. Mioara Avram), București, Editura Academiei, 1982.
- DOOM (2005)/ DOOM (2021) = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, ediția a II-a/ a III-a, revăzută și adăugită. [Coord. Ioana Vintilă-Rădulescu], București, [Editura] Univers Enciclopedic, 2005/ 2021.
- DRAM = Dorin Ștef, *Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș*, ediția a III-a (revăzută și adăugită), Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015.
- ICSO = Ana-Maria Barbu, Blanca Croitor, Anabella-Gloria Niculescu-Gorpin, Carmen-Ioana Radu, Monica Vasileanu, *Inventar de cuvinte și sensuri noi atestate în mediul on-line*, vol. I, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Academiei Române, 2020.
- MDA = *Micul dicționar academic*, vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, 2002, 2003, 2003.
- MDCRA = Blanca Croitor, *Dinamica vocabularului limbii române. Mic dicționar de cuvinte recent atestate*, București, Editura Universității din București, 2022.
- NDU = Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*, București – Chișinău, [Editura] Litera Internațional, 2006.
- Scriban = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme), edițiunea întâia, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- Семенов = А. В., Семенов, *Этимологический словарь русского языка. Русский язык от А до Я*, Издательство „ЮНБЕС”, Москва, 2003.
- Старобългарски речник*, том. I: A–H; том. II: O–У. Редакционна колегия: А. Давидов, Д. Иванова-Мирчева, Ж. Икономова, Българска Академия на науките, Институт за Български Език, Издателство „Валентин Траянов”, София; I: 1999; II: 2009.
- Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки, Э. Благовой, Издательство “Русский язык”, Москва, 1994.
- TDRG = Dr. H. [= Heimann (Hariton)] Tiktin, *Dicționar român-german de ...*, vol. I–III, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch von ...*, band I–III. Operă tipărită cu cheltuiala statului. Auf Staatskosten gedruckt. București, Imprimeria Statului, Bukarest, Staatsdruckerei; I: 1903; II: 1911; III: 1924.

BIBLIOGRAFIE

- Croitor (2020) = Blanca Croitor, *Sufixele în limba română actuală. Formații recente*, Editura Universității din București, 2020.
- Densusianu (1929) = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, București, Institutul de Filologie și Folklor.
- DTLR^d (2008) = Cristina Florescu (coord.), Elena Dănilă, Laura Manea, Marius-Radu Clim, *DTLR^d. Bază lexicală informatizată. Derivate în -ime și -iște* (Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 85–112; 113–127; 173–354.
- Form. Cuv. (XVI–XVIII)* (2007) = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coord.: Magdalena Popescu-Marin; red.: Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Rodica Ocheșeanu, Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Academiei Române.
- Mihăilă (2002) = G. Mihăilă, *Contribuții la etimologia limbii române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic. [Publicate în reviste între 1972 și 2000] (Etymologica 15).
- Nestorescu (2006) = Virgil Nestorescu, „Aspecte ale formării cuvintelor în limba română veche (sec. XIV–XVI)”, în Virgil Nestorescu, *Din viața cuvintelor românești*, București, Editura Academiei Române, p. 17–64.
- Pascu (1916) = G. Pascu, *Sufixele românești*, București, Librăriile Socec & Co.
- Pașca (1948) = Ștefan Pașca, „Contribuții toponomastice”, în *Dacoromania*, XI, p. 60–102.
- Petrovici (1970) = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, Editura Academiei.
- Philippide (1894) = Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*, vol. I: *Principii de istoria limbii*, Iași, Tipografia Națională.
- Rosetti (1943) = Al. Rosetti, *Gramatica limbii române*, București, Editura „Universul”.
- Sădeanu (1962) = Florența Sădeanu, „Sufixele colective din limba română. Cu specială privire asupra repartiției lor”, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, p. 41–81.

ASPECTS OF THE DERIVATION WITH THE SUFFIX –IȘTE

Abstract

In this paper, I aimed to make a very rigorous inventory of derivatives with the suffix *-iște* from the Romanian language, thus recording over 160 lexemes.

The suffix *-iște* in Romanian has Slavic origins. Derivatives with this suffix were created according to the Slavic model, following the structure of borrowings from Old Slavic, Old Bulgarian, or modern Slavic languages. The affix *-iște* is a substantive suffix, participating exclusively in the creation of feminine nouns.

The first derivatives with the suffix *-iște* in Romanian date back to the 16th century, the suffix being unproductive at this stage and relatively active in the language in the 17th – 18th centuries. The most productive period of the suffix *-iște* is the 19th – 20th centuries. In the current Romanian language, the affix is totally unproductive. Moreover, it has become inactive in the lexemes already existing in the language, its value being replaced by synonymous suffixes such as: *-iș*, *-ărie*, *-et*, etc.

Most derivatives with the suffix *-iște* are today old or regional.

PATTERNS AND FORMATION OF SURFING TERMINOLOGY IN ROMANIAN

CRISTINA VARGA*, ANDREEA-VICTORIA GRIGORE**

* Babeş-Bolyai University, Faculty of Letters

cristina.varga@ubbcluj.ro

** University of Bucharest, Faculty of Letters

victoria.grigore@unibuc.ro

Keywords: *terminology, surfing, emergent terminologies, terminological patterns, formation of terms.*

Cuvinte-cheie: *terminologie, surf, surfing, terminologii emergente, structuri terminologice, formarea termenilor.*

INTRODUCTION

Emerging specialized languages reveal themselves to be sometimes highly complex in structure, and therefore cannot be fully described in a single study. This paper advances on a research previously carried out regarding the emergent terminology within the field of surfing (Varga&Grigore 2024), terminology that reveals the unexpected capacity of the Romanian language to integrate and create terms in a sports field that is not widely practiced in our country. It carries on the insights provided by data previously published, which showed that even though surfing is not very well known to the general Romanian public, the language of this sport consists of a majority of 67% Romanian terms, while only 33% of the terminology inventory is formed of Anglicisms. Furthermore, it was possible to establish in the same study that 56.44% of the Anglicisms have at least one equivalent in Romanian, indicating a highly dynamic language that adapts to new realities.

With regard to the structure of the specialized language of surfing, the research undertaken has illustrated with examples that there are categories of complex terms such as: Anglicisms, Romanian terms, orthographic and morphological adaptations of Anglicisms, and hybrid terms. These terms demonstrate different levels of integration of Anglicisms into the Romanian language. A further aspect that has already been studied includes hybrid terms, representing 8.28% of the terminological inventory, and numeral-containing terms, representing 1.66% of the surfing language. All these data point to the current state of the specialized language of surfing in

SCL, LXXVI, 2025, nr. 2, Bucureşti, p. 259–278

DOI: 10.59277/SCL.2025.2.07

Romanian, although they are partial and need to be completed in order to provide a comprehensive overview of this linguistic phenomenon.

Taking as a starting point the data already published, in the present paper, our main goal is to focus on the different means of lexical enrichment within the language of surfing. At the outset, particular attention will be given to the internal means, after which the discussion will turn to the external means, namely, recent borrowings from English. Attention will then shift to Romanian terms already established in the language that have either been transferred from other specialized domains—some closely, others only tangentially related to surfing—or have only recently acquired surfing-specific meanings. Finally, the study will examine several terminological locutions, which have also developed specialized meanings within the surfing domain. As will be shown, the terminology employed in Romanian surfing offers valuable insights for the present paper, from both quantitative and qualitative perspectives.

Bearing in mind that this article elaborates on the description provided in a previously published study (Varga&Grigore 2024), the same theoretical framework will be used, namely: Guilbert (1973, 1974); Rey (1976); Boulanger (1979a, 1979b); Diki-Kidiri&Joly&Murcia (1981); Tournier (1990); Ciobanu (1996); Avram (1997); Humbley (2000); Pruvost&Sablayroles (2003); Gómez Capuz (2004, 2009); Díaz Hormigo (2007); Guerrero Ramos (2013); Llopart Saumell&Freixa Aymerich (2014); Vega Moreno (2016); Sablayroles (2019); Varga (2024).

The authors address this study to terminologists, translators, professional interpreters, professors, and students interested in the subject of emerging terminology in the world of sports in Romanian.

THEORETICAL FRAMEWORK

The present study is based on the idea that language is constantly evolving in response to the communicative needs of speakers. Therefore, language innovates, creates, and assimilates lexical units that reflect the realities of the time, namely, events such as social movements, pandemics, wars, technological advances, activities, sports, and so on. When they occur in a specialized field, these events have an impact on the vocabulary of a given professional group, leading to the creation of new, implicitly neological, terminological units, representing, from a linguistic point of view “une unité nouvelle de nature lexicale, dans un code linguistique défini” (Rey 1976: 4).

The internal and external means of vocabulary enrichment involved in the development of specialized languages are based on concepts such as *linguistic borrowing* and *typology of neologisms*. *The linguistic borrowings* are defined from many theoretical perspectives, including: “unidad léxica tomada de otro sistema lingüístico” (Vega Moreno 2016: 283), that considers borrowing as an element

belonging to a linguistic system, a movable element that can be taken up and adapted by the speaker of a particular language, perspective enhanced by Gómez Capuz (2009): “elemento lingüístico apunta a la idea de la transferencia directa de un elemento de una lengua a otra”.

As far as *the typology of neologisms* is concerned, one of the most relevant categories is that of linguistic borrowings, of which, currently, in the Romanian language, the most noticeable are Anglicisms. Even though their presence is recognizable in written and spoken Romanian today, their linguistic emergence was already spotted a century and a half ago (Avram 1997: 7). Nevertheless, it was not until the 1960s that the first linguistic studies on Anglicisms in Romanian were published, and along with these, the first definitions of Anglicisms in our specialized literature. In the present work, the definition of Anglicism given by Avram (1997: 8) will be taken into account: “a linguistic unit (not only a word, but also a formant, phraseological expression, meaning, or grammatical construction)... of English origin”.

Needless to say, once in use in Romanian, most Anglicisms will eventually be adapted by speakers over time to fit the language system. Thus, depending on the features that an Anglicism acquires through its use in Romanian, its degree of assimilation or fixation in the language can be assessed, including spelling adaptation, phonological/semantic adaptation, hybridization, and so on. Those Anglicisms that are not assimilated will eventually be replaced by other competing terms and will cease to be used by speakers, whereas a small number of Anglicisms will retain their original form and only when this is compatible with the pronunciation, spelling, and the grammatical system of the Romanian language.

A comprehensive description of neologisms’ assimilation into a language (i.e., as a three-stage process) is provided by Gómez Capuz (2004: 14-27). The first stage, *linguistic implantation*, is illustrated by the occasional and isolated use of foreign terms by speakers who do not have an equivalent terminological unit in their language. These terminological units need to be explained because they are not always understood by speakers; at this stage, a linguistic borrowing may lose some of its original connotations. The second stage involves *the formal adaptation* of linguistic borrowings, namely, orthographic, phonetic, morphological, and semantic assimilation. During this stage, linguistic borrowings can become specialized or lead to the creation of new terms. In the author’s view, the third stage is the one at which a lexical unit is perfectly adapted to the language into which it has been implanted and becomes productive, being able to generate new terms through derivation or syntagmation.

As regards the structure of neologisms, it is noteworthy the typology proposed by Maria Teresa Cabré Castellví (2006). The author distinguishes the following categories of terminological neologisms: *formal neologisms* (suffixation, prefixation, syntagmation, cultured syntagmation, lexicalization, syntactic conversion, phrase, acronym, abbreviation, and variation), *syntactic neologisms*, *semantic neologisms*, and *borrowings*.

The present paper will develop within this theoretical framework and will continue the analysis of different classes of surfing terms. The resulting typological classification will illustrate the ways in which Romanian accommodates and reshapes emergent terminologies.

METHODOLOGICAL ASPECTS

The methodology of research employed in this paper consists of a process comprising several stages of work. First, the terminology inventory was drawn from the glossary of *Vocabulaire panlatin du surf* (Labadie&Sauvage 2024), whose initial list of 174 French terms was compiled by terminologists of the Délégation générale à la langue française et aux langues de France. This inventory was based on a French text corpus developed in collaboration with World Surf League head judges, former editors-in-chief of *Surf Session Magazine*, and professional surfers (Labadie&Sauvage 2024: 4). The 174-term list in the primary working language was then supplemented with equivalents in several Romance languages (Castilian, Catalan, Galician, Italian, Portuguese, and Romanian), as well as English as a contrastive language. These equivalents were provided by members of the Panlatin Terminology Network (REALITER), who contributed to the project.

The terminological equivalents in Romanian were documented on the basis of a corpus which included authentic and thematically representative texts written in Romanian and focused on this subject area. The texts which form the documentation corpus of surfing terms were mostly electronic documents covering a wide variety of text genres, such as: press releases, sports commentary, surfing courses, surfing school websites, blogs of professional surfers, travel company websites, and sports equipment catalogs. A significant number of terms of a general nature, already documented in Romanian, were available in the second edition of *The Explicative Dictionary of Romanian* (Ro. *Dicționar explicativ al limbii române*, DEX₂).

In this paper, each surfing term has been examined from a structural and formation viewpoint, using the abovementioned theoretical framework, which defines and classifies neologisms (Rey 1976; Avram 1997; Gómez Capuz 2004; Cabré Castellví 2006; Díaz Hormigo 2007: 33-54, and Guerrero Ramos 2013: 119-120).

TERMINOLOGICAL ANALYSIS

Building on the theoretical framework outlined earlier, this study proceeds with the analysis of the Romanian inventory of surfing terms. The analysis begins with internal processes, then moves on to recent English borrowings, followed by established Romanian terms that have been transferred from other fields or have

recently gained surfing-specific meanings. Lastly, it considers several terminological locutions that have developed specialized uses in this domain.

To illustrate the findings more clearly, the paper will provide examples following the model devised in Varga&Grigore (2024: 208-222). Due to space constraints, three examples will be presented for each category and/or subcategory. Nevertheless, in cases where a category or subcategory contains fewer than three terms, all available terms will be listed¹.

Moreover, the surfing terms will be accompanied by their specialized English equivalents. All English equivalents will be taken from *Vocabulaire panlatin du surf*, whose development, as noted above, stemmed from collaboration between terminologists and various surfing experts (Labadie&Sauvage 2024: 4).

Since most surfing terms belong to the lexical and grammatical class of nouns, their gender will be indicated in brackets, using the abbreviations *m.n.* (masculine noun), *f.n.* (feminine noun), and *n.n.* (neuter noun), in accordance with the Romanian language system. To a lesser extent, some surfing terms appear as verbs, adjectives, or locutions. In these cases, grammatical information will be marked as *v.*, *adj.*, or *loc.*, following the notations used in the Panlatin glossary.

In the course of elaborating the Panlatin surf glossary (Labadie&Sauvage 2024), a total of 302 Romanian terminological variants were recorded as equivalents for the 174 English source units. The disparity between source and target inventories can be explained by the distribution of correspondences: while 80 units are represented by a single Romanian equivalent, the remaining 222 exhibit intralinguistic variation, with two or more competing forms attested for the same conceptual unit.

Of these 302 units, no fewer than 142 result from internal processes of vocabulary enrichment. These terms and variants account for 47.02% of the total, that is, nearly half of all Romanian units (see *Figure 1. Surfing terms*). With regard to external processes of lexical expansion, 107 Anglicisms represent 35.43%, or roughly one third of the total. This distribution can be readily attributed to an extralinguistic factor, namely, the fact that surfing originated in the Anglo-American cultural space, which makes the high proportion of Anglicisms unsurprising.

In addition, Romanian surfing terminology includes 30 Romanian terms originating from other specialized domains (which are more or less related to surfing), along with 11 semantic neologisms and 12 syntagmatic neologisms. These categories represent 9.93%, 3.64%, and 3.97% of the total inventory, respectively. When combined with the 142 terms and variants that exemplify internal enrichment, the total reaches 195 units, or 64.57%. Taken together, these figures indicate a considerable effort on the part of the Romanian language to accommodate the conceptual universe of surfing through its own resources.

¹ Even though this paper discusses only a limited set of examples, the complete inventory of Romanian surfing terms is available for consultation on the website of the French Ministry of Culture (<https://www.culture.fr/franceterme/Nos-publications/Sports-olympiques-et-paralympiques/Voculaires-panlatins-langues-romanes-et-basque>).

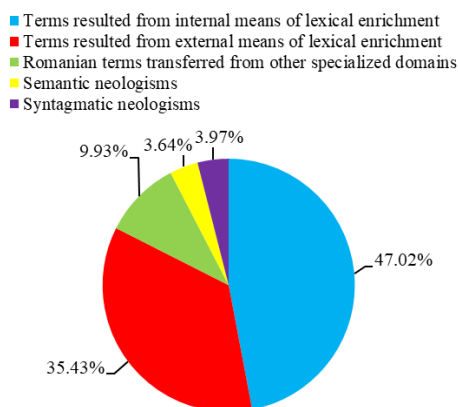

Figure 1. Surfing terms.

1. INTERNAL MEANS OF LEXICAL ENRICHMENT

Within the category of 142 terms formed through internal means, the analysis identified examples illustrating *primary*, *secondary*, and *mixed* methods of lexical expansion. The former methods comprise subtypes such as *derivation*, *syntagmation* (Cabr  Castellví 2006: 231), and *conversion*, whereas the latter two categories are each limited to a single subtype—*shortening* and *abbreviation*, respectively. Given that the inventory includes only one case of shortening and two of abbreviation, it can be observed that 139 terms, representing 97.88%, stem from the primary processes of lexical enrichment (see Figure 2. *Primary means of lexical enrichment*). More precisely, 1 is a derived term (0.72%), 137 are syntagms (98.56%), and 1 is the result of conversion (0.72%). With respect to parts of speech, all terms are nouns except for the one derived through conversion, which is an adjective.

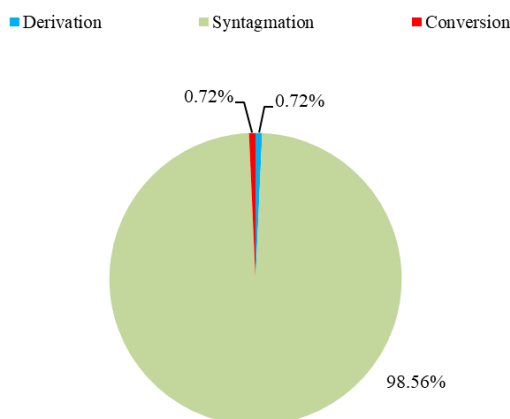

Figure 2. Primary means of lexical enrichment.

1.1. Primary means of lexical enrichment

1.1.1. Derivation

Derivation is not a particularly productive means of lexical enrichment in Romanian surfing terminology, being represented by only a single example: *surfist* (m.n.) and its feminine counterpart *surfistă* (f.n.), both meaning “surfer” in English. Despite this singular occurrence, it is worth mentioning that the term (formed through suffixation) designates a key concept within the lexicon—namely, the individual (whether a professional athlete or a talented amateur) who performs various artistic maneuvers while riding the waves.

The formation of *surfist* is due to the Romanian agentive suffix *-ist*, a highly productive morphological marker used to designate practitioners of activities or professions, as well as supporters of ideologies or sports clubs (e.g., *tractorist* “a person who uses a tractor”, *gândirist* “an adherent of the Romanian Gândirist literary movement”, *rapidist* “a supporter of the Romanian football team Rapid București”). Accordingly, through its derivational suffix, *surfist* follows a native morphological pattern.

1.1.2. Syntagmation

With 137 instances recorded in the inventory, representing 98.56% of the 139 terms, *syntagmation* emerges as the most productive internal means of vocabulary enrichment within Romanian surfing terminology. This productivity also translates into a high diversity of patterns of organization: the analysis identified 23 distinct types, although syntagmatic terms are not evenly distributed among them. Out of the 23 patterns, 17 are based on internal morphological syntagmation—some incorporating syntactic elements such as prepositions or genitives and thus having a primary status, while others represent secondary patterns derived from the primary ones. The remaining 6 patterns are hybrid forms that involve Anglicisms.

With regard to the patterns based on internal morphological syntagmation, the most productive primary pattern is *noun + preposition + noun in the accusative*, which accounts for 40 examples. This large category further subdivides by preposition, yielding seven subclasses determined by the specific preposition employed. The most frequent are *de* (“of”, 24 instances), *în* (“in”, 5 instances), and *pe* (“on”, 4 instances). In contrast, *cu* (“with”), *dinspre* (“from, out of”), and *pentru* (“for”) are less frequent, each occurring only twice. Even rarer is *din* (“from, of”), which appears in a single instance.

What is particularly noteworthy is that each preposition conveys a distinct semantic value, which is subsequently extended to the entire structure. *De* encodes several relations: type – *coadă de liliac* (“bat, star tail”, f.n.), *coadă de pește*

(“fish”, f.n.), *serie de valuri* (“set”, f.n.); location – *val de plajă* (“beach break”, n.n.), *val de recif* (“reef break”, n.n.), *zonă de spargere* (“impact zone”, f.n.); and purpose – *frânghie de tractare* (“tow rope handle”, f.n.), *responsabil de clasamente* (“tabulator”, m.n.), *zonă de concurs* (“competition zone”, f.n.).

The threefold semantic range characterizing the preposition *de* is not observed in the case of the next two most frequent prepositions, *în* and *pe*, each of which is restricted to either a locative or a manner interpretation. The former preposition indicates location, as in *răsucire în aer* (“air reverse”, f.n.) or *surfing în butoi* (“tube riding”, n.n.), or manner, as in *surf în genunchi* (“kneeboarding”, n.n.), *surfing în genunchi* (“kneeboarding”, n.n.), and *surfer în tandem* (“tandem surfer”, m.n.). The latter preposition is primarily locative, a usage exemplified by the term *răsucire pe val* (“slash back, slashback”, f.n.). Nevertheless, syntagmatic terms such as *surf pe burtă* (“bodysurfing”, n.n.), *surfing pe burtă* (“bodysurfing”, n.n.), and *surf pe plajă* (“skimboarding, skimming”, n.n.) highlight its manner interpretation.

Concerning the remaining four prepositions (*cu*, *dinspre*, *pentru*, and *din*), the analysis shows that each is associated with a specific semantic value. *Cu* is related to equipment features, as in *frânghie cu mâner* (“tow rope handle”, f.n.) and *surf cu velă* (“windsurfing”, n.n.). By comparison, *dinspre* is confined to directional descriptors of wind, exemplified by the syntagmatic terms *vânt dinspre mare* (“onshore, on-shore”, n.n.) and *vânt dinspre uscat* (“offshore”, n.n.). The preposition *pentru* again conveys purpose, as illustrated by *loc pentru surf* (“spot”, n.n.) and *placă pentru acrobații* (“wakeskate board”, f.n.). Finally, *din*, attested only once, is nonetheless notable, since the unit *vâslitul din picioare* (“standup paddleboarding, SUP, paddling”, n.n.) expresses manner.

There are 5 secondary patterns of organization derived from the primary pattern *noun + preposition + noun in the accusative*, comprising a total of 12 syntagmatic terms. Displaying varying degrees of complexity, these patterns signal domain specificity and revolve around a noun functioning as the head of the entire noun phrase, regardless of its internal structure.

The most productive secondary pattern is *noun + preposition + noun in the accusative + preposition + noun in the accusative*. With 6 occurrences, this pattern is characterized by additional prepositional phrases—most often introduced by *de*—that express various meanings, such as feature, in *val în formă de A* (“A Frame”, n.n.), location, in *placă de surf pe plajă* (“skimboard”, f.n.), or typology, in *producător de plăci de surf* (“shaper”, m.n.).

Apart from being derived from a primary pattern, the next 2 patterns share a similar frequency in Romanian surfing terminology, each being represented by 2 instances. The syntagmatic terms exemplifying the pattern *noun + preposition + noun in the accusative + adjective* are differentiated by the preposition selected—either *cu*, as in *surf cu tractare motorizată* (“tow-in surfing”, n.n.), or *pe*, as in *surfing pe valuri mari* (“big wave surfing”, n.n.). These syntagms convey, respectively, the semantics of instrument + feature and location + feature.

The criterion of the preposition that individualizes the syntagm is also preserved in the secondary pattern *noun + preposition + noun in the accusative + noun in the genitive*. The only notable difference lies in the choice of prepositions, which in this case are *la* (“at”), as in *înțoarce la baza valului* (“bottom turn”, f.n.), and *pe*, as in *înțoarce pe creasta valului* (“top turn, off the top”, f.n.). Semantically, both syntagmatic terms provide precise locational descriptions, referring to maneuvers and wave morphology.

The last 2 derived patterns of organization are characterized by low productivity, as each is represented by only 1 instance. The pattern *noun + preposition + numeral + preposition + noun in the accusative* is illustrated by *rotire de 360 de grade* (“forward spin 360, 360°, belly”, f.n.), which illustrates standard measurement expressions in Romanian. By contrast, the pattern *noun + preposition + preposition + noun in the accusative*, exemplified by *trecere pe sub val* (“duck dive”, f.n.), demonstrates how the stacking of prepositions (i.e., *pe sub*) indicates a locative meaning, precisely marking the surfer’s trajectory beneath the surface of the wave.

The second most productive primary pattern of organization is *noun + adjective*, attested in 30 instances. This high number is of no surprise bearing in mind that it follows the typical Romanian attributive construction where the adjective is postposed after the noun, which functions as the head of the entire construction, and it agrees in gender, number and case with the noun. As a matter of fact, 21 syntagmatic terms are feminine singular, such as *coadă ascuțită* (“pin tail”), *manșă decisivă* (“surf-off”), or *margină rotundă* (“soft rail”), only 1 is feminine plural, namely, *aripioare duble* (“twin fin”), while 8 are neuter singular, such as *surf acrobatic* (“wakesurfing”), *val îndepărtat* (“outside”), or *vârf rotunjit* (“rounded pin”).

From a semantic perspective, 5 of the syntagms denote parts of equipment, such as *aripioară unică* (“single fin”, f.n.), *înotătoare dublă* (“twin fin”, f.n.), and *înotătoare simplă* (“single fin”, f.n.). These syntagmatic terms illustrate two successive internal means of lexical enrichment: first, derivation, second, syntagmation. For instance, *aripioară* (plural *aripioare*, see above) is a diminutive of *aripă* (“wing”), whereas *înotătoare* is derived with the instrumental suffix *-tor*.

The same two-phase process applies to *rotire dublă* (“720”, f.n.). Although this term does not designate a piece of equipment but rather an artistic maneuver performed on the board, it was initially formed through derivation—with the addition of the abstract suffix *-(i)re*—and only later through syntagmation, by attaching the adjective *dublă*.

Another 5 syntagmatic terms describe wave characteristics. Some of them originate in fields closely related to surfing, as in *val mic* (“inside”, n.n.), a term also used in ocean and maritime navigation, while others are specific to surfing, such as *val moale* (“weak wave”, n.n.) and *val tubular* (“barrel”, n.n.).

Of particular interest are the 7 syntagmatic terms that denote tail shapes and the 2 that refer to types of boards. The first subcategory includes *coadă asimetrică* (“asymmetrical tail”, f.n.), *coadă pătrată* (“square tail, chop tail”, f.n.), and *coadă*

rotundă (“round tail”, f.n.). Other relevant examples within this group are the 3 homonyms expressed by *coadă rotunjită* (“rounded square”, “squash tail”, “thumbnail”, f.n.), which designate different board types whose tails are shaped as rounded square, squash, or thumbnail. The second subcategory includes 2 homonyms, that is, *placă bidirecțională*¹ (f.n.), meaning “a twin-tip board”, and *placă bidirecțională*² (f.n.), meaning “a wakeboard”.

Finally, 10 syntagmatic terms denote states or qualities. Representative examples include *manșă decisivă* (“surf-off”, f.n.), *mare calmă* (“glassy”, f.n.), and *vestă gonflabilă* (“inflatable life vest”, f.n.). Another significant example is *rășină epoxidică* (“epoxy”, f.n.), which illustrates a specific case in which the adjective identifies the chemical nature of the substance. This syntagmatic term highlights the adaptability of Romanian morphological processes in accommodating specialized terminology.

The primary pattern of organization *noun + adjective* further develops into 2 secondary patterns. Apart from their common origin, both derived patterns share a similar level of productivity, each being represented by only 2 syntagms in Romanian surfing terminology—a detail that suggests their limited integration into the language (Gómez Capuz 2004: 14-27). On the one hand, the secondary pattern *noun + adjective + preposition + noun in the accusative* appears in the pair *Liga Mondială de Surf* (“WSL, World Surf League”, f.n.) and *Liga Mondială de Surfing* (“WSL, World Surf League”, f.n.), where the nouns preceded by the preposition *de* function as modifiers, adding domain specificity. On the other hand, the secondary pattern *noun + adjectival syntagm* occurs in the pair *val dinspre dreapta* (“right”, n.n.) and *val dinspre stânga* (“left”, n.n.), in which the prepositional phrase introduced by *dinspre* denotes direction.

The third most productive pattern of organization is *noun + noun in the genitive*, identified in 11 instances. These genitival constructions are built around a head noun whose genitival determiner conveys two main types of relational semantics. On the one hand, in 5 syntagms belonging to this category, the semantic relation is part-whole, since the head noun refers to a part of the wave that is metaphorically associated with the human or animal body, such as *buză a valului* (“lip”, f.n.), *coamă a valului* (“shoulder, face”, f.n.), *creastă a valului* (“peak”, f.n.). On the other hand, in another 4 syntagms, the semantic relation is typological, as illustrated by *director al competiției* (“competition director, contest director”, m.n.) and its feminine counterpart *directoare a competiției, președintele juriului* (“head judge”, m.n.), and *responsabil al competiției* (“beach marshal”, m.n.).

Unlike the previously discussed items, which remain relatively flexible and not fully stabilized in usage, the term *neacordare a priorității* (“interference penalty”, f.n.) marks a change in approach. This syntagmatic term is a well-established structure in Romanian, as it occurs not only in surfing terminology but also in broader contexts related to transportation and traffic regulation. It denotes the act of failing to yield the right of way—a meaning extended to describe specific situations in surfing.

Nonetheless, this category also includes the syntagm *retragere a valului* (“backwash”, f.n.). Although its literal translation is “retreat of the wave”, it actually designates a specific type of wave—one that, after breaking, moves back toward the open sea and meets another wave coming from the opposite direction². The corresponding terms in other Romance languages, such as Castilian (*ola de resaca*), Catalan (*onada de ressaca*), and Galician (*contraonda*, *onda de resaca*), used in different regions of Spain where surfing is highly popular, confirm this interpretation. The absence of a similar lexical pattern in Romanian (i.e., *retragere a valului* “retreat of the wave”) suggests that its surfing terminology is still in an emergent stage and that it remains uncertain whether *retragere a valului* will eventually stabilize in the language or gradually fall out of use.

The fourth most productive pattern of organization is *noun + noun*, attested in 6 instances. Within this category, a further subdivision is necessary to distinguish between the two types of syntagmation processes: *parataxis* and *hypotaxis*.

Formed through parataxis, the term *arbitru-șef* (“head judge”, m.n.) is a hyphenated syntagm in which the two nouns are coordinated or juxtaposed, with the hyphen signaling a close lexical bond. In contrast, the remaining 5 syntagms are formed through hypotaxis, followed by the ellipsis of a preposition, presumably *de* (“of”) or *pentru* (“for”), as in *ceară surf* (“surfboard wax, surfwax”, f.n.), *încălțăminte surf* (“wakeboarding boots”, f.n.), and *pieptene ceară* (“wax comb”, m.n.). In other words, even if the nouns appear juxtaposed, the second noun is semantically subordinated to the first. Moreover, it may be assumed that the prepositions were omitted for reasons of linguistic economy.

While the syntagmatic term formed through parataxis clearly expresses a typological relation, the syntagms based on hypotaxis present a certain degree of ambiguity. The omission of the preposition renders it difficult to determine the precise semantic relation, as both a typological and a purposive interpretation remain equally plausible.

Although recorded in only a few instances, the primary pattern *noun + noun* develops 2 secondary patterns: *noun + noun + preposition + noun* and the more complex *noun + noun + noun + preposition + noun in the accusative*. Each of these derived patterns is represented by a single syntagm in Romanian surfing terminology. The former is exemplified by *ceară placă de surf* (“surfboard wax, surfwax”, f.n.), which extends the previously discussed syntagm *ceară surf* (“surfboard wax, surfwax”, f.n.), formed through hypotaxis followed by the ellipsis of a preposition. In contrast to its simpler counterpart, the syntagmatic term under discussion specifies more precisely the function of the wax used in surfing—namely, improving the surfer’s grip on the board while riding the waves. The latter derived pattern is illustrated by *operator computer tabelă de marcaj* (“scoring computer operator”, m.n.) and its feminine counterpart *operatoare computer tabelă*

² « Vague qui, après son déferlement, repart vers le large et rencontre une autre vague arrivant dans le sens opposé » (Labadie&Sauvage 2024: 29, s.v. *retour de vague*).

de marcaj. Despite the omission of the preposition that would definitively clarify the semantics of this extensive syntagm, it most plausibly expresses a typological relation, denoting a certain computer operator responsible for managing the scoring table.

In addition to the 4 primary patterns of organization analyzed thus far, 3 others are worth mentioning, each revolving around a noun that functions as the head of the syntagmatic term. These patterns are characterized by low frequency in Romanian surfing terminology, the absence of derived forms, and their primarily typological meaning. They include *noun + numeral* (with 2 recorded examples), *noun + adverb*, and *noun + conjunction + noun*, each illustrated by a single instance.

Regarding the *noun + numeral* pattern, the 2 recorded syntagms are *rotire 540* (“540”, f.n.) and *rotire 720* (“720”, f.n.). Both are based on the feminine abstract noun *rotire* (itself a derived term, as previously discussed), to which the numerals 540 and 720 were added. The numerals serve as modifiers of the noun, designating standardized types of maneuvers. From a grammatical perspective, the numerals remain uninflected and function as quantitative markers, a practice commonly found in sports terminology, particularly in gymnastics (see Varga&Grigore 2024: 222).

As for the other 2 primary patterns—those in which the noun is accompanied by either an adverb or a conjunction followed by another noun—the syntagmatic terms exemplifying them are semantically transparent: *salt înapoi* (“backflip”, n.n.) and *o rotire și jumătate* (“540”, f.n.), respectively. Beyond their typological interpretation, each syntagm allows for an extra meaning. In the first case, the adverbial element conveys the direction of the maneuver, whereas in the second, the conjunction and subsequent noun indicate quantification.

Among the 17 patterns of organization based on internal morphological syntagmation, the final one is particularly noteworthy because it does not employ a noun as its head. The pattern *numeral/numeral* describes the edge thickness ratio of a surfboard, and, with only three recorded instances—*50/50* (n.n.), *60/40* (n.n.), and *80/20* (n.n.)—it exhibits low productivity within surfing terminology. Nevertheless, its importance lies in the orthographic convention: the use of the slash replicates the form of international technical notation. This feature underscores the growing influence of globalized surf culture on Romanian terminology and highlights the smooth integration of specialized vocabulary into the general language (Gómez Capuz 2004: 14-27).

Concerning the 6 hybrid patterns of organization that incorporate Anglicisms, it is important to note that several exhibit structural similarities to those based on internal morphological syntagmation. In all these patterns, the head of the syntagmatic term is a Romanian noun, with the sole exception in which the head itself is an English loanword. In terms of organization, 4 patterns are primary, only 1 of which has generated 2 secondary patterns that are both structurally more complex and semantically more specialized. Additionally, 4 patterns—whether primary or secondary—contain prepositions, with *de* emerging as the most frequent.

Mirroring the most productive primary internal pattern observed in syntagmation within Romanian surfing terminology—namely, *noun + preposition + noun in the accusative*, with 40 instances—the most productive hybrid primary pattern is *noun + preposition + Anglicism in the accusative*, recorded 12 times. In this pattern, the borrowed English element remains morphologically invariable and its grammatical gender is determined by the Romanian head noun.

All 12 syntagms refer to items of equipment and thus convey a typological meaning. Out of these terms, 11 employ the preposition *de*, while only 1 uses *pentru*, namely, *placă pentru wakeskate* (f.n.), which designates a wakeskate board. This form terminologically competes with *placă de wakeskate* (f.n.), which belongs to the group of 11 syntagms.

Among the 11 syntagmatic terms built with *de*, 2 designate specific footwear—*pantof de wakeboarding* (“wakeboarding boots”, m.n.) and *pantof de wakeskating* (“wakeskate shoes”, m.n.)—whereas the remaining 9 denote types of surfboards, including *placă de bodyboard* (“bodyboard”, f.n.), *placă de kitesurfing* (“kiteboard”, f.n.), and *placă de wakesurf* (“wakeboard”, f.n.). Significantly, 3 forms refer to the same concept, i.e., *placă de paddle* (f.n.), *placă de stand up paddle* (f.n.), and *placă de SUP* (f.n.), namely, to a paddleboard, offering another example of terminological competition.

The 2 secondary patterns derived from *noun + preposition + Anglicism in the accusative* are each represented by a single instance. First, the pattern *noun + preposition + Anglicism + adjective* appears in *placă de kitesurfing direcțională* (“directional kiteboard, strapless kiteboard”, f.n.), where the adjective *direcțională* agrees with the Romanian head *placă*. Second, the pattern *noun + preposition + Anglicism + preposition + Anglicism* is illustrated by *placă de kitesurfing fără straps* (“directional kiteboard, strapless kiteboard”, f.n.), where *straps* remains uninflected and plural in English. Interestingly, both syntagmatic terms denote the same concept, again signaling terminological competition.

The second most productive hybrid pattern, *noun + Anglicism*, formally corresponds to the internal pattern *noun + adjective*, though the latter is attested in 30 instances and the former in only 9. In these hybrid syntagms, the English element typically remains invariable, lacking Romanian inflection. Nevertheless, Romanian gender assignment applies to the syntagmatic term as a whole (thus, 6 syntagms are neuter and 3 feminine). From a semantic perspective, all exhibit a typological interpretation: the neuter forms refer to several types of waves, such as *val close out* (“close out, closeout”), *val outside* (“outside”), or *val shore break* (“shore break”), while the feminine designate either board types, such as *placă bodysurf* (“bodyboard”) and *placă twin-tip* (“twin-tip board”) or a specific epoxy resin used for enhanced adhesion to fiberglass (*rășină epoxy*, “epoxy”).

The third hybrid pattern, *noun + adjective + Anglicism*, is represented by a single example, *Campionatul mondial Jaws Big Wave* (“Jaws Big Wave World Championship”, n.n.). This proper-name hybrid simply places the English event

title after a Romanian nominal phrase and maintains English capitalization. Therefore, it can be argued that it constitutes a case of name borrowing rather than a productive syntagmatic pattern.

The fourth and final pattern with an English loanword, that is, *Anglicism + preposition + noun in the accusative*, marks a departure from the other syntagms discussed so far. The head of the term is the Anglicism, followed by a Romanian prepositional phrase. Despite its structural significance, the pattern appears accidental, given its extremely limited productivity. It has been attested only in *pad pentru surf* (“pad, tail pad, traction pad”), which has been assigned neuter gender in accordance with the broader tendency for Anglicisms to adopt neuter morphological behavior in Romanian.

1.1.3. Conversion

With regard to *conversion*, this internal mechanism of lexical enrichment proves to be minimally productive in Romanian surfing terminology. In fact, only 1 instance has been identified, namely the adjective *agitat*, together with its feminine counterpart *agitată*. This pair constitutes the Romanian equivalent of the English *choppy* and designates water surfaces—such as oceans, seas, or rivers—characterized by small, irregular waves generated by wind. In this case, conversion consists in the adjectivization of the past participle *agitat*, which acquires a specialized maritime-related meaning also encountered in terminologies associated with oceanographic and nautical contexts.

1.2. Secondary means of lexical enrichment

The noun *kiter* (“kitesurfer, kite-surfer, kiteborder”, m.n.) highlights a unique case in Romanian surfing terminology, because it constitutes the only attested instance of truncation or shortening, as a secondary means of lexical enrichment. Although its form resembles an English agent noun, the term *kiter* did not originate in English but rather resulted from a Romanian shortening mechanism applied to the loanword *kitesurfer*, also spelled *kite-surfer* (see Varga&Grigore 2024: 215-216). Therefore, *kiter* exists in terminological competition with the two loanwords, all three referring to the same concept.

The rapid integration of the truncated term into Romanian is demonstrated by the existence of inflected forms such as *kiterul* (“the kitesurfer”) and *kiteri* (“kitesurfers”), as well as its consistent use in diverse authentic contexts. While the structure and meaning of the term may suggest an English derivation, no occurrences of *kiter* (with the meaning belonging to surfing terminology, namely, “kitesurfer”) appear in English dictionaries³. Consequently, the term *kiter* should be interpreted as

³ According to the online version of *Merriam-Webster Dictionary* (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/kiter>), the term *kiter* is related to the banking domain, a domain which has not been taken into account in the current terminological analysis.

a Romanian innovation, created through shortening to designate a person who practices kitesurfing.

1.3. Mixed means of lexical enrichment

Regarding mixed means of lexical enrichment, Romanian surfing terminology includes only 2 documented cases of abbreviation, both formed through the retention of the initials of syntagmatic terms. These are *Seriile de calificare* (“QS, Qualification Series”, f.n.pl.) and *Turneul campionatului* (“CT, Championship Tour”, n.n.), abbreviated as *SC* and *TC*, respectively. Both abbreviations mirror the model established by their English equivalents, as well as those used in French and other Romance languages (Labadie&Sauvage 2024: 84-85). Their formation therefore reflects a broader convention characteristic of organizational and technical contexts, where initial letters serve to condense frequently used multi-word expressions.

2. EXTERNAL MEANS OF LEXICAL ENRICHMENT

The inventory of 107 Anglicisms identified in Romanian surfing terminology reveals the influence of English as the dominant source of specialized vocabulary in contemporary sports in general (also see Varga&Grigore 2024: 210-216). These units exhibit various borrowing pathways, including simple lexical loans—such as *fish* (n.n.), *foil* (n.n.), and *rocker* (n.n.)—as well as syntagmatic terms, such as *air reverse* (n.n.), *off the lip* (n.n.), and *point break* (n.n.).

From a grammatical standpoint, nouns constitute the most substantial category, with 97 items. These include names of maneuvers (*backflip*, *cutback*, *float*), equipment (*foil*, *pad*, *thruster*), tail shapes (*diamond tail*, *pintail*, *rounded square*), and sport practitioners (*bodysurfer*, *wakeskater*, *windsurfer*). With the exception of 13 agent nouns denoting athletes—masculine forms containing the suffix *-er*—and *WSL* (f.n.), an abbreviation for *World Surf League*, the remaining 83 nouns are neuter. Furthermore, Romanian surfing terminology features 6 adjectives (e.g., *goofy*, *backside*, *onshore*) and only 4 verbs (e.g., *drop in*, *land*, *switch-foot*).

A significant number of items that enter Romanian are not phonetically and morphologically adapted, functioning as invariable terms. Nonetheless, as previously discussed, nouns referring to athletes often undergo morphological assimilation through Romanian gender assignment and inflection (e.g., *kitesurferul* “the kitesurfer”, *kitesurferi* “kitesurfers”).

The coexistence of orthographic and morphological variants—some hyphenated, others abbreviated—signals an ongoing process of lexical integration and potential future stabilization. This situation is illustrated by pairs such as *kite-surfer* (m.n.) – *kitesurfer* (m.n.), as well as by series such as *close out re entry* (n.n.) – *closeout re entry* (n.n.) – *closeout re-entry* (n.n.); *re entry* (n.n.) – *re-entry* (n.n.) – *reentry* (n.n.), and *stand up paddleboarding* (n.n.) – *stand-up paddling* (n.n.) – *SUP* (n.n.).

Of particular interest is the pair of homonyms *layback snap*¹ (“layback”, n.n.) – *layback snap*² (“snap, snapback, layback”, n.n.). This pair demonstrates how individual English forms can enter Romanian with distinct semantic interpretations, thereby necessitating contextual disambiguation. Moreover, this case points out the fluidity of specialized borrowing and the role of usage context in determining meaning within emerging sports terminologies.

3. ROMANIAN SURFING TERMS TRANSFERRED FROM OTHER TERMINOLOGIES

In addition to the 142 terms formed through internal means of lexical enrichment and the 107 Anglicisms reflecting external borrowing, a further 30 terms attested in Romanian surfing terminology illustrate the contribution of interdisciplinary lexical transfer to the conceptualization of surfing in Romanian. These terms originate in a wide range of specialized fields, closely connected to the natural setting of surfing, including maritime and nautical domains—*carenă* (“bottom”, f.n.), *punte* (“deck”, f.n.), *țărm* (“shore”, n.n.); water movement—*agitație* (“chop”, f.n.), *hulă* (“swell”, f.n.), *spumă* (“white water”, f.n.)—or technical domains: *contur* (“outline”, n.n.), *racletă* (“wax comb”, f.n.), *margină* (“rail”, f.n.).

Taking into account that surfing is ultimately a competitive sport, the terminology further incorporates elements associated with sports organization and evaluation—*antrenor* (“coach”, m.n.), *arbitru* (“judge”, m.n.), *jurat* (“judge”, m.n.)—as well as with media coverage and event broadcasting, such as *crainic* (“beach announcer”, m.n.) and *prezentator* (“beach announcer”, m.n.). Out of these occupational nouns, 5 also display gender pairing, as seen in *antrenor – antrenoare*, *crainic – crainică*, and *prezentator – prezentatoare*.

From a grammatical viewpoint, all 30 elements in this category are simple terms, and, with the exception of the verb *a vâsli* (“to paddle”), they are all nouns. Their gender distribution includes 12 feminine nouns (excluding the 5 feminine counterparts of masculine forms), 9 masculine nouns, and 8 neuter nouns, including *valuri* (“swell”), a neuter plural.

Although originally unrelated or only tangentially related to surfing, these terms have undergone semantic specialization, acquiring domain-specific meanings that anchor them within the surfing context. For example, *vârf* (n.n.) extended its nautical and geographical meaning to describe the nose of a surfing board, while *a vâsli* (v.) develops a technical nuance linked to surfboard locomotion. Particularly noteworthy is the term *serie* (f.n.), which designates either a competition heat or a closely spaced succession of waves—another example of homonymy yielding two distinct surfing-related senses.

4. SEMANTIC NEOLOGISMS

Romanian surfing terminology includes a set of 11 semantic neologisms, mostly nouns (7 neuter, 1 feminine, 1 masculine), alongside 2 verbs. These are terms whose form existed prior to the introduction of surfing in Romania, yet they have developed new, domain-specific meanings. Therefore, this category of terms exemplifies specialization within an existing semantic field, typically achieved through metaphorical extension based on perceptual similarity or semantic narrowing grounded in functional analogy.

Several nouns display metaphorical transfer from physical referents to surfing-specific concepts. In general language, both *butoi* (“barrel”, n.n.) and *tub* (“barrel”, n.n.) denote a hollow cylindrical form, but within surfing terminology they designate the circular interior of a breaking wave. Similarly, *nas* (n.n.) and *coadă* (f.n.) extend anatomical terms (i.e., *nose* and *tail*) to refer to the front and rear sections of a surfboard. Subsequently, they reflect a cross-linguistic tendency to conceptualize equipment through body-part metaphors (cf. French *nez* and *queue*, Italian *naso* and *coda*, Castilian *punta* and *cola*, etc.; see Labadie&Sauvage 2024: 51-53).

Additionally, there are terms which exhibit functional reinterpretation. The verb *a padela* (“to paddle”) basically originates in general water-related locomotion. Nevertheless, it gains a technical meaning associated with the arm-powered surfboard propulsion specific to paddleboarding. This semantic shift illustrates the narrowing of a general-use verb to meet a specialized terminological need within the surfing domain.

5. SYNTAGMATIC NEOLOGISMS

Romanian surfing terminology also incorporates a set of 12 syntagmatic neologisms—multi-word expressions that acquire a specialized meaning in surfing-related contexts. These units are formed analytically within the language, often calquing English structures, even though they remain fully compatible with Romanian syntax. Among them, 7 are adjectival locutions, such as *cu trei înotătoare* (“thruster fin, thruster”), *cu piciorul drept înainte* (“goofy”), or *lovit de valuri* (“washing machine”), 4 are verbal locutions, such as *a fura valul* (“to drop in”), *a prinde un val* (“to catch a wave”), or *a schimba piciorul* (“to switch-foot, switch-foot surfing, switchfoot surfing”), and only 1 is a nominal locution, namely, *aterizare pe placă* (“to land”).

From a semantic standpoint, the syntagmatic neologisms can be classified into three groups. The first concerns equipment, particularly fins: *cu o singură înotătoare* (loc.), *cu trei aripioare* (loc.) and *cu trei înotătoare* (loc.), *cu patru aripioare* (loc.). These constructions mirror internationally standardized terms such as *single-fin*, *thruster*, and *quad*. Moreover, the variation between *aripioare* and *înotătoare* highlights an ongoing process of terminological stabilization in Romanian.

The second group pertains to body positioning, specifically which foot is placed forward on a surfboard: *cu piciorul drept înainte* (loc.) and *cu piciorul stâng înainte* (loc.). These syntagms encode postural orientation in a transparent manner, paralleling the English terms *regular* and *goofy*. Nonetheless, through these locutions, Romanian surfing terminology exemplifies native adaptation instead of directly and simply borrowing the English terms.

The third group relates to riding waves and performing technical maneuvers, encompassing the nominal locution *aterizare pe placă*, the adjectival locution *lovit de valuri*, as well as verbal locutions, such as *a fura valul* or *a prinde un val*. These verbal expressions, in particular, illustrate the semantic specialization of general verbs such as *a fura* and *a prinde*, which narrow in meaning to denote surfing-specific actions.

CONCLUSIONS

As a general conclusion to the research conducted on the inventory of Romanian terms in the field of surfing referred to in the Panlatin surfing glossary (Labadie&Sauvage 2024), it can be highlighted with precise, qualitative, and quantitative data several specific aspects of the structure and lexical composition of this specialized language in Romanian.

The Romanian surfing language, which at the time of our research consisted of 174 source terms and 302 terminological variants, is predominantly Romanian, as Anglicisms were estimated to constitute only 35.43% of the total number of terms, while Romanian terminological units constitute 47.02% of the total number of terms. The in-depth analytical description of the structure of surfing language in Romanian allows us to state that it presents a neological structure in which 11 (3.64%) semantic neologisms and 12 (3.97%) syntagmatic neologisms were highlighted. An additional number of 30 (9.93%) terms originate in other specialized domains which are more or less connected to surfing and have acquired a specific meaning in the field under scrutiny.

Regarding the formation of terms, it has been demonstrated that they were formed largely due to the internal means of formation (142 terms), namely, *derivation*, *syntagmation*, and *conversion*, with the most productive way to enrich the vocabulary being *syntagmation* (139 terms, 97.88%). A wide range of terminological syntagmatic patterns appears in surfing language, with 23 distinct types examined in terms of their structure. The most productive category is internal morphological syntagmation, represented by 17 patterns. Of these patterns, it seems that Romanian speakers prefer the structure *noun + preposition + noun in the accusative*, which is the most widely used within this specialized neological language, with 40 attestations. The patterns *noun + adjective* and *noun + noun in the genitive* shortly follow, with 30 and 11 instances, respectively.

This study clearly and accurately describes the current structure of the language of surfing in Romanian, overturns the general opinion that Anglicisms predominate in Romanian in new areas of specialization, and highlights the most productive means of enriching its vocabulary. It further illustrates the linguistic phenomena underlying the dynamics of specialized vocabulary in Romanian, and demonstrates the notable capacity of the language to assimilate and efficiently adapt to emerging realities.

BIBLIOGRAPHY

- Avram, M., 1997, *Anglicisme în limba română*, București: Editura Academiei.
- Boulanger, J.-C., 1979a, "Problématique d'une méthodologie d'identification des néologismes en terminologie", in R. Adda et al. (eds.), *Néologie et lexicologie. Hommage à Louis Guilbert*, Paris: Larousse Université, 36-46.
- Boulanger, J.-C., 1979b, *Néologie et terminologie*, Québec: Éditeur officiel du Québec.
- Cabré Castellví, M. T., 2006, "La clasificación de neologismos: una tarea compleja", *Alfa: Revista de Lingüística* 50 (2), 229-250, available at: <https://periodicos.fclar.unesp.br/alfa/article/view/1421/1122> (accessed on 12.11.2025).
- Ciobanu, G., 1996, *Anglicisme în limba română*, Timișoara: Amphora.
- Díaz Hormigo, M. T., 2007, "Aproximación lingüística a la neología léxica", in J. C. Martín Camacho and M. I. Rodríguez Ponce (eds.), *Morfología: investigación, docencia, aplicaciones: Actas del II Encuentro de Morfología: investigación, docencia*, Universidad de Extremadura, 33-54.
- Diki-Kidiri, M., H. Joly, C. Murcia, 1981, *Guide de la néologie*, Paris: Conseil international de la langue française.
- Gómez Capuz, J., 2004, *La inmigración léxica*, coll. *Cuadernos de Lengua Española*, Madrid: Arco/Libros.
- Gómez Capuz, J., 2009, "El tratamiento del préstamo lingüístico y el calco en los libros de texto de bachillerato y en las obras divulgativas", *Revista Electrónica de Estudios Filológicos* 17, available at: <http://www.tonosdigital.com/ojs/index.php/tonos/article/viewFile/294/203> (accessed on 12.09.2024).
- Guerrero-Ramos, G., 2013, "El préstamo lingüístico, uno de los principales procedimientos de creación neológica", *Quaderns de Filologia. Estudis lingüístics* XVIII, 115-130.
- Guilbert, L., 1973, "Théorie du néologisme", *Cahiers de l'Association Internationale d'Études françaises* 25, 9-29, DOI: <https://doi.org/10.3406/caief.1973.1020>.
- Guilbert, L., 1974, "Grammaire générative et néologie lexicale", *Langages* 36, 34-44.
- Humbley, J., 2000, "La néologie: avenir des langues", in M. T. Cabré, J. Freixa and E. Solé (eds.), *La neologia en el tombant de segle*, Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 175-180.
- Labadie, M., J. Sauvage, 2024, *Vocabulaire panlatin du surf*, Paris: Délégation générale à la langue française et aux langues de France, available at: <https://www.culture.fr/franceterme/Nos-publications/Sportsolympiques-et-paralympiques/Vocabulaires-panlatins-langues-romanes-et-basque> (accessed on 12.09.2024).
- Llopart-Saumell, E., J. Freixa Aymerich, 2014, "La función de los neologismos: revisión de la dicotomía neología denominativa y neología estilística", *Neologica* 8, 135-156, DOI: <https://doi.org/10.15122/isbn.978-2-8124-2999-6.p.0135>.
- Pruvost, J., J.-F. Sablayrolles, 2003, *Les néologismes*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Rey, A., 1976, "Néologisme: un pseudo-concept?", *Cahiers de lexicologie* 28 (1), 3-17.

- Sablayrolles, J.-F., 2019, *Comprendre la néologie, conceptions, analyses, emplois*, coll. *La Lexicothèque*, Limoges: Lambert Lucas.
- Tournier, M., 1990, "Le 'parler vrai' ou qu'est-ce qu'un néologisme", *Mots* 22, 97-101.
- Varga, C., 2024, "La clasificación de los neologismos terminológicos de la red social TikTok en rumano", in M. Rossi (ed.), *Néologie, terminologie et variation – Neología, terminología y variación – Neologia, terminologia e variazione*, Lausanne: Peter Lang Verlag, 265-288, DOI: <https://doi.org/10.3726/b21768>.
- Varga, C., A.-V. Grigore, 2024, "Surfing. An emergent terminology", *Studii și cercetări lingvistice LXXV*, no. 2, 203-226, DOI: <https://doi.org/10.59277/SCL.2024.2.04>.
- Vega Moreno, É., 2016, "El préstamo como procedimiento de creación neológica", *Pragmalinguística* 24, 281-292.

STRUCTURI ȘI FORMARE ÎN TERMINOLOGIA SURFULUI ÎN ROMÂNĂ

Rezumat

Articolul de față reprezintă o continuare a unui studiu publicat anterior și constituie finalizarea descrierii unei terminologii emergente din domeniul sportului, în speță, terminologia surfului. Pornind de la cercetări bazate pe terminologia neologică, finalitatea acestui studiu este aceea de a trece în revistă mijloacele de formare a termenilor din domeniul surfului în limba română.

Analiza relevă prezența a numeroase structuri terminologice create cu ajutorul mijloacelor interne de îmbogățire a vocabularului, dintre care se distinge, în special, sintagmarea ca modalitatea cea mai productivă în acest limbaj specializat. Contrar celor afirmate în lucrări recente de neologie, majoritatea termenilor nu este formată din anglicisme, ci din termeni românești, unii preluați din alte domenii conexe, alții dobândind sensuri noi. Acest lucru demonstrează capacitatea limbii române de a constitui un bagaj terminologic de referință care să desemneze realități noi ale universului de viață al vorbitorilor.

PATTERNS AND FORMATION OF SURFING TERMINOLOGY IN ROMANIAN

Abstract

This article represents a continuation of a study which was recently published and stands for the closing of a descriptive analysis focused on an emergent terminology in the sports domain, i.e., surfing terminology. Starting from researches based on neological terminology, the aim of this study is to review the formation means of terms belonging to surfing in Romanian.

The analysis emphasizes the presence of numerous terminological patterns created using internal means of lexical enrichment, among which syntagmation prevails as the most productive manner within this specialized language. Contrary to recent neology papers, the majority of the terms does not consist of Anglicisms, but of Romanian terms, some of them being transferred from other related domains, others acquiring new meanings. This aspect points out the ability of Romanian to build up a reference terminology set which designates new concepts specific to the environment of the speakers.

FORME ALE AFECTIVITĂȚII ÎN PREDICA RELIGIOASĂ: O ANALIZĂ COMPARATIVĂ

ADNANA BOIOC-APINTEI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

adnanaboioc@gmail.com

Cuvinte-cheie: *discurs religios, mecanisme pathemice, analiză comparativă, pathos, predică.*

Keywords: *religious discourse, pathemic mechanisms, comparative analysis, pathos, sermon.*

1. INTRODUCERE

În articolul de față, mi-am propus să prezint modul în care emoțiile, reprezentate în discursul retoric prin intermediul *pathosului*, ajută la construirea relației dintre receptor și textul religios. Principalul obiectiv al acestei lucrări constă în identificarea și analizarea mijloacelor discursive prin care se construiește *pathosul*, una dintre cele trei componente ale persuasiunii: *ethos – pathos – logos* (Zafiu 2010: 27, Gheorghiu 2014). Am considerat că acest subiect este interesant, deoarece elementele specifice afectivității, întâlnite în contextul religios, vor fi identificate în urma unei analize comparative a unor texte/fragmente de text, din diferite perioade, respectiv: predici din limba română veche vs predici din limba română actuală.

Din punctul de vedere al conținutului, am avut în vedere reliefaarea principalelor trăsături ale *pathosului* în textele analizate. Prima parte a lucrării se bazează pe informațiile oferite de studiile și de articolele care au abordat subiecte apropiate ca tematică de obiectivul urmărit în acest articol. Prin urmare, aceasta va conține o parte teoretică, în care vor fi prezentate pe scurt caracteristicile discursului religios din limba română actuală și din limba veche, alături de principalele trăsături ale modului în care dimensiunea retorico-argumentativă a afectivității apare în acest tip de discurs. A doua parte este una aplicativă, dedicată analizei textelor, în cadrul căreia se va insista asupra selecției lexicale, a figurilor de stil și a altor indicatori lingvistici relevanți pentru construirea dimensiunii afective în corpusul cercetat.

Referitor la metoda de analiză, în lucrarea de față, voi urmări identificarea și clasificarea mecanismelor pathemice la nivel lexical, retoric și argumentativ, conform modelului propus de Ch. Plantin (1999) și G. Stoica (2010).

2. DISCURSUL RELIGIOS – CARACTERISTICI DEFINITORII

Discursul religios este utilizat în anumite situații de comunicare, în special de publicul sensibil la dimensiunea religioasă, și presupune anumite tipuri de acte de limbaj (acte declarative sacramentale, acte directive morale (îndemnuri), acte expresive (rugăciune, pocăință, adorare), acte comisive (jurăminte de credință) etc.), acestea având rolul de a-l individualiza. De asemenea, mecanismele de pathemizare sunt întâlnite frecvent în discursurile religioase, scopul acestora fiind de a crea o conexiune emoțională cu publicul și a încuraja oamenii care au acces la acest tip de discurs să adopte comportamente și atitudini adecvate.

În ceea ce privește limbajul religios, un aspect specific al acestuia este tehnica intertextualității, prin trimiterile la textul biblic, fiind „caracterizat de o inevitabilă oscilație între solemn și accesibil: e un limbaj care, prin natura sa, trebuie să se diferențieze de cel cotidian, păstrând totuși posibilitatea de a fi înțeles” (Zafiu 2010: 28). Putem deduce, așadar, că limbajul religios reprezintă produsul intersecției diferitor tipuri de limbaj, provenite din domeniul experienței noastre umane (Samarin 1979: 3).

2.1. DISCURSUL RELIGIOS DIN LIMBA ROMÂNĂ VECHIE VS DISCURSUL RELIGIOS DIN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

În contextul cultural al epocii vechi, religia reprezintă un model mental, social și etic-comportamental (Le Goff 1986: 7). Cu privire la discursul religios (vezi și Ricoeur 1996; Guia 2005: 113–120, 2007: 9–16), menționăm că în epoca veche acesta reprezenta aspectul cultivat al limbii, norma literară, în raport cu care au apărut și s-au dezvoltat stilurile funcționale ale exprimării literare (Chirilă 2005: 163).

Gh. Chivu (1995: 453, 1997: 15) susține că „departe de a fi un simplu stil al românei literare actuale, limbajul bisericesc reprezintă o variantă funcțională paralelă și echivalentă cu ceea ce am putea numi limbaj laic”. La fel ca aceasta, dar în modalități de exprimare mai puțin diverse și evident conservatoare, limbajul bisericesc se evidențiază prin scrieri beletristice, de tip științific sau juridic-administrativ, și, tot asemenea lui, și-a creat, chiar dacă mai târziu, o variantă vorbită. În româna literară actuală, limbajul religios cunoaște mai multe variante: limbajul textelor sacre, limbajul rugăciunii, al predicii sau limbajul „tehnic”, fiecare dintre acestea având trăsături proprii (Zafiu 2001: 156).

2.2. PREDICA. PARTICULARITĂȚI ALE GENULUI

În lucrarea de față, suntem interesați de un anumit tip de discurs, mai precis cel al predicii ortodoxe, acesta putând fi considerat un instrument important prin intermediul căruia creștinismul și-a consolidat locul de religie dominantă (Țara 2013: 211). Producerea acestui tip de discurs ca fiind unul public este una controlată, selecționată și organizată. Discursul religios implică o varietate de acte

de vorbire specifice, de exemplu: acte declarative sacramentale (binecuvântările), directive morale (precum îndemnul la rugăciune sau post), expresive (cum sunt rugăciunile sau exprimările de pocăință), precum și comisive (jurăminte sau angajamente față de credință), fiecare având un rol retoric și argumentativ în structurarea mesajului religios. De aceea, nu putem afirma că actul predicării are la bază actul de limbaj „a ordona” (prin intermediul căruia se face trimitere la textul injonctiv), ci se nuanțează către gradul cel mai puțin directiv, prescriptivitatea: „chiar și actele directive, care sunt segmentate în interiorul discursului fie prin prozodie, fie mimogestual, se află într-o permanentă relație de interactivitate cu celelalte acte și toate într-o permanentă raportare la parametrii contextuali ai comunicării în toată complexitatea lor” (Grecu 2014: 74). Menționarea actelor de vorbire poate folosi ca bază pentru înțelegerea structurii persuasive a discursului religios, în special în contextul predicii, unde funcțiile directive și expresive sunt intens corelate cu strategiile afective.

Limbajul predicii se diferențiază de limbajul liturgic, al rugăciunii sau de cel teologic, întrucât el permite mai multă libertate de exprimare și este dominat de intenția persuasivă (Zafiu 2010: 28). Predica reprezintă unul dintre cele mai stabile tipuri de texte prin care tradiția retorică s-a păstrat și s-a continuat în cultura europeană. Formula sa presupune unele constante în raportul dintre componente (un rol special al *ethosului* și o prezență acceptată a *pathosului*), dar și considerabile variații istorice.

3. DIMENSIUNEA RETORICO-ARGUMENTATIVĂ A AFECTIVITĂȚII ÎN DISCURSUL RELIGIOS

Studiul religiei și al emoției, atunci când cele două elemente sunt alăturate, este aproape la fel de variat ca studiul propriu-zis al religiei (Spezio, Wildman, Sosis, Bulbulia 2016: 185). Perspectiva retoric-argumentativă a afectivității este redată prin intermediul *pathosului*. Acesta reprezintă un element nelipsit din textele retoric-argumentative, în special în cele religioase, Walton (1992) considerând apelul la emoții valid, în anumite condiții discursive, mai precis, atunci când se justifică prin raportare la conținutul discursului.

Pathosul are rolul de a reliefa relația dintre emițător și receptor în special din punct de vedere afectiv (Stoica 2010: 182) și reprezintă o strategie care utilizează diverse mecanisme psihologice, evidențiate atât prin indici lingvistici, cât și prin itemi paralingvistici.

Pentru a-l caracteriza, este necesar să aducem în discuție distincția tripartită a retoricii antice, *logos* – *ethos* – *pathos* (vezi DPAD 2023, s.v. *logos* (p. 211–212), s.v. *ethos* (p. 137–138), s.v. *pathos* (p. 295–296)), cu ajutorul căreia putem descrie relația dintre elementele raționale și cele subiective în organizarea retoric-argumentativă a unui text. Conform retoricii clasice, textul argumentativ se contruiește în jurul a trei obiective principale: *docere*, *delectare*, *movere* (acestea corespund celor doi parametri retorici de bază: „a convinge” și „a persuadea”) (Stoica 2010: 181), iar

pathosul era considerat unul dintre cele mai importante elemente care stau la baza construirii unui discurs (Stoica 2010: 2).

Emoția are rolul unui argument de tip special, „care implică un scop acțional, pe baza faptului că ea presupune o orientare spre un obiect, sursă de intenționalitate” (Stoica 2010: 182, vezi Charaudeau 2000, cf. și Plantin 1998, Amossy 2006).

Plantin (1999: 5) definește fragmentele în care apare *pathosul* ca reprezentând niște construcții ce au drept scop legarea unui experimentator de un termen afectiv. El propune o tipologie complexă a emoțiilor în discurs, discutând despre conceptul *pathem*, care trimite la acele unități discursive care poartă o încărcătură afectivă. Conform acestuia (Plantin 1999), afectivitatea poate fi exprimată nu numai prin cuvinte izolate, ci este construită prin ansambluri de unități lingvistice, retorice și pragmatice. Astfel, aduce în discuție structurile evaluative explicite (adjective calificative, judecăți de valoare) sau implicite (transmise cu ajutorul figurilor de stil), scenariile emoționale prin care sunt evidențiate emoțiile, cu rolul de a provoca reacții emoționale din partea receptorului etc. Analiza va avea în vedere aceste niveluri de construcție a afectivității.

4. MECANISME PATHEMICE ÎN PREDICILE RELIGIOASE DIN SECOLELE AL XVIII-LEA, AL XX-LEA ȘI AL XXI-LEA: ANALIZĂ COMPARATIVĂ

În cele ce urmează vom analiza comparativ modul în care această dimensiune a afectivității, *pathosul*, se construiește în discursul religios. Am selectat predici din perioade diferite pentru a remarca diferențele dintre mecanismele pathemice folosite în limba română veche și cele utilizate în limba română actuală.

Corpusul analizat este format din trei texte reprezentative pentru diferite epoci istorice: o predică de Antim Ivireanul („Cazanie la Sfântul Nicolae”), una de Ion Cârciuleanu („Predică la Sfântul Mare Ierarh Nicolae”) și fragmente din două predici semnate de Nicolae Steinhardt („Sfinți și oameni iubiți” și „Predică la Praznicul Întâmpinării Domnului”). Construcția discursivă a emoțiilor se realizează printr-o gamă variată de mijloace lingvistice, între care se remarcă: lexicul încărcat afectiv, evaluările explicite și implicite, interjecțiile și exclamațiile expresive, interogațiile retorice cu funcție implicativă, repetițiile strategice, precum și inserarea de scenarii narrative cu potențial empatic. Acestea sunt adesea însoțite de adresări directe către audiență, care au ca principal rol să intensifice implicarea emoțională a receptorului.

În cadrul analizei textelor, vom începe prin identificarea emoțiilor și precizarea afectelor dominante (pozitive/negative) care ajută la atingerea scopului discursiv, observând în același timp dacă avem de-a face cu o realizare explicită sau implicită a *pathosului*, iar în final vom remarca care este eficiența afectivă a strategiilor de pathemizare în raport cu scopul persuasiv al predicii, prin identificarea tipului de emoție vizată și a intensității acesteia.

Textele ce urmează a fi comentate¹ prezintă o importantă componentă pathetică, care are scopul de a organiza întregul discurs și de a convinge receptorul de teza propusă. De asemenea, prin intermediul acestora, se urmărește generarea emoției, prin împletirea argumentelor subiective de tip etic cu cele de tip afectiv.

Predicile analizate au în centru una dintre principalele valori umane, *dragostea*, însă, după cum vom putea observa, discursurile sunt construite în mod diferit. Astfel, în predica lui Antim Ivireanul accentul este pus în mod special pe acest sentiment, faptele Sfântului Nicolae trecând în planul secundar al discursului; la polul opus, sunt fragmentele din lucrarea lui Nicolae Steinhardt și din predica lui Ion Cârciuleanu, unde importanța acestui afect este reliefată mai ales prin intermediul acțiunilor Sfântului Nicolae (cu valoare exemplară). Așadar, remarcăm, în cadrul fragmentelor selectate, exprimarea afectivității, în special a dragostei – afect central în discursul religios – dar și a altor emoții cu rol persuasiv. În plus, sunt utilizați termeni (precum este, de exemplu, „credință”) care nu desemnează direct o emoție, dar sunt adesea încărcăți afectiv în context religios și, astfel, contribuie la pathemizarea discursului.

Încă de la început, însă, se observă diferențe ale predicilor în ceea ce privește modul de structurare. Astfel, textul lui Antim Ivireanul începe prin evidențierea a patru valori principale care apar în viața unui om: *credința*, *nădejdea*, *dragostea* și *smerenia*. De asemenea, autorul realizează un contact direct cu receptorul, încercând să se apropie de acesta prin intermediul adresării directe (1):

- (1) Deci pe aceste patru bunătăți ca pe 4 temelii nemișcate voi eu să-mi întemeiez vorba ce voi eu să fac astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu, înaintea **dragostei voastre**. Ce întâi voi eu să vă spui, foarte pe scurt, a fieștecăriiia bunătate... Ci vă pohtesc **să ascultați cu dragoste**, ca să aveți și plată de la Dumnezeu. (AI: 42)

În prima parte a textului, autorul descrie fiecare dintre cele patru valori, emoția uneori fiind lexicalizată propriu-zis („mândria”, „dragostea”), iar altele fiind recuperabilă contextual. Prin urmare, avem de a face cu numeroase „scenarii emoționale” (autorul recurge la tehnica intertextualității), construite prin apelul la diferite secvențe narative (provenite din textul biblic), precum și cu o serie de cuvinte ce intră în categoria lexicului evaluativ, cu conotații afective, de exemplu: „**dumnezeiasca** strălucire” (AI: 43), „**fericitul** Pavel” (AI: 42). Autorul întrepătrunde universul afectiv euforic cu cel disforic, pentru a evidenția teza pe care o susține.

Universul afectiv euforic este conturat prin mărci și mecanisme discursive care susțin pathemizarea, precum sunt elementele retoric-stilistice: antiteze (2a); metafore (2b) (de exemplu, „tunul credinței” este o metaforă care intensifică forța

¹ Trimiterile la texte se vor realiza prin sigle (prenume, nume autor), urmate de pagină: AI (Antim Ivireanul – „Cazanie la Sfântul Nicolae”), IC (Ion Cârciuleanu – „Predică la Sfântul Mare Ierarh Nicolae”), NS (Nicolae Steinhardt – „Sfinți și oameni iubiți” și „Predică la Praznicul Întâmpinării Domnului”).

convingerii) sau comparații (2c) (comparația dintre grija mamei și virtutea smereniei creează un efect afectiv prin familiaritate și empatie, iar pentru construirea acesteia autorul folosește, cu scopul de a amplifica emoția, elemente din lexicul familiei), alături de diferite elemente lexicale, de exemplu, construcțiile în care adjectivele apar la diferite grade de comparație (2d) („dragostea încă iaste (...) **mai mare** decât credința și decât nădejdia” – *dragostea*, principalul afect descris, este raportată la celelalte valori despre care autorul discută, respectiv credința și nădejdea).

- (2)
- a. acela ce va crede și să va boteza, să va spăsi; iar cel ce nu va crede să va osândi (AI: 43)
 - b. tunul credinții (AI: 45); tunul dragostei (AI: 45)
 - c. luminează ca o făclie aprinsă (AI: 46), precum maica cum pune multă nevoie din fireasca dragoste ce are de hrănește pe copiii săi, ca să-i crească și-i ferește de toate ca să nu li se întâmple vreo primejdie și-i va puiar, /așa și smereniia hrăniște bunătățile de cresc și le ferește de toate primediile, ca să nu piară (AI: 44)
 - d. dragostea încă iaste (..) mai mare decât credința și decât nădejdia (AI: 43)

În ceea ce privește universul afectiv disforic, pathemizarea (în cadrul exemplurilor selectate, întâlnim o serie largă de emoții la care se face apel, precum: teamă, vinovăție, neliniște etc.) se realizează prin inserarea unor cuvinte cu potențial afectiv disforic, încadrându-se în așa-numitul „vocabular al dezastrului” (Ungerer 1997): cuvântul „mort” din analogia din exemplul (3a), substantivul „păcatul” în antiteză cu substantivul „bunătate” din exemplul (3b), cuvintele „negrețele” și „întunecările” din structura de amplificare din exemplul (3c) – se observă aici și utilizarea adjectivelor la gradul comparativ de superioritate cu rol de intensificare a emoției, cuvântul afectogen „deşert” din paralelismul sintactic de la (3d), alături de termenul „smerenia”, care denotă un afect moral, specific religios, sau substantivul „mândrie” din metafora de la (3e).

- (3)
- a. precum trupul omului iaste **mort** fără de suflet așa și credința este **moartă**, fără de fapte bune (AI: 43)
 - b. Că **păcatul** să asemănă pietrii și-i caută să meargă la maica ei în pământ, de unde și iaste. Iar bunătatea să aseamănă focului și iaste să meargă sus, în văzduh, unde-i iaste matca (AI: 45)
 - c. și dintr-atâta lumină ce avea s-au făcut decât toate **negrețele** și decât toate **întunecările mai negru și mai întunecat** (AI: 44)
 - d. **Smerenia** încă iaste sfârșitul, legătura și pecetea tuturor bunătăților, căci că de ar face neștine toate bunătățile lumii și smerenie să nu aibă, toate-s pierdute, toate-s stricate, toate-s de nimic și osteneala lor iaste în **deşert**, pentru căci smerenia iaste maică tuturor bunătăților (AI: 48)
 - e. păcatul mândriei (AI: 44)

Spre deosebire de textul lui Antim Ivireanul, predica lui Ion Cârciuleanu începe prin evidențierea principalelor caracteristici și prin descrierea vieții Sfântului Nicolae. Mecanismele pathemizării se conturează pe baza emoției invocate, reconstituite atât lexical, cât mai ales stilistic. Din punct de vedere lexical, întâlnim numeroase evaluative (4a-b), având conotații afective, spre exemplu, adjectivul „mare” este folosit pe parcursul întregului discurs, cu rol de intensificare a emoției (4a).

- (4) a. **mare** Ierarh, **mare** sfânt, **marilor** sale virtuți, **mare** bucurie (IC: 1–2)
b. **puternica** strălucire (IC: 1); **evlavioși** părinți” (IC: 1)

Din punct de vedere retoric, cuvintele cu potențial afectogen sunt plasate strategic într-o schemă retorică ce are în centru diferite figuri de construcție. Prin intermediul acestora se valorifică emoția locutorului (acesta exprimă sentimente de admirație, recunoștință și compasiune, în timp ce urmărește declanșarea empatiei și imitarea exemplului sfântului), marcată, de asemenea, de intenții pathemice. Așadar, observăm numeroase comparații („viața sa a fost ca o făclie” (5a)), metafore („inimă de aur” (5b)), întrebări retorice (5c), construcții în care emoția este amplificată prin selecția gradului intensiv maxim, superlativul absolut (5d).

- (5) a. viața sa pe pământ a fost ca o făclie (IC: 1); Sfântul Mare Ierarh Nicolae a strălucit și luminează mereu în Biserica lui Hristos, strălucește între ceilalți sfinți creștini, ca un luceafăr între stele (IC: 3)
b. inimă de aur (IC: 3)
c. Dar care este virtutea principală prin care a strălucit acest mare sfânt și pentru care noi creștinii îl cinștim atât de mult? (IC: 3)
d. **cei mai însuflețiți** susținători ai dumnezeirii lui Hristos, iubirea lui față de oameni a fost atât de mare (IC: 4)

Pe lângă aceste cuvinte, alt procedeu ce susține universul afectiv euforic (pozitiv) este apelul la lexicul familiei cu funcție afectivă, persuasivă, de intensificare și transmitere a emoțiilor: cuvântul „părinte” trimite la dragostea părintească, la grijă și la apropiere emoțională, fiind un termen-cheie în construcția unui cadru afectiv stabil, prin lexemele „blând” și „blajin” se trimite la blândețe și tandrețe, formularea „pildă de urmat” denotă admirație, iar sintagma „izbăvitorul celor în primejdie” trimite la o reacție afectivă de recunoștință și siguranță (6).

- (6) a. a fost pentru turma lui un părinte bun, blând și blajin (IC: 3)
b. izbăvitorul celor în primejdie, tuturor părinte și pildă de urmat (IC: 4)

În continuare, universul afectiv care se conturează este unul disforic, afectul sugerat fiind *suferința*, sursă pentru un *pathos* axat pe milă, bunătațe. Suferința este afectul care se reconstituie prin structuri afectogene, de tipul: „cicatricele rănilor din chinurile suferite” (IC: 2), „grele chinuri” (IC: 2) (apare adjectivul evaluativ „grele”), „s-a jertfit” (IC: 3), „sărăcie” (IC: 3), „credincioșii simpli, săraci și trudiți” (IC: 3).

Teza acestei predici, aceea că dragostea (în special, dragostea față de aproape) este cea mai importantă valoare umană, este construită prin evidențierea principalelor acțiuni ale Sfântului Nicolae. Spre deosebire de predica lui Antim Ivireanul (în care sunt precizate doar două scene din viața Sfântului Nicolae), în textul din limba română actuală al lui Ion Cârciuleanu, întâlnim trimiteri la mai multe scene din viața sfântului (împărțirea averii lui săracilor, salvarea celor trei fecioare, potolirea furtunii) folosite ca argumente care invocă conduita exemplară a Sfântului Nicolae, prin care este transmis, de asemenea, și *pathosul*.

În cadrul fragmentelor de text de acest tip, universul afectiv disforic (negativ) (în plus, pe lângă figurile retorice menționate anterior, în ambele predici apar structuri exclamative (7a) – emoția exprimată este deznădejde și teamă; structuri ce conțin interjecții și substantive la cazul vocativ (7b)) – emoțiile implicite sunt dezamăgirea și mânia) se creează atunci când sunt descrise situațiile în care sfântul a intervenit, fragmentele având rolul de a evidenția contrastul între suferință și intervenția salvatoare a sfântului, cu rolul de a amplifica emoțiile transmise. Dragostea pe care Sfântul Nicolae o are pentru oameni, în ciuda tuturor situațiilor dificile prin care trece provoacă o reacție emoțională intensă, pornind inițial de la teamă și suferință, ca ulterior să apară speranța și încrederea în salvarea divină.

- (7) a. Sfinte Nicolae, ajută-mi! (IC: 4)
 b. Eu, o, dragoste mincinoasă, voiu să-ți sfărâm săgețile, care fără de rană omor... (IA: 46))

În aceste fragmente se vizează declanșarea empatiei, un afect reconstituibil la nivelul întregului text prin acțiunea simultană a mai multor patheme (lexico-semantică, retorică).

Aceeași structură o regăsim și la Nicolae Steinhardt, el începând predica *Sfinți și oameni iubiți* prin expunerea principalelor acțiuni pe care sfinții le-au săvârșit. Spre deosebire de cei doi (Antim Ivireanul și Ion Cârciuleanu), Nicolae Steinhardt utilizează un limbaj colocvial, accesibil cititorilor, fără a respecta elementele unei predici religioase clasice. Prin acest mod de a alege cuvintele și de a construi frazele, el urmărește să apropie receptorul și să îl convingă de teza susținută. Nicolae Steinhardt comentează textul biblic într-un limbaj viu, adesea marcat de oralitate cotidiană, specifică conversației culte moderne (Zafiu 2001: 159–160). De asemenea, o diferență suplimentară între predica acestuia și cele comentate anterior constă în alegerea autorului de a discuta despre mai multe figuri ale bisericii, nu doar despre Sfântul Nicolae².

² Nicolae Steinhardt, în volumul său, exemplifică acțiunile mai multor sfinți, prin care este evidențiată iubirea față de aproapele lor, acțiuni ce au ajuns să fie plăcute lui Dumnezeu. Un astfel de exemplu este reprezentat de atitudinea Sf. Nicolae în comparație cu atitudinea Sf. Cassian.

Din acest motiv, vom selecta și vom comenta fragmentul în care Nicolae Steinhardt alege drept subiect o întâmplare din viața Sfântului Nicolae, în care se descrie ajutorul pe care sfântul l-a dat unui țăran. În cadrul situației prezentate, exemplele evidențiază o combinație de afecte implicite, precum compasiunea și mila. Întâlnim, așadar, numeroși termeni din vocabularul dezastrului, cu scopul de a arăta gravitatea situației și de a convinge receptorul de teza susținută (ideea de a face bine și a-ți ajuta aproapele, alături de dragostea față de aproape), dar și de a amplifica efectul obținut în urma intervenției miraculoase. Acești termeni ajută la construirea unui univers afectiv disforic, remarcându-se astfel utilizarea numeroaselor cuvinte cu potențial afectiv (8a), evaluative (8b) și a diferitor figuri de construcție, precum sunt comparațiile (8c) sau enumerațiile (8d) (cuvintele cu potențial afectiv sunt prinse în enumerație pentru amplificare).

- (8)
- a. Sfântul Nicolae parcă ar dori să se oprească și să dea celui **necăjit** o mână de ajutor. Îl ceartă însă Cassian: se poate, să întârziem, ferească sfântul, la întâlnire și să ne înfățișăm înaintea Domnului cu haine mânjite de noroi sau, mai știi minune, sfâșiate? Așa o fi, așa este, încuviințează Sf. Nicolae, dar nici pe **năpăstuitul** ăsta nu-l putem lăsa la voia întâmplării... (NS: 141)
 - b. Sf. Cassian (pe jărat) de multă vreme când, în sfârșit, apare și **bietul** Nicolae, gâfâind, abia trăgându-și sufletul și într-un hal de murdărie și neorânduială de neînchipuit (NS: 142)
 - c. nu-l putem lăsa la voia întâmplării și **trece pe lângă el ca preotul și levitul** din parabola samarineanului milostiv (NS: 141)
 - d. [Sfântul Nicolae]... coboară alături de țăran, punând voinicește umărul sub codârlă. Se zbate, se opintește, asudă, se umple de mazăgă, răsuflă din greu, iar încearcă, i se fac veșmintele harcea-parcea... Dar până la urmă căruța e scoasă la drum drept și omul vesel și bucuros, blagoslovindu-și binefăcătorul (NS: 142)

Tot cu valoare de amplificare a impactului afectiv al situației degradante la care Sfântul Nicolae asista, autorul recurge la formule intensive (9a) (emoția exprimată este de rușine și de compasiune față de decăderea omului) și structuri interogative (care apar în dialogul purtat de Sfântul Nicolae cu Sfântul Cassian Romanul) (9b) (prin care este exprimată neliniștea). Emoția predominantă în aceste fragmente este rușinea (legată de necurăția spirituală), procedeele retorice folosite având rolul de a provoca o reacție emoțională de neliniște morală.

- (9)
- a. **adânc** înțepenită în glod, haine mânjite de noroi (...) **sfâșiate**, într-un hal de murdărie și neorânduială **de neînchipuit** (NS: 141)
 - b. Se poate, să întârziem, ferească sfântul, la întâlnire și să ne înfățișăm înaintea Domnului cu **haine mânjite de noroi** sau, mai știi minune, **sfâșiate**? (NS: 141)

În momentul în care în cadru intervine Sfântul Nicolae, observăm o orientare euforică a emoției. Sunt folosite adjective din lexicul evaluativ, cu conotații afective: „**mare prietenie**” (NS: 142) și numeroase cuvinte afectogene: „binefăcătorul”, „ajutor” (NS: 141). În final, se poate observa din exemplele menționate anterior că în predica analizată par să domine emoțiile pozitive, precum dragostea (*agapé*), compasiunea, solidaritatea, speranța – evidențiate prin lexeme evaluative și exemple narrative care implică ajutorarea aproapelui.

Principalul scop al autorului este ca, prin intermediul textelor, să se genereze un impuls către o acțiune de ordin moral: implicare afectivă, milostenie, rugăciune, pocăință sau imitarea exemplului de sfințenie prezentat. Adresarea directă în interiorul textului este o strategie retorică de persuadare a receptorului, mai ales dacă aceasta este realizată în termeni afectivi (exprimați implicit sau explicit). Această strategie este folosită și de Antim Ivireanul, după ce descrie modul în care Sfântul Nicolae a acționat (este prezentat precum un exemplu care trebuie urmat), atunci când autorul se adresează în mod direct receptorului, utilizând structuri cu potențial afectiv, precum: „fierbințeala inimii”, „puteria dragostei” (observăm că este folosit numele care desemnează afectul propriu-zis) (10a), și lexic evaluativ („**ticăloase** oame”) (10b).

- (10) a. Auzit-ați fapta sfântului? Priceput-ați **fierbințeala** inimii lui spre a face bine? Înțeles-ați **puteria dragostei** către aproapele? (AI: 47)
 b. Dară acum, tu, **ticăloase** oame, te numești creștin și ucenic lui Hristos? Dară unde iaste dragostea ce ai către fratele tău? Ce fel de ascultare faci dascălului și învățătorului tău? (AI: 49)

Afectul principal și tema predicii în jurul căroră se construiește discursul sunt direct lexicalizate în text prin cuvântul *dragoste*, iar autorul își continuă predica prin oferirea unui număr mare de citate biblice, care stau la baza argumentelor construite pentru teza suținută. Toate acestea au în vedere dragostea ca afect colectiv, dragostea de tip *agapé*, care vizează binele celuilalt, potențată de dimensiunea religioasă, foarte importantă în modelul cognitiv al epocii vechi (Stoica 2012: 381). Acest tip de dragoste este exprimat în mod explicit prin termenul „dragoste” („porunca cea dintâi și mai mare iaste pentru **dragoste**” (IA: 53)), precum și prin lexeme specifice de conduită emoțional-expresivă, precum este verbul „a ajuta” (IA: 43). Afectul este redat în acest context prin adjectivul „fericit” și prin substantivul „inimă”. Cuvintele-cheie sunt accentuate prin alăturarea adverbului „numai” („numai dragostea” (IA: 54)), ce evidențiază și amplifică importanța sentimentului exprimat.

În continuare, discursul este construit pe baza unor opoziții lexicale, a unor situații antitetice, unde autorul face trimitere la diverse forme ale binelui (se construiește un univers afectiv euforic) sau forme ale răului (întâlnim termeni din „vocabularul dezastrului”, precum sunt cuvintele cu potențial afectiv sau diferite figuri de construcție, de exemplu, hiperbola (11)), alături de prezența afectului

mânie, care scot în evidență tema dragostei ca sentiment ce induce starea de bine. Prin utilizarea de către emițător a acestor opoziții, se indică un grad ridicat de afectivitate.

- (11) Dară nu-ți iai seama că tu ești om și mâine, poimâine vei să mori și va să te mănânce pământul și viermii. Și de să va întâmpla să-ți stea împotriva sluga ta, sau argatul tău, nu te mâinii pre dânsul și-l bați? (AI: 49)

De asemenea, putem identifica starea de mânie a locutorului, în fragmentul exemplificat în (12):

- (12) Auzit-ai ce zice? Dară tu, căci urăști pre fratele tău atâta cât nici în ochi nu vei să-l vezi, ci-i porți pizmă și-l zavistuiești pre la unii și pre la alții, ca să-i faci pagubă și să-l supui, să-l sărăcești, tu, adevărat nu ești creștin, nici om pe pământ, ci ești singur Satana, carele au părât pre Dumnezeu la Adam. (AI: 47)

Relevant este modul în care autorul recurge la diferite strategii discursive prin intermediul cărora dimensiunea afectivă este accentuată. El utilizează pronumele personal *tu* cu valoare generică și, de asemenea, apelează la vocabularul familiei pentru a potența efectul creat. În întregul fragment sunt utilizați numeroși termeni ce fac parte din vocabularul dezastrului, spre exemplu: „sărăcești”, „pagubă”, „supui”, „Satana”, alături de afectul *ură*, ilustrat prin intermediul formei verbale „urăști”.

Pentru a vedea modul în care Nicolae Steinhardt se raportează și descrie această valoare umană *dragostea*, vom comenta și un fragment din textul *Predică la Praznicul Întâmpinării Domnului*. El apelează din nou la tehnica intertextualității și inserează numeroase citate biblice cu scopul de a întări teza propusă și discută, la fel cum au făcut și ceilalți doi autori, despre dragostea de tip *agapé*. *Pathosul* este construit prin intermediul emoțiilor pozitive, el folosindu-se atât de un lexic explicit (*dragostea*), cât și de unul implicit. Lexicul implicit este construit cu ajutorul cuvintelor cu potențial afectiv, spre exemplu: „virtute”. Universul afectiv euforic este evidențiat suplimentar prin prezența unor adjective evaluative (la diferite grade de comparație) cu potențial afectiv pozitiv (13a), iar din punct de vedere stilistic, putem identifica diferite figuri de construcție, cum sunt, spre exemplu, comparațiile (13b).

- (13) a. legământul dragostei care e **atât de măreț** (NS: 19), **suprema** virtute (NS: 19), e statornicită la gradul **cel mai înalt** (NS: 19)
b. iubirea aproapelui este recunoscută a fi o poruncă la fel de mare ca și a iubirii lui Dumnezeu (NS: 19)

În ultima parte a textelor analizate, autorii întăresc teza construită pe parcursul discursului prin folosirea unor strategii generale de pathemizare similare (lexic afectiv, figuri retorice, adresare directă), însă modalitatea de utilizare și intensitatea lor diferă, în funcție de stilul autorului și de registrul retoric preferat:

solemn (în textul lui Antim Ivireanul), reflexiv (în textul lui Nicolae Steinhardt), narativ și accesibil (în textul lui Ion Cârciuleanu). De asemenea, atât în predica lui Antim Ivireanul și în predica lui Ion Cârciuleanu, cât și în fragmentele selectate din predicile lui Nicolae Steinhardt, se cere urmarea modelului prezentat și se oferă un ultim argument construit, de asemenea, prin intermediul unei opoziții între bine și rău.

Astfel, spre exemplu, în predica lui Ion Cârciuleanu, universul afectiv euforic este configurat printr-o serie de figuri de stil, între care se remarcă o serie de construcții amplificate prin selecția gradului intensiv maxim, superlativul absolut (14a), și prin diferite figuri de construcție – comparații (14b), alături de afecte și cuvinte cu potențial afectogen („bucurie”, „ajutor”, „mângâiere”, „bine”).

- (14) a. cel mai bun chip de a cinsti cu adevărat pe sfinți (IC: 5); cea mai mare bucurie (IC: 3)
b. să fim blânzi ca el, să fim drepecți, smeriți cum a fost el (IC: 5)

În opoziție, pentru intensificarea emoției, sunt folosiți termeni ce trimit la un univers afectiv disforic (15), spre exemplu „boală”, „rău”, „vrăjmășie”.

- (15) Fă să se aprindă în sufletele tuturor oamenilor virtuțile tale cu harul lui Dumnezeu, pentru că astfel să se stingă **vrăjmășia**, neînțelegerea dintre oameni și popoare și să se realizeze astfel împărăția păcii, a înțelegerii și a iubirii pe pământ. (IC: 5)

Totodată, și în predicile celorlalți doi autori se creează un univers afectiv euforic prin utilizarea a numeroase cuvinte cu potențial afectiv: „**ajutorarea** aproapelui” (NS: 142), „nădejde” (AI: 42), dar și unul disforic cu scopul de a accentua și a evidenția mesajul transmis. Cu privire la emoțiile negative, se observă atât emoții desemnate, precum este afectul *ură* (NS: 19), cât și emoții sugerate prin intermediul structurilor cu conotații afective: „mincinoși nerușinați” (NS: 19), „foamete”, „războaie”, „boală” (IC: 5).

5. CONCLUZII

În urma analizei comparative a predicilor, am observat că textele prezintă o atentă manevrare strategică a afectelor actualizate în plan retoric și lexical, în special a afectului *dragoste*, dar și *suferință*, *milă*, în vederea persuasiunii receptorului și a obținerii empatiei acestuia. Analiza comparativă a celor trei predici – aparținând lui Antim Ivireanul, Ion Cârciuleanu și Nicolae Steinhardt – a evidențiat diversitatea strategiilor pathemice prin care discursul religios construiește și transmite afectivitatea, cu funcție argumentativă și persuasivă.

Deși toate textele analizează tema dragostei (în special dragostea față de aproape), ceea ce diferențiază textele este formula stilistică individuală fiecărui autor. Așadar, la nivelul textelor analizate, am remarcat diferențe mai ales în ceea ce privește modul de structurare. Așa cum am menționat, Antim Ivireanul recurge la o structură retorică solemnă și intens ornamentată, cu multe figuri retorice (interogații, repetiții, comparații etc.), în care dragostea este amplu descrisă și conceptualizată. În schimb, Ion Cârciuleanu structurează predica pornind de la faptele Sfântului Nicolae, recurgând la intensificări și exemple narative directe pentru a genera empatie și a susține teza centrală, iar Nicolae Steinhardt adoptă o strategie distinctă, marcată de oralitate colocvială, intertextualitate bogată și o stilistică marcată de subtilitate, ironie fină și reflecție morală, pentru a-și construi teza și a transmite mesajul receptorului. Diferențele dintre cele trei predici nu vizează tipologia mărcilor pathemice (care sunt similare ca structură și funcție), ci forma stilistică de construcție a predicii și arhitectura discursivă, acestea fiind particulare fiecărui autor.

În toate cazurile, mecanismele pathemice identificate – de la selecția lexicală și construcțiile evaluative, până la diferite figuri de stil – au rolul de a stabili o relație afectivă între emițător și receptor, contribuind decisiv la persuasivitatea discursului religios. Observăm, totodată, că afectele religioase nu sunt doar expresii ale interiorității, ci și instrumente argumentative cu rol social, configurate cultural și discursiv. Această observație poate deschide noi direcții de cercetare, în special în zona analizelor comparative bazate pe studiu de corpus, a predicii orale sau a fenomenelor afective în alte texte și tradiții confesionale.

CORPUS

- AI = Ivireanul, A., 1972, „Cazanie la Sfântul Nicolae”, în *Opere*, ediție de Gabriel Ștrempel, București: Editura Minerva, 42–50.
- IC = Cârciuleanu, I., 2013, *Predică la Sfântul mare Ierarh Nicolae*, <https://www.aparatorul.md/predica-la-sfantul-mare-ierarh-nicolae/>, accesat în data de 02.06.2025.
- NS = Steinhardt, N., 1994, „Sfinți și oameni iubiți”, în *Dăruind vei dobândi*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 141–143.

BIBLIOGRAFIE

- Amossy, R., 2006, *L'argumentation dans le discours*, Paris: Armand Colin, 25–30.
- Charaudeau, P., 2000, „Une problematique discursive de l'émotion. À propos des effets de pathémisation à la télévision”, în Christian Plantin, M. Doury, V. Traverso (ed.), *Les émotions dans les interactions*, Lyon, Arci/Presses Universitaires de Lyon, 125–155.

- Chirilă, A., 2005, „Argument pentru o reconsiderare a stilului religios”, în *Limba română*, Timișoara: Editura Universității din Vest, 157–168.
- Chivu, Gh., 1995, „O variantă ignorată a românei literare moderne - limbajul bisericesc”, în *Limba română* XLIV (9–12), 445–453.
- Chivu, Gh., 1997, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, București: Editura Academiei Române, 5–17.
- Crețu, C., 2005, „N. Steinhardt - Dăruind vei dobândi - Critical references”, în *Journal of Romanian Literary Studies* 7, 708–712.
- DPAD = Ionescu-Ruxăndoiu, L. (coord.), 2023, *Dicționar de pragmatică și de analiză a discursului*, București: Institutul European.
- Gheorghiu, A., 2014, „Ethosul discursiv în predica religioasă. Parenthesis”, în *Philologica Jassyensia* X, 1 (19), Supliment, 69–85.
- Guia, S., 2005, „Discursul religios – argumentație și structură”, în *Filologos*, I, 1–2 (1), iunie, 113–120.
- Guia, S., 2007, „Schiță privind dinamica discursului religios românesc”, în *Analele Universității Ștefan cel Mare din Suceava*, Seria Filologie, A. Lingvistică, 9–16.
- Le Goff, J., 1986, *Pentru un alt ev mediu*, București: Editura Meridiane, 7–15.
- Plantin, Ch., 1998, „Les raisons des émotions”, în M. Bondi (ed.) *Forms of argumentative discourse / Per un'analisi linguistica dell'argomentare*, CLUEB, Bologna, 3–50.
- Plantin, Ch., 1999, *Arguing emotions*, France: CNRS - Université Lyon 2, 1–14, <http://icar.univ-lyon2.fr/Membres/cplantin/publications.htm>.
- Ricoeur, P., 1996, „Experiență și limbaj în discursul religios”, în J.-L. Chrétien, M. Henry, J.-L. Marion, P. Ricoeur, *Fenomenologie și teologie*, traducere de N. Ionel, postfață de Ș. Afloroaei, Iași, Polirom, 13–36.
- Samarin, W., J., 1979, Religious ends and language resources, 4–20, <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/67160/1/Religious%20ends%20and%20language%20resources.pdf>.
- Spezio, M. L., W. J. Wildman, R. Sosis, J. Bulbulia, 2016, *Religion and Emotion. Religion, Brain & Behavior*, 6:3, 185–187.
- Stoica, G., 2010, „Afectivitatea din perspectivă retorico-argumentativă. Aplicație pe un vechi text românesc”, în *Studii și cercetări lingvistice*, LXI, nr. 2, 180–192.
- Stoica, G., 2012, *Afect și afectivitate. Conceptualizare și lexicalizare în româna veche*, București: Editura Universității din București.
- Țâra, V. D., 2013, „Discursul religios, model și normă de exprimare îngrijită în epoca veche”, în E. Gafton, Al., S. Guia, I. Milică (ed.), *Perspective asupra textului și discursului religios*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 211–218.
- Ungerer, Fr., 1997, „Emotions and emotional language in English and German news stories”, în S. Neimer, R. Dirven, *The language of emotions. Conceptualization, expression, and theoretical foundations*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, p. 307-328.
- Walton, D., N., 1992, *The place of emotion in argument*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Zafiu, R., 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București: Editura Universității din București, 156–162.
- Zafiu, R., 2010, „Ethos, pathos și logos în textul prediciei”, în Gafton, Al., S. Guia, I. Milică (ed.), *Text și discurs religios*, II, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 27–38.

**FORMS OF AFFECTIVITY IN RELIGIOUS SERMONS:
A COMPARATIVE ANALYSIS**

Abstract

This article examines the construction and rhetorical function of affectivity in Romanian religious sermons from three different historical periods. Through a comparative analysis of discursive and lexical pathemic mechanisms, the study explores how affective strategies shape the persuasive religious discourse. The corpus includes an 18th-century sermon (A Sermon on Saint Nicholas by Antim Ivireanul), sermons by N. Steinhardt, and a contemporary homily (Sermon on Saint Nicholas the Great Hierarch by Ion Cârciuleanu). The analysis focuses on lexical markers, evaluative language, and rhetorical figures highlighting both continuity and variation in how affect is embedded and instrumentalized rhetorically. Findings show that affectivity plays a central role in shaping the sermon's persuasive intent and in reinforcing the ethical and spiritual connection between speaker and audience.

MARIA MANOLIU(-MANEA)
(1934–2025)

Sunt fostă studentă și apoi, într-o anumită măsură, colaboratoare, alături de Doamna Maria Manoliu (pentru colegii de promoție, și nu numai, Marcela), la unele lucrări și activități ale Institutului din București al Academiei Române – dintre care amintesc *Crestomația limbilor romanice*, funcția sa temporară de cercetător la Institut, cea de membră în comitetul de redacție al revistei *Studii și cercetări lingvistice*.

Nu pot spune, cum se obișnuiește în asemenea triste împrejurări, că domnia-sa ne-a părăsit acum, la plecarea pentru o lume îndepărtată – cum nu o făcuse nici la stabilirea, în 1977, în Statele Unite ale Americii. Căci doamna Manoliu nu a abandonat atunci prima ei patrie, revenind, de câte ori s-a s-a putut, în țară sau la reuniuni științifice internaționale în care avea prilejul să își reîntâlnească foști colegi sau tovarăși de breaslă români. Cu o generozitate și naturalețe care se răsfrângeau, de multe ori, și asupra familiilor acestora. Și rămânând nu doar în amintirea noastră, ci și în bagajul nostru profesional – prin lucrările sale, care nu s-au perimat.

Despre parcursul biografic al acestei adevărate personalități feminine din România se știu și nu se știu anumite lucruri. Printre cele din urmă menționez faptul, rar, că a frecventat școala primară și primii ani de liceu, până la interzicerea lui, la colegiul francez *Notre Dame de Sion*, flilala din Galați, ceea ce spune multe despre învățământul... românesc din epocă.

Au urmat anii de studii (licență și doctorat) la Facultatea de Filologie din București, secția Română, și un interludiu de specializare în lingvistica hispanică la Málaga, iar apoi orientarea sa în domeniul studiilor franceze și al italianisticii și în cadrul mai larg al romanisticii comparate și al lingvisticii generale.

După aceea – parcurgerea tuturor treptelor profesoratului, de la cea de preparator la *visiting professor* în universitățile din Chicago, București, Sao Paulo, Florianopolis, Düsseldorf, la profesor definitiv și în cele din urmă la profesor emerit al Universității californiene Davis. Precum și de autor al unor conferințe invitate (inclusiv pentru doctoranzi) și conducător de seminare în diverse centre universitare din Europa și America.

Printre alte activități profesionale conexe amintesc și alegerea Mariei Manoliu în conducerea mai multor societăți științifice interne și internaționale de profil, printre care se numără ARA (Academia Româno-Americană de Arte și Științe, cu congrese în România și Republica Moldova) și internaționala Société de Linguistique Romane.

Zestrea pe care ne-a lăsat-o lingvista în direcțiile menționate însumează peste 10 volume (publicate mai ales singură sau în colaborare) și peste 125 de articole, comunicări și alte texte în volume colective.

Prima sa contribuție este aceea, inovatoare, la reluarea, în 1965, a *Introducerii în lingvistica romanică* a maestrului nostru al tuturor, Iorgu Iordan, care va fi tradusă în deceniul următor în italiană, spaniolă, portugheză. De altfel, toată activitatea ei se va dovedi o aplicare a recomandării profesorului de a face cunoscute în lume lingvistica românească și aportul propriu prin publicare în traducere sau direct în limbi străine, ca și prin participarea, în măsura posibilului, la întâlniri internaționale de specialitate și prin contacte cu confrăți din alte țări.

Capitolele de fonologie și morfosintaxă din prima lucrare se caracterizează prin aplicarea la studiul diacronic și comparativ al fenomenelor lingvistice românești și romanice a noilor, pe atunci, principii ale structuralismului european și american. Bazele lingvisticii moderne, Maria Manoliu le-a explicat și comentat într-o lucrare teoretică de sinteză din 1973, *Structuralismul lingvistic* (tradusă în

spaniolă în 1978). Acesta, ca și metodele lingvisticii transformaționale, este aplicat și în lucrările consacrate de domnia-sa descrierii și istoriei interne a unor compartimente ale limbii române privite în context romanic. Căci preocupările sale inițiale aveau să se extindă la analiza discursului, lingvistică istorică, modele culturale, pragmatică, semantica formală/prototipică, sintaxă, precum în *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard* (1968 – versiune a tezei sale de doctorat), *Tipologie și istorie. Elemente de sintaxă comparată romanică* (1977, amplificată și tradusă în spaniolă în 1985), *Gramatică, pragmasemantică și discurs* (reuniune din 1993 a unor articole anterioare), *Discourse and Pragmatical Constraints on Grammatical Choices* (1994).

Mai multe burse, participări la schimburi academice și premii binemeritate, alături de funcțiile acordate lingvistei pe care o evocăm acum – reprezentantă eminentă a școlii românești de lingvistică, devenită ea însăși o adevărată șefă de școală –, au culminat cu alegerea Mariei Manoliu, după Revoluția din 1989, ca membră de onoare a celui mai înalt for științific românesc, Academia Română. Acesta a fost și prilejul a două evocări vibrante din partea colegului său de facultate și de Academie Marius Sala (reproduse în *Portrete și evocări*, David Press Print, Timișoara, 2013, p. 216-225).

Ne înclinăm, în aceste momente de tristețe, în fața acestei mari Doamne a lingvisticii românești și romanice, cum a numit-o Marius Sala în împrejurări festive.

Ioana Vintilă-Rădulescu

Rozalia COLCIAR, *Comentariul metalingvistic dialectal*, [Cluj-Napoca], Editura Presa Universitară Clujeană, 2025, 246 p.

Prin lucrarea de față, Rozalia Colciar aduce în atenția cititorului de specialitate și nu numai, un subiect mai puțin discutat, *comentariul metalingvistic dialectal*, alegând o abordare atât din punct de vedere pragmatic, ancheta dialectală fiind văzută ca formă de comunicare, cât și din perspectivă interdisciplinară, ținându-se cont de aspectul sociologic, onomastic și etnologic.

Ca structură, volumul cuprinde un *Argument* al autoarei (p. 7–8), un prim capitol numit *Ancheta dialectală – „formă de comunicare”* (p. 9–20), cinci capitole referitoare la diverse abordări ale comentariului metalingvistic (p. 21–182), un al șaptelea capitol intitulat *Forme onomastice neconvenționale reflectate în comentariile metalingvistice* (p. 83–104), precum și *Considerațiile finale* (p. 205–208). La sfârșitul lucrării întâlnim *Sursele* (p. 209–212), *Bibliografia* (p. 213–230), *Abrevierile* (p. 231–232), un *Indice de autori* (p. 233–238) și două rezumate, unul în engleză (p. 239–242), iar altul în franceză (p. 243–246). Materialul analizat a fost excerptat atât din atlasele lingvistice românești, cât și din culegeri de texte dialectale.

Încă de la început autoarea atrage atenția asupra viziunii de tip tradițional asupra lumii de la care pleacă în demersul său, luând drept motto afirmația lui Sextil Pușcariu, din *Limba română*, vol. I (1940: 324): „istoria, arheologia, etnografia și lingvistica trebuie să meargă mână în mână spre a ne face să înțelegem dezvoltarea poporului român în epoca parcursului său subteran” (p. 7–8).

În primul capitol se pornește de la însemnătatea atlaselor lingvistice ca documente de limbă, în care, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se vede interesul pentru configurarea dialectală a teritoriului român. Rozalia Colciar afirmă, totodată, că cele trei serii de atlase lingvistice pentru limba română, elaborate în decursul a o sută de ani, printre care *Atlasul lingvistic român* (ALR) I, realizat de Sever Pop și II, realizat de Emil Petrovici, dar și *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni* (NALR), începând cu anii 60–70 ai secolului al XX-lea, au o legătură ce le atribuie acestora calitatea de „instrument fundamental de cercetare a limbii române vorbite” (p. 11), scopul lor fiind crearea unei imagini cât mai precise a structurii dialectale a limbii române.

Pe parcursul întregii lucrări se susține ideea că actul esențial al limbajului care stă la baza anchetei dialectale este *solicitarea*, astfel că anchetatorul, pe de-o parte, dar și subiectul anchetat, pe de altă parte, trebuie să țină seama de un „anumit protocol al anchetei”, bazat pe câteva principii, care sunt sugestiv exemplificate de fiecare dată de către autoare. Menționăm în acest sens „principiul politeții negative” (p. 12), ce contribuie la exprimarea deferenței, „principiul cooperării verbale și al sincerității” (p. 13), prin care se dorește asigurarea reușitei comunicării. Pe lângă rolul acomodării interlocutorilor, al codului utilizat și al contextului în care se desfășoară comunicarea, Rozalia Colciar demonstrează că esențiale în anchetă sunt și înregistrările ce vizează *reacțiile subiecților* investigați, clasificate de către Henry M. Hoenigswald¹ (1966) în *reacții secundare* (adică atitudini neexprimate) și *reacții terțiare* (comentarii explicite și opinii asupra limbajului).

Al doilea capitol pleacă de la definiția *funcției metalingvistice a limbajului*, dată în Dubois *et alii*² (2002, s.v. *métalinguistique*) „la fonction du langage par laquelle le locuteur prend le code qu’il utilise comme objet de description, comme objet de son discours, du moins sur un point particulier” (p. 21) și analizează modul de exprimare a atitudinii subiectului vorbitor cu privire la diverse fenomene lingvistice, cu ajutorul comentariilor metalingvistice; pentru exemplificare materialul a fost

¹ Henry M. Hoenigswald, *a proposal for the Study of Folk-Linguistics*, în William Bright (ed.), *Sociolinguistics, Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference*, The Hague-Paris, Mouton&Co Publishers, 1966, pp.16–26.

² Jean Dubois *et alii*, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Éditions Larousse, 2002.

extras din volumele ALRR–Transilvania³, vol I–IV (1992–2006) și NALR–Crișana⁴, vol. I–IV (1996–2017). De asemenea, se arată faptul că, în anchetele pentru volumele de mai sus, comentariile *provocate* (adică cele dirijate de către anchetator prin întrebări programate) au fost rezultatul chestiunii 20 („Care dintre localitățile învecinate se deosebește din punctul de vedere al graiului de graiul din localitatea anchetată?”), care a generat răspunsuri cu numeroase sugestii de interpretare. Ideea că graiul din localitatea anchetată se deosebește prin trăsături fonetice și lexicale de cel al altor localități situate în vecinătate, este bine susținută de către autoare printr-o multitudine de exemple relevante (p. 24–45).

Încă din titlu, al treilea capitol anunță tematica abordată, și anume analiza diferențelor de natură *diatopică* (varietate în spațiu), *diastratică* (varietate între păturile socioculturale ale comunității) și *diafazică* (varietate stilistică). Aceste diferențe se reflectă în comentariile metalingvistice, pornind de la definiția lui Eugen Coșeriu⁵ (1995: 16) potrivit căruia aceste trei varietăți pot fi distinse în orice limbă. Se relevă astfel faptul că există o relație foarte strânsă între cele trei tipuri de perspective, comentariile metalingvistice din atlase scoțând acest lucru în evidență. Tot aici observăm numeroase cazuri în care fie anchetatorul, fie subiectul precizează trăsături de natură *fonetică* [**Fir (de păr)**: *fir dă păr*, leg.: „În urma insistenței informatorul pretinde că nu se spune *hîr*” (I, h. 10/175), p. 50], *morfologică* [**Casă**: *casă*; *cășuri*, leg.: „Anchetatorul s-a putut încredința că forma de plural *cășuri* este curentă în localitate” (II, h. 298/212), p. 51] sau *lexicală* [**Bărbier**: *bărbîr*, {R} *frizér*, leg.: *frizér*, *o vinit dă la Regăt vorb-aici în România* (NALR–Ban., I, h. 77/99), p. 55], acestea din urmă fiind cele mai numeroase. Un rezultat al analizei multitudinii de exemple se referă la faptul că, în selectarea și în folosirea unui fapt lingvistic de către locutor, cel care predomină este factorul subiectiv, în ciuda conștientizării existenței altor forme lingvistice pentru conceptul discutat („*io așa-i zic*”, p. 75).

Următorul capitol cercetează comentariile metalingvistice raportate la răspunsuri ironice, conform teoriei eterogenității discursive a lui Authier-Revuz⁶ (1995), potrivit căreia ironia prezintă în inserții metadiscursive reprezintă o metodă prin care enunțiatorul „se distanțează și își dublează discursul pentru a comenta propria vorbire sau vorbirea altuia” (p. 82). Modalitățile de realizare sunt eterogene: *aluzii* [**Constipat**: *nu mărge cōșu* (ALRR–Trans., I, h. 147/262 leg.), p. 87], *comparații* [**Chiorăie (mațele)**: *duruiesc „gândești că-i cōcia drăcului”* (NALR–Criș., I, h. 152/166 și leg.), p. 87], *hiperbole* [**Gușă**: *gălcă „gușății de la Muscél”* (NALR–Olt, I, h. 83/993 și leg.), p. 87], *metafore* [**Cocoașă**: *ii cu pîtă-n spâte* (NALR–Ban., I, h. 110/86 leg.), p. 87], ba chiar *antifraza* [**Brunetă**: „Informatorul relatează că în sat este un băiat negru, dar lumea îl strigă: *blóndule!*” (NALR–Olt., I, h. 10/356 leg.), p. 86] și *litota*. Totodată suntem în acord total cu afirmația autoarei conform căreia *ironia presupune superioritate intelectuală în emiterie și receptare/decodificare, ea marcând atât o ascendență, cât și un sentiment de complicitate* (p. 98).

Un alt capitol interesant al acestei lucrări este cel care se referă la comentariile metalingvistice din textele dialectale, materialul exemplificat fiind extras din numeroase culegeri de texte dialectale, publicate încă din anii 70 ai secolului al XX-lea, care completează materialul inclus în atlasele dialectale din seria NALR. Se specifică faptul că aceste comentarii sunt de ordin lexical, în cea mai mare parte dintre cazuri, având rol de explicare a aceluia termen, deci de glosare [*și erá un fel de plântă/ jütéi se spúne la noi* (GRU⁷/57), p. 98]. Observațiile metalingvistice se pot referi la diverse

³ *Atlasul lingvistic român pe regiuni, Transilvania*, vol. I–IV, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, București, Editura Academiei Române, 1992–2006.

⁴ *Noul Atlas lingvistic român. Crișana*, vol. I, II, de Ionel Stan și Dorin Urișescu, 1996, 2003; vol. III, de Dorin Urișescu (coord.), Ionel Stan, și Gabriela Violeta Adam, Lăcrămioara Oprea, Veronica Ana Vlasin, București, Editura Academiei Române, 2011; vol. IV, de Dorin Urișescu, Ionel Stan, Veronica Vlasin, Gabriela Violeta Adam, Lăcrămioara Oprea, 2017, București, Editura Academiei Române.

⁵ Eugen Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii, în Limba română și varietățile ei locale*, București, Editura Academiei Române, pp. 11–19.

⁶ Jacqueline Authier-Revuz, *Ces mots qui ne vont pas de soi. Boucles réflexives et non coïncidences du dire*, I–II, Collection „Sciences du langage”, Paris, Éditions Larousse, 1995.

⁷ Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2013.

lucruri precum: repartizarea teritorială a unui fapt lingvistic, stâns legat de identitatea etnică; diferențierea de natură diafazăică; regăsirea termenilor și în limba standard [*și de... pă fuioárále/ la acéi le zicem călți*] (GS⁸/163), p. 104]. Menționăm, de asemenea, observația Rozaliei Colciar, conform căreia în textele dialectale întâlnim fenomene ale oralității precum: *construcțiile incidente, repetiția și opoziția*.

Penultimul capitol, cel mai amplu, de altfel, aduce în discuție credințele populare reflectate în comentariile metalingvistice, cu referire la trei categorii diferite: la *integritatea ființei umane (corpul uman, comportamente, boli)*, la „*ciclul vieții*” și la *obiceiurile de peste an*. În ceea ce privește credințele referitoare la integritatea ființei umane, descoperim comentarii legate de aspectul fizic, având conotații pozitive [**Blond**: *om frumós, că dacă-i alb, îi frumós* (NALR–Criș., I, h. 16/162 leg.), p. 118] sau negative [**Chior**: *i-o bătut soárta și-o chiorát* (NALR–Mold., Bucov., I, h. 19/520 leg.), p. 118], comentarii ce reflectă legătura dintre aspectul fizic și statutul social și altele aferente unor boli diferite sau remediilor acestora [**Epilepsie**: *dacă júrá pe strámb se îmbolnăvéște* (ALRR–Munt., Dobr., I, h. 115/830 leg.) – pedepsirea încălcării conduitei morale; p. 124].

Din varietatea și din numărul mare de exemple din primul subcapitol legat de credințele populare reiese ideea conform căreia colectivitatea, precum și forțele exterioare individului, devin un fel de „*justițiar*”, care sancționează prin „*onomatopee sau boală*”, după cum menționează autoarea, fiecare abatere de la ritmul anormal al universului și orice încălcare a tiparelor tradiționale. Celelalte două subcapitole (ce privesc „*ciclul vieții*” și tradițiile de peste an) marchează cele trei momente de bază ale existenței umane [nașterea, căsătoria și moartea, pentru fiecare autoarea aducând exemple semnificative și dovedind că aceste credințe „sunt centrate pe o viziune antropomorfică și antropocentrică a universului” (p. 166)]. De asemenea, analizează comentarii ce au legătură cu unele obiceiuri și practici rituale referitoare la unele sărbători de peste an, cum ar fi: superstiții ce corespund practicilor rituale a înfrățirii și a leuirii bolii prin moarte și renaștere simbolică a celui ce suferă; celebrarea renașterii naturii.

Lucrarea se încheie cu un capitol la fel de interesant, dar și amuzant prin prisma faptului că se referă la *porecle* și la *apelative neconvenționale*. Rozalia Colciar nu omite niciun detaliu legat de comentariile metalingvistice din atlasele lingvistice, astfel că ia în considerare și informațiile de natură onomastică, adică formele neconvenționale de tipul poreclelor, al „*numelor de batjocură*”. Deoarece porecele implică fantezia denominatorului, după cum afirmă și autoarea, acestea reprezintă un „*teritoriu*” prielnic inovațiilor și interpretărilor diferite, lucrarea de față avându-le în vedere pe cele care vizează o trăsătură fizică [**Buzálósu, Dinte de cal, Damblagilá, Musteátá pliná de mătrefá**] (p. 187)] psihică, morală, comportamentală [**Júnghiu, Límba, Límbósu**] (p. 188)] sau socială a purtătorului [**Matroáná, Talabu**] (p. 190–191)]. În continuare se discută despre *apelativele neconvenționale*, care, spre deosebire de porecle, nu exprimă individualizarea prin captarea unicității, ci arată o categorie personală, reprezentând „*un mecanism de tip pragmatic la care apelează vorbitorul pentru criticarea sau ridiculizarea diferitelor aspecte*” (p. 197), indiferent dacă acestea sunt fizice [**boldáiós, burduhánós, púlpeșá, streárpá**] (p. 197–198)], comportamentale [**babórniță, dudán, foárfecá, límbút**] (p. 200)] sau referitoare la statutul social [**cópil, matroáná, furcói**] (p. 201)].

Astfel, volumul *Comentariul metalingvistic dialectal*, prin complexitatea materialului analizat în detaliu, prin bogăția bibliografiei utilizate, precum și prin structura sa obiectivă și practică, îmbogățește considerabil literatura de specialitate, fiind o lectură interesantă și captivantă nu doar pentru specialiștii în domeniu, ci și pentru toți iubitorii de grai românesc.

Viviana-Monica FĂTU ILIE
 Institutul de Lingvistică al Academiei Române
 „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti”,
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13
 vivianailie@gmail.com

⁸ Maria Marin (coord.), Mihai Conțiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marinela Tiugan, *Graururile din Sălaj*, București, Editura Academiei Române, 2017.

Cristiana ARANGHELOVICI, Ana IORGA MIHAIL, Ioana VINTILĂ-RĂDULESCU (coord.), *Punctuația limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2025, 495 p.

Normele de punctuație în limba română au fost precar susținute de lucrări teoretice, singurele lucrări normative oficiale existente care abordează tangențial problematica punctuației fiind seria de îndreptare ortografice, ortoepice, morfologice și de punctuație elaborate de Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, cu o primă ediție în 1960, a cincea, în 1995, urmată, după un interval îndelungat, de a șasea, ÎOOP⁶, apărută în 2024, elaborată de un colectiv bogat de autori, reputați lingviști: Cristiana Aranghelovici, Adnana Boioc Apintei, Raluca Brăescu, Ștefan Colceriu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Irina Necula Paraschiv și Gabriela Pană Dindelegan. De mult timp se simțea nevoia unui tratat de punctuație descriptiv și normativ. *Punctuația limbii române*, apărută recent la Editura Univers Enciclopedic Gold, este o lucrare academică amplă, care umple un gol în zona studiilor teoretice dedicate punctuației în limba română. Cele trei autoare ale lucrării sunt Cristiana Aranghelovici (coautoare și la ÎOOP⁶), Ana Iorga Mihail și (și coordonatoare) Ioana Vintilă-Rădulescu. Cristiana Aranghelovici și Ioana Vintilă-Rădulescu sunt coautoare și la DOOM² și DOOM³. Normele de punctuație nu au putut fi introduse în DOOM³ pentru că depășeau obiectul și dimensiunile prevăzute pentru acesta, pe lângă faptul că acestea nu fuseseră cuprinse nici în DOOM¹ și DOOM².

Așa cum arată autoarele în introducere, elaborarea, descrierea detaliată și modernizată a semnelor de punctuație deveniseră „cu atât mai importante și mai urgente cu cât monitorizarea mass-mediei și observarea fenomenelor care se petrec în învățământ, în limbajul electronic și în uzul curent sub acest aspect pun în evidență erorile și inconsecvențele din domeniu, ca necesitatea ca norma să țină seama și de evoluția uzului” (p. 11). Specificul lucrării constă în „tratarea monografică sincronică – descriptivă, normativă și corectivă, precum și practică – a componentelor sistemului de punctuație a limbii române literare actuale” (p. 14), ceea ce presupune descrierea situațiilor de uz, a implicațiilor (gramaticale, prozodice, semantic-pragmatice, stilistice) în comunicare ale semnelor și procedeele de punctuație, a relațiilor dintre acestea, precum și stabilirea unor norme și recomandări privind folosirea acestor mijloace în practică.

Autoarele au studiat punctuația pe baza unor cazuri autentice, atestate, și nu exclusiv pe baza unor contexte create de autoare, ca practiciene calificate ale scrisului în limba română; au fost propuse însă contexte ad-hoc acolo unde corpusul nu a furnizat ilustrări ale anumitor situații.

Dat fiind că normele de punctuație prezintă caracteristici speciale în funcție de varietățile funcționale, lucrarea a avut în vedere toate stilurile limbii române, fiind îmbogățite, față de ÎOOP, sursele pentru domeniile nonartistice. Corpusul bogat care stă la baza descrierii punctuației în limba română este alcătuit din texte literare beletristice (aparținând atât unor autori clasici, cât și, mai ales, moderni și contemporani), texte extrase din comunicarea electronică (e-mail, rețele sociale, SMS-uri etc.), texte administrative și juridice. Considerăm importantă precauția „normatoare” a autoarelor în citirea anumitor exemple din texte: „nu se poate ști întotdeauna dacă punctuația se datorează intențiilor autorului, intervențiilor unor terți sau unor greșeli” (p. 13), pe lângă faptul că unele citate pot fi neconcludente sau chiar inadecvate, dacă datează din perioade în care limba română nu beneficia de aplicarea unor norme de punctuație sau de prezentarea detaliată a acestora. În astfel de situații, autoarele studiului recurg la *recomandări*, care urmează explicațiilor despre folosirea incorectă a unui semn de punctuație.

Principalul deziderat al lucrării este descrierea în principiu exhaustivă a fiecărui semn de punctuație, în care se face uz de termeni gramaticali actualizați conform gramaticii academice actuale și care se bazează pe modelul oferit de marii scriitori ai literaturii române, descriere dublată de formularea unor norme de folosire obligatorie sau facultativă a semnelor de punctuație sau, dimpotrivă, de evitare a acestora, când utilizarea lor este greșită sau nerecomandabilă.

Semnele și procedeele de punctuație sunt grupate în patru mari secțiuni: I. Semnele de punctuație de bază, II. Semne de punctuație auxiliare, III. Semne grafice convenționale, IV. Procedee

de punctuație. În cadrul fiecărei secțiuni, articolele sunt dispuse în ordinea alfabetică a numelui semnului/procedului de punctuație.

Secțiunea I este cea mai cuprinzătoare (p. 21–388) și este dedicată **semnelor de punctuație de bază**, în număr de 13: bara oblică, cratima, două-puncte, ghilimelele, linia de dialog, linia de pauză, parantezele, punctele de suspensie, punctul-și-virgula, punctul, semnul exclamării, semnul întrebării și virgula. Ghilimelele și parantezele beneficiază de articole suplimentare, numite *Generalități*, în care sunt grupate trăsăturile comune ale fiecăruia.

În secțiunea II (p. 389–412) sunt prezentate **semnele de punctuație auxiliare**: acolada, asteriscul, „ghilimelele” iterative, „paranteza” de închidere, semnul de paragraf, semnul „et”, tilda, care nu sunt incluse de obicei în lucrările în domeniu.

În secțiunea III (p. 413–418), în articole mai mici, sunt discutate **semnele grafice convenționale**: bara oblică dublă sau bara oblică inversă (ca semne derivate), punctele de ghidaj, rândul/rândurile de puncte.

În secțiunea IV (p. 419–460), sunt tratate o serie de **procedee de punctuație** (alineatul, blankul, diverse mijloace de evidențiere: alinierea rândurilor/paragrafelor, capităluțele, scrierea cu caractere cu corp diferit, distanțarea în cuvânt, indentarea textului, scrierea cu majuscule, sublinierea).

Fiecărui semn sau procedeu de punctuație îi este dedicată o micromonografie, care respectă o schemă generală: denumirea și imaginea elementului; un cartuș-sinteză de prezentare a aspectelor esențiale privind semnul respectiv; alte denumiri-variante; flexiunea denumirii de bază (atunci când aceasta pune probleme); denumiri sau variante în alte limbi; aspectul grafic; reprezentarea în standardul Unicode; probleme la lectura cu voce tare; unele chestiuni legate de frecvență; relația cu blankul; alte utilizări contextuale (când este cazul); definiția; poziția în text; rolul gramatical, prozodic, semantico-pragmatic și stilistic al semnului; semnul în varietățile funcționale ale limbii române; folosirea semnului în comunicarea electronică; scrierea cu literă mare sau mică după semnul respectiv; combinarea cu alte semne de punctuație; semne de punctuație în aceeași poziție cu cel în cauză sau absența oricărui semn de punctuație; norme de folosire a semnului (este obligatoriu, opțional, interzis sau nerecomandabil); utilizarea ca semn grafic în alte domenii; bibliografie specială referitoare la semnul tratat în capitolul respectiv. Schema de prezentare este determinată de complexitatea semnului sau a procedului de punctuație discutat și de cantitatea de informație disponibilă pentru fiecare.

Oferim mai jos, spre ilustrare, câteva detalii interesante (alte denumiri, echivalențe în limbi de circulație internațională) selectate din părțile introductive ale secțiunilor dedicate diverselor semne de punctuație:

CRATIMA – ALTE DENUMIRI/VARIANTE: *liniuță/linioară (de unire sau/și de despărțire)*, (rar) *linie de pauză scurtă*; (rare, ieșite din uz sau învechite) *linie, linioară împreunătoare, semnul împreunătoriu, trăsătură/trăsură de unire, unitoare*; DENUMIRI ÎN ALTE LIMBI: engl. *en dash*; fr. *tiret court*; germ. *Halbgeviertstrich, Streckenstrich*; it. *trattino breve/congiuntivo/corto*; sp. *guión/guion corto/normal*.

DOUĂ-PUNCTE – ALTE DENUMIRI/VARIANTE: (rare, învechite sau ieșite din uz) *colon, doao împunsuri/soroci, doua punte, doauă puncturi, doă/doo/două puncturi, două puncte*; DENUMIRI ÎN ALTE LIMBI: engl. *colon*; fr. *le/les deux-points/les deux points*; germ. *Doppelpunkt*; it. *due punti*; sp. *dos puntos*.

SEMNLUL EXCLAMĂRII – ALTE DENUMIRI/VARIANTE: (rar) *semn de exclamare/de exclamație, semnul exclamației*; (ieșite din uz) *chiamătoare, minunătoare, punct al mirării, punct de exclamație, semn de exclamațiune, semnul cel de mirare, semnul exclamațiunii, semnul mirării*; DENUMIRI ÎN ALTE LIMBI: engl. amer. *exclamation point*; engl. brit. *exclamation mark*; fr. *point d'admiration* (ieșit din uz), *point d'exclamation*; germ. *Ausrufezeichen, Ausruf(ungs)zeichen*; it. *punto ammirativo, punto esclamativo*; sp. *signo de admiración, signo de exclamación*.

VIRGULA – ALTE DENUMIRI/VARIANTE: (înv.) *comă, împiedicare, jumătate de soroacă/de picătură, opritoare*; DENUMIRI ÎN ALTE LIMBI: fr. *virgule*, engl. *comma*, germ. *Komma*, it. *virgola*, sp. *coma*.

Extrem de utile sunt secțiunile în care sunt tratate **ghilimelele** (secțiune semnată de Ioana Vintilă-Rădulescu) și **virgula** (secțiune semnată de Ana Iorga Mihail), semne de punctuație

remarcabile prin complexitate (rol multiplu, dificultăți de utilizare), care ridică probleme și confuzii în special în rândul generațiilor mai noi, în contextul comunicării mediate electronic. Se oferă informații valoroase despre specificul și utilizarea ghilimelelor românești („”), a celor „francezești” («») și a celor simple (‘ ’ / ‘ ’ / ‘ ’), acestea din urmă având o utilizare mai recentă, limitată în special la domeniul lingvisticii. Descrierea virgulei este exemplară pentru complexitatea și detalierea informației sintactice, justificată de relația de dependență dintre regulile de folosire a virgulei și structurile gramaticale. Semnalăm distincția (necesară) între punctuația conjuncțiilor disjunctive – *sau, ori* – atunci când acestea au rol prototipic de conjuncție și atunci când sunt conectori de reformulare (p. 380). Considerăm că ar fi fost util și necesar să se dea atenție și situațiilor în care conjuncția *și* are alt rol decât cel copulativ, și anume adversativ sau disjunctiv, cazuri în care virgula poate fi necesară, având un rol important în dezambiguizarea semantică a enunțului (de exemplu: *Am vrut să cumpăr mai multe, și nu am avut bani. Eu citesc biletele, și tu notezi.*). O observație importantă este cea legată de interdicția de a folosi în limba română virgula înainte de abrevierile *etc.*, *ș.a.*, *ș.a.m.d.*, *ș.c.l.* (echivalente ale lui *și*), în alte limbi (ca engleza și franceza) *etc.* fiind precedat de virgulă, „model care s-a extins, **greșit**, și în română” (p. 381).

În prezentul volum sunt descrise și explicate pe larg multe chestiuni neglijate până în prezent, aducând numeroase clarificări: alegerea între linia de pauză și cratimă, încheierea unui citat prin plasarea punctului înainte sau după închiderea ghilimelelor, separarea prin virgulă a completivelor antepuse nereluate, virgula între interjecțiile de adresare etc. Acest tratat oferă cititorului informații numeroase, ajutându-l să înțeleagă că punctuația este un domeniu complex, dinamic, dar nu imposibil de înțeles. Este de dorit ca această lucrare foarte valoroasă în lingvistica românească să-și găsească aplicația în învățământul românesc cât mai curând posibil.

Este salutată intenția declarată a autoarelor de a realiza o variantă informatizată a lucrării, așa cum s-a procedat anterior în cazul DOOM³ (p. 14), pentru a favoriza un acces cât mai larg la acest studiu.

Lucrarea se remarcă, printre altele, prin bogăția informațiilor, claritatea expunerii, exhaustivitatea descrierilor, printr-o serie de observații valoroase de ordin stilistic, corectiv, recomandări normative sau observații de tipul *nerecomandabil*, și va fi, indubitabil, un instrument de lucru complex și extrem de util atât editorilor, profesorilor, studenților și elevilor, cât și publicului larg, preocupat de normele unei comunicări corecte în scris, atât sub raportul ortografiei, cât și al punctuației.

Iulia BARBU-COMAROMI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”

iulia.barbu@gmail.com

Ioana DAVID, *Structuri fixe cu nume proprii: formare, evoluție, interpretare*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2024, 292 p.

Volumul de față este o lucrare dedicată investigării sistematice a frazeologismelor onomastice din limba română, incluzând atât unități active în comunicarea contemporană, cât și expresii cu circulație redusă sau ieșite din uz. Studiul, structurat în cinci capitole, urmărește definirea conceptului de structură fixă cu nume propriu, descrierea mecanismelor de formare și evoluție, analiza elementelor constitutive și a tiparelor configurative, precum și examinarea manifestărilor discursive și a direcțiilor semantice ale acestor unități. Autoarea utilizează un corpus extins pentru a demonstra funcționarea lor în contexte comunicative variate.

Capitolul I, *Precizări metodologice* (p. 17–21), prezintă cadrul general al cercetării, definind obiectul de studiu ca fiind structurile fixe de cuvinte cu nume proprii, justificând alegerea temei prin insuficiența studiilor consacrate frazeologismelor onomastice și prin complexitatea, diversitatea și variabilitatea acestor unități. Sunt formulate obiectivele principale, între care definirea și precizarea statutului structurilor fixe cu nume proprii, identificarea factorilor care determină formarea și evoluția

lor, precum și descrierea modalităților de manifestare discursivă. De asemenea, este prezentată structura lucrării, organizată în cinci capitole cu funcții distincte, precum și delimitarea bazei teoretice, care se sprijină pe cercetări din domenii conexe – etimologie, onomastică, stilistică, paremiologie. În final, este descris corpul utilizat, alcătuit din peste 600 de structuri fixe cu nume proprii, provenite din surse variate și integrate în funcție de tipul reperelor onomastice (mitologice, profane, literare, geografice sau religioase).

Capitolul al II-lea (p. 22–86) clarifică statutul teoretic al noțiunii de *structură fixă* și descrie formarea și evoluția acesteia, cu accent pe legătura dintre frazeologie și onomastică. Autoarea optează pentru termenul de structură fixă în dorința unei accepțiuni mai permissive a conceptului, astfel încât să acopere întreaga paletă de îmbinări stabile de cuvinte, de la grupări de două lexeme până la enunțuri paremiologice, considerate unități frazeologice cu un sens unitar. A doua coordonată fundamentală este *numele propriu*, preferat sintagmei *reper onomastic*, pentru a include nu doar toponime și antroponime, ci și alte tipuri de substantive proprii, aspect ce justifică tratarea integrată a frazeologiei și a onomasticii. Capitolul trece în revistă principalele definiții și denumiri propuse în literatura de specialitate pentru structurile fixe – de la *locuțiune, expresie, unitate frazeologică, grup solidar de cuvinte* până la *unitate polilexicală stabilă* sau *unitate glotică expresivă* – și subliniază o vastă paletă denominativă ca indiciu al complexității fenomenului. În privința formării, sunt descriși factori extralingvistici precum influențele mitologice, acțiunea religioasă, influența unor evenimente istorice deosebite, aria geografică a vorbitorilor, specificul colectivităților umane, dorințele și interesele vorbitorilor, precum și aportul artei, al literaturii, al cinematografiei și al descoperirilor științifice, toate ilustrate prin structuri fixe cu nume proprii (de tipul *călcăiul lui Ahile, Turnul Babel, ocaua lui Cuza, lista lui Schindler*). Evoluția acestor construcții este explicată prin factori intralingvistici: schimbarea sau slăbirea sensurilor proprii ale unor lexeme, valorizarea arhaismelor și a regionalismelor, rolul etimologiei populare, al raporturilor și al relațiilor semantice (sinonimie, antonimie, polisemie), al tautologiei, al paronimiei, al reorganizării, al elipsei și al antonomazei, care favorizează trecerea unor nume proprii la statutul de desemnări generice. În concluziile capitolului, conceptul de structură fixă cu nume proprii este definit ca rezultat al întâlnirii dintre asocierea de cuvinte cu sens unitar și referentul onomastic, iar frazeologismele onomastice sunt descrise ca unități care, prin „criterii extra- și intralingvistice” (p. 86), își asigură „permanența în fondul frazeologic și lexical autohton” (p. 86) și pătrund în toate domeniile de activitate, devenind mijloace consacrate de expresie.

Capitolul al III-lea (p. 87–133) analizează în mod sistematic elementele constituente și tiparele de construcție ale structurilor fixe cu nume proprii, prin compararea teoriilor frazeologice și prin aplicarea unor criterii de interpretare precum cel morfosintactic, semantic, stilistico-funcțional, structural. Se descrie trecerea de la îmbinările libere la cele fixe, autoarea subliniind că stabilizarea presupune întrebuințare repetată, lungă durată în timp și largă răspândire în spațiu, iar pierderea autonomiei semantice a lexemelor determină apariția sensului unitar. Fenomenele de fixare și remotivare sunt tratate ca procese complementare, fiind ilustrate prin exemple cu dublu sens, precum *a veni cu pluta pe Bistrița, a avea rude la Ierusalim* sau *a trăi în Arcadia*. Capitolul abordează și (re)înnoirea construcțiilor, explicată prin variație frazeologică, derivare și recombinații ale modelelor consacrate, cu exemple precum *ucenicul lui Bear Grylls*. O secțiune importantă este dedicată diferenței dintre unități frazeologice și unități frastice, arătând că acestea din urmă pot deveni surse pentru noi expresii, de exemplu *a împrumuta lui Dumnezeu*, derivat din proverbul *Cine dă săracilor împrumută pe Dumnezeu*. Capitolul descrie apoi configurația structurilor fixe, evidențiind existența elementelor obligatorii și facultative și menționând formule înghețate precum *turnul Babel, Pasărea Phoenix, patul lui Procust*. În final, este analizat rolul numelui propriu ca nucleu semantic, ilustrat prin numeroase antroponime și toponime care determină sensul construcțiilor, iar concluziile subliniază caracterul evolutiv al acestor unități, dependent de fixare, (re)motivare și (re)înnoire, precum și de creativitatea vorbitorilor.

Capitolul al IV-lea, *Manifestări discursive și direcții semantice* (p. 134–200), examinează modul în care structurile fixe cu nume proprii funcționează în discurs și ce direcții semantice activează, punând accent pe raportul dintre sacru și profan, pe eufemisme, pe argou și pe interferențele

multiculturale. Autoarea pornește de la ideea că asemenea structuri sunt formule *de-a gata* care vehiculează atât aprecieri standardizate convenabile, cât și norme de conduită și credibilitate, iar impactul lor depinde de competența și performanța lingvistică a locutorilor. În plan religios, se descriu manifestările sacralului prin antroponime și toponime biblice (*Dumnezeu, Hristos, Iov, Noe, Avram, Ierusalim* etc.), organizate de la *Sfânta Treime* până la nume de profeți/personaje biblice și sfinți/martiri, precum și prin formule care migrează treptat dinspre sacru spre profan, de tipul *a da una în numele Tatălui* sau *a ști ca pe Tatăl nostru*. În continuare, autoarea dedică o secțiune extinsă eufemismelor frazeologice, construite pe baza tabuului *provocat de frică, condiționat de tact sau al decenței*, ilustrate prin expresii care atenuează vorbirea despre moarte (*a se duce la Dumnezeu, luntrea lui Caron, a fi dus la Bellu*), boală (*boala lui Addison*) ori defecte și vicii (*a avea boala lui Calache, amicul lui Bachus, a avea gură de Târgoviște*). O atenție specială este dedicată analizei frazeologismelor onomastice cu valoare argotică, organizate pe trei tipuri de argou – argoul infractorilor, argoul tinerilor și argoul comun – și exemplificate prin expresii precum *tufă de Veneția, a da muștele afară din Cișmigiu, adio, Margareto!* sau prin nume devenite embleme argotice, ca *Berilă*. În finalul capitolului, se discută despre relația dintre frazeologisme și multiculturalism, discutând interferențele românei cu alte limbi (maghiară, ucraineană/rusă, germană) și arătând cum acestea generează noi structuri fixe (expresia *mânca-te-ar franțul* derivă de la numele propriu *Franz*, prezent, în diacronie, în antroponimia sașilor și a șvabilor din Transilvania; *a sta ca Poli în gară* etc.), concluzionând că manifestările discursive ale structurilor fixe cu nume proprii reflectă modul în care comunitățile își organizează experiența și relațiile prin limbaj, între sacru, profan, eufemism, argou și contact lingvistic.

Capitolul al V-lea, *Considerații finale* (p. 201–206), prezintă concluziile generale ale volumului și sintetizează rolul structurilor fixe cu nume proprii în comunicare, sub mai multe direcții. Se subliniază că aceste structuri oferă locutorilor posibilitatea de a-și exprima cât mai fidel ideile. Ele permit raportarea la valori culturale, etice și spirituale prin repere onomastice religioase, mitologice, istorice, literare sau științifice (*oul lui Columb, câinele lui Pavlov, a descoperi America, a fi ceva putred în Danemarca*), generând semantisme noi la nivelul comunicării și evitând penuria discursivă prin variație, etimologie populară și reorganizare formală (de exemplu, *ocaua mică, fără niciun Dumnezeu*). Ioana David insistă asupra ideii de nucleu semantic, de regulă nume proprii, în jurul cărora se coagulează sensul unitar (*mărul lui Adam, turnul Babel, acarul Păun*), dar și asupra faptului că manifestările discursive ale acestor structuri reflectă situații de viață și valori culturale comune, în registre diverse: religios, eufemistic (*a cina cu Pluto, a trece apa Styxului*), argotic (*a sta ca boier Bibescu, urmașii lui Nicu Piele*) sau multicultural (*a fi pe nicăieri ca Vida Gheza, n-a fi nimic de porodicii lui Șandor, a fi beat Krup*). În încheierea capitolului, autoarea arată că structurile fixe cu nume proprii pot funcționa ca „mijloace consacrate de interacțiune și de adaptare socială și lingvistică” (p. 203), iar „necesitatea cunoașterii și a utilizării corecte” (p. 206) a acestora este legată de impactul lor asupra stabilității și a modernizării limbii și de rolul lor în construirea unui limbaj expresiv și adecvat într-un sistem de comunicare complex.

Așadar, lucrarea Ioanei David investighează într-o manieră sistematică structurile fixe cu nume proprii, descriind mecanismele lor de formare, evoluție și utilizare în diferite contexte discursive. Volumul delimitează conceptele de bază, stabilește criteriile de analiză și integrează perspective din domenii conexe, oferind o clasificare coerentă a fenomenului și un corpus amplu de exemple. Prin abordarea sa, studiul explicitează modul în care aceste structuri funcționează în limbă și evidențiază relațiile dintre dimensiunea onomastică și cea frazeologică, facilitând o înțelegere mai clară a rolului acestora în comunicare.

Sabrina PALINKAS
Facultatea de Litere
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord din Baia Mare
Str. Victoriei nr. 76, 430122, Baia Mare, România
sabinapalinkas577@gmail.com

Villy TSAKONA, *Exploring the Sociopragmatics of Online Humor*, John Benjamins Publishing Company, 2024, 264 pp.

Humor has been analyzed by various well-known scholars in recent years. The improvement in the number of scholars who investigate humor leads many investigations to gradually abandon the decontextualized form of humor, such as the investigation of canned jokes, for contextualized humor instances, namely real reactions during the creation of humorous situations and utterances (Tsakona, 2024: 4). In the current cutting-edge world, the use of the internet is one of the essential daily-based actions. Without a doubt, the tight bonds between people who have internet access create a condition for the considerable use of social media as a communication tool. Thus, it assists the users of the internet to create humorous content more than face-to-face communication. Taking into account all the information mentioned above, the author of this book investigates humor from socio-pragmatic perspectives, based on notable sources such as conversations on the social media, memes, and satirical news, which originate from Greek.

The book is divided into 7 chapters; whereof, in the first chapter, the author delves briefly into the existing literature and recent developments in the humor research field. The second chapter illustrates central questions in the socio-pragmatic analysis of humor and focuses precisely on the main research goals of the investigation. The third chapter concentrates on the metapragmatic analysis of humor, while the fourth chapter illustrates the misunderstanding in the humorous instances created by the discriminatory content in the satirical news. The fifth chapter of the book focuses on the interplay among humor, criticism, and intertextuality of the humorous content in the online sphere achieved by the specific public events. Moreover, a socio-pragmatic approach is applied in chapter 6 in order to analyze compatibility between critical principles and teaching about humor. Finally, chapter 7 is a summary of all the findings and main goals of the research conducted by the author of the book.

The introduction briefly delves into the difficulties in distinguishing between the two different areas of linguistics, namely sociolinguistics and pragmatics, and their overlapping during the analysis. However, it is also mentioned that the author does not focus on the elaboration of the distinction between these two fields, since her aim is to define socio-pragmatics and use it as a linguistic framework to analyze online humor. In the introductory part she highlights that socio-pragmatics mainly focuses on meaning-making and meaning-interpreting due to certain societal values and hierarchies. However, it must be mentioned that the vital role of socio-pragmatics in the examination of the failed negotiated meaning of humor is briefly illustrated in this chapter. Furthermore, the potential research questions and topics addressed by the author in order to carry out a proper investigation and three main humor theories – precisely incongruity, superiority, and relevance – and their importance in humor research are briefly illustrated in the introductory part. In addition, the importance of the culture-specific context in humor for its reception is mentioned in the introduction, highlighting that the carried-out analysis is based on the examples in Greek. The author mentions that in order to achieve a better reception of the analysis by the readers from around the world who are interested in the humor research, she translated all examined instances into English; however, because of the vast cultural differences, those instances of humor may not be comprehended well (Tsakona, 2024: 5).

Chapter 1, “Humor and context within the (socio)pragmatic theories of humor”, briefly illustrates the important methodological frameworks for the analysis of humor offered by various scholars. In the first part of this chapter, two vital methodological frameworks, namely Semantic Script Theory of Humor (SSTH) by Raskin (1985) and General Theory of Verbal Humor (GTVH), are discussed briefly. Moreover, in the second part of this chapter, the author illustrates recent developments related to the conceptualization of humor proposed by Attardo (2020) in the “model for performance theory of humor” and progressed by Kuiper (2020) in “knowledge about humor”. In addition, in this part of the chapter, the author presents her own methodological framework, precisely “Discourse Theory of Humor” (Tsakona, 2020), which is an essential tool for analyzing humorous data presented in this book from the sociopragmatic perspective.

Further on, in chapter 2, entitled “Humorous and non-humorous interpretations of attempts at humor – or why humor may fail”, Villy Tsakona underscores the main research questions of the analysis related to successful and failed humor. She points out the importance of interlocutors in the negotiation of humor and mentions that it is impossible to define or identify humor relying only on the producer’s or analyst’s intention, based on the sociopragmatic perspectives of the discourse (qtd. in Holmes, 2018, and Marmaridou, 2011). Moreover, the author highlights that metapragmatic indicators (qtd. in Culpeper and Haugh, 2014: 240) play an active role in the delivery of the humor successfully or vice versa. In addition, the failure of humor and the employment of the DTH to explain these failures are presented by the author in this chapter. The online humor examples are examined through the application of DTH, where, on the one hand, the content of the humorous examples is accepted as funny by the online users and, on the other hand, is identified as serious by others, which causes the failure of humor.

Chapter 3, entitled “Humor as metapragmatic commentary on language use – or how people attempt to regulate language use through humor”, is dedicated to analyzing humor from the metapragmatic perspective, which aims to comment on the aspect of language use. The chapter starts with brief information about the similar studies and afterwards illustrates the data, which are categorized as memes promoting standard language use and mocking the dialect use as well as their speakers, and memes reproducing norms for the ‘successful’ loanword translation while rejecting irregular translation. In the analysis of both categorized memes, the employment of the DTH principles plays a significant role in revealing the views of the meme producers related to the language use. Applied methodology assists the author in investigating the role of sociopragmatics in the meme creation. The analysis underscores the semiotic tools that have evolved from one instance to another, which creates a fruitful condition for the humor producer to express his metapragmatic and humorous angle.

Chapter 4, entitled “Humorous ambiguity – or why humor may engender diverse and contradictory interpretation”, offers a view on how particular humor examples can create misunderstanding among speakers in the circumstances of discrimination and its interpretation. The chapter investigates the overlapping of two different meanings, namely racist and antiracist scripts in the satirical news, especially taking into consideration the online satirical news, which at first glance appears as antiracist content. The application of the DTH principles in these satirical news assists the author in detecting undiscovered sociocultural sides in the script form, which leads to ambiguities in the style of the analyzed text, making it hard to consider whether it is racist or antiracist. The author also highlights that the reason for these ambiguities could stem from the speakers’ intention to seem antiracist, while they are unable to extract their deep-rooted racist sides.

Chapter 5, entitled “Evaluation and intertextuality in humorous discourse – or how speakers create social groups through humor”, illustrates how humor functions as a discursive tool for the evaluation and the group formation in the circumstances of the user interaction in the Greek online sphere. The author applies Discourse Theory of Humor (DTH) in order to investigate how online posts, memes, and intertextuality function as a criticism mechanism against public figures. Moreover, some features of the humor, such as expressing shared values and being an essential element to construct temporary online communities, are illustrated through analysis. Finally, the analysis underscores that online humor is not considered as a tool to express oneself, but it is also a vital mechanism to judge, cooperate, and associate in the specific situations.

Chapter 6, entitled “Humor and critical literacy – or what and how we can learn about humor from its sociopragmatic analysis”, delves into the findings of the sociopragmatic analysis of humor analyzed with the DTH principles and illustrates how this approach can support a critical literacy framework. Taskona suggests that comprehension of the sociopragmatic features of humor, precisely its goal, context, and effect, can reinforce the analytical skills of the speakers and may enhance the classroom discussion. She supports this idea by providing analysis on COVID-19 memes and using them as a key source in generating critical questions on the humorous material and even on the pandemic as a part of the critical course on humor. Finally, in this chapter, the author highlights DTH not only as an analytical tool, but also as a practical tool that enhances their critical thinking skills through humorous content in the learning environment.

Chapter 7, which is the conclusion part of the analysis, is a summary of the author's thoughts about the goals of her investigation, the results of the analysis, and its possible contribution to future research. She underscores that within the DTH framework the essential feature of the humor is the fact that it is based on script opposition and incongruity. She mentions that in the analysis the conceptualization of the incongruity theory is mainly discussed; however, in some part of the analysis, superiority and release theories are used as well in order to obtain accurate interpretations of humor in the analyzed materials.

Villy Tsakona's book offers a detailed analysis of humor studies, especially illustrating how humor can function in culture-specific and digital contexts. The application of the Discourse Theory of Humor (DTH) is the strongest aspect of the investigation, as it combines theoretical framework with the real-world examples and offers readers a vital method for the comprehension of humor as a type of social action and a tool for criticism. However, we would not find this book perfect for the researchers who aim to find out more information about the linguistic theories of humor, since the author consciously avoids engaging her research closely with all of them, particularly release and superiority, but rather for researchers exploring online humor, its sociopragmatic functions, and its use as a method for communication.

Umid MAMMADOV
University of Bucharest, Romania
umid.mammadov@s.unibuc.ro

Maria MARIN (coordonator), Viviana-Monica FĂTU ILIE, Mara-Iuliana MANTA, Carmen-Ioana RADU, Daniela RĂUȚU, Dana-Mihaela ZAMFIR, *Graiuri românești din Banatul sârbesc*, București, Editura Academiei Române, 2022, 762 p.

Volumul *Graiurile românești din Banatul sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, apărut la Editura Academiei Române în anul 2022, constituie o contribuție importantă la dialectologia românească și reprezintă o lucrare de referință pentru studiul limbii române vorbite în comunitățile din afara granițelor țării. De altfel, volumul coordonat de Maria Marin se înscrie în tradiția volumelor de texte, glosare și studii dialectale publicate în ultimii ani sub egida Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române. Lucrarea continuă seria cercetărilor din medii aloglote, bazate pe cercetările realizate în comunitățile românești din Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria, Ungaria și Serbia, în perioada 1991-2009.

Volumul de față, consacrat Banatului Sârbesc (zona Voivodina), urmează metodologia celorlalte studii din aceeași serie, distingându-se prin valoarea sa documentară deosebită, datorită conținutului bogat în texte dialectale. Totodată, volumul cuprinde un glosar și un amplu studiu lingvistic, incluzând și un subcapitol dedicat aspectelor sociolingvistice și pragmatice. Astfel, lucrarea contribuie la tabloul unității și diversității graiurilor românești, prin evidențierea proceselor de interferență lingvistică, de inovație și de conservare a unor trăsături lingvistice.

Faptul că desfășurarea anchetelor de teren în zonă a fost susținută de Academia Sârbă de Științe și Institutul de Balcanologie din Belgrad și de comunitățile locale din Voivodina, evidențiază deschiderea instituțională și spiritul de cooperare internațională, atât de necesare cercetării dialectale moderne.

Volumul este structurat în trei părți principale: studiul lingvistic propriu-zis, corpul de texte dialectale și glosarul. Acestea sunt precedate de bibliografia bogată pe care se bazează lucrarea, dar și de o amplă introducere, care prezintă studiile de referință privind studierea graiurilor din Banatul sârbesc, precum și informații privind culegerea materialului lingvistic în timpul cercetărilor de teren (anchetatori, înregistrarea materialului, rețeaua de localități cercetate, informatori). Cercetările de teren au fost realizate în perioada 2007–2009, de către cercetătoarele Maria Marin, Daniela Răuțu,

prezente în toate cele trei anchete, și Dana-Mihaela Zamfir, prezentă doar la primele două anchete. Materialul lingvistic a fost cules de la 96 de informatori, care au întâmpinat anchetatoarele cu deschidere și căldură. Este de reținut observația autoarelor privind unitatea lingvistică remarcabilă dintre Banatul sârbesc și cel românesc, singurele diferențe notabile fiind legate de impactul mediului aloglot asupra lexicului. Pe de altă parte, este menționat faptul că generațiile mai tinere de vorbitori prezintă un vocabular mult mai sărac în limba română.

Introducerea este urmată de lista localităților și a vorbitorilor anchetați. În total, cercetările au cuprins 14 sate reprezentative din districtul Banatului de Sud și al Banatului Central, unde, în cele mai multe cazuri, populația românească a fost majoritară (ajungând chiar și la 98% în unele localități). Sunt prezentate date despre toponime, populație și istoria satelor, precum și informații privind bisericile și școlile. Este menționat faptul că satele românești din Voivodina sunt caracterizate prin prosperitate, iar mulți dintre locuitorii au avut posibilitatea de a lucra o perioadă în străinătate. În privința vorbitorilor anchetați, sunt oferite informații privind vârsta, familia, studiile, profesia, călătoriile și limbile pe care le vorbesc. Vârsta informatorilor variază de la 10 la 88 de ani. Impresionant este faptul că vorbitorii anchetați s-au arătat foarte dornici de a păstra contactul cu limba și cultura română.

Studiul lingvistic, bazat pe un material foarte bogat, prezintă sistematic principalele particularități ale graiurilor din Banatul sârbesc, atât în raport cu date din dacoromâna vorbită pe teritoriul României (îndeosebi în aria vestică sau zona Banatului), cât și cu celelalte graiuri românești vorbite în afara granițelor țării. Studiul acoperă toate nivelurile de analiză: fonetica, morfosintaxa, formarea cuvintelor și lexicul.

În ceea ce privește nivelul fonetic, autoarele prezintă minuțios și sistematic vocalismul și consonantismul în graiurile din Banatul sârbesc, subliniind că datele confirmă apartenența acestor graiuri la subdialectul bănățean al dacoromânei. Un alt aspect evidențiat de date este variabilitatea foarte mare a pronunțării, cu excepția labialelor, ceea ce constituie un argument împotriva provenienței populației românești a Banatului sârbesc din colonizări posterioare anului 1700, când labialele erau deja alterate atât în Moldova, cât și în Transilvania. Printre fenomenele discutate se numără: modificările de apertură ale vocalelor (*e*, *a*, *ă*), modificările de timbru ale vocalelor (precum păstrarea vocalelor palatale după labiale sau modificarea locului de articulare a vocalelor centrale precedate de ocluzive velare), monoftongările, diftongările, anticiparea palatalizării, accidentele fonetice vocalice (asimilarea, disimilarea, sincopa, diereza, contragerea, metateza), particularități ale accentului, palatalizarea consoanelor (dentale, în mod excepțional și a labialelor), depalatalizarea (labialelor și ocluzivelor palatale), durificarea consoanelor (de exemplu, durificarea fricativelor și africatelor dentale sau a șuerătoarelor), fricativizarea africatei dentale sonore *d*, dar și a africatelor prepalatale *č* și *g*, păstrarea și reducerea nazalei palatale *ń*, arhaisme (conservarea lui *r* moale și păstrarea grupului consonantic primar *št*), accidentele fonetice consonantice (de exemplu, „mobilitatea” lui *h* inițial și disimilările).

La nivel morfosintactic, lucrarea analizează și sistematizează fenomenele observate. Astfel, limitându-ne la substantive, sunt discutate particularități privind genul și declinarea (de pildă, ocurența substantivelor feminine în *-ă*, aparținând declinării I, în locul substantivelor terminate în consoană din limba literară, precum *bazină* „bazin”, sau includerea în declinarea a II-a a substantivelor care desemnează lunile anului, precum *ianuar*, *april*, sub influența limbii germane), formarea pluralului substantivelor (de exemplu, păstrarea pluralelor feminine în *-e* și extinderea inclusiv la substantivele cu radicalul în *-c*, *-g*, alături de utilizarea răspândită a variantelor inovatoare în *-i*, preferința pentru pluralul neutrelor în *-uri*), utilizarea mijloacelor de realizare a raportului causal specifice subdialectului bănățean (de exemplu, genitivul și dativul analitic). Cu aceeași rigoare sunt analizate și celelalte părți de vorbire. Concluzia formulată de autoare în încheierea subcapitolului despre morfosintaxa graiurilor românești din Banatul sârbesc este aceea că există numeroase trăsături comune cu subdialectul bănățean vorbit în România, dar și cu alte graiuri vorbite de românii din afară granițelor României, alături de conservarea unor elemente arhaice, ceea ce ilustrează atât rezistența, cât și unitatea limbii române.

Secțiunea dedicată formării cuvintelor urmărește atât procesele de derivare, inclusiv utilizarea și productivitatea afixelor, cât și pe cele de compunere, urmărind preponderent evidențierea aspectelor care deosebesc graiurile studiate de limba română standard.

Secțiunea consacrată lexicului ocupă un loc central în analiza dialectală, autoarele realizând o descriere cuprinzătoare a elementelor lexicale, organizate în funcție de origine (moștenite – arhaice și inovatoare, slave – din slava veche sau din sârbă, de origine germană, împrumuturi maghiare, creații interne, precum *âpă cu găzuri* „apă carbogazoasă” sau *țoale de dormit* „așternuturi”). Un loc aparte îl ocupă termenii cu etimologie necunoscută, cu speranța că noile informații din volumul de față s-ar putea dovedi utile pentru viitoare ipoteze etimologice.

Autoarele volumului observă că lexicul graiurilor românești din Banatul sârbesc se configurează ca un „mozaic” rezultat din interacțiunea lingvistică și culturală complexă dintre populațiile care s-au intersectat de-a lungul vremurilor pe acest teritoriu. Cu toate acestea, dincolo de eterogenitatea lexicală, vocabularul menține o unitate dialectală impresionantă cu restul dacoromânei, vizibilă mai ales la nivelul generației vârstnice. Această omogenitate se manifestă prin conservarea unor arhaisme și sensuri lexicale comune, atestate în diverse etape ale evoluției limbii române.

Lucrarea de față se distinge de volumele anterioare prin includerea, în cadrul studiului lingvistic, a unui capitol privind aspectele sociolingvistice și pragmatice identificate în timpul cercetărilor. Culegerea acestor informații a fost posibilă datorită faptului că vorbitorii anchetati au vorbit limba română foarte bine, permițând urmărirea unor aspecte precum bilingvismul, interdialectul, verbalizarea conștiinței lingvistice a vorbitorilor, umorul ș.a. Acest capitol are meritul de a facilita înțelegerea funcționării reale a limbii în comunitățile din Banatul sârbesc. Autoarele subliniază că sunt prezentate doar o parte dintre aspectele ce reies din vastul material cules, care poate constitui o „sursă inepuizabilă de viitoare studii” (p. 209) în domeniul sociolingvistic și pragmatic.

După studiul lingvistic, volumul continuă cu o amplă secțiune dedicată textelor dialectale, care reprezintă parte din materialul cules în timpul anchetelor de teren. Cele 203 texte sunt transcrise fonetic după principiile *Arhivei fonogramice a limbii române*. Transcrierea este caracterizată prin fidelitate, precizie și consecvență. Această secțiune are o valoare documentară deosebită, deoarece oferă pentru fiecare dintre cele 14 localități investigate un set de mostre de vorbire autentică, care permit urmărirea variațiilor în cadrul graiurilor din Banatul sârbesc.

Tematica textelor este variată – de la aspecte ale vieții cotidiene (agricultura, prepararea alimentelor, îngrijirea animalelor, ocupații și îndeletniciri ș.a.), obiceiuri, tradiții și credințe populare, până la întâmplări personale sau povestiri ale unor evenimente –, iar selecția lor reflectă nu doar diversitatea lingvistică, ci și bogăția culturală a comunităților românești din Voivodina. Secțiunea se încheie cu un indice tematic.

Ultima parte a volumului, glosarul, include 2987 de cuvinte și expresii regionale/dialectale identificate în textele culese. Fiecare termen este însoțit de indicații morfologice, informații privind răspândirea geografică a termenului (notarea siglei localității unde a fost înregistrat, precum și a informatorului) și sensurile, adesea numeroase, considerate neliterare. De asemenea, acolo unde a fost cazul, au fost incluse citate ilustrative, precum și variantele fonetice și morfologice ale termenilor. Un aspect ce distinge acest glosar de altele este includerea și tratarea prepozițiilor și conjuncțiilor. Astfel, glosarul reprezintă un instrument deosebit de valoros pentru cercetători și constituie o ilustrație sintetică a particularităților vocabularului zonei investigate.

Privit în ansamblu, volumul impresionează prin bogăția materialului, prin complexitatea analizei și prin claritatea expunerii. Unul dintre cele mai mari merite ale lucrării de față este acela că reprezintă un studiu integrat, care analizează limba nu doar din punct de vedere lingvistic, ci și ca un fenomen social, cultural și identitar, oferind o mărturie autentică a românității din Banatul sârbesc. Astfel, volumul se dovedește util nu doar lingviștilor și dialectologilor, ci și altor specialiști preocupați de cercetarea interdisciplinară.

Andreea-Alexandra LOIZO
Institutului de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan - Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
louizou@gmail.com

Andreea RADU-BEJENARU, *Conceptualizarea trăsăturilor morale negative în frazeologia română și bulgară. O perspectivă interculturală și interlingvistică*, București, Editura Universității din București, 2021, 238 p.

Lucrarea Andreei Radu-Bejenaru reprezintă un studiu amplu în domeniul frazeologiei comparative. Monografia, apărută la editura Universității din București, constituie teza de doctorat a cercetătoarei, în care autoarea reia preocupările din timpul masteratului.

Spre deosebire de alte ramuri ale lingvisticii, frazeologia, din păcate, nu suscită atât de mult interesul cercetătorilor, contribuțiile în acest domeniu fiind mult mai sărace. Prin urmare, este îmbucurătoare această apariție, mai ales că dezvăluie numeroase aspecte frazeologice din perspectivă comparativă. Autoarea, o bună cunoscătoare a limbii și a culturii bulgare, valorifică cunoștințele din acest domeniu, aducând în atenția cititorului o seamă de expresii (din aceeași arie tematică) din română și din bulgară. Prezentarea bilingvă a materialului frazeologic s-a realizat cu scopul „de a identifica elementele comune ce țin de mentalitatea celor două popoare vecine, pornind de la modul în care acestea se reflectă în limbă, mai exact în frazeologia acestor comunități lingvistice” (p. 9).

Din punct de vedere structural, lucrarea conține o *Introducere*, cinci capitole, două anexe și *Bibliografie*.

În capitolul I, *Apariția și consolidarea frazeologiei ca știință de sine stătătoare* (p. 13–49), se face o incursiune în începuturile frazeologiei atât pe plan internațional, cât și pe teren românesc și bulgar. Dintre cercetătorii străini, sunt menționați lingvistul rus A. Potebnea (cu lucrarea *Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка*, 1894) și lingvistul francez M. Bréal (cu lucrarea *Essai de sémantique: Science des significations*, 1897). O contribuție esențială pentru autonomia frazeologiei a avut-o, așa cum precizează și autoarea, celebrul lingvist genevez Ch. Bally (în lucrarea *Précis de stylistique*, 1905). Charles Bally, „părintele frazeologiei moderne” (p. 13), definește și evidențiază particularitățile unităților lexicale în discuție, introducând și termenul de *unité phraséologique* (p. 13). De asemenea, un rol important în punerea bazei frazeologiei ca știință de sine stătătoare l-a avut și renumitul cercetător rus V. Vinogradov (în studiul *Об основных типах фразеологических единиц в русском языке*, 1947), care reliefează obiectul de cercetare al frazeologiei, introduce termenul *frazeologhizm* (termen împrumutat ulterior și în română, prin adaptare fonetică), semnaland și aspecte ca: variații frazeologice, sinonimie, antonimie și polisemie frazeologică.

Autoarea menționează că, în spațiul românesc, primele cercetări teoretice sunt legate de numele lingviștilor L. Șăineanu (*Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, 1887), Al. Philippide (*Istoria limbii române. Principii de istoria limbii*, 1894), P. Papahagi (*Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen*, 1908), S. Pușcariu (*Limba română. Volumul I: Privire generală*, 1940), F. Dimitrescu (*Locuțiunile verbale în limba română*, 1958), Gh. N. Dragomirescu (*Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile*, 1964), Gh. Bulgăr (*Studii de stilistică și limbă literară*, 1971), I. Boroianu (*Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unități frazeologice*, 1974), Th. Hristea (*Probleme de etimologie. Studii, articole, note*, 1968). Abordările din studiul lui Th. Hristea (*Sinteze de limba română*, 1984) reprezintă începuturile frazeologiei moderne din lingvistica românească. Este pentru prima dată când se vorbește despre necesitatea consolidării frazeologiei ca disciplină autonomă. De asemenea, lingvistul face o clasificare a unităților frazeologice (care este valabilă și în zilele noastre), introduce, în domeniul în discuție, noțiunile de câmp semantic și etimologie frazeologică, delimitează unități frazeologice autohtone și frazeologisme provenite din alte limbi (ca urmare a calchierii).

Dintre realizările din ultimele decenii din frazeologia românească, autoarea trece în revistă contribuțiile semnificative ale lingviștilor S. Dumistrăcel (*Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*, 1980; *Expresii românești: biografii, motivații*, 1997; *Până-n pânzele albe. Dicționar de expresii românești*, 2001), Gh. Colțun (*Etimologii frazeologice*, 1995; *Frazeologia limbii române*, 2000), L. Groza (*Dinamica unităților frazeologice în limba română contemporană*, 2005; *Probleme de*

frazeologie, 2011; *Creativitate și expresivitate în frazeologia limbii române*, 2017), C. Munteanu (*Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, 2007; *Frazeologie românească. Formare și funcționare*, 2013).

Referitor la lingvistica bulgară, cercetătoarea consemnează că primele abordări din domeniul frazeologiei apar în manualele școlare din învățământul gimnazial, liceal și profesional și aparțin profesorilor St. Stoikov, L. Andreicin și C. Попов (*Български език за X и XI клас на средните общообразователни училища*, 1952; *Притурка към учебника по български език за VIII клас на общообразователните училища*, 1955). De asemenea, se menționează că, odată cu încercarea redactării la dicționarul explicativ al limbii bulgare, se deschide o nouă etapă în cercetarea frazeologiei, etapă legată de contribuțiile lingviștilor Z. Ghenadieva, S. Spasova-Mihaylova, C. Ciolakova, C. Niceva, V. Kiuvlieva. Concomitent cu aceste studii, are loc și elaborarea celor două volume ale dicționarului frazeologic al limbii bulgare (1974–1975). În introducerea acestuia, autoarele C. Niceva, S. Spasova-Mihaylova și C. Ciolakova realizează primul studiu teoretic din cadrul frazeologiei bulgare, punând în discuție aspecte referitoare la forma, granițele, latura semantică și stilistică a unităților frazeologice. În 1982, an de referință pentru frazeologia bulgară (p. 21), apare prima monografie din domeniu, *Frazeologia bulgară*, de C. Niceva. Studiul reprezintă un tratat descriptiv-funcțional al frazeologismelor. O contribuție semnificativă în domeniu o are lingvista S. Caldieva-Zaharieva, care publică în 2013, sub egida Academiei Bulgare, volumul *Frazeologia bulgară*. Aici, cercetătoarea bulgară abordează un șir de probleme legate de „stabilitatea și variația frazeologică, de criteriile de delimitare a unităților frazeologice de alte tipuri de construcții, de terminologie etc., [la fel] scoate la iveală trăsături comune referitoare la psihologia, experiența de viață și percepția comunităților lingvistice despre emoții, valori etc.” (p. 22).

Andreea Radu-Bejenaru constată că cercetarea contrastivă a frazeologiei române și bulgare este în atenția lingviștilor bulgari de mult timp, chiar dacă modest la început. Aici, menționează pe B. Tonev (cu articolul *Езикови взаимности между българи и румъни*, 1921). Mai târziu, studiul comparativ în cele două limbi este realizat mult mai intens de către O. Mladenova (în monografia *Структурно-семантични и фразеологични успоредици между българския и румънския език*, 1982) și S. Caldieva-Zaharieva (într-o serie de articole și volume: *Някои семантични паралели в областта на българската и румънската фразеология*, 1994; *За някои проблеми на двуезичната фразеология*, 2002; *Библеизмите във фразеологията на българския и румънския език*, 2002; *Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология*, 2005).

În aceste condiții, este binevenită o asemenea analiză din perspectivă comparativă a unităților frazeologice din română și bulgară și din partea cercetătorilor români, lucrarea Andreei Radu-Bejenaru răspunzând întru totul acestui deziderat.

În baza cercetărilor diverșilor lingviști români și bulgari, autoarea discută și despre obiectul de studiu al frazeologiei, caracteristicile frazeologismelor, clasificarea a astfel de îmbinări de cuvinte cu caracter stabil (p. 28–49). Aici, cercetătoarea analizează amănunțit, pe aspecte grupate, opiniile cercetătorilor care au contribuit la dezvoltarea frazeologiei, poziționându-se, de la caz la caz, de partea unora sau a altora. Una dintre aceste concluzii se referă la mult discutata problemă a delimitării expresiilor de locuțiuni: „un punct de vedere pe care îl împărtășim și noi ... este acela că nu se poate realiza o delimitare a locuțiunilor și expresiilor (așa-zisele frazeologisme adevărate) pe baza criteriului gramatico-funcțional, nici pe baza echivalării construcției cu un singur cuvânt (criteriu ce reprezintă un factor secundar), ci ea poate fi efectuată corect doar în virtutea criteriului semantic (*apud Caldieva-Zaharieva 2005: 31*)” (p. 49).

În capitolul al II-lea, *Caracteristici frazeologice din perspectiva studiilor contemporane* (p. 51–93), autoarea abordează o serie de aspecte care, de la o perioadă la alta, sunt privite diferit. Spre exemplu, s-a încetățenit ideea – mai ales, în teoriile tradiționaliste – despre fixitatea structurală a unităților frazeologice. Andreea Radu-Bejenaru demontează strictețea acestui criteriu de verificare a apartenenței la clasa frazeologismelor, subliniind că testul în discuție nu poate fi aplicat de fiecare dată la întreaga clasă (eterogenă și voluminoasă). „La o primă privire, am putea spune că toate frazeologismele au o formă fixă, însă, în practică, observăm că multe dintre ele suportă diverse variații de structură și flexionări care nu afectează cât de puțin sensul unitar al expresiei.” (p. 51)

Autoarea subliniază că, pentru a încadra o astfel de îmbinare într-o categorie sau alta (locuțiuni, colocații, unități frazeologice), nu este suficient să se țină cont doar de forma structurii, ci se cere și o examinare a relațiilor (semantice) dintre cuvinte și legătura lor cu sensul expresiei. (p. 52) În urma analizei detaliate a acestui aspect la diverși autori, cercetătoarea conchide: „în mod total contrar unora dintre teoriile frazeologice clasice, frazeologismele nu sunt niște structuri lingvistice încremenite în timp, precum nu sunt nici niște automatisme. Dimpotrivă, ... ele declanșează niște procese psihocognitive extrem de complexe și implică analiza a numeroși factori variabili, care de multe ori sunt diferiți pentru fiecare construcție în parte – dintre aceștia amintim compoziționalitatea, familiaritatea, figurativitatea, transparența etc.” (p. 53).

Parcurgând critic numeroase studii străine (de lingvistică și de psiholingvistică), autoarea concluzionează că familiaritatea, compoziționalitatea, figurativitatea și transparența structurilor frazeologice sunt fenomene care se manifestă gradual, de la caz la caz (p. 54–77). Acest aspect reiese din eterogenitatea și bogăția clasei frazeologice.

În capitolul al III-lea, *Cadrul teoretic al lucrării* (p. 95–119), Andreea Radu-Bejenaru vorbește despre teoriile frazeologice folosite în analiza corpusului din următorul capitol. Noțiunile cu care va opera cercetătoarea sunt: conceptul, conceptualizarea, cunoașterea culturală, convenționalizarea, figurativitatea, imaginea, nucleul semantic și nucleul conceptual (p. 95–119). Examinând conceptele în discuție la lingviștii D. Dobrovolski și E. Piirainen, cercetătoarea se alătură concluziilor acestora, care subliniază „imposibilitatea interpretării tuturor frazeologismelor prin utilizarea aceluiași instrumente de analiză și prin prisma propunerii de decodare a acestora bazată atât pe analiza făcută la nivelul conceptualizării primare, cât și pe cea făcută la nivelul supraordonat al cartării conceptuale, accentuând totodată însemnătatea elementului cultural în apariția și funcționarea lor” (p. 107).

Autoarea susține că, în procesul de identificare a frazeologismelor, un rol important îl are nucleul semantic, care declanșează (mental) o imagine. La rândul ei, imaginea declanșatoare se transpune în planul figurat, reliefând sensul (sensurile) expresiilor (p. 112–120). Prin urmare, nucleul semantic „atrage după sine o serie de reacții ce modifică la nivel semantic toată structura ... frazeologismului” (p. 118).

Capitolul al IV-lea, *Analiza corpusului* (p. 121–204), reprezintă partea fundamentală a lucrării, conținând faptele de limbă care fac obiectul de studiu al monografiei. Autoarea examinează comparativ, în română și în bulgară, o serie de frazeologisme care exprimă trăsături morale negative, cum ar fi: *prostia*, *răutatea*, *îngâmfarea* și *neburnia*. Așadar, corpusul analizat este organizat în jurul acestor patru însușiri morale negative, punându-se în discuție o sută unsprezece frazeologisme din limba română și optzeci și două din limba bulgară.

Înainte de a examina contrastiv frazeologismele din aceste câmpuri semantice, cercetătoarea expune principiile de care a ținut cont la selecția frazeologismelor din cele două limbi și criteriile de analiză ale acestora. De asemenea, autoarea prezintă și o definiție în propria accepție a noțiunii de frazeologism, punând accent pe aspectele pe care le consideră esențiale pentru entitatea în discuție. Astfel, „frazeologismele reprezintă o clasă de expresii cu formă fixă, cu o structură lexicală și sintactică diversă ce poate permite anumite variații – în măsura în care acestea nu afectează sensul unitar – al căror sens este de cele mai multe ori figurat și puternic expresiv, cu grade diferite de compoziționalitate și transparență, convenționalizate prin uzul repetat și stocate, transmise, recunoscute și decodate pe baza unor reprezentări, scheme și modele conceptuale motivate cultural și empiric” (p. 123). După cum se poate observa, definiția reflectă, cu precădere, particularitățile expresiilor (caracterul figurat, expresivitatea, gradul diferit de compoziționalitate și de transparență). De fapt, marea parte a structurilor din corpusul autoarei sunt expresii. De asemenea, credem că mai potrivită ar fi fost exprimarea „frazeologismele reprezintă o clasă de îmbinări cu formă fixă” pentru „frazeologismele reprezintă o clasă de expresii cu formă fixă”, deoarece expresiile constituie o subclasă a frazeologismelor.

În selecția câmpurilor semantice abordate, autoarea s-a axat pe cele patru însușiri morale negative, considerându-le reprezentative și productive în sfera frazeologiei române și bulgare (p. 125). De cele mai multe ori, cercetătoarea are ca punct de plecare frazeologisme din română, alăturând, unde este posibil, echivalente din bulgară. Mai rar, subcapitolul este reprezentat doar de frazeologisme din

bulgară, ceea ce presupune că astfel de imagini declanșatoare din unitățile frazeologice bulgare nu au fost productive în română.

Spre exemplu, în câmpul semantic „prostia”, autoarea prezintă următoarele expresii (și variante) din limba română: *a fi fără minte*; *a nu fi întreg la minte*; *a avea apă la cap*; *a ști cât baba mea*; *a fi bătut în cap*; *a fi lovit* (sau *bătut*, *pălit*, *trăsnit*) *cu leuca (în cap)*; *a fi căzut în cap*; *a fi lovit cu mâneca tundrei*; *a fi greu de cap*; *a fi ușurel de minte*; *a fi bucată de carne cu ochi*; *a avea cap de cuc* (sau *de țarcă*); *a nu ști să-și numere degetele*; *a avea capul ca dovleacul*; *a fi* (sau *a avea*) *cap de dovleac* (sau *de bostan*, *de țigvă*); *a nu avea cap, ci țigvă*; *a fi țigvă goală* (sau *seacă*); *a fi sărac cu duhul*; *a fi slab de duh*; *a avea tărâțe* (sau *grăunțe*) *în cap*; *a nu avea grăunțe în cap*; *a fi orb de minte* (sau *la minte*); *a fi prost ca noaptea*; *a fi cu țestul în cap*; *a fi deștept* (sau *șiret*) *ca oaia* (cu *jug* sau *pe zăduf*); *a fi oaie cu șorici*; *a avea mintea scurtă*; *a fi scurt la minte*; *a avea poale lungi și minte scurtă*; *a nu-l ajunge mintea*; *a fi încet la minte* (p. 128–158).

Pentru limba bulgară, în aria semantică în discuție, se aduc următoarele expresii: *ударен в главата* „bătut în cap”; *ударен с лопата по главата* „bătut cu lopata în cap”; *тряснат по главата* „izbit în cap”; *ударен с мокър пецемал* „lovit cu țoala udă”; *дебела ми е главата* „a-i fi capul gros”; *умам дебела глава* „a avea capul gros”; *лек съм в главата* „a fi ușor în cap”; *кукувица* (или *сврака*, *чавка*) *ми е изпила акъла* (или *мозъка*, *ума*) „cucul (sau coțofana, stâncuța) mi-a bătut mintea (sau creierul)”; *прост като катуна съм* „a fi prost ca o tărtăcuță”; *имам глава като катуна* „a avea capul ca tărtăcuță”; *глава празна като катуна* „cap gol ca tărtăcuță”; *празна катуна съм* „a fi tărtăcuță goală”; *нямам глава, а празна катуна* „a nu avea cap, ci o tărtăcuță goală”; *тиквата съм* „a fi dovleac”; *тиквена глава* „cap de dovleac”; *тиквата ми е зелена* „a-i fi dovleacul verde”; *в тиквата ми няма капка мозък* „a nu avea pic de creier în dovleac”; *беден духом* „a fi sărac sufletește”; *главата ми е пълна със слама* „a-i fi capul plin cu paie”; *сляп съм* „a fi orb”; *като овца съм* „a fi ca oaia”; *не ми стига умом* „a nu-i ajunge mintea”; *къс ми е умът* „a-i fi mintea scurtă”; *бавно загревам* (или *шракам*) „a se încălzi (sau a declanșa) încet”; *акъла ти не ти пречи* „a nu-l împiedica mintea”; *акъл на буци имам* „a avea mintea în noduri”; *празна чутура* „piuă goală”; *глава като чутура имам* „a avea un cap ca piuă”; *тъп като галош* (или *като калевра*) „tont ca un galoș (sau ca un pantof)”; *прост като гъбена чорба* (или *като гъбено семе*, *като фасул*, *като чук*, *като цървул*) „prost ca supa de ciuperci (sau ca sămânța de ciuperci, ca fasolea, ca ciocanul, ca opinca”); *глунав като тана* „prost ca un dop de plută”; *бос като коза* (или *като теле*) „desculț ca o capră (sau ca un vițel)” (p. 128–158).

După cum se poate observa, o serie de frazeologisme sunt comune ambelor limbi, ceea ce se explică prin intersecția culturală a acestor două popoare, dar și prin aceeași origine a unor unități frazeologice discutate.

Atât în română, cât și în bulgară, fiecare subclasă de frazeologisme este organizată în funcție de imaginea declanșatoare a sensului figurat, adică după elementul lexical din structură care generează sensul expresiei. Acestea sunt: *apă*, *babă*, *bătut* (*lovit*, *căzut*), *greu* (*tare*, *gros*), *ușurel*, *carne*, *cuc* (*țarcă*), *a număra*, *dovleac* (*țigvă*, *bostan*, *tărtăcuță*), *sărac*, *tărâțe* (*grăunțe*), *întuneric*, *oaie*, *scurtime* (*neajuns*), *încetinelă* (*pedică*), *piuă*, *galoș* (*pantof*, *fasole*, *ciocan*, *opinca*), *desculț*.

Pentru fiecare expresie, cercetătoarea dezvăluie motivația, „biografia” ei. Imaginile care stau la baza motivării expresiilor în cauză sunt în strânsă legătură cu obiceiurile, mentalitățile, istoria, cultura românilor și a bulgarilor.

Pentru o abordare complexă, frazeologismele din română și din bulgară sunt ilustrate prin exemple, adică unitățile lexicale examinate sunt prezentate contextual.

Adeesea, pe lângă expresii, autoarea prezintă și variantele lor. Uneori însă, acestea din urmă nu sunt variante propriu-zise, ci sinonime. Spre exemplu, *a fi lovit cu mâneca tundrei* și *a fi căzut în cap* nu sunt variante ale expresiei *a fi bătut în cap*. Cele două fac parte din aceeași serie sinonimică cu ultimul frazeologism.

În capitolul al V-lea, *Concluzii* (p. 205–212), cercetătoarea sintetizează aspectele tratate în lucrare, subliniind că studiul s-a realizat din perspectivă „interculturală și interlingvistică și scoate în evidență atât asemănări, cât și deosebiri între cele două sisteme frazeologice” (p. 205). De asemenea, autoarea dezvăluie direcțiile de cercetare în acest domeniu, punctând necesitatea conformării la noile

metode de abordare: „un prim pas ce ar trebui făcut în această direcție este mutarea focusului asupra unei perspective adaptate noilor metode de analiză, care să dea întâietate laturii cognitive, semantice și culturale a acestor unități” (p. 212).

În cele două *Anexe*, lingvista prezintă lista tuturor unităților frazeologice românești (p. 213–218) și bulgare (p. 219–223) pe care le-a analizat în studiu, acestea având forma unor glosare.

În *Bibliografie* (p. 227–237), găsim un număr impresionant de lucrări teoretice consultate, și anume 150 de titluri.

Monografia Andreei Radu-Bejenaru, *Conceptualizarea trăsăturilor morale negative în frazeologia română și bulgară. O perspectivă interculturală și interlingvistică*, reprezintă o lucrare de referință în frazeologia modernă, constituind o contribuție semnificativă în studiul lingvisticii comparative româno-bulgare. Lucrarea este elaborată în baza unei documentări serioase și a analizei minuțioase a diverselor teorii și fenomene conexe frazeologiei. De cele mai multe ori, autoarea contrapune variatele teze și ipoteze, ca, în final, să adere la abordări îndrăznețe, diferite de cele tradiționale. Credem că studiul în discuție poate servi ca reper în procesul de instruire în instituțiile superioare de învățământ și de redactare a manualelor și a tratatelor academice.

Carolina POPUȘOI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române

„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

carolina_popusoi@yahoo.com